

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ МІСЬКВИКОНКОМ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА імені О. М. БЕКЕТОВА

МІСТО. КУЛЬТУРА. ЦИВІЛІЗАЦІЯ

*Матеріали VIII
міжнародної науково-теоретичної Інтернет-конференції*

(Квітень 2018 р.)

Харків – 2018

УДК 316.7:352:712(06)
М65

Редакційна колегія

М. К. Сухонос – д-р техн. наук, проф., проректор з наукової роботи ХНУМГ ім. О. М. Бекетова;

В. В. Корженко – д-р філос. наук, проф., зав. кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова;

Л. О. Радіонова – канд. філос. наук, доц. кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова;

Н. В. Козирева – канд. філос. наук, доц. кафедри філософії і політології ХНУМГ ім. О. М. Бекетова

Рекомендовано до друку Вченою радою Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, протокол № 9 від 27 квітня 2018 р.

Місто. Культура. Цивілізація: матеріали VIII міжнар. наук.-теорет. М65 Інтернет-конф., Харків, квітень 2018 р. / [редкол. : М. К. Сухонос (відпов. ред.) та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. – 288 с.

ISBN 978-966-695-464-3

Збірник містить матеріали VIII Міжнародної науково-теоретичної Інтернет-конференції «Місто. Культура. Цивілізація», що відбулася у квітні 2018 р. в Харківському національному університету міського господарства імені О. М. Бекетова на базі кафедри філософії і політології.

УДК 316.7:352:712(06)

© Колектив авторів, 2018

© Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 2018

ISBN 978-966-695-464-3

ПЕРЕДМОВА

Місто як об'єкт дослідження конференції привернуло увагу представників різних сфер наукового знання: філософів, соціологів, політологів, економістів, істориків, вчених-природознавців, представників технічних наук та, що особливо примітно, – все більше й більше молодих дослідників бере участь в її роботі. Молоді вчені пропонують для обговорення проблеми функціонування міста не лише з точки зору вирішення утилітарних завдань його організації, а й з метою здійснення гуманістичних ідеалів його розвитку як найважливішого культурного центру, як досягнення і водночас онтологічного начала людської культури.

Раціональне вирішення цих проблем передбачає цілісне бачення міста, розуміння його генезису й розвитку як «живого» організму, що несе життєво важливі структури і традиції. Все це потребує з'ясування та наукового обґрунтування основних чинників, що впливають на якісні зміни міського буття, виявлення причинно-наслідкових підстав для перманентної модернізації міста та історичних змін, які стосуються умов формування міського соціуму.

Сучасне місто – це складне, інтегроване в певну цілісність явище, що містить множину різноманітних соціально-економічних, політичних, культур-антропологічних процесів. Його можна вважати найкращим звичайним середовищем для дослідження соціальних явищ в усіх їхніх видозмінах, адже сучасні українські міста якнайкраще відтворюють процеси, що відбуваються в суспільстві. Тому так багато уваги на конференції було приділено формуванню міського середовища та напрямкам розвитку міста: від висунення креативних ідей стосовно туристичної галузі, до аналізу сучасних ідей розвитку міста, його недалекого й віддаленого майбутнього.

Соціокультурна сфера міста в українській філософії та соціології міста як і раніше залишається маловивченою. Її розгляд з методологічної точки зору дозволяє подолати недооцінювання соціокультурних чинників у генезисі, функціонуванні та розвитку міста. Такі аспекти, як соціокультурний потенціал міста, спосіб життя городян, з точки зору теорії культури найбільш актуально звучали на конференції. Вперше пропонувалося осмислення міста в аспекті всесвітньої наукової спадщини щодо вивчення міст, які володіють унікальними культурними цінностями і являють собою особливу субкультуру цілісної світової культури.

Конференція показала, що сьогодні необхідні якісно нові, інноваційні підходи до регулювання і планування розвитку міського життя, а також до вирішення проблем збереження історико-культурного обліку міст. Майже всі проблеми сучасного стану світового процесу урбанізації в Україні проявляються з особливою гостротою і специфічністю, що викликано загальною нестабільністю політичної та економічної ситуації. Відтак, вкрай необхідним можна вважати створення комплексних програм розвитку для кожного окремого міста, програм, які були б результатом спільної роботи

вчених, управлінців-практиків та населення і, перш за все, з урахуванням культурологічної складової кожного міського утворення.

Міждисциплінарний характер конференції дозволяє виробити комплексний, синтетичний підхід до розвитку міського соціуму, з урахуванням усього спектру обставин буття міського поселення. Місто, як багатоаспектне явище в розвитку суспільства, є складним об'єктом для дослідження багатьох наук і, до того ж, жодна із них не може претендувати на «монополію» у дослідженні. Кожна така наука має свій предмет дослідження, завдання, методи, можливості та обмеження. Разом з тим, філософський підхід надає можливість для розробки синтетичного погляду, який стосується проблем зародження й еволюції міста, його зростаючої ролі в суспільстві, що дозволяє краще зрозуміти сучасний стан міста і його майбутні перспективи. Дана конференція є вже восьмою та, як і раніше, зачіпає філософсько-методологічні підходи до аналізу міста як системи, що складається з трьох базових субстратних підсистем: Демос, Технос, Екос. Саме в контексті цієї парадигми Харківський національний університет міського господарства готує фахівців, і що примітно, вперше в роботі конференції зі своїми науковими доробками брали участь слухачі Міської школи розвитку «Мер міста».

МІСТО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРГАНІЗМ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Бабасєв В. М., ректор,
д-р наук з держ. упр., проф.,
Корженко В. В., д-р філос. наук, проф.,
завідувач кафедри філософії і політології,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ТЕРИТОРІЯ ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ GOVERNANCE В ХХІ СТОЛІТТІ

Не випадково відомий український вчений Богдан Данилишин був збентежений, як він сам про це пише, прочитавши в 2016 р. прогноз шведського економіста Кьєлла Нордстрема (автора популярної книги «Бізнес в стилі фанк») про майбутнє держав і міст. Нордстрем прагне довести, що приблизно через 50 років місце 218 країн у світі займуть близько 600 дуже великих міст, і саме вони будуть домінувати у політичному й економічному житті планети. При цьому, певна кількість держав взагалі зникне, перетворившись, як соціально-економічні одиниці, в мегаполіси. Зміниться і мислення людей: воно буде обмежуватися не масштабами держав, а замикатися рамками мегаполісів, на які припадатиме 95% світової економічної активності [3; 4].

Даний прогноз може видатися занадто сміливим, проте, реальним фактом є тенденції динамічного зростання міського населення, що чітко простежуються в період після закінчення Другої світової війни. Так, якщо в 1950 р. за оцінками експертів ООН у світі було всього два міста з населенням понад 10 млн чоловік (Нью-Йорк і Токіо), то в 1990 р. їх було вже 10, а в 2016 р. – 31 (згідно зі звітом ООН «Міста в світі – 2016 рік»). Що стосується міських агломерацій (центральне місто й прилеглі передмістя, функціонально пов'язані з ним), то на кінець 2016 р. агломерацій із населенням понад 10 млн чол було 37, а кількість міських агломерацій з чисельністю населення понад 1 млн чол – 519 (зі звіту Demographia World Urban Areas) [3].

Сьогодні значно актуалізуються такі аспекти розвитку мегаполісів, як взаємна співпраця, що ґрунтуються на мережевій структурі їхньої взаємодії й стосується таких понять, як «мережа світових міст», «транснаціональні урбаністичні системи» тощо. Отже, не слід виключати можливість виникнення у світі через кілька десятиліть міст-держав, що володітимуть, як і в античні часи та в епоху середньовіччя, реальною політичною автономією. Передумови для цього існують вже зараз: наприклад у Лондоні в даний час зосереджена майже 1/3 частина від усієї економіки Великої Британії й цей мегаполіс зацікавлений в співпраці з Євросоюзом. Гігантські міста, ставши домінуючими центрами виробництва товарів і послуг, а також концентрації значних обсягів

фінансів, здатні диктувати свої умови урядам. І це може дати старт процесу «відмирання» національних держав [там само].

Звичайно, якщо таке й відбудеться, то воно не є питанням найближчого майбутнього. Проте, не слід забувати в даному процесі про суттєву проблему, яку можна розцінювати як нелегку для вирішення: у мегаполісах, що розташовані в економічно слаборозвинутих країнах, ймовірно буде зростати рівень бідності і множитися спалахи жорстких соціально-політичних протистоянь. Очевидно, що єдиним варіантом запобігання таким подіям може стати швидке й стійке економічне зростання, результатом якого буде підвищення добробуту жителів найбільших міст, в тому числі, й українських [там само].

У зв'язку із зазначеним, набуває особливої актуальності осмислення принципу активної субсидіарності, що дозволяє зокрема зрозуміти основні засади організації і взаємодії різних рівнів державного управління (національного, регіонального й місцевого). Серед них місцевий територіальний рівень є своєрідною точкою відліку, простором, у масштабах якого можливо найбільш точно ідентифікувати основні проблеми й виклики сучасного суспільства та намітити шляхи їх подолання. Територія – це не абстрактний соціально-економічний, політичний чи культурно-освітній простір, а реальне місце формування комплексної системи взаємозв'язків між акторами територіального розвитку, органами влади й суспільством. Саме звідси походить необхідність реалізації в соціальних практиках сучасного принципу – «мислити глобально, а діяти локально». Здатність до глобального мислення є однією з передумов розуміння одного з головних завдань системи governance XXI століття: відродження місцевого рівня або, висловлюючись словами окремих французьких дослідників, «реванш територій» [12].

У межах даної публікації, спробуємо показати, що на сучасному етапі суспільного розвитку, територія (місцевий рівень) перетворюється (стає, набуває ознак) на базовий елемент governance, «елементарну частинку», починаючи з якої вибудовується вся система управління (така собі управлінська будівля), від місцевого до світового рівня, структуроутворюючим принципом якої є «активна субсидіарність» [там само].

Що таке територія та за яких умов вона здатна перетворитись на базовий елемент governance? Відповідь на це запитання потребує справжньої «революції в мисленні». «Якщо ви запитаете у місцевого депутата або державного службовця, що таке територія, – зазначають автори видання «La democratie en miettes: Pour une revolution de la gouvernance», – він, не вагаючись, відповість: територія – це частина простору, що обмежена адміністративними й політичними межами. Саме такою територією управляє цей ваш співрозмовник і він не знає інших. Проблема такого підходу полягає в тому, що суспільний розвиток неможливо обмежити адміністративними кордонами, суспільство постійно розвивається й еволюціонує. Міста також не перестають розростатися в просторі й розмежування між міською (урбанізованою) зоною й передмістям (сільською місцевістю) стає дедалі умовнішим» [там само].

Точка зору повністю змінюється, якщо поглянути на сучасний світ взагалі, й на територію зокрема, як на комплексну систему взаємозв'язків і обмінів. У такому разі, одним із завдань територіального розвитку стає оцінка (*valoriser*), удосконалення (*ameliorer*) і управління (*maitriser*) різними системами взаємозв'язків. А в основу ефективного територіального управління покладається їх глибоке знання й аналіз можливих способів їхнього розвитку. Територія більше не визначається виключно як географічна зона, адміністративна одиниця, яка розділяє простір на внутрішній і зовнішній, а перетворюється на перехрестя взаємозв'язків різної природи (походження), й набуває ознак соціальної категорії [там само].

Саме розуміння важливості цих процесів і призводить, на думку зазначених французьких фахівців, до «ретериторізації» мислення. Територія постає у двох іпостасях: спершу, як послідовне нашарування основних взаємозв'язків – між проблемами, між основними категоріями акторів (суспільство, влада, бізнес), між людством і біосферою тощо; потім, як місце, де самоорганізуються (вибудовуються) відносини між різними рівнями *governance* [там само]. Тому, класичний принцип сталого розвитку: «мислити глобально, діяти локально», – на практиці можна застосовувати й у зворотному вигляді. Саме з місцевого рівня слід починати аналіз будь-якої проблеми. Осмислення взаємозв'язків потребує можливості відштовхуватися від конкретних реалій. Це надзвичайно дієвий спосіб відмовитись від узагальненої реальності: конкретні факти, справжні дійові особи, реальні зв'язки, замість абстрактних систем, де не існує чітких критеріїв відмежування істинного від хибного. Саме на територіальному рівні доцільно перевіряти життєздатність сучасних моделей розвитку й ті теоретичні концепції, на яких вони базуються. Саме на місцевому рівні можливо найкращим чином описати патології цих моделей, перевірити реальність тих потреб, на задоволення яких вони націлені, та намітити альтернативні шляхи їх реалізації [там само].

Таким чином, територія постає одночасно як місце впровадження керівних принципів розвитку (*principes directeurs*), визначених на іншому рівні, як зона співробітництва між різними рівнями *governance* і як простір, на базі якого, відбувається осмислення, оцінка й формування (визначення) нових шляхів (напрямів) розвитку [там само].

Розробка і розвиток дієвих засобів управління численними взаємозв'язками на територіальному рівні, на думку європейських вчених, найближчим часом стане «полем для інновацій», що матиме неабияке значення для ефективного функціонування системи *governance*. На думку П'єра Калама і його колег, індустріальна система, породжена ХІХ століттям, і відповідна організація держави й ринку, тобто все те, що перетворило території на абстрактний простір й підмінило реальні громади на їх абстрактні замітники, – групи незмінних індивідів, було не чим іншим, як відхиленням у історичному розвитку [там само].

Звернемося до короткого аналізу етимології поняття «метрополія» в його генезисі та історичному розвитку, що дозволить, на наш погляд, з'ясувати латентні можливості сучасних територій як базових елементів система

governance. Перш за усе необхідно зазначити, що «метрополіями» сьогодні називають території, ефективний розвиток яких входить до пріоритетних завдань європейської політики «регіоналізму». Проте, слід мати на увазі думку окремих європейських науковців, що й сьогодні поняття «метрополія» не має достатньо чіткого визначення. Воно часто застосовується «то в якості концепції з метою характеристики певного централізованого міського утворення, то як риторична фігура, що ілюструє процес інтернаціоналізації економіки, то як простий синонім терміна агломерація» [11, с. 72]. Поняття «метрополія», «метрополізація», «ареал метрополії» (англ. *metropolitan area*), «метро-регіон» (англ. *metropolitan region*), активно вживаються західними фахівцями різних галузей сучасної науки (економіка, соціологія, політологія, менеджмент, урбаністика тощо). Не дивно, що в науковій літературі існує значна кількість інтерпретацій зазначених термінів. Це можна виправдати з погляду на специфічні особливості предметного поля дослідження кожної окремої галузі науки, в тому числі й сфери теорії та практики державного управління, де сьогодні ефективно упроваджуються засадничі принципи Нового державного менеджменту (*New Public Management*) [10].

Разом з тим, процес розвитку міст і розширене відтворення міського способу життя впродовж тисячоліть, можна вважати важливим аргументом цивілізаційного розвитку людства, яке еволюціонує під впливом соціально-економічних, політичних, культурних, релігійних та інших чинників. Історичний розвиток суспільства, з одного боку, супроводжується поступовим ускладненням процесу матеріального виробництва, виникненням якісно нових суспільних відносин, а з іншого, спричиняє розвиток людського мислення, мови й мовлення, створює умови для зародження нових лексичних одиниць. Саме так відбувалося з терміном «метрополія», зміст якого активно змінювався під впливом загальних тенденцій суспільного розвитку. Цей термін має давню історію й походить від грецького слова «*mētropolis*», утвореного внаслідок поєднання коренів двох слів: *mētēr* – «мати» і *polis* – «місто» («материнське місто»). У Стародавній Греції метрополіями називали міста, які мали колонії та експортували свою урбаністичну культуру (міську структуру, спосіб життя, управління тощо) до інших регіонів Середземномор'я, підтримуючи з ними тісні соціально-економічні й культурні зв'язки. При цьому, метрополія не мала влади над колоніями, проте, опікувалась ними й відігравала роль третейського судді в їхніх суперечках [10]. Таким чином, на початковому етапі свого існування поняття «метрополія» позначало статус давньогрецького міста, в основі якого лежали певні якісні ознаки, а саме:

- створення в межах метрополії зразків урбаністичної культури, що наслідувались і копіювались іншими поселеннями (цивілізаційний аспект);
- вплив метрополій на інші території через здійснення певних функцій (функціональний аспект) [там само].

В доіндустріальний період під метрополією розуміли певний географічний центр, ареал (головним чином місто, іноді державу або її частину), яка володіла залежною в економічному, політичному й культурному відношенні територією (периферією, колоніями тощо) [10; 18; 20; 22]. Однак,

вже з XIX ст. «метрополізацію» починають ототожнювати з урбанізацією (урбанізація від франц. *urbanisation*, лат. *urbanus* означає міський – історичний процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства, який охоплює соціально-професійну, демографічну структуру населення, його спосіб життя, культуру, розміщення продуктивних сил, розселення тощо [9]). Метрополізацію можна вважати морфологічним різновидом урбанізації, процесом найвищої концентрації різних видів діяльності й населення в окремих центрах – метрополіях [8, с. 140, 142].

Суттєвим поштовхом, що спричинив містобудівельний бум і значно прискорив темпи урбанізації, стали індустріальна революція й науково-технічний прогрес на зламі XIX–XX ст. Загалом, науковці виділяють декілька основних фаз урбанізації, що їх пройшли в своєму розвитку економічно розвинуті держави світу протягом XX ст. [10].

Перша фаза – охоплює довоєнний 1920–1930 рр., а в деяких країнах і післявоєнний період 1950–1960 рр. Ця фаза характеризується процесами концентрації, тобто зосередженням у містах значної кількості населення, засобів виробництва тощо. Так, якщо у 1900 р. частка міського населення складала близько 13,3%, то в 1950 р. вона сягнула 28,9%. Станом на 1800 р. у світі орієнтовно налічувалося 750 міст з населенням понад 5 тис осіб, 200 міст – з населенням понад 20 тис осіб і в 45 містах – кількість населення перевищувала 100 тис осіб. Через 150 років кількість таких міст становила відповідно 27600, 5500 і 875 [6].

Окрім того, у цей час у великих містах відбувається акумуляція промислового, економічного й культурного потенціалу, що сприяє підвищенню інтенсивності й ефективності соціальних процесів, формуванню передумов для їх перетворення на осередки науково-технічного прогресу й центри впливу, які визначають загальні тенденції і напрями розвитку суміжних територій. Такі міста починають називати «метрополіями», а процес утворення навколо них урбанізованих осередків, як вузлів економічного розвитку, позначають терміном «метрополізація» [там само].

Друга фаза урбанізації, (так звана субурбанізація) – найвищий розвиток якої припадає на 1950–1960 рр. – характеризується процесами децентралізації і деконцентрації [7, с. 44–51]. Субурбанізація (лат. *sub* – «під, поряд»), процес розростання й розвитку приміської зони великих міст, в результаті чого відбувається формування міських агломерацій. Субурбанізація зазвичай характеризується більш високими темпами зростання населення передмість і міст-сателітів порівняно з містами – центрами агломерацій. В основі цього явища лежить, з одного боку, прояв у великих містах численних негативних ефектів урбанізації (забруднення довкілля, просторова сегрегація, високий рівень злочинності тощо), а з іншого, – розвиток транспортної та інженерної інфраструктури й системи телекомунікацій, що поступово призводить до втрати метрополіями частини своїх переваг і слугує імпульсом для початку промислової децентралізації й масового відтоку населення у приміську зону. В економічно активного населення (висококваліфіковані фахівці і менеджери), з'являється можливість суміщати проживання «на лоні природи», у невеликих

містечках, з роботою в центральному місті. Тобто головна ідея субурбанізації полягала у поєднанні економічних і соціально-культурних переваг міста з екологічним і територіальним потенціалом міської периферії. Лише небагатьом метрополіям світового рівня вдається у цей період забезпечити своєму населенню високий рівень життя, зберігаючи при цьому достатні темпи економічного зростання [7; 10].

Близьким за змістом до поняття «субурбанізації» вважається фахівцями поняття «рурурбанізація» (від англ. *rural* – сільський; розповсюдження міських форм і умов проживання на сільські поселення). Цей феномен набув значного розповсюдження у Франції та деяких інших країнах Західної Європи. Рурубанізація супроводжується міграцією міських жителів у сільські поселення, перенесенням у сільську місцевість й окремих видів господарчої діяльності, що була притаманною лише містам. Важливим наслідком субурбанізації і рурубанізації стає поступове перетворення міста як одиничного центра концентрації виробництва й населення – в урбанізований район зі значною за площею територією, яка стала здатною до інтенсивно розвитку й поєднувала міські функції з сільським господарством і організацією відпочинку. Тобто йдеться про процес трансформації автономної системи розселення в групову й утворення на цій основі міських агломерацій¹ і конурбацій². Як цілісне територіальне соціально-економічне утворення агломерація виникає на базі функціонального й просторового розвитку міста-ядра й створює значну зону урбанізації, поглинаючи суміжні населені пункти. В країнах Західної Європи та США ядрами найзначніших міських агломерацій у цей період стають саме метрополії [10].

На початку 90-х рр. ХХ ст. у європейській науці та управлінській практиці з метою позначення зони впливу метрополії починають використовувати термін – «ареал метрополії» – по аналогії з американською і канадською традицією. У США для наближеного виділення й кількісної характеристики міських поселень традиційно використовують територіально-статистичні одиниці – «Статистичний ареал метрополії» (англ. Metropolitan Statistical Area) – місто або урбанізований ареал з населенням від 50 тис осіб. Прилеглі території можуть розглядатися як складова ареалу в залежності від щільності населення та кількості робітників, що працюють у центральному місті. Станом на 1994 р. у 268 ареалах метрополій США було зосереджено 80% населення країни. Тоді як у Канаді близько 60% населення проживало в межах

---

¹ Агломерація міська (від лат. *agglomerare* – приєднувати, нагромаджувати, накопичувати) – компактне просторове зосередження населених пунктів, переважно міського типу, територіально наближених, або таких що зрослися, об'єднаних у складну багатокомпонентну динамічну систему з інтенсивними економічними, у тому числі трудовими, соціально-побутовими, культурними, рекреаційними зв'язками, спільними екологічними інтересами, тощо, яке виникає, головним чином, у зонах значної концентрації населення.

² Виділяють моноцентричні міські агломерації з одним місто-ядром та поліцентричні міські агломерації (*конурбації*), що формуються навколо кількох взаємопов'язаних міст-центрів.

25 ареалів [10; 22].

У цей час на тлі процесів євроінтеграції, глобалізації та регіоналізації серед європейських науковців розгортаються дискусії щодо методів інтерпретації міського простору та концепції сучасного європейського міста як об'єкта наукового аналізу. На сьогодні в європейській науці пропонується для обговорення три основних концепції міста як соціально-економічного територіального утворення:

– міська громада (фр. *collectivité urbaine*) – місто в межах адміністративних меж, зона юрисдикції відповідного органу місцевого самоврядування;

– міська агломерація (фр. *agglomération urbaine*) – визначається на основі показника безперервно забудованої площі (за міжнародними нормами відстань між сусідніми будівлями в межах агломерації становить у середньому 200–400 м);

– міський ареал (фр. *aire urbaine*) або міський регіон (фр. *région urbaine*) – зона прямого (економічного, соціального, культурного) впливу міста, що характеризується існуванням стійких інтенсивних зв'язків соціально-економічного й культурно-рекреаційного характеру. Включає в себе як урбанізовані так і сільські території навколо центрального міста. Визначається на основі певного відсотка (у середньому 40 %) активного населення, що працює на території центрального міста або агломерації. Кордони міського ареалу (регіону) визначаються відповідно до кінцевих пунктів маятникових міграцій – щоденних переміщень населення з метою роботи або навчання [10; 17; 19].

В деяких офіційних документах європейського адміністративного простору поняття «міського ареалу» та «регіону» ототожнюються, проте, мають місце й наукові публікації, де ці поняття розмежовуються, головним чином, на основі двох таких критеріїв:

– вважається, що відстань між центральним містом і кінцевими пунктами ареалу можна подолати у середньому за 30 хвилин; у межах міського регіону цей показник становить одну годину;

– до території ареалу включають переважно урбанізовані зони, тоді як у міський регіон – як урбанізовані, так і сільські території.

Інші запропоновані критерії, що стосуються визначення кордонів міських ареалів та регіонів, можна вважати ідентичними [10; 14–15; 19].

Поняття «міський ареал» застосовується Національними інститутами статистики Франції, Італії, Швейцарії, Бельгії, Люксембургу та Нідерландів в якості територіально-статистичної одиниці [10]. Так, у 1997 р. Національний інститут статистики Франції (INSEE) запропонував нову систему зонування територій, що базувалась саме на концепції міського ареалу. За визначенням INSEE міський ареал складається з міста-ядра, що має загальну чисельність робочих місць не менше 5000, та комун передмістя, мінімум 40 % активного населення яких повинно працювати у центральному місті [2]. Згідно з цією системою зонування, територію Франції було розподілено на 361 міські ареали відповідно до маршрутів щоденних переміщень населення між роботою та

помешканням. За результатами перепису населення Франції 1999 р. понад 60 % громадян постійно проживають у міських ареалах з населенням понад 100 тис осіб [5]. Відповідно під поняттям «ареал метрополії» розуміють міський ареал (або систему територіально наближених міських ареалів), ядром якого є метрополія.

Територія метрополії – це зона міського ареалу або регіону. Визнанням даного факту є те, що вже понад десятиліття ареал метрополії досить часто слугує одиницею порівняльного аналізу при складанні рейтингів економічного, демографічного чи культурного впливу світових метрополій [10; 13; 19]. Відповідно, «метрополізацію» трактують як процес утворення метрополійних ареалів або регіонів із надзвичайно високою концентрацією населення та економічної активності, що формують чітко визначені функціональні соціально-економічні ареали: граничні урбанізовані простори, у середині яких існують стійкі економічні та соціальні зв'язки – ринки праці, мережі компаній, важливі частини ланцюгів постачання, комунікації між компаніями та місцевими владними структурами тощо [1].

Залежно від розподілу населення й структури існуючих внутрішніх зв'язків та потоків розрізняють типи метрополійних утворень. З одного боку, це *моноцентрична метрополія* – з єдиним містом-ядром та супутніми меншими містами й сільськими місцевостями (наприклад, Штутгарт, Лондон, Лос-Анджелес, Сеул). З іншого боку, – це метрополії, що розвивалися на основі конурбацій (урбаністичної мережі майже рівнозначних за впливовістю та розміром міст-сусідів) і утворили так звані *поліцентричні метрополії* (наприклад, Рандстат у Нідерландах, що включає в себе чотири великих міста – Амстердам, Роттердам, Хаг та Утрехт; Рейн-Рур – у Німеччині, що об'єднує такі впливові міста, як Бонн, Кельн, Дортмунд, Дюссельдорф, Ессен та ін.) [там само].

В адміністративній практиці з метою розмежування міста та міського ареалу (регіону), останній позначають терміном «великий» (англ. *Greater*; фр. *Grand*) у поєднанні з назвою міста (наприклад: Grand Paris – Великий Париж, Greater London – Великий Лондон).

Динамічні зміни в технологіях виробництва, розвиток транспорту, телекомунікаційних та інформаційних систем на тлі глобалізації і регіоналізації світової економіки стають сутнісними ознаками формування постіндустріального суспільства наприкінці ХХ ст. Сучасні великі міста поступово перетворюються в потужні полюси диверсифікованої господарчої активності, що притягують та організують численні потоки (матеріально-речові, людські, фінансові, інформаційні тощо). «Метрополізація» стає важливою складовою глобалізації («метрополізація – міський прояв глобалізації») [10; 16]. Під впливом зазначених потоків як важливих чинників відбувається функціональна перебудова колишніх промислово-розподільчих центрів у центри управління, інформації й обслуговування, що зумовлює зміни у соціально-економічній та урбаністичній структурі міст. Великі міста, міські агломерації, урбанізовані райони стають місцем зосередження невиробничих підрозділів компаній, фінансових груп, науково-дослідних центрів і

управлінських установ, спеціалізуючись на виконанні контрольних-управлінських функцій та забезпеченні ділових послуг. Нова «метрополія» характеризується як «стан просторової концентрації багатств, влади та інформації в межах міста», а «метрополізація» – відображає процес концентрації тих самих ресурсів» [11, с. 75].

Станом на 2006 р., за даними Організації Економічного співробітництва та розвитку, більше половини (53 %) населення країн, що входять до її складу, проживає на території ареалів метрополій (78 ареалів з населенням понад 1,5 млн. осіб), на долю яких припадає значна частка виробництва національного ВВП. Так, доля Брюсселя, Будапешта, Гельсінки, Дубліна, Копенгагена й Сеула у ВВП відповідних країн складала на той час близько 50 %, а частка Лондона, Окленда (Нова Зеландія), Осло, Парижа, Праги, Стокгольма і Токіо – приблизно третину національного ВВП [13].

Поступово в країнах Західної Європи та США метрополії набувають значення головних рушійних сил економічного розвитку та конкурентоспроможності на власних національних та глобальному ринку, оскільки вони володіють постійно зростаючим соціально-економічним потенціалом та впливами [21].

Загалом в умовах глобалізації саме урбаністичні центри виступають «каркасними елементами» територіальної організації суспільства. При цьому, місто, що претендує на статус метрополії, повинно не лише організувати та контролювати свою територію, але й брати активну участь у функціонуванні всієї відповідної урбаністичної системи, бути представленим (інформаційно, фінансово, через певні культурні заходи тощо) у рівних йому за статусом і параметрами містах, тобто характеризуватися високим ступенем залучення в сучасну сітьову (мережеву) взаємодію. Як цілісне соціально-економічне утворення метрополія функціонує, по-перше, у мережі з малими та середніми містами, що знаходяться в межах її ареалу або регіону (місцева мережа); по-друге, у мережі з іншими метрополіями в межах країни, разом з якими вона формує «міський каркас» національної території – національну урбаністичну систему (національна мережа); по-третє, у мережі зі світовими метрополіями відповідного рівня, з якими вона одночасно знаходиться у відносинах співпраці й конкуренції (глобальна мережа). З цієї точки зору, метрополізація – це досягнення містом (а разом з ним агломерацією, регіоном, країною у цілому) системно значущих місій, функцій, структури, статусу на тлі одночасної конкуренції і взаємодії з іншими елементами світової урбаністичної мережі, що дозволяє розглядати її як процес геопросторового позиціонування (самопозиціонування) метрополій [10].

Отже, можна погодитись з думкою окремих авторів про те, що «метрополія» в сучасному розумінні є багатоаспектним комплексним поняттям, яке активно еволюціонує під впливом глобальних політичних та соціально-економічних трансформацій (процеси глобалізації і регіоналізації, децентралізації, міжкомунального співробітництва, загострення міжтериторіальної конкуренції, модернізації системи державного управління тощо). Для нинішнього його трактування характерне поєднання численних

аспектів як кількісного, так і якісного характеру: просторового, функціонального, організаційного, демографічного, економічного, політичного, соціального тощо. Сучасна метрополія – це синтез кількості та якості, продуцент глобалізації і регіоналізації, сплав адаптивності до інновацій та сталості територіальних і соціально-економічних інститутів [там само].

Враховуючи викладене, можна наважитись на висновок, що в сучасному світі «територія» і її розвиток стає базовим елементом системи governance, а думка про можливість виникнення в недалекому майбутньому міст-держав, що володітимуть, як і в давні часи, реальною політичною автономією, вже не видається науковою фантастикою. Метрополії ХХІ ст. можна вважати прикладом утворення складних суспільно-економічних феноменів, стрижневих елементів світової урбаністичної системи. Сучасне велике місто (або об'єднання міст), що формує навколо себе зону стійкого економічного, політичного, соціального та культурного впливу (ареал метрополії), характеризується значною концентрацією населення й основних видів ресурсів (виробничих, інформаційних, фінансових, інтелектуальних тощо), високими показниками ділової активності, конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості та виконує низку важливих соціально-економічних функцій, що мають ключове значення з точки зору розвитку міжнародної, національної чи регіональної економіки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бойко-Бойчук О. В. Світові тенденції розвитку міст: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / О. В. Бойко-Бойчук // Державне управління : теорія та практика : електронне видання : [Електронний ресурс]. – 2007. – № 2. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Dutp/2007-2/>
2. Глосарій Національного інституту статистики Франції (INSEE) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.insee.fr/fr/methodes/default.asp?page=definitions/aire-urbaine.htm>
3. Данилишин Б. Урбанізація: яке майбутнє очікує на наші міста / Богдан Данилишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://glavcom.ua/columns/b_danilishyn/urbanizaciya-yake-maybutnje-ochikuje-na-nashi-mista-483146.html (22.03.2018)
4. Новые предсказания для мира от экономиста Кьелла Нордстрема : страны умрут, все будет оцифровано [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://joinfo.ua/sociaty/1188407_Novie-predskazaniya-mira-ekonomista-Kella.html (28.11.2016)
5. Офіційні результати перепису населення Франції 1999 р.; Національний інститут статистики Франції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.recensement-1999.insee.fr/RP99/gr99/page_accueil.paccueil
6. Посацький Б. С. Основи урбаністики. Урбанізація та територіальне розпланування / Б. С. Посацький. – Львів : Манускрипт, 2002. – Ч. 1. – 120 с.
7. Пчелинцев О. С. Региональная экономика в системе устойчивого развития / О. С. Пчелинцев. – М. : Наука, 2004. – 258 с.
8. Регіональна економіка : словник-довідник / О. Д. Богорад, О. М. Невелєв, В. М. Падалка [та ін.] ; НДІ соц.-економ. проблем міста. – Київ, 2004. – 346 с.
9. Социология : [Энциклопедия] / Авт.-сост. А. А. Грицанов, В. М. Абушенко, Г. М. Евелькин [и др.]. – М., 2003. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://voluntary.ru/dictionary/568/>
10. Хашиєва Л. В. Етимологія та генезис поняття «метрополія» / Л. В. Хашиєва //

Теорія та практика державного управління. – 2013. – Вип. 1. – С. 411–418. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2013_1_56

11. Bue N. La ‘metropole’ n’est-elle qu’un mot? Retour critique sur un ‘lieu commun’ / Nicolas Bue, Fabien Desage, Laurent Matejko [Electronic resource]. – Acces mode : http://ceraps.univ-lille2.fr/fileadmin/user_upload/enseignants/Desage/Articles/article_me_tropolisation_Bue_Desage_Matejko_preprint.pdf

12. Calame Pierre. La democratie en miettes : Pour une revolution de la gouvernance / Pierre Calame, Jean Freyss, Valery Garandau. – Paris : Descartes & Cie, 2003. – 332 p.

13. Competitive Cities in Global Economy / OECD. – Paris, 2006. – 446 p.

14. Competitive Cities in Global Economy : Territorial Reviews. Summary in English ; Organisation for Economic Co-operation and Development. – Paris, 2006. [Electronic resource]. – Acces mode : <http://www.oecd.org/dataoecd/39/47/37839981.pdf>

15. Esami territoriali dell’OCSE. Città competitive nell’economia globale. Riassunto in italiano ; Organizzazione della Cooperazione e lo Sviluppo Economico. – Parigi, 2006. [Risorsa elettronica] – Modalità di accesso : <http://www.oecd.org/dataoecd/40/27/37840082.pdf>

16. Lacour C. La métropolisation. Croissance, diversité, fractures / C. Lacou, S. Puissant. – Paris : Anthropos, 1999. – 430 p.

17. Le Concept de la ville en Europe : Rapport remis à l’Office statistique des Communautés Européennes, Eurostat / Pumain D., Saint-Julien Th., Cattan N. [et a.]; NUREC. – Bruxelles, 1991. – 88 p.

18. Le Petit Larousse Compact : Dictionnaire Encyclopédique en couleurs / [ed. P. Maubourguet [et al.]]. – Paris : Larousse, 1993. – 1776 p.

19. Les villes européennes. Analyse comparative / C. Rozenblat, P. Cicille. – Paris : La Documentation Française (Datar), 2003. – 94 p.

20. New Webster’s Dictionary and Thesaurus of the English Language. – Danbury : Lexicon Publications, 1993. – 1248 p.

21. State Policy Approaches to Promote Metropolitan Economic Strategy / Marc A. Weiss ; National Governors Association Center for Best Practices. – Washington, 2002. – [Electronic resource] Access mode : // www.nga.org/Files/pdf/1002STATEPOLICYAPPROACHES.pdf

22. The Word Book Encyclopedia. – Vol. 13 : M. / Ed. W. H. Nault [et al.]. – Chicago : World Book, 1994. – 990 p.

Аксенова А. А. студентка,
ф-т архитектуры, дизайна и изобразительного искусства,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

ГОРОД ИДЕАЛЬНЫЙ И РЕАЛЬНЫЙ В СОЗНАНИИ ГОРОЖАНИНА

Природа в буквальном переводе с греческого означает «возникнуть, быть рождённым». Поэтому слово «природа» означает как естество, ядро вещи, так и совокупность всех вещей. Природа одухотворялась во все времена. Семантика (то есть смысловое значение) ландшафта, связанна с его влиянием на сознание человека, формировалась на протяжении существования человечества. Городская среда, как правило, нивелирует и скрывает особенности ландшафта, тогда как они генетически близки природе человека. В условиях ландшафта человек осознаёт себя органичной частью мира. Возникновение близкого

человеческой природе ландшафтного фрагмента в урбанизированной среде стимулирует «признание» и самой среды. Человек понимает город как «свой» через систему знаков, в которых узнаёт знакомое. Архетипические структуры, что живут в подсознании человека, всплывают при эмоциональном переживании. Такое переживание вызывает ландшафт в городе: вид холма или речки, стремительного спуска или подъема улицы, вид подпорной стены, что подчёркивает склон и др.

Город существует в пространстве и времени, он обладает «устойчивостью». Он не сиюминутный, и своей «длительностью» превосходит живущих в нём людей. Город даёт нам повод для переживаний, так как в нём постоянно что-то происходит. Эти переживания находят своё отражение в искусстве и архитектуре и могут быть соотнесены с их предметом.

Предметом переживаний может быть как реальный город, так и не существующий в действительности. Идеальный город так же напряженно переживается человеком. Разновидностями идеального города являются: город воспоминаний, город-мечта, город, созданный или преображенный писателем либо художником и др. Город-мечта может быть изначально вымышленным, но это не освобождает читателя от щемящего чувства тоски, что возникает при сравнении такого идеализированного образа города и повседневности, в которой мы живём. Город может быть реальным, но уже в прошедшей эпохе, а значит туда также невозможно попасть, что придает ему величие. Это касается тех городов, вклад которых в мировое культурное наследие очень велик. Например, древний город, что был назван в честь богини мудрости и справедливой войны – Афины – город, о котором мы знали еще в детстве из мифов. Сегодня Афины – огромный современный шумный город, переполненный туристами, что желают посмотреть на то, что осталось от великой цивилизации. Нам также известны легендарные города инков и майя: Мачу-Пикчу, Тикал и др. Человеку важна не только архитектура и структура города, но и его наполнение: фрагменты ландшафта, обыгранные архитектурой, события, колорит, повседневность именно в данном городе, население, особенности религии и другие аспекты. Вот почему возникает некая ностальгия при мысли о том, что город со своим внутренним миром канул в лету.

Город воспоминаний обычно идеализируется человеком. Зачастую это город детства, город, в котором прошла юность, и он связан со счастливыми и светлыми воспоминаниями, когда человеку всё удавалось, и вся жизнь была впереди. Такой город, конечно же, не соответствует объективности и существует лишь в светлых воспоминаниях человека.

Реальный город переживается по-разному, в зависимости от того, живет в нём человек, либо посетил на какое-то время. Город, в который человек попадает на время, отличается от повседневного города свежестью чувств и новыми ощущениями, переживаниями. Само появление человека в другом городе становится актуальным событием, что гарантирует новые впечатления. Человек отмечает такие аспекты городской реальности, на которые повседневный житель не обращает внимания. Степень «актуальности» такого

события, как попадание в другой город, зависит от похожести или непохожести на ту модель идеального города, что есть практически у каждого человека.

От всех предшествующих городов город повседневности отличается заурядностью и будничностью, даже если это необычный город. В нём мы не замечаем то, что сразу же отметим в другом городе, поэтому пребывание в своем городе событием не является. Повседневный город несколько наскучил и приелся. Но здесь также огромную роль играет и другой фактор. Повседневный город отличается интимностью переживаний. Человек переживает его как свою вторую натуру. У него здесь есть свои излюбленные маршруты, места, с которыми связаны какие-то значимые события в жизни. Взрослый человек понимает, что это не самый лучший город и знает его недостатки, но все равно воспринимает его как часть себя. Город ценен, как набор неких констант, которые связаны с жизнью многих горожан. Эти места подтверждают, что ты жил, в этой истории есть и твое место, и оно связано с конкретными точками в городе. Например, в Харькове это могут быть: Зеркальная струя, амфитеатр за ХАТОБом, «Стекляшка» на ст. м. Университет, «Градусник» на Историческом, «Париж» на Пушкинской, Сад Шевченко и др. У каждого поколения свой набор таких «точек», но есть и универсальные.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. История философии : учебник для вузов / под ред. В. В. Васильева, А. А. Кротова, Д. В. Бугая. – М. : Академический проект, 2005. – 680 с.
2. Радионова Л. А. Социальная память города как детерминанта ресурсных полей культуры города / Город. Культура. Цивилизация. // Матер. IV международной науч.-теорет. интернет-конф. – Харьков, ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2014 г. – Харьков : ХНУГХ, 2014.
3. Радионова Л. А. Городская повседневность как интересубъективные отношения / Місто. Культура. Цивілізація: матеріали VII міжнар. наук.-теорет. Інтернет-конф., Харків, квітень 2017 р. / [редкол. : М. К.Сухонос (відпов. ред.) та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2017. – С. 108–119.

Бабенко Е. В. студентка,
ф-т архитектуры, дизайна и изобразительного искусства,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

К ВОПРОСУ ОБ ИЗМЕНЕНИИ СОЦИАЛЬНО- КОММУНИКАТИВНОЙ СРЕДЫ СОВРЕМЕННОГО ГОРОДА

Формирование и сохранение социокультурного пространства современного города является одной из самых значимых задач современного общества. Современная наука рассматривает мегаполис как совокупность духовной, ценностной, этнической, экономической и социальной составляющих, ограниченных территориальными границами и

способствующий социально-культурному развитию индивидов и социальных групп [1].

Бурное развитие информационно-коммуникационных технологий, активно формирующееся информационное общество, существенно изменяет и усложняет социальную организацию городской среды. Культурное пространство города характеризуется открытостью, динамичностью, многообразием. Именно поэтому в теории изучения современной городской среды безусловно значимыми становятся информатизация, глобализация, развитие все новых и новых форм взаимодействия. Интернет на сегодняшний день является неотъемлемой частью городского образа жизни и, следовательно, городского культурного пространства. Таким образом, актуальность темы обусловлена конкретным историческим периодом становления информационного общества и тем влиянием, которое оно оказывает на формирование и сохранение культурного пространства современного города.

Современный город – это город движимый информационными технологиями, это город иллюзий, город глобализации общества, город Интернета. Можно с точностью сказать, что с такими темпами развития мирового технологического прогресса, через пару десятков лет город приобретёт характеристики виртуальности, а вместе с тем и своё название «виртуальный город» или «город иллюзий». Даже сейчас информационные технологии развиты настолько сильно, настолько ирреально для понимания обычного человека, что уже сейчас город как социальная структура имеет много факторов виртуального города.

Городской социум коммуникативен по своей природе. На это указывает та же этимологическая близость различных производных слов: в ряду однокоренных терминов понятия «общество» и «общение» неотделимы друг от друга. Положение Н. Лумана, что культура, в частности городской среды, развивается благодаря изменениям в технике коммуникации [см.: 4] или идея Маклюэна, что технологии коммуникации являются в истории одним из решающих факторов формирования социальных систем [см.: 5] можно установить за отправную точку в социальной коммуникации современного города.

Многие ученые склонны считать, что Интернет-общение – это преимущественно не общение людей между собой, с помощью Глобальной сети, а общение человека с компьютером. Этот фактор компьютерной коммуникации является существенно различным от всех остальных исторических типов социальной коммуникации, которые в хронологическом плане предшествовали компьютерной [3]. Интернет создаёт в городской среде новое коммуникационное пространство, похожее по своей структуре на бесконечную мозаику, пазлы которой – это различные культурные фрагменты. Интернет объединяет городское общество, то есть объединяет, глобализирует его. Влияние Глобальной сети на город можно рассматривать с разных сторон. Первая сторона медали – это развитие Интернета, как ответ на изоляцию индивида от социума в ходе исторического развития человечества, вторая же, а соответственно и противоположная сторона – это рассмотрение Интернета как

«нервной системы» мегаполиса, интерпретация Сети как «глобального мозга» человечества.

Сегодня компьютер становится для города и его обитателей рядовым средством общения, а в будущем он может перерасти в одно из основных средств коммуникативного взаимодействия. И можно предположить, что логика компьютерных сетей (средство сообщения есть само сообщение) вскоре перерастёт в логику общения современного горожанина.

В соответствии с этой теорией город, как бы персонифицируется и подчиняет человека и его бытие законам науки, тем самым он частично исключает элементы поэзии, искусства, мифа и религии. Это подтверждает определённая статистика, разработанная К. Янг. Она, исследуя Интернет-зависимых, выяснила, что можно выделить две группы, совершенно разных по типу пользователей: «висящих на общении ради общения» (91%) и «висящих на информации» (9%) [2]. В связи с этим можно сказать, что эпоха Интернет провоцирует начало переделки природы самого человека как личности.

С другой стороны, любая городская система подразумевает под собой существование некоего информационного пространства, которое характеризуется своими социальными параметрами, а также технологическими орудиями. Соответственно изменения человека как социального индивида даёт возможность говорить об изменении социально-коммуникативной среды которую он населяет.

Влияние Интернета на город, как социальную структуру, можно разделить на два типа: положительные и негативные аспекты освоения человечеством «виртуальной реальности».

На сегодняшний день вместе с Интернетом происходит «размывания» границ в общении. Формируется так называемое «мегаобщество» в структуре города. Границы самого же города так же перестали иметь чёткие грани, стали прозрачны и почти невидимы. В этом и состоит глобализация человеческого общения в современном социуме. Всемирная паутина является уникальным средством объединения всех и каждого в «одну замкнутую систему» (Т. де Шарден).

В «виртуальном городе» уравниваются статусы горожан. Каждый имеет равные возможности для высказывания своей точки зрения, выражения своих чувств, мыслей. Отсутствие в «городе иллюзий» барьеров общения, которые имманентно присущи реальной физической среде.

В сетевой коммуникационной среде обитатель «виртуального города» может сконструировать себе новую личность. «Виртуальная личность» наделяется именем (часто псевдонимом), может, наделяется различными социальными качествами. Компьютеры создают иллюзию товарищеских отношений, чего возможно и не хватает человеку в его реальности. Чем больше ухудшаются межличностные отношения в реальной жизни, тем сильнее виртуальная реальность затягивает традиционного горожанина в иллюзионный город, город обмана. Но нужно помнить, что уход из города реального в виртуальный не способствует уходу от проблем, а только усугубляет их. У. Маклюэн говорил о будущей «глобальной деревне» («виртуальном городе»),

т.е. предстоящем объединении людей во всемирном масштабе. У. Эко утверждает, что метафора «глобальная деревня» незаслуженно преувеличено, и истинная проблема заключается как раз в том, что будущее обещает стать «обществом одиноких людей» [5].

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Радионова Л. А. Повседневность городской коммуникации / Современный город: социальность, культуры, жизнь людей: материалы XVII Международной научно-практической конференции Гуманитарного университета, 14–15 апреля 2014 года: доклады / редкол.: Л. А. Закс и др.: в 2 т. – Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2014. – Т. 1. – 404–409 с.

2. Статистика развития сети Интернет [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://webi.com.ua/article/statistika-razvitiya-seti-internet>

3. Porat M., Rubin M. The Information Economy: Development and Measurement. Wash., 1978; Masuda Y. The information Society as Post-Industrial Society. Wash., 1981; Stonier T. The Wealf of Information. L., 1983; Katz R.L. The Information Society: An International Perspective. N.Y., 1988.

4. Луман Н. Невероятность коммуникации [Электронный ресурс] / Н. Луман – Режим доступа : http://soc.pu.ru.8101/publication/pts/luman_c.html/

5. Маклуэн М. С появлением спутника планета стала глобальным театром, в котором нет зрителей, а есть только актеры / М. Маклуэн // Кентавр, 1994. – №1. – С. 20–31.

Балабасёва В. М., студентка,
ф-т архитектуры, дизайна и изобразительного искусства,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

К ВОПРОСУ ОБ ОБРАЗЕ ГОРОДА

Человек в силу своей природы живет во многих ментальных мирах, и один из таких жизненных конструктов – мир города. Город существует в пространстве и времени. Он не сиюминутный, и своей «длительностью» превосходит живущих в нём людей. Город дает нам повод для переживаний, так как в нём постоянно что-то происходит. Эти переживания находят своё отражение в искусстве и архитектуре. Каждый из творцов видит мир «по-своему», отсюда такая разнообразность архитектурных стилей и течений. Но в итоге горожане привыкают к новым зданиям. Постройки «обживаются» в городе рассказами, слухами и симпатиями людей.

Городу свойственно иметь символы и образы, что были заложены зодчими, либо возникали еще во времена возведения. Например, Одесса обладает семантикой города Солнца. Петербург же представляет, скорее, отрицательную сторону архетипа – город возводился на болоте, «плохом» месте. Образ столицы и образ власти тесно взаимосвязаны. Например, Москва издавна позиционировалась как исток власти. Сакральный прообраз «неразрушимого» города – Рим, что размещен на семи холмах. Впоследствии

«семихолмность» как символическая сакральная характеристика придается и Киеву.

Характерная для архаических этапов культуры оппозиция между праздниками и буднями оказывалась определяющей для символики города. Преодолевая пространство сельского поселения, образ праздника актуализируется в особом, городском пространстве, и соотносится с городом. Также интересно, что в образе любого (в том числе и современного) города просматривается архетип загробного мира. Древние города соотносились с царством смерти. Такое восприятие города присуще самым разным культурам, в том числе и отечественной.

Переживания – остатки древних форм быта и культуры, эти своего рода окаменелости, являются важным предметом изучения. Переживания можно трактовать как «пережиток» или же, как эмоциональный процесс. И в одном и в другом случае слово «переживание» подходит городу. Его можно воспринимать как некую субстанцию, которая «дышит» и «существует», подчиняя себе время. Город как огромный целостный организм, что вырастает и подчиняет себе пространство. У каждого своя структура, сеть улиц и дорог, что выросла из древних архетипов и мифообразов.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Радионова Л. А. Повседневность городской коммуникации / Современный город: социальность, культуры, жизнь людей: материалы XVII Международной научно-практической конференции Гуманитарного университета, 14–15 апреля 2014 года: доклады / редкол.: Л. А. Закс и др.: в 2 т. – Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2014. – Т. 1. – 404–409 с.

2. Радионова Л. А. Город: социальная онтология цивилизации / Инновации в отраслях народного хозяйства, как фактор решения социально-экономических проблем современности: сб. докладов и материалов V Международной научно-практической конференции (Москва, 3–5 декабря 2015 г.). – М.: Институт непрерывного образования, 2015. – 66–73 с.

Болотова Ю. В., ст. преп.,
Ена Е. В., студентка, ф-т арх.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

РИТМЫ АРХИТЕКТУРЫ В СОЦИАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЕ

Архитектура – это застывшая музыка. В архитектуре и музыке есть схожие принципы. Каждым этим искусством можно наслаждаться по отдельности. Музыкой мы наслаждаемся своими ушами, а архитектурой мы наслаждаемся своими глазами. Принцип этих искусств заключается в гармонии композиции. Разные элементы собираются в единое целое, ритмические ряды. Музыка звучит во времени, а архитектуру можно «пропеть» по вертикали и по горизонтали. В музыке есть сочетание звуков, которое гармоничны или

дисгармоничны, в ней есть линейность, развитие, конфликт, который должен разрешиться в конце. В архитектуре есть пропорции, объемы, ритм, которые в своем единстве должны создавать цельную устойчивую структуру.

Например, Харьковский Госпром. Если высоты этого здания перенести на нотный стан, то получится определенная мелодия. Проходя мимо здания, люди могут ощущать массивность здания и переплетения (накладывания) одной части здания в другую. Так как здания построено в конструктивизме, мы можем заметить довольно таки упрощенные элементы на фасаде, так как период конструктивизма – век перемен и дело здесь не столько в политике, сколько в изменениях внутри общества. Вслед за техническим прогрессом последовал рост городского населения и образование рабочего класса. Люди стали склоняться к упрощенной форме жизни, и для этого не подходил сухой и нравоучительный язык академического искусства. Нельзя было говорить с людьми с помощью дворцовой лепнины, античной скульптуры и статики живописных полотен. Нужен был совершенно новый подход. Однако новый язык не сразу был воспринят публикой. И Харьковский Госпром хороший для этого пример. В нем все настолько просто и в тоже время сложно. Люди на первый взгляд не сразу могут это понять, им следует пройти мимо него и ощутить себя по разному, ведь находясь на площади Свободы, мы видим с виду обычное здание, а подойдя ближе, мы можем увидеть всю его массивность и внушаемость того, что мы обычное мелкое существо.

Такую внушаемость мы можем обратить у Ирвинга Гофмана, который считал, что если индивидуум узнает определенное событие, его реакция скорее всего будет ограничена рамками или схемами интерпретации – «первичными рамками». Все первичные рамки той или иной социальной группы являются центральным элементом её культуры. В конце 1970-х Такман развила идеи Гофмана: «Рамки (frames) превращают непонятный хеппенинг или аморфную беседу в очевидное событие. Новостные рамки одновременно организуют ежедневную реальность и являются её частью и упаковкой». То есть внушаемость массивности было предопределено.

Однажды, я слышала историю от людей, живущих в Питере, и каждый раз, когда они проходят мимо Казанского собора у них замедляется темп их движения, и не зависимо спешат они куда-либо или нет. Вернемся к музыке.

Это полукруглое здание, в котором стоят колонны, они же и задают ритм нашего восприятие (движения), когда на плоском фасаде все четко и равномерно, то тут, если представить план, тоже все равномерно, но только в плане. И люди, проходящие мимо него, подсознательно стараются двигаться в одном темпе с колоннами, ведь ближе к центру визуально колонны учащаются, а темп нашего движения остается тем же. И не зависимо от того, близко стоят колонны друг к другу или дальше, длительность, которую мы проходим между ними остается равной.

Приближаясь к зданию постепенно, переходя из помещения в помещение, мы можем ощущать музыку архитектуры в пространстве, а не во времени. Хотя нет... во времени тоже, ведь для того, чтобы увидеть всю музыку архитектуры, людям следует передвигаться из помещения в помещение, а на это требуется время.

Такое событие развитие можем наблюдать у Эмиль Дюркгейм. Он говорит, что социальный факт есть всякий образ действия, фиксированный или нет, но способный накладывать на индивида внешнее ограничение; или же всякий образ действия, общий для всего данного общества, но в то же время существующий в своём собственном праве независимо от его отдельных проявлений. Определяющую причину социального факта необходимо искать среди предшествующих социальных фактов, но не среди состояний индивидуального сознания.

То есть, то, что человек бессознательно замедляет шаг, проходя мимо данного сооружения, не зависит от его личного настроение или состояния, на него накладываются внешние ограничение, в данном случае – шаг колонн.

В обществе, а именно в его социальных и личностных сферах, сложно познать закономерности взаимодействия внешней среды, непосредственно с конкретным человеком, в определенных условиях места и времени. К сожалению, в социальной среде человек отодвигается на задний план и рассматривается как придаток к социальной системе. Ведь не человек задает идею своего движения, мышления, существования, а окружающая среда, в данном случае – здания.

ДЕЙСТВИТЕЛЬНАЯ И ДОЛЖНАЯ МОРАЛЬ

Одно из отличий настоящего от прошлого состоит в различии общественного статуса явного и скрытого в поведении человека и социальных групп. В прошлом общественное мнение и законодательство не поощряли и не позволяли скрытому и ненормативному быть общепризнанным и узаконенным. Сейчас европейская цивилизация провозгласила право на отличие, индивидуальность в поведении социальных групп и индивидов. Это право предписывает равноценность всех видов поведения, в том числе и альтернативных друг другу.

Среди видов поведения есть антигуманные и угрожающие человеческому существованию, которые в прошлом, как правило, скрывались из-за непризнанности и непозволительности. Став открытыми, они вызывают беспокойство общественного мнения и законодателей. В результате появляются оговорки и правовые ограничения. Однако ящик Пандоры раскрыт, и оговорки общественного мнения наряду с правовыми ограничениями приобретают индивидуальность определений и толкований.

В зависимости от соотношения сил внутри общества и на международной арене индивидуальность определений и толкований позволяет придать нормативность любым (в том числе антигуманным) интересам сильных, господствующих социальных групп. Ситуативность жизни, со своей стороны, оправдывает смену определений и толкований, что ведет к изменчивости норм поведения (в частности, к двойным стандартам). Налицо многообразие допустимых норм поведения, в том числе взаимоисключающих. К тому же всепроникающий плюрализм возможностей познавательной и практической деятельности ведет к многообразию явных и скрытых норм поведения.

Реальная жизнь всегда является процессом, в котором одни стороны противоречий, т.е. противоположности, оказываются ведущими, другие – ведомыми. По роли в процессе жизни противоположности не равноценны. Это касается противоположностей настоящего и унаследованных из прошлого. Отвлечение от реальной жизни создает видимость равноценности таких противоположностей. Наряду с этим примеры успехов в деятельности на основе альтернативных установок и норм, а также отвлечение от последствий деятельности оправдывают равноценность норм и видов деятельности. В этом с оттенком иронии смысле состоит суть общества равных возможностей.

Реальная жизнь, в конечном счете, обуславливает все нормы поведения. Но в отличие от стихийных процессов в природе она осуществляется деятельностью людей, наделенных сознанием. Сознание относительно самостоятельно по отношению к условиям деятельности и способно отвлекаться от них (от существующих знаний о них), отставать от них или

опережать их. В то же время с момента своего появления оно всегда предваряет любую деятельность человека.

Предваряя деятельность, сознание руководствуется субъективными устремлениями и объективными возможностями, открываемыми познанием природы и общества. Когда интересы экономически господствующих социальных групп отражаются единообразием идей и норм поведения, тогда необходимый для деятельности выбор сознательных установок лишен альтернатив многообразия и результат деятельности отражается сознанием, расширяющим и углубляющим единообразие общепризнанного и дозволенного. При этом не важен состав единообразия: задан ли он истинными, ложными или смешанными знаниями. В то же время единообразие избавляет от трудностей выбора и обобщения норм поведения до уровня общечеловеческих.

Иное дело, когда интересы экономически господствующих социальных групп отражаются многообразием идей и норм поведения, возникшим по объективным и субъективным причинам. Превращение науки в непосредственную производительную силу общества создало объективные возможности расширения как индивидуального владения средствами производства, так и коллективного совладения ими. Субъективное стремление экономически господствующих социальных групп оградить собственность от посягательств на нее достигает цели средствами информационных технологий, психологии, генетики и других наук. С их помощью создается многообразие альтернатив, по видимости равноценных тем, которые посягают на частное владение средствами производства. В экономике крупный капитал защищается рекомендацией развивать средний и мелкий бизнес, возможности которого заведомо не равны возможностям крупного капитала, в особенности в создании конкурентного и наукоемкого производства. Средний и мелкий бизнес, в свою очередь, рекомендует наемным трудящимся компенсировать отсутствие капитала традиционными альтернативами: изобретательностью, бережливостью в честном труде, взятием кредита под прибыльное дело, испытанием удачи в азартных играх и т.д. Эти альтернативы дополняются недозволенными альтернативами: юридическими махинациями, воровством, взяточничеством, рэйдерством и революционной национализацией. Тем не менее, несмотря на различие дозволенного и недозволенного капитал в целом не так чист по происхождению, как преподносят его владельцы. Реальная жизнь постоянно демонстрирует оправданность средств деятельности ее целями. Изобретение средств наживы опережает их моральную и правовую квалификацию. Часть из них оказывается неопределенной или спорной в квалификации, часть их, получив статус недозволенных, не осуждается отрицанием обратной силы принятых законов или прощается за давностью времени их применения. Такое положение дел существует несмотря на правовую квалификацию чистых и грязных доходов.

В той или иной степени многообразие альтернатив присутствует, помимо экономики, во всех других областях общественной и индивидуальной деятельности. По прагматическому критерию оправданности успехом применения многие взаимоисключающие альтернативы оказываются

равноценными, относительными, ситуативными. Но до всяких оценок несовместимые альтернативы существуют, являются социальной действительностью. И каждый индивид является носителем несовместимых, но взаимодополняющих свойств. Если таковы индивиды, то не ясно, как возможна совместная деятельность, общественный труд. История дала ответ на этот вопрос: путем признания и поощрения одних свойств и отвержения или ограничения других свойств индивидов.

Европейская цивилизация, провозгласив индивидуализм и плюрализм в общественной жизни, допустила сосуществование несовместимых альтернатив и отвергла исторический опыт ограничений и запретов как недемократический. Множество ограничений и запретов пало под давлением успехов в экономике, науке и просвещении. Но возникли или воскресли из прошлого несовместимые альтернативы, такие как: бережливое и хищническое использование окружающей среды, повышение прибыльности и умышленное банкротство предприятий, общественная и частная собственность на природные места отдыха, технократизм и гуманизм, научное и антинаучное, изысканное и мещанское, публичное и личное и пр. И все альтернативы подлежат моральной оценке.

Известно, что моральная оценка, или проще, мораль может носить индивидуальный и общественный характер. Индивиды в силу своего различия могут менять мораль в зависимости от своих склонностей и обстоятельств. Однако общественная природа индивида вынуждает его считаться с общественным мнением, различающим приемлемое и не приемлемое. При этом если общественная мораль ситуативна, то она не отличима от индивидуальной морали (фактически отсутствует). Если же она квалифицирует ситуации путем деления их на допустимые и не допустимые для общества, в то время как экономика, политика, искусство, наука и другие области общественной жизни игнорируют запреты морали, то чтобы оставаться общественной, мораль вынуждена ослаблять критерии различия допустимого и не допустимого либо объявлять неморальными вовсе неподвластные ей области общественной жизни. Таким способом мораль приспособляется к несовместимостям. Общественная мораль терпит ориентировку производства не на потребности, а на платежеспособный спрос, возведение лжи в ранг государственной политики, подмену человеческого животным, возвышенного низменным и т.д.

Терпимость и приспособленчество морали – от ее бессилия, а бессилие – от неспособности выйти за несовместимости и выразить суть индивидуального и общественного, диктующую общезначимые моральные нормы.

Нельзя сказать, что опыт и познание общественной жизни не открывают ее глубоких истин. Но поверхностно, эклектически истолковываемый плюрализм и неразборчивая толерантность к несовместимостям обесценивают глубину истин, поскольку ради плюрализма их помещают в один ряд с поверхностными и односторонними истинами, заблуждениями и ложью. Мораль, отражающая глубокие истины научного и философского познания, оказывается рядоположенной с другими видами морали, отражающими плюрализм данных опыта и вненаучного познания. Несовместимость научного

и ненаучного познания ведет к несовместимости моральных норм, опирающихся на результаты того и другого познания. Найти общее в несовместимостях, сохраняющее их равноценность, не удастся, так как познание всегда выявляет неравноценность несовместимостей. Сохранение равноценности несовместимостей игнорирует результаты научного познания и лишает возможности обобщений, сортирующих несовместимости. Не опираясь на обобщения познания, мораль теряет обобщенность. Общественная мораль оказывается лишь именем совокупности видов морали социальных групп и индивидов. Упраздняется нормативность морали и закреплённость ее в общественном мнении. Теряя всеобщность, мораль растворяется в индивидуализме. Все другие формы общественного сознания оказываются вне морали, поскольку индивидуалистическая мораль не в состоянии предложить общезначимые нормы для всех видов общественной деятельности.

Казалось бы, неморальность и аморальность общества индивидуалистов должна преодолеваться религиозной моралью. Но налицо плюрализм религий.

Нельзя не замечать того, что сейчас средством возведения индивидуальной морали в ранг общественной служат референдумы и статистика. Как в свое время Б. Спиноза безуспешно пытался вывести все нормы морали из аксиом морали, так сейчас пытаются выводить общие нормы морали из их встречаемости в массе индивидуальных норм, из определения их вероятности. Вероятностный характер приобретают предписания общественной морали и охраняющего их общественного мнения. Вопрос лишь в достаточности вероятностных предписаний для деятельности индивида.

В природе элемент не выбирает виды поведения из равновероятных, а подчиняется вероятностному поведению, обладая им изначально. В обществе, провозгласившем приоритет индивидуализма, индивид выглядит подчиняющимся вероятности, выявляемой статистикой. Однако индивиды не оглядываются на статистику и ориентируются на индивидуальные возможности, не обязательно попавшие в поле зрения статистики.

В такой ситуации общественное сознание, руководствующееся статистикой, может изменять и изменяет условия существования индивидов и через них – вероятность их поведения. Но условия существования, в отличие от природы, создаются самими индивидами и из-за вероятности их поведения оказываются вероятными и не обязательно теми, которые требуются для изменения или устранения неприемлемой для общества статистики. Отсюда видимость неустранимости пороков в обществе, рассуждения о неизменной природе человека и невозможности социального прогресса.

Изложенная ситуация с моралью в современном европейском обществе является следствием пассивной роли морали, оценивающей, но не предписывающей виды общественной деятельности путем выделения должного в возможном. Чтобы придать морали активный и обязывающий характер, надо исследовать возможности формулировки должного в ней, призванного противостоять стихии индивидуализма.

Противопоставление индивидуализма и коллективизма, столь превозносимое сейчас, поверхностно и ложно. Поверхностно оно потому, что

сосредоточено на внешних, несущественных различиях между людьми и не замечает существенного сходства между ними, обусловленного особенностями каждой эпохи, в том числе современной. Ложно оно потому, что преднамеренно подменяет существенное несущественным. Общность объективных условий существования порождает существенное сходство индивидов. Если условия существования разнородны, то они порождают разнородные социальные группы, принадлежность к которым придает индивидам существенное сходство между собой. Сочувствие или служение другим социальным группам придает сходство с индивидами других социальных групп. Сходные черты задают типы индивидов. Различные исторические эпохи создают различные исторические типы индивидов.

Приоритет типичного указывает на приоритет коллективного в индивиде независимо от того, что мнит о себе индивид. Коллективизм существен и не устраним, как не устранимо общество из жизни индивида. Существенны сходства и различия индивидов по принадлежности к различным социальным группам. Несущественны различия между индивидами внутри социальных групп. Различия между индивидами различных социальных групп могут быть резкими, контрастными. Однако существенность и необходимость их обусловлена не столько индивидуальными склонностями, сколько принадлежностью к социальным группам.

Одним из признаков, по которым различаются социальные группы и вместе с ними индивиды, является признанная ими моральная основа деятельности. В разнородном обществе разнородна мораль. Мораль различна в хижинах и дворцах – отмечает обыденное сознание, мораль классовая в классовом обществе – утверждает марксизм, мораль индивидуальна и толерантна – неустанно повторяет современная идеология. Обыденное сознание и марксизм правы по существу, современная идеология – по форме, по очевидности; и все эти суждения выражают различия в морали.

Однако мораль как форма общественного сознания призвана служить взаимосвязям индивидов и социальных групп, сохраняющим и развивающим общество. Значит, суждениям морали скрыто или явно присущи не только различия, но и сходства между видами морали. Сходства, обобщенные до уровня отражения интересов человечества, служат единению человечества. И если человечество всю свою историю пребывает в разрозненности, то единению человечества может служить не мораль действительного, обусловленная разрозненностью, а мораль должного, обязывающая к использованию возможностей единения, существующих или подлежащих открытию.

Должное морали обычно считается средством сохранения достигнутого, в особенности, преимущественного, выгодного, которое в истории человечества было и остается частичным, групповым, а не всеобщим. Придерживаясь такого должного, человечество не только не ослабило, но усилило внутренние и внешние противоречия общественной жизни и постоянно демонстрирует неспособность преодолевать их. Человечество оказалось перед угрозой

самоуничтожения. Необходимо иное понимание должного, начало которому положили философы русского космизма.

Русский космизм в варианте Н. Ф. Федорова определял должное как идею, безусловно объединяющую человечество. Одной из них могла служить идея исполнения долга перед ушедшими поколениями (воздания добром за их добро) путем воскрешения предков и достижения бессмертия на основе преобразования природы и человеческого организма. К. Э. Циолковский считал объединяющей человечество идею космического расселения людей с помощью достижений космонавтики. В. И. Вернадский считал необходимым для человечества создание разумной сферы своего обитания.

Всем идеям русского космизма свойственно выражение призванности человека служить человечеству. Русский космизм возник в эпоху господства идеи и практики классовой борьбы за всемирное освобождение трудящихся от эксплуатации. Поэтому его идеи были восприняты как несбыточные и отвлекающие от насущных проблем человечества. После поражения социализма в борьбе за более производительную, чем при капитализме, экономику возник вялый интерес к идее создания ноосферы, но на практике не удалось даже обязать все страны исполнять киотский протокол об ограничении промышленных выбросов в атмосферу.

Господство противостояний, насилия и войн вместе с безоглядным извлечением природных богатств несут угрозу существованию человечества, не давая места какой-либо идее общечеловеческого должного. Тем не менее, осознание судеб человечества обязывает индивидов и социальные группы к ответственности перед человечеством, выраженной в должном морали. Должное в морали касается всех сторон жизни человека и предопределяет смысл гуманизма – служение человечеству, а не индивиду или социальной группе. Индивидуальный или групповой интерес достоин признания лишь постольку, поскольку они соответствуют интересам человечества. Должное в морали превращает мораль в универсальное средство установления приемлемости или неприемлемости поведения человека в любой области действительности и не допускает областей поведения вне морали (вопреки распространенным мнениям о независимости от морали политики, права, искусства и др.). С этой общей позиции выявляется должное морали в отдельных областях материальной и духовной жизни людей, начиная с экономики.

Экономика кажется независимой от морали, так как предназначена для удовлетворения материальных потребностей людей, без которого невозможно их существование. Можно оправдать любые потребности стремлением к всестороннему развитию человека. Однако требует определения «всестороннее развитие человека». Очевидно, всестороннее развитие человека предполагает разносторонние потребности. Вопрос лишь в том, все ли они достойны удовлетворения. Ведь среди них могут быть потребности, вызванные капризом, прихотью, низменными побуждениями и т.п. Экономика не сортирует их, а лишь соразмеряет со своими возможностями. Оценка потребностей с позиции сущности и призванности человека дается моралью, опирающейся на

всестороннее познание человека. Сущность человека указывает на его выделенность из природы и призвание человека состоит в сохранении и развитии выделенности из природы. Выделенность человека из природы обеспечивается общественными формами деятельности, удовлетворяющими и создающими общественные потребности. Они отражаются общественной моралью с определениями должного для каждого индивида.

Провозглашение индивидуальности морали означает отрицание общезначимых моральных норм, позволяющих давать моральную оценку потребностей человека и различать в них необходимость и прихоть, скромность и бесстыдство, сострадание и черствость, благородство и низость и т. д. Без таких различий всесторонне развитые индивиды ввергнут общество в состояние «войны всех против всех». Чтобы избежать такой перспективы, надо признать моральную квалификацию потребностей человека и экономики. Так как экономика включает людей с их взаимоотношениями, в ней также уместны моральные определения поведения людей.

Должная мораль в экономике выражается требованиями полезности, открытости и честности экономики. Она осуждает вредную, теневую и жульническую экономику. Внутри любого предприятия должная мораль создает здоровую моральную атмосферу производства. Моральное разложение производителей губит экономику.

Если политика вне морали, то она становится конъюнктурной, недалекновидной и непредсказуемой. От этого не избавляют ее ни прагматичность, ни установка на групповые и национальные интересы. Избавление приходит от ориентировки политики на общие интересы людей, одобренные моралью. В своем влиянии на экономику политика не должна ограничиваться созданием условий для экономики; она должна ориентировать экономику на межгрупповое и межнациональное сотрудничество, поднимающее благосостояние всех людей. Для этого политика должна быть моральной – открытой, честной и благородной.

Право в отличие от политики касается каждого индивида и связывает его с обществом по правилам, общезначимо выраженным и поддерживаемым силой. Мораль тоже связывает индивида с обществом образцами поведения, нравами и традициями, охраняемыми общественным мнением и далеко не полно отраженными в нормах права. Поведение индивида ситуативное и разнообразнее образцового в морали и законопослушное в праве. Образцы морали должны поспевать за реальностями индивида, а нормы права – за образцами морали. Язык права формализует представления морали о чести, достоинстве, значимости вклада в ту или иную область общественной деятельности, общественном и индивидуальном долге. Государственное и международное право отражают также запретное, осуждаемое в морали. В то же время увлечение спецификой политики и права без оглядки на мораль часто ведет к противоречиям с должным в морали. И напротив, руководствуясь морально должным в политической и правовой деятельности часто создаются новые образцы должного в морали (подвиги, самопожертвование, служение долгу).

Весьма заметна взаимосвязь морали, искусства и науки. Когда искусство раскрывает гармонию, радость, силу духа, величие подвига, оно облагораживает человека, служит добру, углубляет и разнообразит близость и притягательность людей. Образно воспроизводя сущность человека, искусство раскрывает возможности человека, которые составляют предмет должного в морали – превращать их в действительность.

Содержание науки находится вне морали, если мораль не является предметом науки. Однако достижения науки изменяют всю материальную и духовную жизнь общества, в том числе мораль. Они способны переводить некоторые запреты морали в разряд предрассудков, а ее разрешения – в разряд вредных для людей. Научные исследования самой морали вскрывают ее объективное и субъективное содержание, а также исторические формы морали. Ученные, как и представители других областей человеческой деятельности, демонстрируют образцы морально должного и недолжного. Познание наукой эволюции общества и природы выявляет возможности и опасности будущего человечества и тем самым в наибольшей степени влияет на должное в морали. В то же время существующее должное в морали ограничивает предмет научного исследования и области применения достижений науки.

Каждая религия содержит свою мораль, которая выражает представления о должном и недолжном для народа, создавшего религию. Верующие сопротивляются попыткам изменения норм религиозной морали, но не в состоянии приводить объективные аргументы за их сохранении, даже будучи иногда правыми по существу, поскольку игнорируют научные достижения и развивающийся здравый смысл.

Всякая философия, включающая онтологию, содержит учение о морали. В отличие от религий не все философские учения игнорируют достижения науки и развивающийся здравый смысл. Материализм, в особенности исторический материализм, обобщает здравый смысл и научные достижения, дает убедительную картину объективно обусловленной эволюции морали, должного и недолжного в ней. Из материалистической картины видно, что объективное содержание морали определяется общественной, социально-экономической сущностью человека.

Общественная сущность человека выражает выделенность человека из природы. Поддержка выделенности из природы обязывает человека к поддержке всех элементов и их взаимоотношений, необходимых для нее. Поддержке подлежат природа, человек и взаимоотношения между ними в способе производства средств существования. Для морали важно сохранение человеческого в человеке. Сохранение и совершенствование отношений между людьми в изменяющихся условиях жизни с целью предоставления возможности каждому служить интересам человечества является призванием индивида и общества.

Человеческие свойства разнообразны. Мультикультурный и постмодернистский подходы к разнообразию человеческих свойств приписывают равноценность этим свойствам, поскольку каждое из них имеет свое оправдание. Если разнообразие человеческих свойств поставить в

зависимость от общечеловеческих интересов, то обнаружится неравноценность оправданий и оправдываемых свойств. Но в таком случае надо указать общечеловеческие интересы, ближайшие и отдаленные, явные и скрытые.

Ближайшие интересы человечества состоят в предотвращении его гибели от войн, эпидемий, климатических изменений и т. д. Примерами отдаленных интересов человечества могут быть всеобщее благоденствие и бессмертие.

Предотвращение войн может быть достигнуто мировым господством одной державы или всесторонним разоружением. Моральные нормы одного и другого процессов взаимоисключающи. История показала, что мировое господство одной державы никогда не существовало, а самые сильные и обширные империи постоянно воевали и неизбежно распадались и исчезали. Моральные нормы империй существенно противостояли друг другу.

Всемирное разоружение как должное предпочтительнее, поскольку устраняет средства видимой угрозы жизни людей. Однако надо учитывать относительность разоружения: оно касается явных видов оружия и не затрагивает его неявных видов, таких как демографическое, психологическое и т. п. Только мораль должного запрета всех видов оружия избавит человечество от войн.

Борьба с эпидемиями являет собой пример общечеловеческого единства. Но она ограничена экономическими возможностями и политической нестабильностью, сохраняя прерогативу должного.

Угроза существованию человечества от изменения климата признается, но не все считают ее ближайшей. В связи с этим устранение влияния человеческой деятельности на климат сталкивается с экономическим эгоизмом государств. Мораль сторонников приоритета национальных интересов противостоит морали сторонников приоритета общечеловеческих интересов, выраженных в международных соглашениях. Всеобщность морального долженствования по этому поводу исключается экономической, политической и культурной разделенностью человечества.

Если достижение всеобщего благоденствия считать такой же утопией, как и построение коммунизма, то принятие его за общечеловеческий интерес выглядит лишь моральным долженствованием, постоянно отвергаемым экономикой и политикой. К сожалению, отвергнув марксизм, современные исследователи уклоняются от выявления возможностей преодоления экономических и производных от них антагонизмов, заслонившись постулатом вечности антагонизмов.

Противоречивость интересов человечества, связанная с его конкретно историческим состоянием, исключает единственность морального долженствования в нем и квалификации им человеческих свойств. Тем самым вызывается необходимость разрешения противоречий человечества путем вскрытия более глубоких объективных возможностей в нем. При всем нежелании заинтересованных социальных групп изменять суть современной экономики надо считаться с тем, что оставлять ее неизменной значит сохранять экономическое неравенство между социальными группами и государствами, а также обусловленные ими неравенства и разобщенности в других областях

жизни. Если марксов анализ возможностей капиталистической экономики по обеспечению всеобщего благоденствия путем перехода к коммунизму ошибочен, то необходим другой анализ, способный открыть новые возможности в ней для перехода к такому обществу. Отвергать необходимость вскрытия возможностей перехода к обществу экономического равенства значит обрекать людей на постоянную озабоченность решениями экономических проблем, отвлекающую от решения общечеловеческих проблем. Найти и реализовать объективные возможности создания общества экономического равенства – моральный долг в интересах человечества.

В отличие от ситуации с заинтересованностью человечества в обществе экономического равенства, бессмертие считается безусловным и очевидным интересом индивида и человечества. Однако сущность бессмертия не так проста, как кажется на первый взгляд, о чем свидетельствует даже ее религиозное понимание, наиболее полно представленное христианством.

В христианстве бессмертием наделяются души, а не тела людей. И ожидаемое воскрешение изображается не настолько определенно, чтобы усмотреть в нем телесное воскрешение. В религиозной философии В. С. Соловьева была предпринята попытка оправдать стремление человека к телесному бессмертию с помощью теософии (единства теологии, философии и науки). Но уже в философии Н. А. Бердяева это стремление связывается с непониманием представлений христианства о сути бессмертия. По мнению Н. А. Бердяева, обретение бессмертия – это процесс духовного преображения, вытесняющий необходимости материального мира и замещающий их чудесами, венцом которого является конец объективной истории и переход человечества в иное, духовное измерение. В таком измерении человечество обретает бессмертие. Все неотомисты в основу своих суждений также кладут разделенность существующего на несовершенный посясторонний и совершенный потусторонний миры. Бессмертие и прочие совершенства достижимы только в потустороннем мире.

В суждениях о бессмертии в религии и религиозной философии можно усмотреть попытки соединить обобщения обыденного опыта наблюдения страданий и неизбежности конца жизни с мечтой о жизни, лишенной таких свойств. Религиозные представления отвергают надежды на телесное бессмертие и придают отвержению моральное оправдание как исключаящему равенство грешного безгрешному, зла добру. Моральное должное в религии – терпение к телесным страданиям, добродетельность и готовность к воздаянию в потустороннем мире за дела земные. Общечеловеческое должное в христианской морали выражается в сострадании всем переносящим невзгоды жизни, признании равенства всех перед божественным судом и надежде оказаться в раю. Такое морально должное лишено созидающих начал и чуждо творческой сущности человека. Оно не послужило основой человеческого единства в прошлом и не служит ему сейчас, тем более что в самой религии нет единства.

В отличие от религии, светская мысль в лице науки ищет возможность достичь телесного бессмертия индивида. Если бессмертие должно обеспечиваться

каждому, то пока известны два варианта: замена естественных органов искусственными и выявление предположительного генома старения с последующей заменой его геномом молодости. Для первого варианта проблематичны моделируемость мозга и тождественность индивида комплексу заменивших его моделей. Второй вариант выглядит более обещающим, но содержит, по крайней мере, одно не проверенное допущение – бессмертие генома молодости. На фоне временности любой формы и формы движения материи это допущение ошибочно. Наверное, в лучшем случае можно надеяться на существенное увеличение срока жизни, или, как иногда говорят, на достижение практического бессмертия.

Задача поиска средств достижения бессмертия сформулирована относительно ясно, но не столь ясны следствия попыток ее решения и их моральное оправдание. В данном случае уместно сравнить религиозный и научный подходы к преобразованию биологической природы человека.

Религия осторожно реагирует на изменение человеком своей биологической природы. Она очарована природой как творением бога и осуждает коренное вмешательство в ее процессы, призывая к воздержанию от телесных соблазнов. Она не указывает меру вмешательства человека в процессы природы, без которого невозможно существование человека, но выражает скрытый страх перед последствиями вмешательства, основанного на знании лишь биологической природы человека.

Наука, в отличие от религии, не очарована природой, а познает и преобразует ее. Биология все более полно познает телесные процессы, психология – психические процессы. На их достижениях основана современная медицина с ее диагностикой и вмешательством во внутриутробное развитие, трансплантацией, протезированием, суррогатным материнством, и в будущем – генной модификацией людей. При этом медицина озабочена судьбой индивидов, а не человеческого рода. Однако наука в целом не может уклониться от рассмотрения судьбы человечества.

Если человечество разумно, то оно всюду должно определять меру вмешательства в природу, указывающую границы изменения условий существования того или иного объекта, в данном случае – человека и человечества. Сейчас, например, уже требуется оценка экономических возможностей достижения индивидуального бессмертия. Известно, что чем более наукоемко изделие, тем оно дороже. Достижение бессмертия – самый наукоемкий процесс. Очевидно, экономика не всем обеспечит участие в этом процессе. Отвлечение науки и экономики на этот процесс усугубит положение бедных и выглядит опасным и безнравственным для человечества.

Отвлекаясь от рассмотрения множества проблем, связанных с условиями существования человечества, нельзя не затронуть один из наиболее общих вопросов: равноценны ли индивидуальное и родовое бессмертие, а при неравноценности – что предпочтительнее, родовое или индивидуальное бессмертие? До сих пор история показывала объективную необходимость существования и развития рода человеческого. С этим связан пафос и моральное должествование всех видов служения человечеству. В частности, с

каждым новым поколением связывались надежды на улучшение рода человеческого. Каждый возраст играл свою незаменимую роль в жизни общества. Деторождение было не только средством сохранения рода, но и источником возможностей, отсутствовавших у родителей. Сознательное биологическое управление родом индивидам было не доступно.

В процессе достижения индивидуального бессмертия вместе с полной регулируемостью деторождения становятся существенными потери возможностей, связанных с неродившимися индивидами. И дело не в регулируемости самой по себе, которая всегда была (объективной или субъективной), а в сосредоточении внимания на живущих с целью обеспечения их вечного существования.

Вечность жизни индивидов актуально, а не только потенциально требует бесконечности условий ее существования, для обеспечения которых необходимо расширение познания, открывающего возможности выхода за их наличную конечность. Полностью регулируемые конечные условия существования исключают необычности, спонтанности, требуемые для озарений в познании. Человек и его познание становятся монотонными, экстенсивными. Человек не реализует возможность природы к бесконечному качественно разнообразному развитию, не оправдывает свою призванность. И эта призванность человека связана с его смертностью.

В самом деле, конечность средств существования и времени жизни человека обусловили его способности к преодолению препятствий, выбору средств достижения целей, уклонению от опасностей. Настрой на преодоление, избирательность средств и поведения вызываются невозможностью бесконечного ожидания исчезновения препятствий или бесконечного выбора средств их преодоления, а также неравнозначностью видов поведения для безопасности человека. «Мы не можем ждать милостей от природы, взять их у нее – наша задача», – говорил И. В. Мичурин. Но творить значит отличать, отбирать, по словам А. Пуанкаре.

Вечный индивид не обязан признавать перечисленные невозможности и возможности вместе с их обобщением – двузначной логикой, из-за чего он теряет творческую способность. Его познание не углубляет, а лишь расширяет познание и не дает средств выхода за пространственно-временную конечность наличных условий существования. Конечность последних обуславливает конечность жизни индивида и рода человеческого, тем более что они единовременны для вечного индивида. Выходит, вечность индивида достигается за счет конечности жизни рода человеческого.

Человечество обязано задуматься, не оказалось ли оно перед выбором: смертный индивид должен обеспечить бессмертие рода человеческого или смертный человеческий род – бессмертие индивида. Из пребывания в первой альтернативе следует моральная норма: индивид должен служить обществу и человечеству, приумножать возможности преодоления препятствий бессмертию рода человеческого. Если в этом состоит призвание человека, то ему должно подчиняться разрешение всех противоречий в обществе.

Изложенное видение ситуации достижения индивидуального бессмертия может быть спорным и ошибочным в той мере, в какой спорно и ошибочно рассматривать бессмертие в понятиях смертного. Но это обстоятельство не избавляет от необходимости такого рассмотрения.

В целом проведенное исследование позволило изобразить контуры сложной диалектики действительного и должного в разностороннем поведении человека.

Гайдук Е. Ю., студентка, ф-т арх.,
науч. рук. – **Яровицкая Н. А.**, канд. филос. наук., доц.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры*

СОЦИОЛОГИЯ РАВЕНСТВА И НЕРАВЕНСТВА

Среди важнейших теоретических проблем социальной философии можно выделить и проблему социальной справедливости, социального равенства. Пока еще нет реальной модели общественного устройства, в которой бы можно было реализовать полное равенство. Люди от рождения не равны по своим способностям – это не их вина или заслуга.

Талант, одаренность – в значительной мере не личное, а общественное достояние, но вместе с тем он имеет право на большее материальное вознаграждение. Весь вопрос в том, как должны вознаграждаться одни, с их «талантами, предприимчивостью, инициативой», и другие, кого природа, общество и, может быть, судьба обделили такими качествами. Понятие социальной справедливости всегда исторически конкретно.

«Неверно, будто равенство – закон природы. Природа не произвела ничего равного. Её высший закон – подчинение и зависимость» – Люк де Вовенарг.

К. Маркс говорил, что интуитивно сознание людей в определении социальной справедливости исходит из реальных возможностей общества. Особенно болезненно оно обостряется, когда неэффективно используются возможности или какая-то группа присваивает больше, чем ей полагается.

С давних времен ученые задумывались над природой отношений между людьми, над тяжелой участью большинства людей, над проблемой угнетенных и угнетателей, над справедливостью или несправедливостью неравенства.

Древнегреческий философ Платон размышлял над расслоением людей на богатых и бедных. Он говорил, что государство представляет собой как бы два государства. Одно составляют бедные, другое – богатые, и все они живут вместе, строя друг другу всяческие козни. В своем труде «Республика» Платон утверждал, что правильное государство можно научно обосновать, а не искать ошупью, страшась, веря и импровизируя. Платон предполагал, что это новое, научно спроектированное общество будет не только осуществлять принципы справедливости, но и обеспечивать социальную стабильность и внутреннюю

дисциплину. Именно таким он представлял общество, руководимое правителями.

Решающее значение для складывания современных представлений о сущности, формах и функциях социального неравенства, наряду с К. Марксом, имел М. Вебер – классик мировой социологической теории. Идейная основа взглядов М. Вебера состоит в том, что индивид является субъектом действия, а типический индивид – субъектом социального действия. Он стремился развить альтернативный анализ исходя из множественности источников социальной иерархии.

В противовес К. Марксу, М. Вебер, кроме экономического аспекта стратификации, учитывал также такие аспекты как власть и престиж. Вебер рассматривал собственность, власть и престиж как три отдельных, взаимодействующих фактора, лежащих в основе иерархий в любом обществе.

Различия в собственности порождают экономические классы; различия, имеющие отношение к власти, порождают политические партии, а престижные различия дают статусные группировки, или страты. Отсюда он сформулировал свое представление о «трех автономных измерениях стратификации». Он подчеркивал, что классы, статусные группы и партии – явления, относящиеся к сфере распределения власти внутри сообщества. «Интеллектуалы всегда были носителями рационализма, а предприниматели могли ими стать» – М. Вебер.

М. Вебер утверждал, что собственники – это позитивно привилегированный класс. На другом полюсе – негативно привилегированный класс, сюда он включал тех, кто не имеет ни собственности, ни квалификации, которую можно предложить на рынке. Между двумя полюсами находится целый спектр так называемых «средних классов», которые состоят как из мелких собственников, так и из людей, способных предложить на рынке свои навыки и умения (чиновники, ремесленники, крестьяне).

Таким образом, веберовская трактовка социального неравенства предполагает, что в нем на одном и том же человеческом материале, выступая в различных конфигурациях, существуют и взаимодействуют три иерархий. Они в значительной степени независимы друг от друга и с разных сторон, и на разных принципах упорядочивают, и стабилизируют поведение членов общества.

Мозг наиболее авторитетен, как самая осведомленная об окружающем и внутреннем мире часть тела человека. Если рассматривать традиции общества, как совокупность правил-выводов, появившихся из опыта поколений, то в организме человека генетическая информация является «традицией», известной и исполняемой, всеми клетками нашего тела, именно наследственная информация – совокупность «правил-выводов», появившихся из филогенетического опыта наших предков.

Таким образом, «традицией», с помощью которой клетки мозга выполняют свою функцию, является генотип организма, одинаковый у всех клеток – и подчиненных, и руководящих. Все это немалый арсенал, но еще на весь арсенал. Мозг применяет «насилие» к своему подчиненному, хотя есть причины – «оправдания», которые на материальном уровне, на уровне

рефлексов, «заставляют» его отдавать такие команды, но все это не делает боль – сигнализатор насилия – чувством удовольствия. Мозг может вызвать боль в собственном теле, также как правящая социальная группа способна вызвать протест в руководимом им обществе. На мой взгляд, здесь аналогия доказана, и это поможет нам в поиске методов достижения социальной справедливости, что является целью социальной политики.

«Обогащение отдельных лиц – лучший путь к обогащению всего народа» – Адам Смит.

Методы социальной политики должны быть аналогичны «методам» деятельности мозга тела человека, так как есть параллель между мозгом, в отношении к телу, и социальной политикой, в отношении к обществу. Так же как несовместим протест с состоянием справедливости в обществе, так несовместима боль с состоянием здоровья человеческого организма.

Жданова В. А., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ ТЕОРИИ КАК МЕТОДОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ГОРОДСКОГО ПАРКА

Современный города в XXI веке развивается, основываясь на идеологии хипстеровского урбанизма, где город – это сцена и развлечения, и еще, что немало важно, где каждый гражданин чувствует право на город. Теорию «Право на Город» еще в конце 1960-х годов выдвинул французский философ и социолог, неомарксист Анри Лефевр. Он утверждал, что все городские пространства должны отвечать интересам жителей города. Лефевр связывает проблему публичности с взаимодействием публичных городских пространств и проблемой прав человека. Идеальным городом учёный называет такой город, где у всех жителей есть право на его использование. Человек имеет право на город вне зависимости от своего социального статуса, просто потому, что он живет в этом городе [1, 2].

Городское пространство должно развиваться так, чтобы удовлетворять потребности и интересы его жителей, тех, кто пользуется этим пространством, решая свои повседневные задачи и проблемы, а не только тех, кто этим пространством владеет («отцов города»). Для того, чтобы город отвечал интересам горожан, необходимо, чтобы жители города делились друг с другом своими представлениями об оптимизации городской жизни, необходимо чтобы обитатели города принимали активное участие в обсуждениях и реализации коллективных решений [3].

Вторая теория, являющаяся методологией нашего проекта, – теория символического интеракционизма. Согласно которой объекты архитектурно – градостроительной среды являются символами, имеют определенную идеологию

и несут соответствующее мировоззрение. Это необходимо учитывать при проектировании любого архитектурно-градостроительного объекта, так как каждый из них формирует идеологию города в целом. Авторы этой теории Рональд Смит и Валери Бани, они определяют «архитектуру как дисциплину, имеющую дело не с природными образованиями, а с различными спроектированными и созданными специалистами искусственными формами. К последним можно отнести здания, ограниченные пространства, объекты, а также многочисленные элементы архитектурного дизайна. Символический интеракционизм является одной из важнейших социологических теорий, которая способна помочь в объяснении фундаментальных взаимосвязей архитектуры с человеческими мыслями, эмоциями и поведением.

Таким образом, именно архитектор задает вектор развития не только для города, но и для развития общества в целом и каждого индивидуума в частности, воздействуя на них посредством идей и концепций заложенных в создаваемые архитектором объекты архитектуры и градостроительства. Так же, создавая проект городского парка, мы опирались на теорию поколений, которая была создана в 1991 году американскими учеными Нейлом Хоувом и Вильямом Штраусом. В основе этой теории – ценности людей, именно ценности и их сходство, а не возраст формируют и определяют поколение. Мы этих ценностей не замечаем, они действуют незаметно, но во многом определяют наше поведение: как мы общаемся, как решаем конфликты и строим команды, как развиваемся, что и как покупаем, что нас мотивирует, как ставим цели и управляем людьми. В настоящее время невероятно много внимания уделяется поколению миллениалов. На них ориентированы все крупнейшие мировые корпорации: туризм, мода, образование, развлечения, технологии. Каждый производитель какого-либо продукта старается угодить миллениалу, сделать свой продукт наиболее привлекательным именно для этого поколения. [4]. Это отлично получается у модного дома «Gucci», креативный директор которого – Алессандро Микеле, отлично чувствует «дух времени» и создает то, что приносит успех и высокие продажи модному дому и то, что так охотно покупают миллениалы.

Такой небывалый интерес к этому поколению вызван тем, что именно миллениалы сейчас управляют миром. Посмотрите на Марка Цукерберга и Павла Дурова, на известнейших видеоблогеров, такая знаменитость и аудитория ранее достигалась, например народными артистами, десятилетиями. Миллениалы правят бал: они развиваются, открывают бизнес, добиваются своих целей и принимают важнейшие для города решения.

В городе Харькове нами предлагается создать Fashion-парк, который будет ориентирован именно на миллениалов. Территория, выбранная для проектирования парка, включает множество современных жилых комплексов, студенческий городок, где проживают потенциальные посетители парка, и располагается в границах улиц Отакара Яроша, Деревянко, Минская и проспекта Науки. Территория находится в Шевченковском районе города, где расположены студенческий городок, множество современных жилых комплексов типовой жилой застройки, школ, спортивных комплексов.

Таким образом, в данном районе находится большое количество потенциальных посетителей проектируемого парка Fashion – парк будет удовлетворять интересы миллениалов и давать им возможность почувствовать что город принадлежит им, даст возможность развития творческих способностей.

Тематика парка так же выбрана не случайно. Миллениалы охотно принимают любые модные веяния, готовы на риск и изменения, любят ухаживать за собой и выглядеть стильно. Fashion-парк идеальное место для развития собственной креативности и воплощения самых невероятных идей. Творчеству будет способствовать идеология заложенная в различные арт-объекты на территории парка. Этот парк – не то место, куда люди приходят прокрастинировать, когда иссякает сила воли, напротив, парк будет побуждать посетителей творить, обучаться и развиваться.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Lefebvre H. Writings on cities (E. Kofman & E. Lebas, Trans., Eds.) Malden, MA : Blackwell Publishing, 1996. – 147–159.

2. Харви Д. Право на Город [Электронный ресурс] / Перевод с английского Артема Смирнова // Логос. – 3 (66) 2008. Режим доступа : http://www.intelros.ru/pdf/logos_03_2008/04.pdf.

3. Радионова Л. А. Право на город: философский контекст / Scientific challenges economic and legal challenges 2018.– Наукові виклики. – №10. – Спеціальне видання економіко-правові виклики 2018 року // Матеріали VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові виклики 2018 року 14 січня 2018 року, м. Львів // м. Львів : Національна академія наукового розвитку. – НАНУ, 2018. – С.145–148.

4. Радионова Л. А. Теория поколений и воспитательная работа в современном вузе / Л. А. Радионова, О. Н. Радионова; Філософія, теорія та практика випереджаючої освіти для сталого розвитку // Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. 14 грудня 2017 р., м. Дніпро, ДООППО. Частина I / Наук. ред. О. Є. Висоцька. – Дніпро : СПД «Охотник», 2018. – С. 87–89.

Кандыбальская Г. В., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ФОРМИРОВАНИЯ РЕКРЕАЦИОННЫХ ТЕРРИТОРИЙ: СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЕ ОСНОВАНИЯ

Рекреационное пространство города – это место, где люди застревают на какое-то время и приходят туда снова и снова, чтобы там побыть, что-то поделать, может быть, присесть или встретиться с кем-то и пообщаться. Это пространство всегда в первую очередь «для кого» и только во вторую – «для чего». Хотелось бы, чтобы рекреационные пространства были для всех сразу, как хороший праздник. Места вдоль природных объектов могут стать хорошим публичным пространством для жителей районов и города в целом.

Одна из современных идеологий развития городов – новый урбанизм [1, 3]. Новый урбанизм – градостроительная концепция, подразумевающая возрождение небольшого компактного города (или района), в противоположность «автомобильным» пригородам. Основные принципы нового урбанизма – отказ от «пригородного» стиля жизни. Города и районы, построенные в соответствии с принципами нового урбанизма – небольшие, компактные, здесь все необходимые жителям службы (магазины, бытовые услуги и т. п.) находятся на пешеходном расстоянии от жилья. Новый урбанизм отдаёт предпочтение велосипеду и пешему хождению, а не автомобилю. Как правило, архитектура нового урбанизма основывается на архитектурных традициях того региона, где ведётся строительство.

По Зиммелю, жизнь в городе повышает степень личной свободы индивидуума. Вынужденные защищаться от постоянно угрожающего им «перенапряжения» обитатели мегаполиса постепенно превращаются в безликую массу замкнутых, равнодушных, циничных и расчетливых существ. Фундаментальные изменения отношения человека и природы привело к новым подходам и приемам. Представители чикагской школы сделали акцент на «экологическом» подходе к изучению городской жизни, отмечая, что город усиливает, распространяет и выставляет напоказ человеческую природу во всех ее разнообразных проявлениях, основным методологическим приемом Бэкона – постоянное соотношение разнообразной деятельности с природными процессами. Он понимал архитектуру как искусственно созданную упорядоченную часть природной среды и воспринимал ее как систему взаимосвязанных элементов. У Фалеса вода – первооснова всего: все происходит из воды и все в нее возвращается. Фактор привлекательности воды для горожан остается стабильным, и предусмотреть рекреационные зоны в приречных территориях – идеальное решение [см.: 2].

Территория проектируемого объекта в Залютинском яру находится в Холодногорском районе г. Харькова. Территория привлекательна разнообразием морфологический форм (холм, впадина, равнина, вода), разнообразием природных элементов таких как: ручей, болота, озера, лесной массив, деревья. Территория в плохом состоянии на данный момент в балке организована свалка, замусорены водоемы, много зарослей.

В результате натурных исследований было принято решение о выборе данного участка для парка и создания нового «озелененного клина» в структуре озеленений г. Харькова, используя социально-философские теории.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Анри Лефевр Идеи для концепции нового урбанизма / Перевод с французского С. А. Эфирова // Социологическое обозрение. – Том 2. – № 3, 2002.
2. Радионова Л. А. Город как социальная система : хрестоматия / Л. А. Радионова ; Харьков. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2016. – 163 с.
3. Lefebvre Henri Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life / Henri Lefebvre. – London and New York : Continuum, 2004. – 160 p.

Козаченко І. О., д-р філософії в соціології,
наук. співробітник,
Кембриджський університет, Велика Британія

ХАРКІВСЬКИЙ ЄВРОМАЙДАН ЯК МІСЬКИЙ СОЦІАЛЬНИЙ РУХ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ

Вступ

Події Євромайдану 2013–2014 рр. звернули на себе увагу як українських [1, 2], так і західних дослідників [3, 4]. Більшість з досліджень протестів спираються на класичні теорії соціальних рухів. Певною проблемою як досліджень Євромайдану, так і всіх досліджень соціальних рухів, становлять випадки, коли при масовій мобілізації субстантивні соціетальні зміни не спостерігаються. Кейс України та Євромайдану є важливим соціальним феноменом, що потребує більш детального вивчення. При всіх драматичних подіях, що мали місце після повалення режиму Януковича – окупації та анексії Криму, масових проросійських протестів у містах сходу та півдня України, повномасштабне збройне протистояння між підтримуваними Росією сепаратистами та збройними силами України – фактичні соціальні та соціетальні зміни не призвели до відчутної соціально-політичної модернізації. Прикладом можуть слугувати одні з основних вимог руху Євромайдану: боротьба з корупцією та олігархією. Прогрес стосовно першої досить повільний: за даними Трансперенсі Інтернешнл 144-е місце за Індексом корупції у 2013 році та 131-е місце у 2016 році [5]. Агенція Ернст енд Янг, за результатами свого дослідження, назвала Україну найбільш корумпованою країною з-поміж 41-ї країни, що були включені у дослідження [6]. Схожа ситуація спостерігається з олігархічною системою. Український дослідник Олександр Фісун приходять до висновку, що неопатрімоніальна система в Україні після Євромайдану зазнала мінімальних змін. Він дає наступне визначення цій системі: «неопатрімоніальна демократія, коли основною рушійною силою в політиці є отримання ренти. Множинні патрон-клієнт олігархічні мережі змагаються через формальні електоральні механізми, але їхні основні цілі зводяться до займання позицій контролю за джерелами отримання ренти» [7].

В такій ситуації може здаватися, що при очевидній масовій мобілізації соціальні зміни не відбулися. У цьому дослідженні я стверджую, що найбільш плідним підходом в дослідженні наслідків Євромайдану як соціального руху є аналіз не соціетального рівня, а перехід на мезо-рівень – у першу чергу на рівень міста та ролі цього соціального руху в ньому.

Місто як осередок соціальних змін

Рання робота Мануела Кастельса «Місто та «низова» соціальна активність: крос-культурна теорія міських соціальних рухів» [8] містить цілий спектр ідей, що є дуже актуальними та доречними у сучасних українських реаліях. Його теоретичні напрацювання стосовно міських соціальних рухів дають змогу проаналізувати соціально-політичну мобілізацію, формування

нових локальних еліт, боротьбу за міський простір та зміну стилю життя на прикладі окремого міста. Найбільш корисним в концепції «міського соціального руху» є те, що вона дозволяє системно аналізувати соціальні зміни, що відбуваються у соціальній, культурній, економічній, політичній та юридичних сферах.

Кастельс визначає *міський соціальний рух* як: «урбаністично-орієнтовані мобілізації, які впливають на структурні соціальні зміни та трансформують урбаністичні значення» [8, с. 305]. Не дивлячись на те, що застосування концепції міського соціального руху має великий евристичний потенціал, певні моменти потребують особливо уважної операціоналізації з урахуванням особливостей українських реалій та особливостей функціонування сучасних соціальних рухів.

1. *Реалії інформаційного суспільства*. Сам Мануел Кастельс є одним з основних творців теорії «мережевого суспільства», що осмислює соціокультурні наслідки цифрової революції. Зокрема Кастельс в одній зі своїх останніх робіт досліджує роль соціальних медіа у сучасних соціальних рухах [9]. Виходячи з об'єктивної важливості сучасних цифрових технологій дослідження онлайн простору Євромайдану, як міського соціального руху, що є пов'язаним із Харковом, може розглядатися у якості одного з найважливіших джерел даних. Особливої уваги заслуговує взаємозв'язок між он- та офлайн вимірами соціальної реальності, роль медіа у процесах мобілізації та формування нових змістів та символів в інтернет-середовищі.

2. *Врахування локальної специфіки міста Харкова та Слобожанщини*. Місто Харків є складним, багатовимірним, мультикультурним та динамічним соціо-урбаністичним феноменом. Ба більше, Харків є столицею Слобожанщини – історичного регіону та прикордонної області. Така «маргінальність» Харкова, як зазначає Володимир Кравченко [10], історично впливала на характер соціальних стосунків. У свою чергу, історична пам'ять та регіональні особливості активно використовуються локальними елітами у політичній боротьбі [11]. Отже, аналіз локального міського руху повинен враховувати локальні соціо-історичні особливості розвитку.

3. *Аналіз опозиційного дискурсу*. Значна частина [1, 2, 3, 4] досліджень Євромайдану майже повністю ігнорує опозиційний дискурс або, іншими словами, не розглядає контр-рухи або владні структури, що протистоять цьому соціальному руху. Так, наприклад, Антимайдан до початку воєнних дій був повноцінним контр-рухом та важливим соціальним феноменом, що активно впливав на дискурсивне формування Євромайдану, але, за виключенням окремих досліджень [12], в цілому залишився поза увагою науковців. Цей контр-рух (до початку активних військових дій у червні 2014-го року та придушення його силовими структурами) та місцева влада на чолі міським головою Генадієм Кернесом виступають опонентами Євромайдану. Їхня протидія грає важливу роль для функціонування та формування цього міського соціального руху. На сьогоднішній день сам дискурс Євромайдану формується у «діалозі» з місцевою владою – протиставляється змістам та наративам, що вона артикулює, тобто є опозиційним до неї. Виходячи з цього, подальші

дослідження повинні брати до уваги не тільки дискурс самого харківського Євромайдану, а й дискурси, що артикуються його опонентами – це забезпечить системний та структурований аналіз.

Зважаючи на ці теоретико-методологічні моменти харківського Євромайдану як міського соціального руху є необхідним навести емпірично обґрунтовані приклади, що були виявлені в ході дослідження. Перший такий приклад стосується самої сутності руху – він є «горизонтальним», тобто не має чітко виражених лідерів та складається з мережі дрібних організацій або окремих активістів. Основна взаємодія та мобілізація відбувається за допомогою соціальних медіа, на що самі учасники неодноразово наголошували в інтерв'ю. Ба більше, соціальні медіа дозволяють мобілізувати дуже конкретні ресурси (як, наприклад, професійні знання) для вирішення спеціалізованих завдань. При відсутності певних професійних знань в самих активістів та їхньому близькому соціальному колі соціальні мережі дозволяють залучити та мобілізувати людей, що за інших обставин не могли би бути залученими у цей соціальний рух. Також нові інформаційні технології дозволяють виходити за локальний просторовий контекст та звертатися до національної або міжнародної спільноти. Тобто надають дуже важливу «автономію». Цю важливу роль нових інформаційних технологій у сучасних соціальних рухах підкреслює Кастельс: «горизонтальність мереж підтримує взаємодію та солідарність при зниженні потреби у формальному лідері» [12, с. 225]. На додаток до цього слід зазначити, що повалення режиму Януковича Євромайданом не призвело до виникнення принципово нової потужної політичної партії на основі останнього. Це стосується як загальнонаціонального рівня, так і локального. Відносно новою політичною силою, що виникла у 2014 році є партія «Самопоміч». Завдяки пропорційній виборчій системі ця партія змогла отримати 12 місць в обласній раді та 13 – у міській. Цей результат є видатним для нової політичної сили, але недостатнім для формування повноцінної опозиції до місцевої влади та старих еліт. Тобто на міському рівні створюється ситуація, коли опозиційні політичні партії потребують підтримки автономного соціального руху. Без його присутності та підтримки вони є відкритими до інституціонального політичного тиску та пригнічення з боку старих еліт та владної «вертикалі».

Конкретним прикладом функціонування та мобілізації цієї соціальної мережі є прецедент із проектом стели на центральній площі Харкова. 28 вересня 2014 року на площі Свободи активістами Євромайдану було знесено пам'ятник Володимиру Леніну. Першою реакцією на це з боку мера міста була декларація того, що пам'ятник буде відновлено. Ці плани так і не були втілені у життя, а у 2016 році місцева влада оголосила блиц-конкурс на проект нового монумента на площі. Ще до оголошення результатів конкурсу активісти зробили публічною інформацією про те, що конкурс виграє колективний проект головного архітектора міста, його брата та скульптора наближеного до міського голови. Невдоволення проектом та активне обговорення в соціальних мережах спонукало створення онлайн-петиції на сайті міськради проти цього проекту. Петиція швидко набрала необхідні п'ять тисяч підписів [13]. На додачу до

цього харківський письменник Сергій Жадан звернувся до творчої та наукової спільноти з проханням підписати лист проти проекту. Цей лист підписало 137 науковців, журналістів, архітекторів, музикантів та художників як з України, так і інших країн світу [14]. Незважаючи на відчутний спротив, конкурсне журі, що було скликано у лютому 2017 року, не змогло висловити думку, відмінну від позиції міської влади та оголосила спірний проект переможцем. Зупинити втілення проекту зміг тільки позов до суду, що був поданий активістами. Суд відмінив результати конкурсу та зайняв сторону представників харківського Євромайдану. Скоріш за все це рішення буде оскаржене міською радою.

Цей приклад показує багатомірну боротьбу за міський простір між представниками влади та міського соціального руху. Особливості цього протистояння вказують на важливість соціального руху для політичної опозиції та особливу роль нових медіа, що дають змогу мобілізувати різноманітні ресурси та ефективно протистояти консолідованим владним структурам та старим елітам. Зважаючи на досвід інших країн та попередні дослідження можна говорити про те, що розвиток міського соціального руху в Харкові має потенціал не тільки до покращення місцевого самоврядування та, відповідно, покращення міста, а й запровадження альтернативного стилю життя для його мешканців. Для цього є ключовою їхня ефективна участь у трансформації політичної системи. Вплив харківського Євромайдану у різних аспектах суспільного життя може бути охарактеризований як сприяння формуванню альтернативної урбаністичної, культурної та політичної моделі, що відображається у самій гетерогенній природі цього руху.

Висновки

Враховуючи все вище зазначене, можна зробити наступні висновки. По-перше, класичні підходи в дослідженнях соціальних рухів мають очевидні обмеження в дослідженні українських реалій. По-друге, не зважаючи на важливість макро-індикаторів в аналізі соціальних змін, досить часто вони дають неповну та спрощену картину того, що відбувається. Дослідження «низової» (grassroots) соціальної активності та фокус на мезо-рівні, рівні міста, є більш продуктивними у систематичному дослідженні соціальних змін. Розглянута вище концепція міського соціального руху має очевидні переваги в дослідженні змін, що тривають в Україні в цілому та у місті Харкові зокрема. Останній є надзвичайно важливим кейсом, адже це місто відображає багатовимірні соціальні процеси локального та глобального характеру. Або, за словами історика Тімоті Снайдера [15], Харків, як і під час «Українського Відродження» сто років тому, є центром боротьби за інклюзивні цінності та норми та знаходиться на «вістрі Європи».

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Bohdanova, T. Unexpected revolution: the role of social media in Ukraine's Euromaidan uprising / Tatiana Bohdanova // European View. – No. 13 Springer Berlin Heidelberg, 2014. – pp. 1–10.

2. Kulyk, V. Ukrainian Nationalism Since the Outbreak of Euromaidan / Volodymyr Kulyk // *Ab Imperio*, №. 3 (2014), Miami University Press. – pp. 94–122.
3. Hale, H., & Orttung, R. (2016). *Beyond the Euromaidan: Comparative Perspectives on Advancing Reform in Ukraine*. Stanford University Press.
4. Onuch, O. EuroMaidan protests in Ukraine: Social media versus social networks. *Problems of Post-Communism*, Vol. 62, No. 4 (2015), pp. 217–235.
5. Transparency International Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс] Режим доступу: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2016 (дата звернення 15.12.2017 р.). – Назва з екрану.
6. Ernst and Young Freud Survey 2017 [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://fraudsurveys.ey.com/ey-emeia-fraud-survey-2017/detailed-results/corruption-perception-by-country/> (дата звернення 20.12.2017). – Назва з екрана.
7. Fisun, O. The Future of Ukraine's Neopatrimonial Democracy / Oleksandr Fisun [Електронний ресурс], *PONARS Eurasia Policy Memo*, No. 394 (October 2015) Режим доступу: <http://www.ponarseurasia.org/memo/future-ukraine-neopatrimonial-democracy> (дата звернення 15.12.2017). – Назва з екрану.
8. Castells, M. (1983). *The city and the grassroots: a cross-cultural theory of urban social movements* / Manuel Castells // University of California Press.
9. Castells, M. (2013). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age* / Manuel Castells // John Wiley & Sons.
10. Kravchenko, V. (2009). Kharkiv: A Borderland City / Volodymyr Kravchenko // In *Cities after the Fall of Communism: Reshaping Cultural Landscapes and European Identity*, J Czaplicka, N. Gelazis and B.A. Ruble (eds.), Washington, DC: Woodrow Wilson Centre Press. – pp. 219–253.
11. Zhurzhenko, T. (2011). «Capital of Despair» Holodomor Memory and Political Conflicts in Kharkiv after the Orange Revolution / Tatiana Zhurzhenko // *East European Politics & Societies*, Vol. 25, No. 3 (2011). – pp.597–639.
12. Kozachenko, I. (2017). Retelling Old Stories with New Media: National Identity and Transnationalism in the «Russian Spring» Popular Uprisings / Ivan Kozachenko // *East/West: Journal of Ukrainian Studies*, Vol. 4, No. 1 (2017). – pp.137–158.
13. У Харкові починають міняти Леніні на «одоробло» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://kh.depo.ua/ukr/kh/u-harkovi-ne-hochut-minyati-lenina-na-odoroblo-peticiya-zibrala-rekordni-pidpisi-20170207514621> (дата звернення 07.11.2017). – Назва з екрану.
14. Лист-звернення «Свободу площі Свободи!» [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://krytyka.com/ua/articles/svobodu-ploshchi-svobody> (дата звернення 07.01.2018). – Назва з екрану.
15. Snyder, T. *Edge of Europe, End of Europe* / Timothy Snyder // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.nybooks.com/daily/2015/07/21/ukraine-kharkiv-edge-of-europe/> (дата звернення 01.06.2017). – Назва з екрану.

Коваленко Н. В., канд. наук з держ. упр., доц.,
Харківський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентіві України, Україна

ДЕРЖАВА В ЛІБЕРАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ СУСПІЛЬСТВАХ

Можна наполягати на тому, що після тривалого періоду стагнації, у 1990-х рр. врешті-решт поступово зростає кількість ліберальних демократій. Не випадково відомий американський філософ і публіцист Френсіс Фукуяма

одним із перших враховує зміни політичної кон'юнктури та створює концепцію, згідно з якою сучасний соціально-економічний розвиток приховує універсальну логіку капіталістичної форми держави [3]. Разом з тим, головною проблемою сучасної теорії держави є з'ясування дійсної ролі держави в сучасних ліберально-демократичних суспільствах.

Виявлення основних характеристик до демократичних держав, а також дослідження методів та форм втручання сучасних авторитарних режимів у соціальне життя не викликають особливих труднощів. Зазвичай тут має місце, по-перше, концентрація влади в руках окремих соціальних груп (багаті, власники тощо) та інститутів (партія, армія, таємна поліція), по-друге, відкритий чи прихований контроль політичного процесу в цілому. Як наслідок, в до демократичних державах та авторитарних політичних режимах відтворюються традиційні *проблеми* охорони правопорядку, державних витрат, раціональності державних рішень тощо.

Набагато складніше дослідити межі впливу держави на соціально-економічне та політичне буття в умовах ліберальних демократій, де прийняття політичних рішень формально (відповідно до конституції) належить громадянам. Одночасно існують владні центри та інститути, що володіють самостійністю, інерцією політичних і культурних традицій, інституціонально-диспозиційними упередженнями тощо. Не викликає сумніву той факт, що сучасні ліберальні демократії також не позбавлені прагнення до необмеженої влади над соціальними структурами в межах державної території, хоча формально обмежені нормативно-правовими механізмами. На практиці ліберально-демократична держава з контролем громадянського суспільства над державою та задекларованим суверенітетом змушена співіснувати з ринковою економікою та функціонувати в культурі, де суттєвим благом є володіннями власними коштами для життєзабезпечення людини. Гроші перетворюються не лише на економічну, а й на «політичну владу», їхній соціальний вплив відчувається не тільки на національному, а й на глобальному рівні. У підсумку, як свідчать публікації окремих фахівців, відмінність ліберальних демократій від авторитарних та комуністичних режимів стає все більш дискусійною.

Прихильники конкуруючих теорій держави та суспільства по-різному пропонують впливати на зазначений виклик. Представники так званого «класичного плюралізму» визнають необхідність державного регулювання за будь-яких умов, в тому числі, й за умови існування ліберальної демократії. На їх думку держава – це організація, яка монополює нав'язують іншим організаціям власний спосіб вирішення суперечностей в конкретному соціальному просторі. Отже, останнє слово зі спірних питань належить тому, хто контролює державу, тобто будь-яка держава – центр верховної влади певного суспільства.

«Класичний плюралізм» захищає такі ідеї:

– виступає за самостійність політичної сфери, пропонує здійснювати конституційну блокаду будь-яких економічних угод і фінансових операцій, щоб не допустити перетворення економічної та соціальної влади на політичний та адміністративний вплив і контроль;

- визнає істинність положень теорії еліт та неомарксизму;
- вважає, що пересічні громадяни мало беруть участь у політиці;
- за ліберальної демократії бізнес посідає структурно обумовлене привілейоване положення [там само].

Окрім того, «плюралісти» сформулювали новий аргумент на користь автономії держави – це висока спеціалізація праці в сучасному суспільстві. Наприклад, Н. Луман у концепції аутопоезису обґрунтовує ідею радикальної автономії політико-адміністративної, правової, економічної та культурної систем, які не підлягають ніякому зовнішньому контролю. Політико-адміністративна система повинна постійно взаємодіяти з іншими автономними соціальними підсистемами [2]³. Цей аргумент не новий, оскільки повторює мовою теорії еволюції систем положення щодо розподілу еліт «класичного плюралізму».

«Неоплюралісти» аналізують автономію держави у контексті взаємодіючих політичних систем, професійної соціалізації, інтернаціоналізованих цінностей, спеціалізованих механізмів політичного контролю, планування, політичних технологій і локальних складних систем. У цьому випадку держапарат вважається еквівалентом децентралізованих інноваційних систем, характерних для окремих ринків.

Нові праві вважають «плюралістичну політику» причиною патологій капіталістичного порядку. Втручання держави в соціальне життя – головний симптом такої патології. Однак після досвіду правління політиків, що намагалися реалізувати такий підхід (тетчеризм та рейганізм), нові праві розділилися на «фаталістів» та «героїв»:

- «фаталісти» визнають політичне значення груп інтересів у діяльності неоконсервативних урядів, вплив політико-економічних циклів та зростання вимог виборців відповідно до кривої Лаффера⁴;

- «герої» вважають, що політичний аналіз нових правих дозволить сильним політичним лідерам здійснити якісні зміни у відносинах суспільства та держави.

Основою уявних відмінностей між плюралізмом та поглядами нових правих, теоріями еліт і марксистською концепцією держави (а також аналогічних теорій держави) є три стереотипних уявлення – держава-шифр, держава-охоронець, держава-ангажований суб'єкт. Вони мають незмінну структуру та постійно використовуються в теоріях та інших формах політичної рефлексії [3].

---

³ Аутопоезис, аутопоез (грец. *auto* – сам, грец. *poiesis* – створення, виробництво) – термін, введений в 1972 р. науковцями У. Матураною та Ф. Варела, означає самопобудову, самовідтворювання живих істот, зокрема людини, яке відрізняється тим, що їх організація породжує як продукт їх самих без розділу на виробника і продукт.

Німецький соціолог Ніколас Луман переосмислив термін «аутопоезис» для пояснення функціонування та взаємодії соціальних систем.

⁴ Крива Лаффера – крива, що характеризує залежність державних доходів від середнього рівня податкових ставок у країні. Ця крива показує наявність оптимального рівня оподаткування, за якого державні доходи досягають свого максимуму.

Держава-шифр (або чорний ящик) – це механізм накопичення та передачі численних зовнішніх впливів. Змістом комунікації між державою та середовищем можуть бути вимоги виборців, тиск груп інтересів (як вважають плюралісти) та капіталу (як вважають марксистки). У міжнародних відносинах держава-шифр виступає засобом виразу домінуючих внутрішніх інтересів суспільства.

Держава-охоронець – активний автономний інституціональний фактор, втручання якого завжди спрямоване на перспективні цілі взамін безпосереднього соціального впливу. Неоплюралісти вважають державу-охоронця особливою професіоналізованою машиною, яка дозволяє постійно отримувати бажані соціальні результати без безпосереднього контролю з боку громадян.

На міжнародній арені держава-охоронець реалізує самостійну, але гранично ідеологізовану концепцію національних інтересів. Основні соціальні групи та суспільна думка всередині країни зазвичай підтримують державу. Однак ця підтримка відображає просто вміння політичних еліт маніпулювати електоратом. У міжнародній політиці національні інтереси також відображають точку зору еліт, а не суспільства. Громадяни поки що не в змозі так формулювати свої соціальні інтереси, щоб вони визначали зовнішню політику.

Держава-ангажований суб'єкт не домінує над громадянським суспільством, а пов'язана з ним відносинами обміну матеріальними та фінансовими ресурсами. Плюралісти вважають державу брокером, який за необхідності може примушувати інших соціальних суб'єктів, але не в змозі примусити всіх одночасно [там само].

Підсумовуючи зазначене, слід звернути увагу, по-перше, на застосування урядом, зокрема в Україні, засадничих принципів програмно-цільового управління, розробку та упровадження проектів модернізації основних сфер суспільного життя за технологією проектного менеджменту, що сприяє максимально ефективному використанню наявних ресурсів (людські, матеріально-технічні, фінансові, інформаційні, інтелектуальні тощо) та доцільному здійсненню їх розподілу, використанню, поновленню і поповненню [1]. По-друге, потребують окремих досліджень внутрішні та зовнішні впливи на розвиток суб'єктів фінансово-економічної і господарської діяльності окремих територій держави в контексті ліберально-демократичної парадигми

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління / В. В. Корженко // Державне будівництво : електронне видання. – Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf>
2. Луман Н. Власть / Никлас Луман [Пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. – М. : Праксис, 2001. – 256 с.
3. Політична енциклопедія / Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – Київ : Парл. вид-во, 2011. – 808 с.

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ

Цивілізаційні зміни у сучасному суспільстві є глобальними та впливають на всі держави світу, зокрема і на Україну. Подекуди ці зміни мають різкий характер і можуть призводити до різноманітних соціальних травм, і навіть певним чином впливати на цивілізаційні злами. Особливо швидкий характер носять зміни в інформаційному секторі, що ставить питання інформаційної безпеки у категорію вкрай актуальних проблем сучасної цивілізації.

Про цивілізаційні злами писав ще С. Хантінгтон у своїй роботі «Зіткнення цивілізацій» [3]. Україні зокрема, він відводив місце на кордоні одного з виділених ним зламів, що свідчить про наявність значних додаткових ризиків у безпеці нашої держави. Всі ці фактори обумовлюють необхідність розбудови системи державної безпеки. Останнім часом, найбільш затребуваним компонентом такої системи є інформаційна безпека держави. Скандали з можливим втручанням Російської Федерації у президентську кампанію у США у 2016 році, у Brexit 2016 року, президентські вибори у Франції та парламентські у Великій Британії у 2017 роках свідчать про вразливість навіть розвинених демократій, країн з міцним громадянським суспільством перед зовнішніми деструктивними інформаційними кампаніями інших країн.

Проблема інформаційної безпеки держави та можливі шляхи її вирішення все частіше опиняються у фокусі не тільки державних діячів та технічних спеціалістів, але й спеціалістів гуманітарного знання. Фактично безконтрольний розвиток медіа, відсутність інформаційної гігієни у медіа-споживанні створюють вразливі умови для маніпуляції суспільною свідомістю населення.

Одним із найперспективніших напрямків покращення інформаційної безпеки держави у широкому сенсі, на наш погляд, видається розвиток суспільної медіа-грамотності. Медіа-грамотність визначається як «володіння розвиненою здатністю до сприйняття, створення, аналізу, оцінки медіа текстів, до розуміння соціокультурного та політичного контексту функціонування медіа в сучасному світі, кодових і репрезентаційних систем, що використовують медіа» [1, с.106]. Також медіа-грамотність включає у себе навички критичного мислення, та базові вміння аналізу інформації для виділення відверто «фейкової» інформації. Історія про «розіп'ятого хлопчика», та інші їй подібні фейкові повідомлення тим не менш реально впливають на настрої значної частини громадян, що відображається на їх діях, або бездіяльності, створює відповідний фон для зовнішньої агресії. Однією з потенційних відповідей на поширення фейкових інформаційних повідомлень є запровадження курсів медіа-грамотності в освітніх закладах. Важливим елементом ефективності таких курсів є запровадження їх елементів, разом з елементами формування навичок критичного мислення не тільки у закладах вищої освіти, але й у

загальноосвітніх школах (оскільки не всі школярі отримують вищу освіту). Запровадження елементів медіа-грамотності саме у школах є важливим, тому що найчастіше саме найменш освічені верстви населення, оскільки ними найлегше маніпулювати, про що свідчить досвід російської пропаганди в Україні та світі.

Також важливим елементом може бути запровадження в рамках системи освіти протягом життя курсів та елементів медіа-грамотності для всього населення, а не тільки серед молоді. Це є важливим елементом посилення інформаційної безпеки держави, оскільки у старших поколінь майже відсутні навички критичного сприйняття інформації та високий рівень довіри.

Важливість медіа-грамотності в українському дискурсі підтверджується і включенням проблеми розвитку медіа-грамотності у Доктрину національної інформаційної безпеки України (введена в дію Указом Президента України №47/2017 від 25 лютого 2017 року) [2], де підвищення медіа-грамотності суспільства віднесено до одного з пріоритетних напрямів державної політики в інформаційній сфері.

Таким чином, проблема інформаційної безпеки сьогодні набуває серйозного значення і гостро постає як перед Україною, так і перед світовою цивілізацією. Вона потребує потужних відповідей та сформованої системи протидії, центральним елементом якої з точки зору руйнації та попередження впливу інформаційних кампаній може стати медіа-грамотність та формування навичок критичного мислення у населення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Електронна освіта : термінологічний словник / за ред. В. С. Бакірова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 164 с.
2. Указ Президента України №47/2017 від 25 лютого 2017 року «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України»
3. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон. – М. : Эксмо, 2016. – 640 с.

*Лукашкина Е., студентка,
ф-т архитектуры, дизайна и изобразительного искусства,
науч. рук. – Радионова Л. А., канд. филос. наук, доц.,
Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

К ВОПРОСУ О РОЛИ РЕКЛАМЫ В ХАРЬКОВСКОМ МЕТРОПОЛИТЕНЕ

Современные крупные города играют определяющую роль в экономике стран благодаря разнообразным производствам для рынка, при этом не важно, каких именно товаров или услуг. И для того чтобы иметь спрос на этом рынке, нужно быть конкурентно способными, иметь потребительский спрос. Для

увеличения этих показателей используют рекламу. Реклама – это связующее звено между производителями и потребителями. Ее используют для того чтобы заявить о себе, привлечь к себе больше покупателей, убедить людей в том, что их товар жизненно необходим.

Для размещения рекламы используют самые людные места. И одним из таких мест является транспорт. Одним из самых популярных транспортных средств является метро. Ежедневно его используют тысячи, а в крупных мегаполисах миллионы граждан, каждый из которых является потенциальным потребителем. И в Украине, в отличии от многих стран, данный вид транспорта является самым популярным среди рекламодателей.

Как фактор массового воздействия, реклама в метрополитене высокоэффективна. Она охватывает огромную городскую аудиторию за максимально короткое время воздействия. Ежедневно метро используют до 75% взрослого населения города, из них около 95% интересуются рекламой (при этом интерес может быть, как личным, так и навязанным.) Здесь сконцентрировано большое количество людей, причем в подавляющем большинстве это люди низшего класса, остальные, – в основном, представители среднего класса.

В метро используются, в качестве рекламоносителя, не только вагоны поездов, но и стены, различные инженерные сооружения, что позволяет размещать рекламные плакаты различных размеров.

Для выяснения качественного состава рекламы, в данном случае за пример был взят харьковский метрополитен. Наблюдения проводились больше месяца, для исследования были использованы все три ветки: Алексеевская, Салтовская, Холодногорско-заводская.

При этом наибольшее количество рекламных объявлений было замечено на Холодногорско-заводской, наименьшее – на Алексеевской линии. После анализа полученных данных получили следующие результаты процентного соотношения качественного состава рекламы харьковского метрополитена по четырем заданным разделам: реклама на скидки (в том числе дешевые деньги) – 53,4%, услуги – 15,5%, ориентация людей за границу – 2,6%, разное – 28,5%.

Как можно заметить, реклама на скидки занимает большую половину от всего изобилия рекламы. На наш взгляд, такое количественное превосходство связано с тем, что большинство пассажиров – это представители низшего класса. Во время исследования, обратили внимание на то, что скидки присутствуют практически на все товары и услуги – в частности, реклама продуктов питания (ее больше всего, поскольку представители низшего класса тратят большую часть своего дохода на покупку еды), реклама одежды, разнообразных гаджетов, квартир, и даже медицинских услуг.

Анализ позволил сделать вывод, что публичное пространство, которое должно создавать равенство среди разных слоёв населения в городе, вместо этого, к сожалению, разобщает их, подчеркивая социальную депривацию горожан. Так же печально осознавать тот факт, что реклама, которая аккумулирована в последнем разделе в основном направленная на развлекательные мероприятия, вызывает чувство угнетенности и

неполноценности у большинства людей. Причиной этому служит то, что цены на разнообразные мероприятия, которые должны повышать культурный уровень населения и способствовать сплочению горожан, очень высокие. Поход в театр, парк развлечений, дельфинарий, выставку, планетарий, на кинопоказ, концерт и т. д., люди откладывают, либо на потом, либо вообще, так как сейчас не имеют нужных средств на такие мероприятия.

Итак, горожане больших городов основную часть своего бюджета тратят на удовлетворение своих первоначальных потребностей. Реклама тому подтверждение, ведь она в основном сосредоточена на различных скидках, дешевых деньгах. Так же нельзя не отметить то, что реклама в метрополитене в ряде европейских стран отсутствует, а в Украине – это очень перспективный бизнес, один из наиболее эффективных и выгодных способов найти клиентов. Наш анализ показал: в метро практически доминирует коммерческая реклама; очень мало социальной рекламы (встречается только на Салтовской линии).

На наш взгляд, нужно менять систему рекламного маркетинга, уменьшая ее коммерческую составляющую, увеличивая, а порой заново создавая социальную рекламу, ибо она будет способствовать формированию городского социума и выступать его «социальным демпфером».

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Радионова Л. А. Повседневность городской коммуникации / Современный город: социальность, культуры, жизнь людей: материалы XVII Международной научно-практической конференции Гуманитарного университета, 14–15 апреля 2014 года: доклады / редкол.: Л. А. Закс и др.: в 2 т. – Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2014. – Т. 1. – 404–409 с.

2. Радионова Л. А. Городская повседневность как intersубъективные отношения // Місто. Культура. Цивілізація: матеріали VII міжнар. наук.-теорет. Інтернет-конф., Харків, квітень 2017 р. / [редкол.: М. К. Сухонос (відпов. ред.) та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2017. – С.108–119.

3. Радионова Л. Наружная реклама в коммуникативной системе города / Радионова Л., Радионова О. Материалы Международной научно-практической конференции «Корпоративные стратегические коммуникации: новые тренды в профессиональной деятельности». г. Минск 22-23 февраля 2018 года. Белорусский государственный университет. // Белорус. гос. ун-т ; редкол.: О. В. Луцинская (отв.ред.) [и др.]. – Минск : БГУ, 2018. – 195 с.

Михайлова И. А., ст. препод.,
*Харьковский университет городского
Хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ЛЕГИТИМАЦИЯ ПРАВА В КОНТЕКСТЕ ДИСКУРСИВНОЙ ТЕОРИИ ДЕМОКРАТИИ

Особый интерес в социально-философской традиции представляет концепция делиберативной или дискурсивной демократии, развиваемая с конца XX в. в трудах немецкого философа Ю. Хабермаса. Это демократия

рационального дискурса, обсуждения, убеждения, аргументации и компромисса. Делиберативная демократия, в противоположность общественной демократии, конституируется как теоретическая идеальная модель, предполагающая ценностный анализ современных политических реалий.

Ю. Хабермас, создает идеальную модель демократии на основе коммуникативного дискурса. Концепцию Ю. Хабермаса в научной литературе по-прежнему считают исключительно идеальной, умозрительной. Однако следует отметить, что в реальной общественной жизни коммуникативных составляющих и осуществляемых на их основе дискурсов намного больше, чем кажется на первый взгляд. Участие индивидов в открытых обсуждениях, форумах, организованных при помощи сетевых компьютерных технологий, можно рассматривать в качестве предпосылки дискурсивной демократии. Граждане современного государства на сегодняшний день желают и в большей степени готовы к политическому дискурсу. Однако для полного осуществления идей коммуникативной демократии необходимо развивать и совершенствовать механизмы организации независимых собраний общественности, политического дискурса, достижения взаимопонимания и консенсуса, потому как без таких механизмов (процедур, по Ю. Хабермасу) не может быть нормального демократического процесса.

Прежде всего, Ю. Хабермас признает, что потенциал коммуникативных свобод, который питает демократическое правовое государство, на самом деле скрывает в себе анархическое ядро, поскольку современный жизненный мир развитых государств Запады оказывается децентрализованным образованием, характерным признаком которого является плюрализм частных интересов. Заложенный в фундаментальных понятиях теории коммуникации анархический импульс обнаруживает себя в социальной действительности в противостоянии фактичности и значимости в плоскости применения языка, сориентированного на взаимопонимание как таковое. Решить эту проблему, собственно, и призван механизм права, способный разгрузить коммуникативную деятельность членов общества, не ограничивая при этом пространства их коммуникативной социализации.

Теория коммуникативного действия отводит категории права центральное место и тем самым является содержательным контекстом для дискурсивной теории права Хабермаса.

Согласно теории коммуникативного действия, любую социальную интеракцию, которая исключает применение принуждения, можно рассматривать как обоюдное координирование планов действий акторов, т.е. исполнителей коммуникативного действия. Таким образом, определяются образцы социального поведения, а затем социального порядка. Если язык при этом является средством передачи информации, то координация действий предусматривает взаимовлияние субъектов целесообразного действия. Современное право способно выполнять функции социальной интеграции прежде всего индустриальных обществ, где доминируют отделенные субъекты, которые действуют в морально нейтральных рамках, заботясь каждый о своем

собственном интересе. Впрочем, право может удовлетворять функциональные нужды не только сложно организованных обществ; оно отвечает предельным условиям социальной интеграции, осуществляемой, благодаря согласию субъектов коммуникативного действия, т. е. благодаря приемлемости требований значимости. Современное право осуществляет смещение нормативных требований «морально разгруженных» индивидов на законы, которые обосновываются на допущении свободы действий. Легитимность здесь обеспечивает законодательная процедура, которая опирается на принцип народного суверенитета. Тем не менее, в современных обществах право может выполнять свою функцию стабилизации ожиданий только при условии, если оно сохраняет внутреннюю связь с социальноинтегративной силой коммуникативного действия.

Процедурная модель правосознания, которую отстаивает Ю. Хабермас, противопоставляя ее либеральной и социально-государственной парадигмам, основывается на взаимообусловленности принципов дискурса, демократии, морали и права. По мнению Ю. Хабермаса, право компенсирует недостаток силы, которой не хватает в морали. Мораль, в свою очередь, опирается на совесть стыд. Если нет совести, стыда, то право может заставить соблюдать минимальные этические нормы, даже тех людей, которые этически невменяемы.

Право поддерживает мораль принудительностью, а мораль поддерживает право авторитетом. Нормы, которые гарантированы правовым государственным принуждением, могут иметь для индивидов и моральное значение – в том случае, когда их придерживаются по велению совести, т. е. непосредственно из-за них самих, а не из-за страха к нормативным санкциям.

Право может постоянно обогащаться благодаря нормам социальной морали. Кроме того, в истолковании законов используют ориентиры, которые мы находим не в нормах законов, а в господствующих представлениях про справедливость. Мораль и право взаимно предполагают друг друга. Правовые нормы являются именно нормами, а не просто императивами, подкрепленные угрозой применения силы, потому что они допускают следование им не только из страха наказания, но и из уважения к закону. Право не сводится к морали. Не все вопросы, которые требуют и допускают правовое регулирование, имеют моральный характер. Мораль разрешает конфликты с позиции общего интереса.

В таком контексте система права в форме принципов и структур правового государства возникает как механизм институционализации политического дискурса общественности, который является проявлением процедурного демократического процесса, что предоставляет и правовой и политической власти их легитимность.

Когда Ю. Хабермас говорит о легитимации, то речь прежде всего идет о легитимации политического порядка и при чем только демократического конституционного государства. Он пишет: «Потребность в легитимации тех общественных порядков, которые характеризуются государственной организацией принуждения (и отличается, например, от господствующих

структур первоначального общества) вытекает уже понятие политической власти» [1, С. 52]. Медиумом государственной власти выступает право. Оно требует от своих адресатов не только уважения, не только фактического признания, но и претендует на то, чтобы это признание заслужить. Но современные государства характеризуются тем, что в них политическая власть конституируется в форме позитивного права, т. е. права, которое принуждает и приписывает.

Современные правовые порядки, по мнению Хабермаса, выстраиваются в основном из субъективных прав, которые предоставляют правовой личности законное поле для достижения своих целей. Поэтому в современном праве приобретает силу принцип Гоббса: разрешено все, что не запрещено. Из-за этого моральный универсум, не ограниченный социальным пространством и временами, распространяется на всех физических лиц в их жизненно-исторической целостности. С другой стороны, ограниченное в пространстве и времени правовое сообщество, объединяет своих членов настолько, насколько они принимают на себя искусственно созданную роль носителей субъективного права.

Современное право предоставляет своим адресатам свободу. Они могут рассматривать нормы лишь как фактическое ограничение поля своих поступков и стратегически вести себя в соответствии с предвиденными последствиями правонарушений, или же учитывать правовые предписания лишь из уважения к закону. Ю. Хабермас против такого порядка и говорит: «По крайней мере, должна существовать возможность соблюдения правовых норм не потому, что они принуждают к этому, а потому, что они легитимные. Значимость правовой нормы заключается в том, что государственное принуждение одновременно гарантирует легитимное правовое творчество и фактическое осуществление права. Государство должно гарантировать и то и другое – с одной стороны, легальность поведения лица, которая в основном придерживается санкционированных норм, а с другой – легитимность предписаний, которая всегда обеспечивает возможность соблюдения норм из уважения к закону» [1, С. 53].

Немецкий мыслитель выстраивал свою модель демократии, оттачивая ее положения в полемике с такими видными философами нашего времени как Дж. Роулз, Р. Рорти, Ч. Тейлор, К. О. Апель и др.

В свете этого особый интерес представляют дискуссия между «либералами» и «коммунитаристами», охватившей мировое научное сообщество.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Габермас Ю. До легітимації через права людини // Ціпеліус Р. Філософія права. Габермас Ю. До легітимації через права людини. – Київ : Український філософський фонд, 1999. – С. 52–62.
2. Тур М. Г. Концепція права Ю. Хабермаса у контексті його комунікативної теорії // Філософська думка. – Київ, 1999. – № 6, – С. 85–95.
3. Тур М. Г. Права людини та суверенітет народу в фокусі комунікативної влади // Сучасність. – Київ, 2000. – № 5. – С. 54–69.

4. Тур М. Г. Контрверзні лінії легітимації на засадах системної та комунікативної раціональності і спроба порівняння // Практична філософія, 2005, №4. – С. 107–119.

5. Хабермас Ю. Демократія. Разум. Нравственность. Московские лекции и интервью. – М.: АО «КАМІ», 1995.

Панченко Д. М., студентка
ф-т архітектури, дизайну і образотворчого мистецтва,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ИДЕАЛЬНЫЙ ГОРОД: ОТ АНТИЧНОСТИ ДО ВОЗРОЖДЕНИЯ

Понятие города было создано человеком-философом, а воплощено в жизнь человеком-архитектором. Человек придумал Город, но теперь он стал зависимым от него в большей степени, чем второй. Город «говорит» с человеком, принимает или не принимает его предложения об обустройстве или перепланировке, конечно человек может пойти наперекор, руководствуясь только своим мнением, и тогда как объяснить множество неожиданных архитектурных решений и построек, и в то же время неосуществленных проектов.

Во все времена великие мыслители искали пути идеальной организации поселений человека, моделировали прогрессивное для своего времени устройство человеческого общества и в то же время стремились к достижению гармонии с природой. Идеи о взаимосвязи с окружающим миром выдвигались еще в древнем мире.

Основой в античной культуре были религия и мифология. Мифология была для древних греков содержанием и формой их мировоззрения, их мировосприятия, она была неотделима от жизни этого общества. Отражение этого в архитектуре: огромные ансамбли, построенные в этот период, посвященные богам, настолько огромные, насколько боги были недостижимы и непостижимы для человека. Свободная планировка города, организация больших пространств площадей говорит о свободных жителях демократического полиса. После завоевания Греции Римом, изменилась форма правления, изменилась и архитектура. В центре внимания оказались не только боги, но и человек. Потребности римского общества породили много типов сооружений: амфитеатры, термы, триумфальные арки, акведуки, то есть здания, несущие не теологический характер. Получили новое архитектурное решение дворцы, особняки, виллы, театры, храмы, мосты, надгробные памятники. Рационализм, лежащий в основе римской архитектуры, проявлялся в пространственном размахе, конструктивной логике и целостности гигантских архитектурных комплексов, строгой симметрии и четкости. Воплощением мощи и исторической значительности императорского Рима были триумфальные сооружения, прославляющие военные победы (Форум

Траяна и др.) арки и колонны возводились не только в Италии, но и в провинциях.

Переход от античной цивилизации к средневековью был обусловлен распадом Западной Римской империи. Доминантой средневековой культуры, ее духовным стержнем стало христианство. Оно выступало в качестве новой мировоззренческой опоры мировосприятия и мироощущения человека той эпохи. Мировоззрение средних веков носило теоцентрический характер, то есть церковная догма была исходным и конечным характером всякого мышления. Это определило и место философии как «Служанку богословия» (Фома Аквинский) поскольку истина была уже открыта в Откровении. Схоластика превратилась в тавтологию (не решённую проблему). Существование в средневековом обществе двойной власти – крупных феодалов и церкви – было причиной появления двух доминант в населенных пунктах: вначале над городом доминировал замок, а затем и епископский собор. Стремление человека к Богу породило готический стиль. Соборы были великолепны и поражали своей высотой и количеством скульптур. Средневековый город следует рассматривать как парадигму западноевропейского феодализма. Города были плотно застроены в несколько этажей, кривые узенькие улочки не давали полного обзора архитектуры. Для человека было всё неизведанно и чуждо, но со временем изменилось человеческое мышление; другими глазами смотрели люди на небо, на землю, на самого человека, ставили перед собой иные, чем прежде, цели.

Смотрящие по-другому глаза по-новому отражали мир и в искусстве. А мир отражался по-новому потому, что он и вправду изменился, необходимо было избавиться от оков средневекового мышления, которое не давало удовлетворительных объяснений явлениям действительности. Так человек эпохи Возрождения нашел аргументы в богатом наследии античной культуры.

Идеологической основой Возрождения стали гуманизм, а затем натурфилософия. Предметом изучения философии становится земная жизнь человека, его деятельность. Идеальный город Возрождения появился как своего рода протест против средневековья, выразившийся в развитии античных градостроительных принципов. Это средневековая Вселенная имела предел, была замкнута в самую внешнюю «сферу», в «небосвод», на котором восседал Бог.

Гелиоцентрическое представление о Вселенной – открытие Возрождения. Коперник первым высказал мнение о том, что Земля не является центром Вселенной, что центром Вселенной является Солнце. Мысль человека эпохи Возрождения разбила считавшийся прежде твердым свод небес и открыла бесконечное мировое пространство, сначала воображению, а потом и архитектуре. В отличие от средневекового города, воспринимавшегося как некое, пусть и несовершенное, подобие «Небесного Иерусалима», воплощение не человеческого, но божественного замысла, город Возрождения был создан человеком-творцом. Человек не просто копировал уже существующее, он созидал более совершенное и делал это в согласии с «божественной математикой». Город Возрождения был создан для человека и должен был

соответствовать земному миропорядку, его реальной социальной, политической и бытовой структуре. Проблема создания идеального города, стоявшая перед человеком на протяжении многих веков, начиная с античности, особенно остро обозначилась в эпоху Возрождения, когда мерилom всего стал человек. Более того, она стала одной из центральных тем в искусстве и архитектуре Ренессанса, на которой были сосредоточены виднейшие теоретики эпохи. Это было связано с новыми гуманистическими идеалами, обращением к классическому греко-римскому искусству и архитектуре, открытием перспективы и теориями пропорций в архитектурном проектировании. В итоге теории об идеальном городе ни Т. Кампанеллы («Город Солнца», сочетающий в себе идеи множества мыслителей, от Платона до Мора), ни Ф. Бэкона (в духе зарождающейся научно-технической революции он предложил технократическую утопию – «Новая Атлантида», поставив на первое место всемогущество науки и техники), не были воплощены в силу того, что человек не смог до конца осмысленно представить себе идеал жизни. История философии не является конкуренцией каким-либо градостроительным концепциям, они сосуществуют.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Радионова Л. А. Город с позиций социальной онтологии / Місто. Культура. Цивілізація: матеріали VII міжнар. наук.-теорет. Інтернет-конф., Харків, квітень 2017 р. / [редкол. : М. К. Сухонос (відпов. ред.) та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2017. – С. 44–50.

2. Радионова Л. А. Социальная память города как детерминанта ресурсных полей культуры города / Город. Культура. Цивилизация. // Матер. IV международной науч.-теорет. интернет-конф. – Харьков : ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2014.

3. Радионова Л. А. Город как социальная система: конспект лекций для студентов всех форм обучения, направления подготовки «бакалавр, для всех специальностей) / Харьков. нац. ун-т город. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2015. – 70 с.

Радионова Л. А., канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

НАЦИОНАЛЬНАЯ И ГРАЖДАНСКАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ: МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНТЕКСТ

Согласно современным социально-философским, политологическим исследованиям самые серьезные проблемы наций и национальных государств чаще всего связаны не с экономикой, политикой или обороной, а с нематериальными, неосязаемыми символами. Все преуспевающие нации обладают набором стержневых символических элементов, которые служат их гражданам своеобразными «критериями истины». Эти символы поощряют лояльность, конкретизируют чувства собственного достоинства и

самоуважения, а также создают этическую основу для общественного участия в национальной обороне, политике, в функционировании социальных и экономических институтов. Всякая нация и всякое национальное государство, следовательно, должны определить для себя (осознанно или неосознанно), с помощью каких символов они хотели бы выразить свои представления о себе как таковых на индивидуальном и коллективном уровне. Иными словами, нации и государства должны ответить для себя на вопросы: «Кто мы?», то есть определить свою национальную идентичность.

В этом контексте для нас важно определить содержание категории: идентичность – это «осознание человеком своей принадлежности к какой-либо социокультурной группе, позволяющее ему определить свое место в социокультурном пространстве и свободно ориентироваться в окружающем мире» [1, с. 50]. Понятие «идентичность» означает основание для национального и культурного тождества, индикатор своего в противоположность чужому. «Национальная идентичность входит в концептосферу национального культурного мира и определяется факторами природной, исторической и этнопсихологической общности» [2, с. 33–34].

На вопрос «Кто мы?» приходится отвечать постоянно и вне зависимости от «статуса успешности» той или иной нации, того или иного государства. Эти вопросы принципиально важны как для возникающих государств, появившихся, к примеру, на карте мира в конце XX столетия в результате распада СССР, так и для государств, давно «укоренившихся» в мировой геополитической структуре. Для тех и для других выработка и реализация национальной идентичности связаны с громадными сложностями. Эти сложности особенно велики в нашем обществе, которое включает в себя несколько этнических, религиозных, лингвистических групп.

Сфера выражения идентичности весьма широка, и это очень деликатная сфера особенно у нас сегодня. Речь может идти об определении «культурного акцента» в системе образования, при проведении праздников, установке памятников, учреждении эмблем и т. д. Всякий раз, когда Президент страны выступает с публичным заявлением или выражает поддержку тому или иному событию общественной жизни, он влияет на восприятие обществом своей идентичности, поскольку у групп, чье мнение не было учтено, как правило, возникают и постоянно растут чувства отчужденности и враждебности. Если чувство национальной идентичности оказывается слабее идентичностей региональных, культурных и пр. – нация распадается, как показывают, в частности, сравнительно недавние события на территории бывшей Югославии.

Проблема самоопределения нации и осознания национальной идентичности восходит – в европейском и, шире, евро-атлантическом контексте – к древней Элладу. Именно древнегреческие мыслители сформулировали «языково-культурный» принцип самоидентификации: всякий, кто говорит по-гречески, – эллин, всякий, кто говорит на ином языке и придерживается иных обычаев, – варвар. После полутора тысячелетий стихийных поисков «национальной идеи» в XIX веке европейские философы выдвинули теорию национальной принадлежности, которая основывалась на синтезе двух

концепций: рационалистическом постулате Ж.-Ж. Руссо о праве народа быть верховным сувереном в политической жизни и представлениях немецких и английских романтиков об иррациональной природе наций (единство по языку, крови, фольклорным традициям). «Национальная идея» XIX века предполагала, что «демократическое государство основано на политическом участии демоса (населения), а национализм обеспечивает то возможное определение состава демоса, при котором он может совпадать, но может и не совпадать с населением государства» [3]. Эта идея, положенная в основу европейских государственных образований, от Венской системы до Германской империи, подразумевала неразрывное единство национальных и государственных институтов.

Иную концепцию национальной идентичности предложил французский социолог Г. Лебон: самоопределение нации не исчерпывается поиском общего языка, фольклора или кровного родства. Тем самым «социология масс» выдвигает на первый план не иррациональные категории национального единства, как это было, например, в философии Фихте, а некие «врожденные представления», то есть бессознательные стереотипы мировосприятия, присущие всем членам данной этнической общности [4].

Национальную теорию Лебона невозможно описать в рамках классического национализма XIX века, ставившего своей целью создание национальных государств, основанных на праве титульной нации осуществлять политическую власть. Лебоновские работы провозглашают качественно новую форму «деполитизированного» и даже «биологического» национализма, к которому гораздо корректнее применить не термин «национальная идея» (которая акцентирует политический аспект), а понятие «национальная идентичность», поскольку речь идет о принципах бессознательной связи личности с этнической группой. Говоря о классификации народов, французский исследователь подчеркивает, что ее основой не могут служить ни язык, ни среда, ни «политические группировки». Такой основой может служить только психология, поскольку именно она показывает, «что позади учреждений, искусств, верований, политических переворотов каждого народа находятся известные моральные и интеллектуальные особенности, из которых вытекает его эволюция» [5].

Что же касается Америки, национальной идентичности которой посвящена книга С. Хантингтона [6], американская идентичность является наиболее показательным примером «психологической идентичности», о которой писал Г. Лебон. «Плавильный тигель народов», как принято называть США, предусматривает приоритет национальной идентичности (самосознания нации в целом) над прочими лояльностями. Однако сегодня в США набирают силу дезинтеграционные процессы, ставящие под сомнение сам факт дальнейшего существования феномена американской идентичности. Америка находится на переломе — и от того, в какую сторону, в конце концов, качнется маятник, зависит будущее не только Соединенных Штатов, но и всей мировой системы в целом. И неслучайно одна из самых оригинальных работ последнего времени, посвященных поиску методологических основ идентичности,

принадлежит перу американкой исследовательнице Сейле Бенхабиб, в судьбе которой неразрывно сплелись культуры Востока и Запада, Европы и Америки.

С. Бенхабиб считает, что в XXI веке общемировой проблемой стал поиск идентичности [7]. И хотя в каждой стране это вызвано сочетанием уникальных обстоятельств, ее главный источник – в идущих процессах глобализации. Включение Украины в глобальные процессы предполагает выстраивание в стране отношений социального партнерства, основанного на паритетности интересов человека, общества и государства, то есть гражданского общества. Безусловно, в нашей стране на формирование гражданского общества определяющую роль оказали революционные события последнего десятилетия. И в этом контексте наиболее остро звучат вопросы формирования не только национальной, но и гражданской идентичности. Западные исследователи говорят, что гражданская идентичность в их странах конструировалась усилиями государственных структур в условиях постоянных войн с соседями («другими», «чужими»). В XIX столетии по мере утверждения в европейских странах принципов либерализма идентичность сопрягалась с содержательными характеристиками политического строя – политическим равенством, свободой, демократией. Однако чрезвычайно обострившиеся проблемы, вызванные и развитием глобализации, и значительным увеличением масштабов международной миграции населения, и трансформацией системы национальных государств демонстрируют, что все не так однозначно. Идеология глобализации – мультикультурализм, опираясь на рассмотрение существующих в разных странах форм взаимодействия традиций и норм, обычаев и права, хоть и испытывая кризис, пытается решить вопрос о том, в какой мере и каким образом возможно совместить притязания культур на охранение своей самобытности с основополагающими либеральными ценностями западной демократии – свободой и равенством всех граждан [7, с. 36, 40, 47]. Причина кризиса, утраты веры в национальный идеал или миссию национального государства кроется в целом комплексе факторов. Среди них ключевое место занимает глобализация важнейших сфер общественной жизни. Глобализация создает все условия для дробления единой национальной идентичности на несколько или множество идентичностей – наднациональной, транснациональной, субнациональной, этнической и конфессиональной. В этих условиях распада национальной идентичности одновременно наблюдается тенденция к возрастанию культурных различий в обществе. Об этом свидетельствует феномен мультикультурализма, в результате чего для многих народов весьма трудным становится ответ на сакраментальный вопрос – «Кто мы?».

Исходя из декларируемых революционных достижений нашей страны: политического равенства, свободы, демократии, каждый гражданин должен иметь возможность сам определить свое место в мире и идентифицировать себя с той или иной социальной общностью. Подобный подход предполагает существенную активность самого действующего лица, актора, который сам определяет свою культурную равно как национальную, религиозную и т. д., принадлежность, идентифицируя себя с определенной социальной группой.

Очень важно, что бы в условиях демократии на смену самоидентификации человека не приходило его принудительное причисление к тому или иному общественному классу или группе, национальной или религиозной общности, эти тенденции мы уже можем наблюдать в нашей стране.

Исторический опыт западных стран показывает, что гражданская идентичность в них во многом совпала с национальной. У нас сложилась иная традиция – государство и в дореволюционный, и в советский период характеризовалось высоким уровнем централизации, блокировавшей возможность самоорганизации граждан, поэтому важно различать национальное и гражданское самосознание. Гражданская идентичность, в отличие от национальной и тем более этнической, не подразумевает единой культуры, одной ценностной ориентации, но предполагает уход от патернализма и нарастание самоорганизации граждан и рост гражданских инициатив. Думается, что установка людей на солидаризацию вокруг ответственности за свою судьбу и жизнь окружающих и есть смысловое ядро гражданской идентичности и гражданства. Формирование гражданской идентичности в высшей школе находится как бы у себя «дома», ибо роль образования в этом процессе трудно переоценить.

Отсюда, гражданская идентичность студенчества как формируемый образовательный объект может рассматриваться по-разному:

- 1) как смысловое наполнение общегражданской идентичности;
- 2) как структурно-методическое формирование гражданской идентичности. Это широкое проблемное поле, включающее в себя вопросы деятельностного подхода к гражданскому образованию; здесь важна роль таких предметов как политология, социология, конфликтология, нацеленных на гражданское воспитание и образование; наличия в уже существующей сетке дисциплин взаимосвязи и взаимодополнительности между разными предметами в сфере формирования гражданских компетенций и т. д;
- 3) с точки зрения особенностей регионов страны. В регионах должны появиться функционирующие институты гражданского общества или достаточное по численности и ресурсам граждански активное население, которое способно инициировать просветительские проекты «снизу».

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Садохин А. П. Введение в межкультурную коммуникацию. – М. : Омега, 2009. – 189 с.
2. Зинченко В. Г. Словарь по межкультурной коммуникации: понятия и персоналии / В. Г. Зинченко, В. Г. Зусман, З. И. Кирнозе, Г. П. Рябов. – М. : Флинта; Наука, 2010. – 136 с.
3. Линц Х., Степан А. «Государственность», национализм и демократия // Полис, 1997. – № 5. – С. 9 – 14.
4. Фененко А. «Национальная идея» и «национальная идентичность» в произведениях Гюстава Лебона // Межкультурная коммуникация и проблемы национальной идентичности. Сборник научных трудов. Воронеж, 2002.
5. Лебон Г. 2017 Психология народов и масс / Г. Лебон Издательство: АСТ, Neoclassic Серия: Эксклюзивная классика. – М., 2017. – 240 с.

6. Хантингтон С. Кто мы? : Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон ; Пер. с англ. А. Башкирова. – М. : ООО «Издательство АСТ» : ООО «Транзиткнига», 2004. – 635 с.

7. Бенхабиб Сейла Притязания культуры. Равенство и разнообразие в глобальную эру / Сейла Бенхабиб ; Пер. с англ. ; под ред. В. И. Иноземцева. – М. : Логос, 2003. – 350 с.

Садовников О. К., канд. филос. наук, доц.
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина

МИФОЛОГИЗАЦИЯ В ОКОЛОНАУЧНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Развитие производительных сил человечества, научно-технический прогресс, превращение науки в могущественную интеллектуальную потенцию материального производства и всей общественной жизни, – все это, несомненно, укрепляет позиции научно-философского мировоззрения, способствует его обогащению, распространению. Можно признать, что наука – это совокупность эволюционирующих доктрин, постоянно подвергаемая критическому анализу и обязанная интегрировать новые факты, возникающие ежедневно. Наука непрерывно обновляется, и принятие той или иной доктрины возникает в результате свободного столкновения идей, суждений независимых умов, основанных на знании существующих в данный момент фактов и руководствующихся критериями научного мышления при определенном влиянии субъективного фактора.

Понятно, что классические или традиционные представления об объективном восприятии науки в настоящее время подвергаются ревизии. Наука при ее богатых возможностях не всегда в состоянии моментально ответить на многие вопросы, которые она же и ставит. Отвечая на многие глобальные вопросы, наука часто оказывается совершенно бессильной при необходимости решить проблемы, касающиеся личностного бытия конкретного человека. Вследствие этого возникает некоторое недоверие к науке как к всеохватывающей силе в познании действительности, а это вызывает необходимость дополнения научных представлений различными ненаучными или иррациональными представлениями для восполнения пробелов, оставленных наукой. Параллельно с развитием идей о господстве науки происходит формирование антисциентистских умонастроений, идеологий «технического пессимизма», красноречивая формула которого – «великий отказ» – была сформулирована Г. Маркузе.

Понятно, что человек воспринимает научные знания в процессе воспитания, образования, трудовой деятельности, и набор знаний отдельного индивида зависит от необходимости применения их для удовлетворения личных потребностей и интересов. Разветвленность науки и богатейший арсенал знаний, накопленный человечеством, обширность современного научного потенциала не дают возможности отдельной личности проявить себя

специалистом абсолютно во всех отраслях знаний, владеть в совершенстве всеми существующими науками. Теоретические обоснования в области космологии, физики... далеко не всегда могут быть проверены опытным путем, тем более на обыденном уровне, что приводит если не к недоверию, то уж во всяком случае, к ряду непониманий научных достижений. В этих условиях становится возможным поверхностное, с той или иной долей углубленности, обладание и использование обобщенных знаний при их совершенствовании в отдельной научной отрасли. Намечающаяся при этом узкая специализация, что уже ярко проявляется в развитых странах, вынуждает воспринимать часть фактов и теорий без должных обоснований или вообще на веру. И тут речь идет уже не о научном знании, а о вере, и соответственно о других формах знания, о «внеаучном» знании.

Научная некомпетентность обуславливает существование альтернативных наук, квазинаук, лженаук, псевдонаук, иррациональных знаний, и других компонентов ненаучного характера, носящих как социальный, так и индивидуальный характер. Образуется околонучное пространство, в котором строгость научных построений и доказательств подменяется гипотетичностью, субъективизмом. В результате в сознании составляется мозаика из научных представлений и разрозненных знаний.

С конца XIX в. философия отходит от принципов классической философии, характерной чертой которой была почти безграничная вера в разум в его возможностью познания мира и установления «царства разума». Философия оставляет вещи нарочито недоговоренными. Раздвигая пространство вопросов, она соблазняет искать ответы. Как считает Т. Ойзерман, рассматривавший ситуацию в постсоциалистической философии, хотя его наблюдения вполне применимы и в более широком смысле, многие не только религиозные люди, но и те, которые придерживаются иррелигиозных воззрений, ищут в философии отнюдь не научных ответов на волнующие их вопросы... Реально существуют философские учения, в которых получают более или менее адекватное выражение духовные аспекты человеческой жизни, находящиеся вне научного сознания, вне научного мировоззрения. Следовательно, в науке и в духовном познании задействованы в принципе разные структуры человеческого существа. В науке человек действует как чистая интеллигенция, чистый ум. Совесть, вера, любовь, порядочность – все это подмога в работе ума ученого. Но в духовной жизни, напротив, «ум – это только рабочая сила у сердца».

Многообразие форм научного и наукообразного понимания бытия усиливает неадекватность восприятия мира, что допускает в сознание мифологию как связующий компонент. Подобная ситуация была отмечена Ф. Ницше, когда он писал, что «образ умирающего Сократа как человека, знанием и доводами освободившегося от страха смерти, есть щит с гербом на вратах науки, напоминающий каждому о её назначении, а именно делать нам понятным существование и тем его оправдывать, чему, правда, когда доводов не хватает, должен, в конце концов, служить и миф, который я только что признал за необходимый результат и даже за конечную цель науки». Миф и

наука сближаются в своих целях понимания мира, но привлекательность мифологии, ее упрощенность, всевозможность, доступность восприятия ставят мифологические построения в противовес научным обоснованиям. При этом мифология может использовать для убедительности научные конструкции и достижения, что можно определить как фактор обновления мифологии.

Мифология проникает и закрепляется в околонучном пространстве, но воспринимается не как мифология, а как альтернативная наука. При этом граница практически перестает существовать, так как размежевание проходит в большей степени на субъективном уровне, при ориентации на собственные знания, концепции, мысли, систему ценностей, убеждения, критичность или не критичность восприятия. Следовательно, теоретические и практические результаты исследования зависят от образа мышления ученого. «И танцующее божество, и физическая теория порождены сознанием и являются моделями для описания определенных интуитивных представлений о мире. Одни и те же представления о материи будут воплощаться: для мистика – в образе космического танца бога Шивы, а для физика – в определенных аспектах квантово-полевой теории».

Н. Овчинников подобные мысли находит и у К. Поппера, который, изучая феномен «иммунизации» научной теории, приходит к выводу, что, хотя научные теории проверяются опытом, возникают они не из опыта и не на его основе, но часто из примитивных мифов. Теории изначальны в нашем познании – без них процесс познания не может начаться. К. Поппер с некоторым вызовом утверждает, что именно исходя из теорий, мы творим мир, – не реальный мир, конечно, но только собственные сети, в которые мы стремимся уловить реальный мир.

Рационально-научное мышление подвергается переосмыслению в работах А. Бергсона, Э. Гуссерля, М. Вебера, М. Хайдеггера, К. Ясперса. Критической оценке рациональность подвергается в 60-ые годы XX столетия со стороны постпозитивистов: Т. Куна, И. Лакатоса, С. Тулмина, П. Фейерабенда и др., предложивших историческое рассмотрение рациональности. В результате были изменены критерии рационального познания, показан плюрализм исторически сменяющих друг друга форм рациональности и соответствующих им подходов к восприятию науки. Тем самым рациональное стало рассматриваться с различных позиций. Подверглась новому восприятию и наука, которая приобрела возможность для существования в различных ипостасях.

Некоторой корректировке в связи с новационными подходами к науке, подверглось и отношение к мифу. К. Хюбнер, занимаясь «критикой научного разума», стал на путь отделения рациональности как таковой от научной рациональности. Развивая это направление, К. Хюбнер пытается доказать, что формы сознания, традиционно считающиеся иррациональными – например, миф, – имеют свою рациональность, обусловленную понятием опыта, отличного от научного. Этим положениям К. Хюбнер посвящает специальную работу «Истина мифа», где мифологическое сознание приобретает свою рациональность в исторических границах определенных положений веры.

Сходные положения использует и Э. Кассирер, который выделяет два метода в рационалистическом разгадывании мифа: объективный, по которому может осуществляться попытка классификации объектов мифологической мысли, и субъективный, то есть возможность определения мотивов мифологической мысли. Используя методологические основы К. Хюбнера и Э. Кассирера, дополнив их ранее применяемыми методами, можно определить линию разграничения между мифологией, существующей в околонучном пространстве, и наукой.

Конечно же, наука не имеет ничего общего с мифологией. Миф всегда синтетически жизненен, он привязан к живым личностям, слит в сознании с восприятием мира, миф эмоционален; наука всегда превращает жизнь в формулу, используя вместо живых личностей отвлеченные схемы и формулы. Мифологическое сознание непосредственно и наивно, легко и понятно; научное сознание необходимо обладает выводным, логическим характером, оно непосредственно, бывает трудно для усвоения, требует длительного обучения и навыков. Однако в силу исторической обстановки существует как мифологически окрашенная наука, так и научно-осознательная или хотя бы примитивно научно-трактованная мифология.

Если рассматривать науку как систему логических и числовых закономерностей, науку – в себе, чистую науку, то она не мифологична. Однако, как таковая она никогда не существует. Существующая реально наука, всегда так или иначе мифологична. А. Лосев говорит об этом так: «Не мифологическая механика Ньютона, взятая в чистом виде, но реальное оперирование с механикой Ньютона привело к тому, что идея однородного пространства, лежащая в ее основе, оказалась единственно значимой идеей. А это есть вероучение и мифология. Геометрия Евклида сама по себе не мифологична. Но убеждение в том, что реально не существует ровно никаких других пространств, кроме пространства Евклидовой геометрии, есть уже мифология». В науке, как и в жизни, всегда возникали вопросы, ответы на которые были настолько сложны и неопределенны, что приходилось соглашаться с установившимся мнением большинства входить в научное сообщество с принятием действующей парадигмы. Как считает В. Леглер: «Практически определить науку можно как сообщество, внутри которого возможно полное и добровольное, основанное на убеждениях, согласие людей по некоторому вопросу».

Наиболее распространенной околонучной мифологической системой, стремящейся подменить действующие научные представления, объяснить природу и создание культуры человеческого общества, являются UFO-логические представления. Широко внедрившаяся в общественное сознание идея о деятельности космического разума, о влиянии высших цивилизаций обладает типичными свойствами мифологемы:

- не отчетливое разделение предмета и знака;
- диахронический аспект представлен рассказами о деятельности инопланетян в прошлом по созданию религии, феноменов материального производства и духовной культуры (уфология даже классифицирует

мифообразы, а домовых, ведьм, леших она интерпретирует как представителей высших цивилизаций);

– синхронический аспект заключается в объяснении настоящего и будущего деятельностью разумных космических сил;

– налицо антропоморфизм и зооморфизм квазинаучных мифологем (описание внешнего облика пришельца).

В отличие от альтернативных наук, квазинаучная мифология все-таки не противостоит науке, а своеобразно ее «дополняет» разрешая и трансформируя в массовой культуре то, что с точки зрения обыденного сознания, является проблематичным и пока не решенным. Поэтому околонаучная мифология как результат трансляции и трансформации научного знания в массовой культуре онтологически представляет собой бытие конфликта между научным и массовым сознанием. Если раньше невозможность рационального постижения мира рождала миф, то теперь недоступность для масс научного объяснения мира выливается в околонаучное мифотворчество, в котором по-своему снимается, иллюзорно преодолев отчужденность человека от подлинного научного творчества.

В этом смысле околонаучное мифотворчество обладает будущим: динамика мифа адекватна динамике науки, ибо инновация как определяющая ценность техногенной цивилизации ориентирует и науку и мифосознание на производство нового, сохраняя ситуацию коэволюции и квазинаучного мифа. Околонаучная мифологема транслируется и трансформируется сознанием массовым. Современные средства информации, традиционную для этапа господства мифа коммуникацию «из уст в уста» замещают коммуникацией массовой, опосредованной, придавая ей статус реально произошедшего события. Немаловажную роль играет социально-психологическая сфера массового сознания: доверчивость к печатному слову, теле- и радиоинформации, сенсационная форма подачи квазинаучных мифологем. Как результат происходит укрепление в сознании, прежде всего, тех фактов, которые проходят через средства массовой информации.

Современная мифология стремится приблизить свои образы к достижениям человечества, которые рождает современная наука. Это приводит к созданию сложных мифов на грани реальности и фантастики. Таким образом, появляются мифы о НЛО с привлечением простейших знаний о космическом пространстве и знакомстве с техническими достижениями земной науки о Космосе. Рассказы о Лохнесском чудовище, Чупакабре, драконе Тихого океана, снежном человеке, лемурийцах и атлантах нарушают научно-эволюционистские теории, но сами же опираются на них. Неомифологические системы создаются при непосредственном взаимодействии с современной наукой, при упрощении научных результатов. М. Захарченко подчеркивает, что миф всегда является обобщенным отражением определенного явления, события и т. д. Понятно, что мифология изображает действительность, но миф проявляется как фантастическое отображение человеком мира, в которые явления действительности выступают в виде чувственно-образных

представлений, где субъективный образ (представление) отождествляется с объективным или субъективным предметом, явлением или процессом.

Следовательно, околонаучное мифотворчество исчерпает себя не в условиях некоего изобличения и разоблачения, а при регрессировании определенных социокультурных факторов: демифологизация общественной жизни, что может оказаться невозможным, так как вне присутствия мифологического компонента социальное и индивидуальное сознание чувствует себя неуютно и без мифологического присутствия не существует; преодоление элитного положения науки в обществе, что сомнительно, ведь математизация, научная дифференциация и интеграция, информационная емкость оказывают все большее влияние на существование цивилизации и самого человека.

Переход от мифа к логосу не является необратимым событием, которое произошло в определенный момент истории или, говоря более конкретно, во времена первых философов. Мифологическое и логическое постоянно переплетаются и в истории человечества, и в жизни отдельного индивида. Переход от мифа к логосу относится к числу задач, которые неизменно возникают перед эпохой и каждой личностью. Многие даже сейчас утверждают, что миф не только не является примитивной формой мышления, которая должна быть преодолена, но что именно миф, правильно истолкованный, является подлинной формой понимания.

Мифологические обоснования мира, существовавшие в древности, были основаны в большей степени на интуиции, вере и традициях, могли легко трансформироваться и были открыты для практических знаний, которые собственно и нанесли удар по мифологии. Сейчас же мы можем увидеть процесс внедрения мифологии в общественное и индивидуальное сознание через околонаучное пространство, через наукообразные спекуляции, когда научное знание подменяется мифологическим сознанием. Мифологическое сознание представляется ныне уже не формой преодоления (пусть мнимого) незнания, а скорее способом адаптированного погружения в незнание.

Миф возвращается, чтобы вернуть человеку чувство эмоционального и интеллектуального комфорта среди кажущегося хаоса, при сложности восприятия современных научных обоснований. Мифы, вращающиеся вокруг науки, создают своеобразную систему восприятия мира, в которой иногда самым причудливым образом соединяются элементы научных знаний, философских обоснований, магии, эзотерики, реликтов древних мифологий. Чем сложнее картина реального мира, тем сильнее проявляется импульс к ее упрощению. Вполне справедливо считал К. Юнг, что у современного человека демоны и боги вовсе не исчезли, они обрели новые имена. И они удерживают его на ходу своим беспокойством, нечетким пониманием, психологическими сложностями. М. Элиаде в ряде эссе по поводу оккультизма, колдовства и моды в культуре показывает каким образом происходит развитие мистико-мифологических взглядов и их укрепление в сознании современного человека.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Барт Р. Миф Сегодня // Барт Р. Избранные работы: Семиотика. Поэтика. Миф сегодня. – М. : Издательская группа «Прогресс»; «Универс», 1994. – 615 с.
2. Брунер Дж. Психология познания: За пределами непосредственной информации: Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1977. – 412 с.
3. Быстрицкий Е. К.. Научное познание и проблема понимания. – Київ : Наукова думка, 1985. – 136 с.
4. Вартофский М. Эвристическая роль метафизики в науке // Структура и развитие науки. Из Бостонских исследований по философии науки: Сб. переводов. – М. : Прогресс, 1978. – С. 43–110.
5. Капра Ф. Дао физики: Исследование параллелей между современной физикой и мистицизмом Востока: Пер. с англ. – СПб: ОРИС, 1994. – 303 с.
6. Косарев А. Ф. Философия мифа: Мифология и ее эвристическая значимость: Учебное пособие для вузов. – М. : ПЕР СЭ; СПб.: Университетская книга, 2000. – 304 с.
7. Лосев А. Ф. Диалектика мифа // Лосев А. Ф. Самое само: Сочинения. – М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 1024 с.

Серіков Я. О., канд. техн. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ЕВОЛЮЦІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ДЛЯ ВИРШЕННЯ ЗАВДАНЬ ПІДВИЩЕННЯ НАДІЙНОСТІ АНТРОПОГЕННИХ СИСТЕМ

На даний час розроблена значна кількість напрямків дослідження та прогнозування стану антропогенних систем [1, 2]. Однак, в своїй більшості вони мають локальний, статичний характер досліджень. Сучасний рівень розвитку наукових досліджень розглядуваного напрямку характеризується наявністю великої розгалуженості дослідницьких і експлуатаційних завдань різної складності. При чому, активізація науково-технічного прогресу, зростання складності створюваних людиною антропогенних систем викликає необхідність постійного підвищення вимог до точності одержуваних результатів і скороченню витрат часу на їхнє вирішення. Одним з напрямків, що дозволяють реалізувати поставлену задачу, є використання методів моделювання.

Сучасні дослідження на основі методів моделювання характеризуються використанням нових, нетрадиційних підходів, які об'єднані загальною метою інтелектуалізації систем керування. Ці підходи відрізняються між собою за досить великою кількістю класифікаційних ознак, однак, всі вони об'єднані єдиною концепцією інтелектуалізації – формалізацією певних знань про об'єкт керування через властиві людині прийоми мислення, що дозволяють вивчати навколишнє середовище. Це безпосередньо стосується і поставленої проблеми підвищення безпеки життєдіяльності в системі «людина – середовище існування».

Практично вся сукупність дослідницьких методів такого типу підрозділяється на два класи. Перший клас методів вирішує поставлені завдання на основі використання жорстко детермінованих систем. Реалізація другого напрямку здійснюється на базі еволюційного моделювання об'єктів керування [3, 4].

Основним завданням другого напрямку є тренування створеної моделі об'єкта керування таким чином, щоб її реакція на зміну впливаючих факторів була адекватна реакції реального об'єкта. При цьому структура моделювання повинна містити в собі наступні основні етапи:

Постановка завдання. На цьому етапі насамперед необхідно вирішити, до якого типу відноситься розв'язуване завдання:

- класифікації;
- побудови функціональної моделі;
- оптимізації;
- керування,
- розпізнавання образів;
- прогнозування.

Наступним етапом є визначення використовуваних в завданні признакових просторів, у які включаються параметри, що відіграють важливу роль в існуванні реального об'єкта керування (антропогенної системи), а також наявність і ступінь доступності відповідних даних.

Третім етапом є вибір і аналіз архітектури моделі, що відповідає як реальному об'єкту керування, так і поставленому завданню. На цьому етапі важливим є забезпечення умови «необхідності й достатності», що повинна відбивати необхідний ступінь адекватності реального об'єкта керування й розроблювальної еволюційної моделі.

На *четвертому* етапі моделювання здійснюється відбір даних і формування навчальної вибірки. Ідеальною є така ситуація, коли існує можливість одержання доволі великої кількості різних даних для вирішення завдання. При цьому доцільно включення в навчальну вибірку насамперед тих даних, що описують умови, близькі до умов подальшого використання розроблювальної моделі. Слід зазначити, що занадто велика вибірка навчальних даних може значно сповільнити процес навчання моделі без істотного поліпшення кінцевого результату. Тому на цьому етапі потрібно вирішувати задачу необхідності і достатності обсягу вихідних даних.

Алгоритм вирішення завдання з розробки інструментарія в основі якого лежить метод еволюційного моделювання, зокрема, нейронних мереж, представлений на рисунку 1.

Виходячи з вищевикладеного слідує, що принципи еволюційного моделювання дають можливість зробити висновок про перспективність його застосування до завдань, що входять у проблему забезпечення безпеки життєдіяльності людини у системі «людина – середовище існування» та її підсистемах [1, 4, 5].

Рис. 1 – Алгоритм вирішення завдання по створенню інструментарія при використанні еволюційного моделювання процесів антропогенних систем у глобальній системі «людина – навколишнє середовище» та її підсистемах

У цьому розрізі пріоритетним напрямком розробок є вирішення завдань, пов'язаних з прогнозуванням стійкості й надійності антропогенних систем різного напрямку, технічних об'єктів, природних явищ тощо. Реально можливим є також постановка і вирішення завдання з підвищення безпеки життєдіяльності людини шляхом забезпечення надійності функціонування, наприклад, системи «людина – соціальне середовище», «людина – виробниче середовище». Причому, аналіз літературних даних показує, що таке завдання є актуальним не тільки для України, але й для закордонних країн [6].

Оцінюючи складові зазначеної системи в плані взаємозв'язку «людина – соціальне середовище», на додаток до впливу соціальних факторів може бути проаналізований та включений важливий комплекс факторів, що відносяться до прогнозування й забезпечення необхідної надійності функціонування існуючих об'єктів, наприклад, будинків і споруд житлового фонду, соціальних структур міста тощо. Причому, підвищення ефективності вирішення такого завдання пов'язане з комплексним застосуванням сучасних методів моделювання й діагностики об'єктів дослідження.

Аналіз взаємозв'язку в системі «людина – виробниче середовище» показує, що в цьому разі одним з важливих завдань є прогнозування

виробничого травматизму, професійних, професійно обумовлених захворювань, що на основі всебічного дослідження обставин і причин виробничої обстановки, аналізу нещасних випадків дозволить розробляти перспективні регулюючі впливи, спрямовані на зниження цього показника.

Висновки

Описаний розроблений підхід до вирішення завдань із підвищення безпеки життєдіяльності, збереження динамічної рівноваги в глобальній системі «людина – середовище існування» та її підсистемах на основі методів еволюційного моделювання є перспективним. Це твердження обумовлене тим, що сам використовуваний метод є гнучким універсальним дослідницьким інструментом, що дозволяє адаптувати його до вирішення описаних завдань щодо забезпечення безпеки життєдіяльності. Розроблені підходи, алгоритми й моделі дозволяють використовувати цей метод для вирішення широкого кола прикладних і дослідницьких завдань, тому числі, наприклад, для прогнозування та оцінки стану антропогенних систем.

З огляду на рівень розвитку обчислювальної техніки, її якісні технічні характеристики, використання методів еволюційного моделювання в додатку до вирішення поставлених завдань є реальним.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Серіков Я. О., Коженевські Л. Ф. Безпека життєдіяльності – секюритологія. Проблеми, завдання, шляхи вирішення. Монографія. Харків : ХНАМГ, 2012. Ч. 1 – 170 с., Ч. 2 – 332 с.
2. Korzeniowski L. F. Serikov Y. A. (współautor, 50%): Europejski wymiar securitologii. Monograf. Kraków : EAS, 2011. – 244 s.
3. Серіков Я. А., Воронков А. А. Применение методов эволюционного моделирования в решении задач повышения безопасности жизнедеятельности человека. Н-т сб. «Коммунальное хозяйство городов», Київ : Техніка, вып. 45, – 2004.
4. Серіков Я. А., Коженевски Л. Ф. Решение задачи обеспечения безопасности жизнедеятельности человека в подсистеме «человек-информационная среда» / Mezinarodna Vedecka Conference «Nove trendy vo vyučovani spoločenskovednych predmetov na školach zameraných na bezpečnosť» / Zbornik vedeckih a odborných prac / Liptovský Mikuláš, Slovakia, 2013. – С. 251 – 255.
5. Серіков Я. А. Геоинформационные технологии в решении задачи упреждения и ликвидации последствий при техногенных авариях или чрезвычайных ситуациях в селитебной зоне городов / Матер. Междунар. научно-практич. конф. «Современные проблемы водного хозяйства и инженерно-коммуникационных систем и экология», Азербайджанский арх.-строит. ун-тет. Баку, 2014. – С. 476 – 478.
6. Korzeniowski L. F. Securitologia. Krakov : EAS, 2008. – 311 p.

Синицкая А., магистрант,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

РОЛЬ ПУБЛИЧНЫХ ПРОСТРАНСТВ В ФОРМИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНОСТИ ГОРОДА

Город – это целостная система, между элементами которой достигается общая гармония и непрерывное взаимодействие. Одной из основных задач города является организация общественных пространств, что является императивом формирования его социальности.

Современный мегаполис – это сложное, комплексное явление, интегрирующее множество разнообразных социальных процессов. Одним из основных следствий данного разнообразия является дефиниционный плюрализм при определении содержания категории «город». В рамках нормативного, административного подхода при отнесении поселения к категории «город» традиционно используются такие основания, как численность населения и специфика деятельности его жителей.

Первые серьезные шаги в специфической характеристике города были предприняты социологами, работавшими в классическом периоде становления социологии: А. Вебером, М. Вебером, Э. Дюркгеймом, Г. Зиммелем и другими. С точки зрения М. Вебера, дефиниции «города» могут быть самыми различными по-своему характеру. Город – это большое поселение. Согласно Веберу, еще одним базовым основанием для определения города является деятельность, развивающаяся в его пределах, а именно «наличие не спорадического, а регулярного товарообмена внутри поселения в качестве существенной составной части дохода и удовлетворения потребностей населения». Следовательно, города – есть поселения с сильно выраженным «торгово-промышленным характером» [1].

Продолжая функциональную логику М. Вебера, В. Зомбарт строит свое определение города на основе исключения видов деятельности, характерных для сельского населения: «город является большим поселением людей, которое пользуется для своего содержания произведениями чужого земледельческого труда» [цит. по 2].

Э. Дюркгейм рассматривал город как специфическое локальное сообщество. По мнению Дюркгейма, интенсивность развития городских сообществ связана с его высокой плотностью. Город представляется как место глубокого разделения общественного труда и взаимозависимости членов городского сообщества.

Несколько иной подход к определению специфики города разработал Г. Зиммель [3]. По его мнению, город представляет собой паутину связей, сетей постоянно пересекающихся между собой сфер разделения труда, товарного обмена, распределения ресурсов, коммуникаций, денежных потоков. Г. Зиммель одним из первых социологов рассмотрел социальные и

психологические аспекты городской жизни: рост психологического воздействия на индивида, резкое увеличение роли денег и времени в жизни горожан и т. д. В целом, большинство «классиков» объединяет ориентация на анализ функциональной составляющей городского пространства. Лишь в трудах Г. Зиммеля подробно рассматривается взаимодействие индивида с городской средой.

Более интенсивное развитие научных концепций города пришлось на начало и середину XX века, именно в этот период формируется средовой подход к изучению жизни людей в городе, основы этого подхода были заложены еще Робертом Парком в его работе «Город: предложения по изучению человеческого поведения в городской среде». Парк подчеркивал, что «города укоренены в привычках и обычаях обитающих там людей». Он предлагал учитывать не только количественные (размер и плотность популяции, количество бродяг и нищих, число домовладельцев и т. п.), но и качественные характеристики жителей (склонности, интересы, профессии, следование социальным ритуалам, позволяющим включиться в сообщество, половозрастные особенности, мотивы чтения газет и т. д.) [цит. по 2]. В экологическом подходе Р. Парка социобиологические идеи начала XX в. переплетаются с идеями Г. Зиммеля и Э. Дюркгейма.

В целом, для средового подхода характерно понимание города, прежде всего, как формы включения индивида в общественную жизнь, средой его социализации и жизнедеятельности. Понятие «городская среда» и его ближайшие модификации в последнее время получают все большее распространение в гуманитарных науках. Но, в отличие от экономики, географии и экологии, социологический взгляд на городскую среду предполагает рассмотрение условий оптимальной жизнедеятельности различных групп и категорий городского населения. В этом смысле городская среда предстает как среда для реализации важнейших потребностей горожанина в общении, работе, жилье и т. д.

Городская среда – это «совокупность конкретных основополагающих условий, созданных человеком и природой в границах населенного пункта, которые оказывают влияние на уровень и качество жизнедеятельности человека», социальное пространство здесь – совокупность «точек вращения» – горожанин «вращается в разных кругах», соприкасаясь с различными социокультурными мирами [3]. Наличие общего пространства означает, что соприкоснулись между собой элементы, ранее независимые. Пространство – место соединения разнородных духовных элементов: взглядов, ценностей, смыслов и т. п.

Одно из первых философских трактовок публичного пространства получило в работе немецкого мыслителя Ханны Арендт «Vita Activa, или О деятельной жизни» (1958 год). Она отделяла публичное пространство от частного и говорила о том, что публичное пространство существовало всегда, являясь обязательным для человеческой деятельности. Однако настоящую популярность термин обрёл в 1990-е годы на волне процесса реабилитации общественных мест в европейских городах [5].

«Что такое «публичное пространство»? Часто мы склонны полагать, что публичное пространство – это нечто уже существующее, нечто предзаданное, нечто, что существовало до того, как начался процесс приватизации этого пространства, причём часть этого пространства оказалась обойдена процессом приватизации и осталась публичной: городские улицы и площади, или, может быть, воздух над этими городами, или пустоши вокруг этих городов. В этом смысле публичное пространство понимается как своего рода вакуум, открытое и пустое пространство, в котором могут расположиться некие строения, объекты искусства, памятники, коммерческая реклама, политическая пропаганда и много других вещей. Частные пространства, напротив, понимаются как пространства закрытые – выстроенные их владельцами и архитекторами внутри открытых публичных пространств.

Особенностью публичных пространств является оживленность, людность, высокая посещаемость, дружелюбная социальная атмосфера, что обусловлено их главным функциональным содержанием – быть средоточием активности и обмена. В современных городах в условиях экологической запущенности и в атмосфере хаоса, царящей в открытых пространствах (в частности, скверы и парки), оккупированной бездомными и чужаками, присутствует особый фактор не притягательности и опасности, что в свою очередь способствует уменьшению степени удобства пользования данными объектами. Данное обстоятельство усиливается широкими возможностями, предоставляемыми достижениями информационных технологий, когда городские жители скучным, грязным паркам и площадям, где полно неожиданных сюрпризов, предпочитают домашний кинотеатр и Интернет.

Согласно утверждению Л. Лофланд современная культура и технология, во многом работают на изживание публичной сферы: личная машина переносит человека из одного частного кокона в другой, все больше служащих компаний работают «из дома»; Интернет-шопинг, домашний кинотеатр и идеальное качество звуковоспроизведения в домашней аппаратуре делают ненужными многие публичные сферы. Более того, современная архитектура и те формы, которые она создает, также работают либо на изживание публичной сферы, либо на ее «санацию». Л. Лофланд предлагает не забывать о значимости публичной сферы, которая «производит эмансипацию от предписанного статуса и заданной идентичности» [6].

В идеальном варианте открытое пространство, соприкасающееся с наиболее оживленными районами города, вызывающее множество ассоциаций, доступно каждому – представителям разных социальных, возрастных, этнических групп, которые чувствуют себя там вполне комфортно и безопасно.

Все меньшее количество территорий остается открытым и общедоступным, поскольку их постепенно занимают открывающиеся заведения общественного питания, досуга и торговли. Некоторые из открытых пространств, например, как спортивные и игровые площадки теряют свой публичный статус, огораживаются и запираются, «приватизируются». Скверы и аллеи, парки которые вполне полноценно могут выполнять функции публичного пространства, превращаются в средоточие преступности,

оставленные без освещения и присмотра, они таят в себе опасность, как в дневное время, так и после наступления темноты.

Городские улицы, площади, парки, пространства развлечения и потребления – все это публичные пространства. В качестве создания такого публичного пространства мы рассмотрим территорию Журавлевского гидропарка. Основой концептуального решения планировочно-функциональной организации парка является выделение основных зон направленных на общее развитие, культурное восприятие пространства, интеллектуальное совершенствование, коммуникацию и интеграцию общественного населения в материально пространственную оболочку предполагаемого места проектирования. Социальный аспект играет не мало важную роль в процессе проектирования объекта. Таким образом, учитываются все необходимые элементы жизнедеятельности на уровне социальной организации населения. А именно, учитывается ряд основных функций, связанных между собой с актуальными потребностями населения. Такими являются в первую очередь потребности в наличие отдельных и различных пространств на территории парка, наличие зон тихого и активного отдыха, выделение детской зоны и зоны культурного и научного отдыха. Территория парка имеет ряд различных функциональных зон, рассчитанных на определенный контингент населения. А также включает в себя 5 основных видов пространств: информационное, диспозиционное, коммуникативное, ментальное, физическое.

Таким образом, парк – один из элементов публичного пространства. Публичное пространство – один из способов формирования социальности горожан. При концептуальном проектировании парка были выполнены следующие задачи:

- была учтена «теория поколений». Были разработаны индивидуальные зоны для каждого из представителей поколений;

- на территории парка была разработана основная зона научно-коммуникативного характера. Она основывается на выделении различных способов организации досуговой деятельности в виде проведения мастер классов, разнообразных кружков, возможности обмениваться опытом и полученными знаниями;

- важной характеристикой современной городской среды является динамизм;

- горожанин приспосабливается к среде и одновременно ее изменяет. Городская среда воплощает социокультурный синтез;

- открытость городской среды. Открытость необходима для выхода за рамки сложившихся отношений, культурных норм и ценностей, форм деятельности, для преодоления ограниченности форм собственного воспроизводства;

- способность преодолевать господство эмоциональных форм мышления, переходить к абстрактным, понятийно-категориальным формам;

- способность постоянно конкретизировать свои знания, представления, что является обратной стороной способности мыслить абстрактно. Это

жизненно важно для решения сложных проблем современного динамичного мира. Эта черта приобретает особое значение в связи с очаговым характером инноваций каждого акта качественного развития;

– способность изменять социальные, организационные отношения в соответствии со стремлением повысить эффективность любой из форм деятельности;

– для городских отношений характерна возрастающая сложность, способность людей ее преодолевать, совершенствуя социальные, планировочные, технические, культурные и иные аспекты жизни города.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Вебер М. Избранное. Образ общества. – М. : Юрист, 1994. – 704 с.
2. Радионова Л. А. Город как социальная система : хрестоматия / Л. А. Радионова ; Харьков. нац. ун-т гор. хоз-ва им. А. Н. Бекетова. – Харьков : ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2016. – 163 с.
3. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / Пер. с фр. А. Б. Гофмана, примечания В. В. Сапова. – М. : Канон, 1996. – 432 с.
4. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь [Электронный ресурс] // Логос. – 2002. [Режим доступа] : <http://magazines.russ.ru/logos/2002/3/zim.html>
5. Ханна Арендт Х. «Vita Activa, или О деятельной жизни» / Х. Арендт. Пер. нем. англ. В. В. Библихина ; Под ред. д. М. Носова. – СПб. : Алетейя, 2000. – 437 с.
6. Lofland, Lynn. 1998. The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Territory. New York

ІСТОРИЯ, ЛЮДИНА, ПОВСЯКДЕННІСТЬ В КУЛЬТУРНОМУ ЛАНДШАФТІ МІСТА

Болотова Ю. В., ст. викл.,
Танцуров Д. В., студент, ф-т арх.,
*Харківський національний університет
будівництва та архітектури*

РОЛЬ ЖІНКИ В СФЕРІ АРХІТЕКТУРИ

Актуальністю теми є те, що минуле століття стало знаковим в питанні жіночої рівноправності, жінки освоїли безліч нових професій, в тому числі і архітектуру.

Метою статті є аналіз того, як гендер впливає на таку стереотипно чоловічу професію, як архітектор. Роль і вплив жінок в архітектурі минулого століття можна розділити на два напрямки – в одному жінка фігурує як об'єкт архітектури, в іншому – як суб'єкт. У період соціальних і промислових революцій, після століть боротьби за свої права, як об'єкт проектування жінка стала розглядатися тільки на початку ХХ століття. Перші реалізації подібних проектів набули масового характеру в 1920-х роках. Тоді вектор архітектури змінився з «патріархального» на більш демократичний. З'явилася тенденція враховувати жіноче питання і пропонувати шляхи його вирішення.

Серед прикладів можна відзначити «Франкфуртську кухню» Маргарете Шютте-Ліхоцькі (1897–2000). Перша австрійська архітекторка розробила прототип сучасних вбудованих кухонь, «франкфуртську кухню», обладнану всіма новинками техніки того часу, полегшувала домашню працю жінки. У 1930-х роках Маргарета активно працювала в Радянському Союзі.

Актуалізація жіночого питання в першій третині ХХ століття відбулася і в СРСР. Житло 1920-х, побудоване за принципами Нового побуту, пропонувало ліквідувати кухонне рабство і дозволити жінці стати повноцінним членом суспільства.

Тоді ж жінки і самі взялися освоювати професію архітектора. Поява жінки-архітектора безпосередньо пов'язана з дозволом жінкам отримувати інженерні та архітектурні спеціальності в університетах. В кінці ХІХ століття і на початку ХХ за жіночу освіту боролосся багато жінок. Піонеркою архітектурної освіти стала американка Джулія Морган, яка в 1890 поступила до архітектурного факультету Паризької національної вищої школи витончених мистецтв в Парижі.

Активно вступати до вищих навчальних закладів жінки стали набагато пізніше – лише на початку 1920-х років, тобто до практики вони увійшли тільки в середині 20-х. Тоді з'явилися такі вищі навчальні заклади, як Баухауз, «ВХУТЕМАС-Вхутеіне», московські жіночі будівельні курси, згодом перетворилися в МПІ.

Архітекторки ХХ століття змушені були поєднувати роботу і боротьбу за рівноправність. Вони боролися з дискримінацією в професії, з гендерними стереотипами, правом обіймати керівні посади. По-справжньому рівними чоловікам-архітекторам жінки стали тільки після Другої світової війни.

Лотте Стам-бейс (1903–1988) – одна з перших жінок, що вступили на факультет архітектури У Баухаузі. Після Другої світової війни на посаді головної архітекторки Служби міського розвитку Лотте була серед планувальників, які керували відновленням Роттердама.

Ейлін Грей (1878–1976) – ірландський дизайнер, що жила і працювала у Франції. Створила предмети, які в даний час вважаються іконами дизайну ХХ століття. Існує думка, що творчість пані Грей вплинула на роботи Ле Корбюзьє.

Майже до самої старості Ейлін залишалася в тіні, навіть авторство її вілли Е1027 часто приписували Ле Корбюзьє. Тільки в 1973 році збулася її заповітна мрія: її об'єкти та меблі були введені в масове виробництво.

Гендерно чутливе проектування і зараз динамічно розвивається, і, як будь-яке практичне проектування, має масу проблем і оточене дискусіями і суперечками. Проблеми завжди мали місце в період повернення традиціоналістських або диктаторських режимів.

Можна зробити висновок, що роль жінки в архітектурі досі недооцінена. Жінки залишилися невидимими, незважаючи на їх величезну кількість в професії, активну роботу і масу створених об'єктів. Абсолютно незаслужено існує стереотип, що їх мало, або вони менш талановиті, ніж чоловіки. Існує історична спекуляція фактами і даними в цьому питанні. Міжнародними зірками в архітектурі навіть зараз в більшості випадків є чоловіки. Суспільство має гостру потребу просвітницьких заходів, які зможуть зруйнувати укорінені стереотипи.

Власенко В. В., канд. іст. наук, доц.,
Сумський державний університет, Україна

УКРАЇНСЬКА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ С. ПЕТЛЮРИ В ПАРИЖІ ТА ПОЛІТИЧНА ЕМІГРАЦІЯ НА БАЛКАНАХ

Після вбивства у травні 1926 р. в Парижі Голови Директорії УНР Симона Петлюри українські політичні емігранти в Європі здійснили низку заходів із вшанування пам'яті свого лідера. У них брали участь емігранти з різних країн перебування. Серед них були й українські політичні емігранти в країнах Південно-Східної Європи (Болгарія, Румунія, Югославія). У даній роботі йдеться лише про політичних емігрантів, тобто ту частину еміграції, яка була політично вмотивованою, ідеологічно визначеною, організаційно структурованою та сповідувала ідею самостійної української державності у різних її формах [1, 16].

Одним із таких заходів еміграції стало заснування Української бібліотеки імені С. Петлюри в Парижі (УБПП). Ініціатором виступив паризький Комітет

вшанування пам'яті С. Петлюри. На його засіданні, що відбулося 13 червня 1926 р., новий голова Уряду УНР в еміграції В. Прокопович наголосив на необхідності *«створення С. Петлюри вічного монументу в місті, де він загинув, – Української бібліотеки Його імені»*. Підготовча робота розпочалася лише в лютому 1927 р. після призначення постійним бібліотекаром колишнього товариша С. Петлюри по навчанню у духовній семінарії І. Рудичева. До складу ради УБПП увійшли В. Прокопович (голова), І. Косенко (заступник голови), О. Удовиченко (секретар), О. Шульгин та І. Рудичів (члени). Завдання бібліотеки – *«сприяти студіям, присвяченим вивченню України, задовольняти потреби своїх людей у Франції і бути репрезентантом нашого народу, його духовних скарбів і надбань»* [2, 3].

Спочатку місцем перебування УБПП був готельний номер, де розміщувалися бюро Генеральної ради Союзу українських організацій у Франції, комісія у справі судового процесу над Шварцбардом, а також проживало 2 особи. 1 березня 1927 р. до реєстру УБПП була записана перша книга – Конституція гетьмана П. Орлика. Одними з перших на заклик поповнювати фонди Бібліотеки відгукнулися українські емігранти з Болгарії та представник військового міністра УНР на Балканах В. Филонович, які наприкінці березня 1928 р. надіслали 36 примірників журналів і книг українською, англійською та чеською мовами, в тому числі книгу про Т. Шевченка, що побачила світ 1879 р. в Одесі [3, 109–109 зв].

У 1928 р. був розроблений і зареєстрований статут Товариства *«Українська бібліотека ім. С. Петлюри»*, яке потім й опікувалося Бібліотекою. Того ж року УБПП розмістилася в новому приміщенні – орендованій квартирі на 3 кімнати з кухнею. 25 травня 1929 р. відбулося урочисте відкриття Бібліотеки. Привітання з цієї нагоди надійшли від Української громади в Болгарії, Б. Цибульського (Софія), Комітету імені Симона Петлюри в Румунії, Д. Маєр-Михальського (Бухарест), групи українців у м. Смедерево, Української громади у Великому Бечкереку, Союзу українських організацій в Югославії та представника військового міністра УНР на Балканах В. Филоновича (Прага). Того ж дня надійшли і пожертви на цю справу, в тому числі від Комітету імені Симона Петлюри в Румунії (1 тис. леїв) [4, 8–9].

Грошові надходження до УБПП щороку збільшувалися. За перші сім років її існування (до 1936 р.) надійшло 145218 французьких франків, в тому числі від уряду УНР в еміграції – 52319, паризького Комітету вшанування пам'яті

С. Петлюри – 5050, редакції тижневика *«Тризуб»* – 4066, пожертви емігрантів – 62097 фр. фр., решта від читачів та продажу книг. Грошові пожертви українських емігрантів у Франції дорівнювали 25894 фр. фр., Румунії (3 місце після Франції і Польщі) – 4644, Болгарії – 327, Югославії – 216 фр. фр. [2, 3–4]. Від дати заснування УБПП і до 1 грудня 1936 р. за посередництвом Комітету імені Симона Петлюри в Румунії Бібліотеці було перераховано 23475 леїв, в тому числі від самого Комітету – 2000, української колонії в Бухаресті – 5507, окремих емігрантів – 8028, українських громад в Гевані – 4395, Бакеу – 1845, Кишиніві – 1500, Джурджу – 200 леїв [5, 116 зв]. Зазвичай грошові пожертви на

Бібліотеку українські емігрантські організації збирали щороку у травні під час заходів із вшанування пам'яті С. Петлюри.

Щороку книжковий фонд УБПП збільшувався. У 1933 р. Бібліотека мала 10146 примірників книг, з яких були подаровані 9846, куплені – 119, обмінані – 181 книга. У 1935 р. фонд УБПП налічував 12052 книги, 1936 р. – 13095, 1937 р. – 13838, 1938 р. – 16890, в тому числі 2,5 тис. книг у філіях. У 1937 р. Бібліотека одержувала 144 назви періодичних видань, 1938 р. – 150 назв. У 1929 р. УБПП мала 23 представників в інших країнах, 1937 р. виявили активність лише 11. Серед них – Д. Геродот в Бухаресті, Д. Антончук у Чернівцях, Павлович у Кишиніві, В. Андрієвський у Белграді, Б. Цибульський в Софії [6, 37–38]. Іноді від них до Бібліотеки та створеного при ній Музею ім. С. Петлюри надходили цікаві матеріали. Так, за дорученням члена ради УБПП О. Шульгина та дозволу Л. Шишманової-Драгоманової Б. Цибульський зробив копії документів з літературно-наукового архіву М. Драгоманова, що зберігався у його доньки в Софії, та переслав їх до Бібліотеки [7, 114зв–115]. Багато книг та періодичних видань надходило від В. Филоновича. Так, у 1929–1930 рр. він надіслав декілька пакунків з книгами та пресою українською й іноземними мовами. У розписках І. Рудичева йдеться про отримання понад 300 найменувань друкованої продукції [7, 124]. Голова філії УТП у Новому Саді О. Колтоновський передав УБПП річні підшивки 8 сербських і хорватських газет, в яких йшлося про судовий процес над Шварцбардом [8, 78].

Отже, незважаючи на те, що Болгарія, Румунія та Югославія не були політичними центрами української еміграції в Європі, тамтешні українські емігранти брали участь у розбудові Української бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі, перераховуючи на її утримання грошові кошти, надсилаючи літературу і періодику, а також маючи представництва УБПП в Белграді, Бухаресті, Кишиніві, Софії та Чернівцях.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Власенко В. Міжвоєнна українська політична еміграція на Балканах (до питання про термінологію). *Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи*. Зб. матеріалів II Всеукр. науково-практ. конф. (Суми, 21 травня 2013 р.). Суми: СумДУ, 2013. – С. 12–20.

2. Národní archiv České republiky, f. «Ukrajinske muzeum v Praze», kart. 17, inv. № 415.

3. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГО), ф. 269, оп. 2, спр. 269, 300 арк.

4. Петлюрівець. Відкриття Української Бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі. *Тризуб*. 1929. – Ч. 23. – С. 8–9

5. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 4452, оп. 1, спр. 2, 206 арк.

6. Наріжний С. Українська еміграція: Культурна праця української еміграції 1919–1939. Київ : Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – 271 с.

7. ЦДАГО, ф. 269, оп. 2, спр. 275, 215 арк.

8. Государственный архив Российской Федерации, ф. Р-7008, оп. 1, д. 87, 100 л.

Галушко Д. В., магістрантка,
наук. кер. – **Радіонова О. М.**, канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ТАНАТОТУРИЗМ ЯК КОРИСНИЙ ДОСВІД

На сьогоднішній день існує безліч пропозицій в області туризму. Це зумовлено розвитком суспільства, технологій, світу в цілому. Нарівні з такими новими видами туризму як зелений, сільський, кінотуризм, подієвий та інші, розвивається й танатотуризм.

Визначити точну дату створення цього виду туризму неможливо, адже подорожі до трагічних місць відбувались і в стародавні часи. Перший раз термін було використано в 1996 році в журналі *International Journal of Heritage Studies*, а найбільшу популярність він отримав після виходу книги «Темний туризм» під авторством професорів Шотландського Університету Малкольма Фоулі та Джона Леннона.

Важливим для пам'ятки танатотуризму є її історична цінність, а не лише ототожнення зі стражданнями та смертю. Даний вид туризму охоплює багато історичних пам'яток світу, тому його можна віднести до виду пізнавального туризму. Танатотуризм здобув свою назву від давньогрецького «Θάνατος», що означає «смерть».

Багатьох може відлякати такий напрям подорожі, але велика частка найвідоміших пам'яток світу є прикладом «темних» місць. Наприклад, найвідоміша пам'ятка Риму – Колізей являє собою не лише історичну архітектурну пам'ятку а й пам'ятку темного туризму, адже кожен знає, скільки воїнів загинуло в боях на потіху знаті.

Останнім часом відбувся надзвичайно потужний вибух у попиті туристів на даний вид подорожей, особливо після трагедії 11 вересня 2001 року в Нью-Йорку. За світовою статистикою «темний» туризм активізується після потужних ураганів, тайфунів, цунамі, інших природних, техногенних лих та антропогенних явищ.

Зацікавленість в об'єктах темного туризму пояснюється причинами [1]:

- Отримання нових емоцій та адреналіну;
- Бажання уславити пам'ять загиблих;
- Дослідити нові горизонти власної держави;
- Почуття патріотизму.

До складових танатотуризму можна віднести: 1) Туризм по кладовищам – цей вид танатотуризму можна співвіднести до паломницького, адже відвідання могил відомих митців, політиків, вчених на діячів культури є своєрідною Меккою для їх прихильників. До пам'яток даного виду туризму можна віднести долину мертвих у Луксорі, паризьке кладовище Пер-Лашез, мавзолей Тадж Махал в Індії, протестантське кладовище в Римі та багато інших; 2) Туризм катастроф – серед екстремалів особливою популярністю користуються тури, зміст яких пов'язаний з техногенними катастрофами. Ідея створення таких турів

належить організації Гринпис, яка таким чином намагається привернути увагу суспільства до екологічних проблем людства. Крім антропогенних катастроф привертають увагу міста, постраждалі від природних лих. Серед них найпопулярнішими є Багамські острови, Луїзіана, Флорида, Алабама, східно-китайська провінція Чжецзян, японський острів Окінава, Куба та Техас; 3) Містичний туризм – природа людини в її зацікавленості незвіданим, тому багатьох туристів тягне у місця, які мають якісь паранормальні та уфологічні явища. Найпопулярнішими з таких є шотландське озеро Лох-Несс, Амазонія, Озерний край в Англії, Троїцько-Іллінський монастир в Чернігові, замок Бран в Румунії; 4) Туризм «смерті» – жодна лекція або підручник не відтворять жахи війни. Багатьох школярів водили в музеї, присвячені Великій Вітчизняній війні, щоб ті поважали історію, побачили страждання своїх предків. З тими ж цілями у Польщі відкрили екскурсії до концентраційних таборів. В США та Великобританії популярними є тури та екскурсії до місць та музеїв серійних вбивць, наприклад, Чарльза Менсона, Джека Різника, Мері Енн Коттон та інших.

Посилаючись на дану інформацію, можна дійти висновків, що такий незвичайний вид туризму як танатотуризм, включає й історико-культурний туризм, й етничний, і релігійний, екстримальний та пізнавальний туризм. Ця сукупність дає поняття танатотуризму не як чогось нездорового та збоченого, а як глибокого, морального та корисного руху, яке викличе у туристів гордість за свою державу, правильне розуміння історії та культури. Тому є важливим розвиток даного виду туризму та його популяризація серед населення всього світу. Це можливо зробити шляхом збільшення кількості інформації та реклами про об'єкти танатотуризму. Крім того великим поштовхом до розповсюдження танатотуризму є твори мистецтва, письменства та кіноіндустрії.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Заставецький Т. Б., Заставецька Л. Б. «Похмурий туризм» як відображення трагічних подій у історії та культурі народів // Рекреаційна географія і туризм. Наукові записки. – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2011. – № 1. – С. 101–107.
2. «Темний» туризм як новий вид туризму [Електронний ресурс] – режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/moskalenko.htm
3. Coldwell W. Dark tourism: why murder sites and disaster zones are proving popular // The Guardian. – 31.10.2013

Гаврилюк Ю. М., канд. філос. наук, доц.,
Мокрецова Н. Я., канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний аграрний університет
імені В. В. Докучаєва, Україна*

СУЧАСНІ МІСТА ЯК ЦЕНТРИ КОМУНІКАЦІЙ ТА ГЕОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

Люди сучасного міста живуть в мультикультурному світі, де особливу актуальність набувають питання цінності і самовизначення всіх національних культур. Культура будь-якого народу не є даністю від Бога чи від природи, її визначеність завжди відкрита як до різних тлумачень, так і до переправлень істориків-дослідників. Конкуренція сучасних культур вже не може ґрунтуватися на політичних постулатах «великих» і «малих народів». Філософське осмислення діалогу та спілкування носіїв різних культур дозволяє зрозуміти природу комунікативної реальності та зміни, що характеризують сучасний світ під впливом розвитку комунікативних практик. Як відмічає Дж. Д. Пітерс, за поняттям «комунікація» постає ціла низка прагнень сучасності [3, с. 11]. Ці прагнення пов'язані з пошуком вирішення тих складних завдань, з якими зіткнулася цивілізація, заснована на взаємозв'язку різних культур, релігій, традицій, способів відношення до світу.

Ми почали визначати себе через нашу здатність спілкуватися (налагоджувати комунікацію). І це стосується нашого самовизначення як індивідуальності і як соціально-культурної спільноти. Вдала комунікація, порозуміння стають ідеалами сучасного світу. Як відмічають Ю. М. Гаврилюк та Н. Я. Мокрецова: «У геокультурному вимірі комунікація постає певним проектом узгодження Я-культури як суб'єктивно-належного способу існування з Іншим-геокультури як об'єктивно-можливим способом сприйняття і функціонування Я-культури. Звідси випливає: а) головним у комунікації має бути не Я-культури, не вірність власним культурним цінностям, а добросовісне ставлення до Іншого-геокультури, до його об'єктивних можливостей бути у суб'єктивно-належний спосіб Я-культури; б) мірою успішності комунікації, а отже, і взаєморозуміння виступає міра здатності узгодження й координації дій, спрямованих на досягнення повноти геокультурного життя» [1, с.72].

Паралельно з розвитком комунікації на порядок денний вийшло формування глобального відкритого суспільства. М. Маклюен образно називає перетворення сучасного суспільства рухом до «Глобального села». Ця назва – метафора, що підкреслює відкритість і доступність інформації, інтенсифікацію всіх взаємозв'язків, вплив інформаційно-комунікативної системи суспільства на духовно-культурний розвиток людини. «Електронна галактика» є наслідком «комунікаційної революції» і нові технології будуть формувати нову всесвітню цивілізацію, де, за думкою М. Маклюена, не буде індивідуалізму, націоналізму, відчуження агресивності і воєнних конфліктів. М. Маклюен стверджує, що створення нових технічних засобів комунікації зумовлює зміну соціально-економічних систем. «Електронна спілка» (1962), що

прийшла на зміну друкованим засобам комунікації, радикально перетворює всю сферу міжлюдської комунікації в напрямку злиття в єдине комунікативне суспільство.

Зміни матеріальних засобів комунікації не просто забезпечують відкритість суспільства, але й зумовлюють нові структури. Ю. Габермас відмічає, що структурні перетворення відкритості закладені у трансформації держави та економіки: «Інфраструктура відкритості змінюється разом із формами організації, доступності та споживання розширеного, вишколеного фахово та налаштованого на нові читацькі верстви книгодрукування, а також зміненої за змістом газетної та часописної преси; вона ще раз зазнає змін із стрімким поступом електронних засобів масової інформації» [2, с. 18].

Контроль над обміном інформацією та спілкуванням людей дає можливість обмежування в залежності від розвитку засобів комунікації. На етапі розвитку комп'ютеризації суспільства цей контроль дуже ускладнюється. Перша комп'ютерна конференція у світі була проведена у 1982 році по біотехнології. Учасниками були США, Канада, Англія, Швеція і СРСР. Про певні труднощі, особливості і свої враження від своєї участі у цьому дуже незвичайному і новому підприємстві розповів організатор і модератор конференції з радянської сторони А. Кльосов. Він був дуже вражений і, за його словами, був охоплений відчуттям безмежної ейфорії: «Я «розмовляю» зі всім світом через екран комп'ютера!» Він редагував наукові книги спільно з американськими колегами. Він відразу перекинув свої статті для публікації в закордонних журналах без звернення до Главліту, який, безперечно, заборонив би це зробити. На кілька років після проведення конференції він несанкціоновано «затримався» у міжнародних комунікаційних мережах. По телефону дзвонити за рубіж було неможливо, писати – теж, а комп'ютер був невідвладним для контролю. Кльосов боявся, бо саме в той рік взяли американського журналіста за спробу передати матеріали за рубіж. Його стаття за матеріалами першої комп'ютерної конференції вийшла у журналі «Наука» в СРСР тільки в 1985 році після його аргументів цензурним службовцям, що комп'ютери неможливі в масовому використанні, але для наукового престижу у світі їх використання і участь у міжнародному комп'ютерному спілкуванні потрібне.

Будь-яка інформація передбачає більш-менш розвинутий комунікативний ланцюг. В цьому плані соціальна комунікація – це визначена спрямованість передачі інформації. У радянській літературі рух інформації розглядався не просто як комунікативний феномен, а ідейно-політичний процес формування суспільної думки, відношення до фактів і подій соціальної дійсності. Влада засобів масової інформації змінює відкритість – вона перетворюється на арену маніпуляцій, де за допомогою рубрик і статей йде боротьба не лише за вплив, а й за якомога прихованіше в стратегічних намірах керування ефективними за впливами потоками комунікативності. Суспільство та його ідеологічні структури намагаються всіляко контролювати особу та відповідно для цього створюють хибні переконання, припущення, критерії, спотворюючи уявлення про світ та дійсність загалом. Якщо у традиційному розумінні суспільство – це

чітке утворення, що закладає певні цінності і критерії, то в сучасних уявленнях суспільство постає як поганий вчитель, брехун, який вводить людину в оману і з цих тенет дуже важко вирватися.

В умовах сучасного розвитку технологій відбуваються радикальні зміни в системі інформації та комунікації. Ці зміни забезпечують доступність інформаційного простору масовій аудиторії та нові можливості міжкультурного спілкування, що сприяє діалогу різних культур і систем світоглядних уявлень та теорій. Філософське осмислення цих змін стає першочерговим завданням, що дозволить зрозуміти ту нову соціальну реальність, яку створює суспільство. Світове суспільство переходить від етапу національних держав до транснаціональних організацій і спільнот. Змінюються поняття про межі культур та діалектичний зв'язок локальної та глобальної культури, спостерігається дуже сильна тенденція до децентралізації політики. Факс та Інтернет стають буденними речами. Будь-яка людина може зв'язатися з іншою без допомоги державних чиновників або дипломатів. Технології змінюють уявлення про географічний та соціальний простір, час теж набуває інших значень і цінностей. Жодна історична епоха не мала такого масштабу взаємозв'язку локального, національного та інтернаціонального. А отже, цей масштаб породжує і нові історичні виклики суспільству, відповідь на які залежить від вміння знаходити спільну мову, доходити згоди і порозуміння, робити нову масштабну комунікацію вдалою.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилюк Ю. М., Мокрецова Н. Я. Культура і геокультура: проблема комунікації. – Актуальні проблеми філології та методики викладання мов у вишах: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (6 квітня 2018 р., м. Харків). – Харків: ФОП Бровін О. В., 2018. – 170 с. – С. 71–74.
2. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості. – Львів: Центр гуманітарних досліджень Львівського національного університету, 2000.
3. Пітерс Дж. Д. Слова на вітрі: історія ідеї комунікації / Джон Дарем Пітерс; пер. з англ. А. Іщенка. – Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2004.

Гребініченко А. С., Мелешкова В. Д., Тіхоненко Д. В.,
школа розвитку «Мер міста»,
наук. кер. – **Баркова В. М.** викл., спеціаліст I категорії,
Харківська загальноосвітня школа I–III ступенів № 71
Харківської міської ради Харківської області, м. Харків

WEEKEND У ХАРКОВІ

Харків – великий промисловий, науковий і культурний центр України. Проте друге за чисельністю населення місто України – це не тільки корпуси заводів-гігантів, будівлі науково-дослідних інститутів, банків, університетів та академій, музеїв і театрів. Це ще й просто гарне місто. Багато хто з нас і не здогадується, як багато у нашому місті пам'яток архітектури. Серед них є як

окремі будинки, так і цілі архітектурні ансамблі. Наприклад, площа Свободи, яка з'явилася відносно недавно, – ще на початку 20-х років ХХ століття сучасний адміністративний центр Харкова був звичайною необжитою окраїною.

Вулиці, площі, проспекти рідного міста. Вони не підлягають порівнянню – кожен з них неповторний за своєю забудовою, призначенням, атмосферою. У кожного – свій ритм і образ. Харків – це місто, яке поєднує в собі багато чого: красу і велич бекетівських будівель і індустріальні ритми сучасної забудови. Це одночасно строгість форм класицизму і розкіш бароко, вишуканість модерну початку ХХ століття і прагматизм бетонно-скляного конструктивізму. Тут можна знайти куточки, які відповідають певному настрою – велич і захопленість, вишуканість і простота.

Напередодні святкування 75-річчя визволення міста Харкова від нацистів, ми вирішили показати усю велич і красу рідного міста маленьким харків'янам та гостям міста. 641 день окупації, 4 спроби звільнення, сотні тисяч загиблих солдатів і мирних жителів – Харків сповна пізнав на собі жахи Другої світової війни. З усіх радянських населених пунктів, біля яких йшли запеклі бої, саме під час боїв за Харків СРСР і Німеччина втратили найбільше людей. Саме з визволення нашого міста почалося звільнення України від нацизму. Про це пам'ятають ветерани і звичайні харків'яни, про це нагадують пам'ятники загиблим за часів Другої світової війни.

Мета проекту:

Розробити екскурсійний тур вихідного дня по визначним пам'яткам Харкова для школярів, мешканців міста, туристів; донести до молодого покоління харків'ян історію свого міста; розвивати патріотичні почуття; становити громадянську позицію; популяризувати іноземні мови.

Основним завданням проекту є розробка туру вихідного дня містом та виготовлення друкованої продукції, яку можна буде використовувати при проведенні екскурсій, виховних годин, а також на уроках англійської та німецької мови, історії, «Харківщинознавства», «Я у Світі», «Людина і світ».

Харків за свою майже 400-річну історію встиг набути неповторного вигляду, в якому гармонійно сплелася минуле і сьогодення. В описі Харкова дуже часто зустрічається найвищий ступінь. Наприклад, це найбільше місто Землі на 50-й паралелі. Тут на площі, найбільшій в Європі і третій за величиною в світі, було побудовано найпершу в СРСР залізобетонну висотну споруду, неподалік від якої знаходиться пам'ятник Т. Г. Шевченко, визнаний найкращим у світі. Харків – перша столиця Радянської України, місто, в якому відкрився перший у Східній Україні університет. Тільки в Харкові можна знайти пам'ятки, аналогів яким немає в Україні. Наприклад, єдині у нашій країні Музей театральних ляльок, Музей Клавдії Шульженко, Музей керамічної плитки та сантехніки та багато інших. Цікаві відкриття можна зробити буквально на кожному кроці. А скільки ще нового і цікавого з'являється в сучасному вигляді міста.

Вибрати екскурсійні об'єкти в рамках одного вікенду – непросте завдання. Вирішити це завдання нам допомогли літературні джерела і думка педагогів, учнів та їх батьків нашого закладу освіти.

Застосовані знання з історії рідного міста сприяють формуванню позитивного погляду на розвиток Харкова, вихованню активної громадянської позиції у школярів.

В ході проекту ми склали туристичний тур по найцікавішим місцям нашого міста, які варто побачити. Як результат проекту був підготовлений буклет з екскурсійним туром вихідного дня українською, російською та англійською мовами, що дає можливість користуватися ним широкому колу гостей нашого міста. Для реалізації проекту створений буклет був переданий ведучому туроператору України «Навігатор Україна».

У висновку хочеться додати, що образ нашого рідного міста не можна осягнути з першого погляду або враження – Харків потрібно пізнавати поступово, щоб потім також поступово полюбити його.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Харків : Дельта, 1993. – 256 с.
2. В городе. Харьков № 2. «Харьков туристический. 100 мест, которые нужно увидеть». – Київ : ООО «Триада-принт», 2011. – 97 с.
3. Дьяченко М. Т., Розин С. О., Рябко В. І. Харків. Місця історичних подій, пам'ятники і заклади культури, видатні діячі. – Харківське обласне видавництво, 1957. – 344 с.
4. Лейбфрейд А. Ю., Полякова Ю. Ю. Харьков. От крепости до столицы: Заметки о старом городе. – Харьков: Фолио, 2001. – 335 с.
5. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Т. 4. – Київ : Будівельник, 1986. – 375 с.
6. Чем заняться в парке. [Електронний ресурс] – [Х.], 2018. – Режим доступу: <http://centralpark.kh.ua/chem—zanyatsya—v—parke.html>
7. О нас. [Електронний ресурс] – [Х.], 2018. – Режим доступу: <http://nemo.kh.ua/content/o—nas/>

Древаль І. В., д-р арх., доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

БЕЗБАР'ЄРНА АРХІТЕКТУРА В СТРУКТУРІ КУЛЬТУРНОГО ЛАНДШАФТУ СУЧАСНОГО МІСТА

Сьогодні значна частина населення Землі (більше 50%) проживає в містах і саме міське середовище значною мірою визначає якість життя та поведінку городянина. Зміна ролі і місця людини у сучасному світі закономірно веде до перегляду існуючих підходів до архітектурно-містобудівної організації місця його існування і, закономірно, до зміни культурного ландшафту. Культурний ландшафт сучасного міста – це не тільки середовище життєдіяльності, а своєрідний засіб її формування, стуктурування.

Важливим інструментом такого структурування сьогодні є ідеологія гуманізації. Важливість процесів гуманізації підкреслюється на багатьох громадських форумах. Так, напередодні всесвітнього архітектурного фестивалю Хабітат-III був підготовлений документ під назвою «Місто, яке нам потрібне», в якому наголошувалось, що рушійною силою розвитку міста повинна стати концепція справедливості. Для цього необхідно, виділення достатніх громадських просторів і ділянок для забудови з хорошим забезпеченням їх фізичної і фінансової доступності для усіх громадян в контексті виконання принципу «права на місто».

Позитивний процес гуманізації міського середовища є закономірним та об'єктивним переходом від концепції утилітарного функціоналізму до ідеології гуманізму в архітектурно-містобудівній сфері діяльності. Одним із її векторів є створення безбар'єрного міського середовища для маломобільних груп населення. Кожна соціальна група в демократичному суспільстві має право знайти у ньому своє місце, реалізовувати свої потреби, в тому числі в «освоєнні» культурного ландшафту сучасного міста, що формується, в тому числі, такими об'єктами як театри, музеї, виставкові, концертні зали тощо.

Можна стверджувати, що нині в Україні відбувається еволюційно-поступальний процес науково-практичного рішення завдань створення безбар'єрного простору. Найбільші успіхи були досягнуті в сфері перетворення середовища громадських і житлових будівель, потім особливу актуальність набули завдання вдосконалення відкритих міських просторів громадського використання, але це – лише фрагменти матеріально-просторового середовища міста. Зрозуміло, що така практика фрагментарного підходу до гуманізації міського простору не задовольняє потребам маломобільних груп населення. Тому актуалізується завдання створення безбар'єрних просторів не лише в окремих локаціях життєдіяльності людини, але й усього міста. Містобудівний погляд на гуманізацію міського середовища припускає її розгляд як *безперервної матеріально-просторової цілісності*, що забезпечує потреби (фізичні і духовні) кожної з соціальних груп в процесі життєдіяльності.

У сфері містобудування гуманістичний аспект ще не отримав достатнього віддзеркалення в нормативних документах. Ця обставина є додатковим стимулом для проведення наукових досліджень в цьому напрямі. Місто повинно «розгортати» свій простір для реалізації різноманітних форм активності усіх верств населення. Доступність культурних благ для усіх мешканців та гостей міста є складовою формування його привабливого іміджу.

Цікавим практичним прикладом позитивної зміни культурного ландшафту міста Харкова є адаптація вул. Сумської для маломобільних груп населення. Його основою стала науково-практична робота із створення спеціального цілісного, безперервного маршруту, який забезпечував комфортне і безпечно пересування маломобільного контингенту жителів міста Харкова від місця проживання (квартири) до об'єктів громадського обслуговування та просторів соціальних комунікацій. Спираючись на результати аналізу наукового і практичного досвіду формування безбар'єрного архітектурного

середовища, було розроблено методику формування маршруту як засіб адаптації архітектурно-містобудівного середовища, що склалося, для маломобільних груп населення (рис. 1).

Таким чином, розширення уявлень про гуманне середовище в архітектурно-містобудівній сфері сприяє переходу від орієнтації на анонімного масового споживача, до індивідуальних рішень, які враховують потреби різних соціальних груп, і закономірній зміні культурного ландшафту міста.

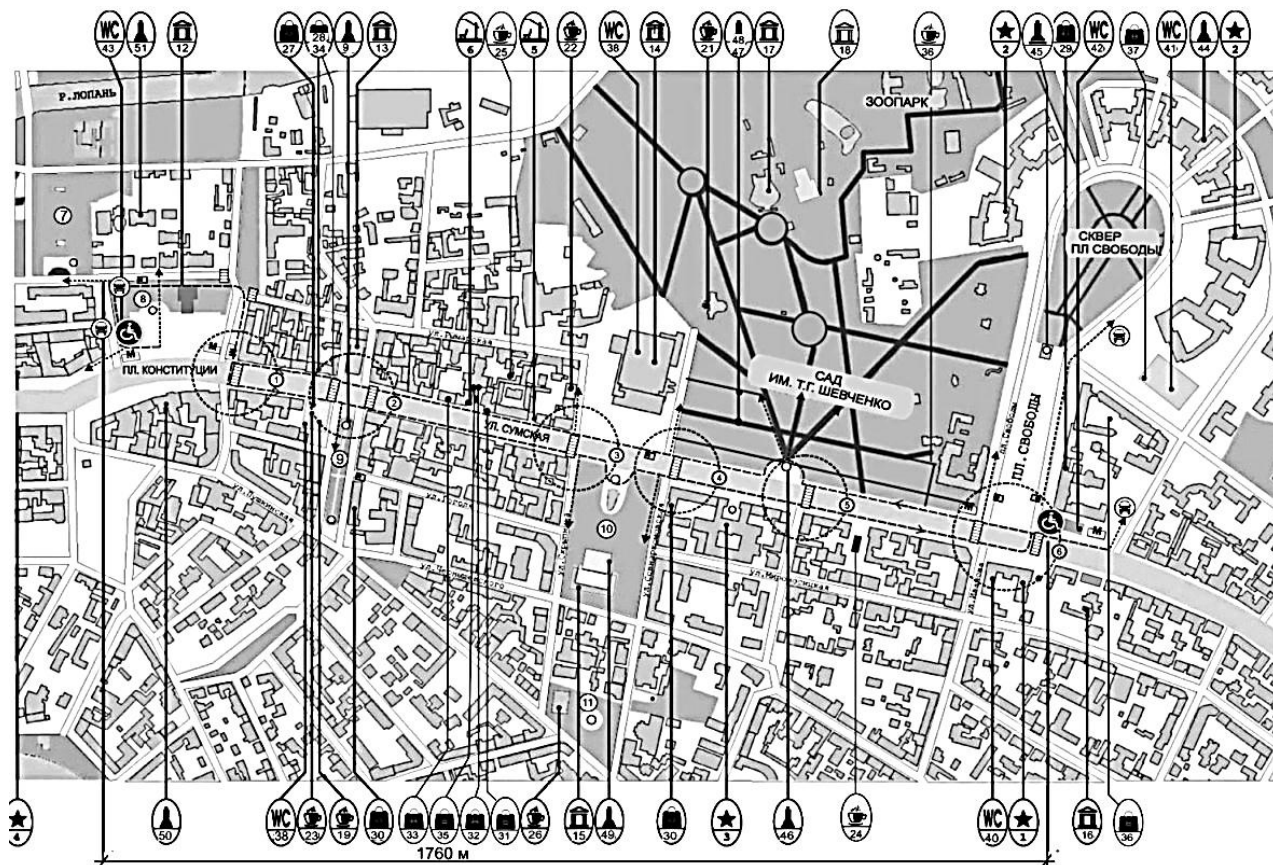

Рис. 1. Перша черга пішохідного маршруту для маломобільних груп населення вздовж вул. Сумської, що забезпечує зв'язність з «доступними» об'єктами громадського обслуговування

Дуданец Ю. А., студентка, ф-т арх.,
Яровицька Н. А., канд. филос. наук, доц.
*Харьковский национальный университет строительства и архитектуры,
Україна*

ПАРТИСИПАЦИЯ КАК ЧАСТЬ СОВРЕМЕННОЙ АРХИТЕКТУРЫ

«Архитектура – это соучастие. Придумывать здание должен не только архитектор, но и люди, которые будут им пользоваться – например, дети, которые ходят в эту школу».
Сьюзан Хофманн.

В данной работе было проведено исследование того, как участие населения в процессе проектирования может стать инновационным инструментом при формировании основного решения изменения территории: начиная от квартала, заканчивая стратегическим развитием города.

Актуальность работы обусловлена тем, что в свете последних событий происходящих в Украине, остро стоит вопрос взаимопонимания населения и городской администрации. Разработка и реализация программ городского развития при участии населения, являются действенным способом установления и соблюдения баланса интересов рядовых граждан, представляющей их власти и предпринимателей. Необходимость общественного участия диктуется требованиями нормального рынка и включением градоформирующей, и градорегулирующей деятельности в систему отношений гражданского общества.

Целью данной работы являлось изучение самого феномена соучастия и способов его применения. Актуализация соучастной практики в архитектурной деятельности, в контексте современной социо-экономической ситуации в мире и Украине.

Общественное участие в реализации проектов развития городской среды, включает в себя вовлечение жителей в проекты развития городской среды – создание механизмов организации общественного участия в принятии решений, разработке и реализации проектов, направленных на развитие городской среды.

Существует 3 основных принципа участия жителей в реализации проектов развития городской среды, которые гласят, что участие в проектах должно быть простое и прозрачное, доступ к информации открыт для всех вовлеченных сторон. В проекте могут участвовать все заинтересованные стороны, как существующие так и потенциальные (администрация, пользователи, архитектор). Участвовать в проектах можно на самых ранних этапах, с разной степенью вовлеченности, все ключевые решения принимаются совместно. Влияние на конечный результат должно быть пропорционально вкладу участников.

Общественное участие имеет множество преимуществ. Горожане получают возможность влияния на процессы городского развития, повышают качество и эффективность проектных решений, предлагают альтернативные

способы решений и реализации собственных инициатив городского развития, создание социальных связей и понимания жителями процессов происходящих в городе.

В свою очередь муниципалитет получает повышение социальной значимости проектов и их устойчивость благодаря активации ресурсов и местной компетенции. Повышается эффективность расходов на проект, выявляются скрытые городские проблемы, ценности и потенциалы. Также увеличивается число людей, заинтересованных в городском развитии, изменяется роль горожанина с «потребителя» на «партнера».

Основные инструменты общественного участия представляют собой 5 пунктов, выполнение которых, обеспечивает положительный результат.

1. Инструменты информирования.

Задача: обеспечить открытый доступ к информации о статусе и ходе реализации проекта.

- Обучающие программы, лектории и воркшопы по темам проекта
- Поясняющие статьи.
- Интернет-платформы.

2. Инструменты консультирования.

Задача: обеспечить общественное участие и представленность сторон в обсуждении проекта.

- Интервью и встречи с отдельными группами пользователей.
- Сбор предложений через интернет-платформы.
- Опросы.
- Временные площадки для сбора идей и предложений.
- Конкурсы проектов.
- Конкурсы детских рисунков.

3. Инструменты вовлечения.

Задачи: обеспечить общественное участие в принятии решений.

- Мастерские по разработке проектов.
- Проектные семинары.
- Дизайн-игры.
- Совместная реализация проектов.
- Мастерские по реализации проектов.

4. Инструменты делегирования.

Задачи: создать механизмы обеспечения общественного контроля над проектом.

- Создание устойчивой рабочей группы проекта с понятными и прозрачными принципами вхождения и участия.

5. Инструменты партнерства.

Задачи: поддержать проекты, инициированные горожанами.

- Создание новых институтов/субъектов городского развития.
- Основными форматами общественного участия являются:
- Участие в социокультурных проектах.
- Участие в проектах благоустройства и развития городских территорий.

Ошибки, которых нужно избегать при организации общественного участия:

1. Ограничение возможности участия в проектах.
2. Формальный подход: подмена процесса участия согласованием заранее принятых решений.
3. Избирательное отношение к участникам проекта.
4. Проведение общественных встреч и обсуждений в администрациях.
5. Игнорирование конфликтов, юридических вопросов и спорных ситуаций.

Таким образом, реализация программ городского развития при участии населения, являются действенным способом установления и соблюдения баланса интересов рядовых граждан, представляющей их власти и предпринимателей. Благодаря партисипации создаются новые социальные ценности среди горожан: сопричастность, доверие, взаимопонимание.

Зинчина А. Б., канд. социол. наук, доц.,
Росоха Ю. С., студентка, ф-т менеджмента,
*Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

«ПОДРАЖАТЕЛЬНЫЙ СУИЦИД» КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Проблема суицида всегда актуальна, так как является одной из вечных проблем человечества, которая характеризуется многоаспектностью и сложным взаимодействием внешних и внутренних причин данного действия, а также особенностями и масштабностью распространения этой формы девиантного поведения [1].

В основе суицидального поведения, по Э. Дюркгейму, лежит нестабильность или деградация социальной интеграции, состояние аномии. Современное состояние общества и уровень самоубийств в нём тому подтверждение. Социальные структуры и жизненные ценности могут оказывать существенное влияние на уровень суицида. Суицид напрямую связан с социальной интеграцией и также более вероятен в те моменты, когда человек испытывает недостаток социальных отношений.

Сегодня, в век информационных технологий и все возрастающего влияния масс-медиа на людей и их ценностную систему, мы можем наблюдать суицидальное поведение, основанное на подражании. Это относится к некорректным или слишком подробным вариантам освещения самоубийств, особенно среди знаменитостей [2]. Эффект от освещения в СМИ самоубийств приводит к психическому заражению у поклонников, и, как следствие, – к волне самоубийств.

«На сегодняшний момент саморазрушение публичных личностей изучено недостаточно глубоко», – говорит руководитель центра Общества психического здоровья Финляндии Оути Руисхалме [3]. В своей речи она выделяет главные

факторы самоубийства кумиров. Во-первых, часто музыканты и актеры, решившие покончить с собой, были наркозависимыми (алкоголь, лекарства или все вместе). Во-вторых, на многих известность, ставшая результатом успеха, оказывает сильное давление, с которым не каждый успешно справляется. Популярность – тяжелое испытание для психики. Также О. Руисхалме подчеркивает, что из-за загруженности у знаменитостей появляется бессонница и некая апатия, что также является серьезным фактором саморазрушения человека. В какой-то момент может появиться состояние «неудовлетворенности» в собственном труде, что приведет к повышению нагрузки и, как следствие, – переутомляемость, неуверенность в собственных действиях, депрессия. Показательным в этом аспекте стало самоубийство Кима Джонхёна, южнокорейского автора-исполнителя, вокалиста популярного бойбэнда SHINee и участника проекта SM the Ballad [4]. Как написали СМИ, «он всегда выкладывался на 200%, но никогда не был доволен этим». А в своей предсмертной записке он оставил такое послание: «Не могу продолжать жить, сохраняя эти депрессивные чувства навсегда». Если не помогать человеку выбраться из депрессивного состояния, не вытаскивать его из «замкнутого круга», то все может закончиться плачевно.

Соответственно, информирование о суициде публичных личностей, анализ причин таких действий вызывает волну «суицидального подражания». Примером служит самоубийство рок-звезды из этой же страны – Южной Кореи. Музыкант совершил суицид, спрыгнув с небоскреба. В медиа эта новость стала сенсацией, были опубликованы фотографии трупа. За этим последовала волна самоубийств среди фанатов. Подобный случай «суицидальной фанатской волны» вновь заставляет исследователей анализировать этот феномен.

Суицид публичной персоны, согласно теории дифференциальной идентификации, впятеро вероятнее влечет подражательный суицид, чем самоубийство «обычных» людей [5]. Суицидогенные факторы (особенности личности и ситуационные факторы) влияют на поведение на бессознательном уровне как архетипы, но известные самоубийства влекут прямое подражание, – отмечал Э. Дюркгейм. Предание широкой огласке таких суицидов становится толчком для волны суицидов, если он копирован с «лучших», чем суицидент, людей. Подражательные самоубийства подростков следовали за суицидами Джима Моррисона и Дженис Джоплин. На 17-й день гибели японского любимца подростков 33 молодых человека покончили с собой тем же способом [6]. Суицид уважаемого канадского журналиста повлек серию подражательных актов самоубийств [7].

Можно приводить еще множество примеров, когда суицид значимой для личности публичной персоны приводит к тому, что люди так же пытаются свести счеты с жизнью. Это свидетельствует о действительной важности влияния смерти кумира на поклонников. Ничто просто так не проходит незамеченным. Гибель кумира влияет на эмоционально-психическое состояние представителей публики и особенно фанатов. Любому в этот момент нужна поддержка и внимание к проблеме, даже если кому-то смерть идола не кажется тем, над чем стоит убиваться. Как показывает практика, именно из-за того, что

люди «не считают это существенным», происходят подражательные суициды. Возможно, этим поклонники пытаются показать, как это важно для них, что они чувствуют и, главное, что не могут самостоятельно справиться с психологической травмой. Для многих молодых фанатов музыканты и актеры могут казаться ближе, чем члены семьи. Можно с легкостью повторить самоубийство своего кумира, так как каждый «знаменитый» суицид описывается в деталях, в медиа муссируется способ совершения самоубийства.

Для того, чтобы начать решение проблемы «подражательного суицида», необходимо задуматься о характере разглашения такого рода информации в масс-медиа. С одной стороны, нельзя замалчивать факты самоубийства людей, всегда находящихся в центре внимания аудитории. С другой стороны, ответственная и сдержанно-дозированная подача информации способствует «правильному» пониманию суицида как экзистенциальной трагедии, уважению чувств родных и близких погибшего. Также стоит помнить, что человек подвластен эмоциям, и сильная привязанность к кумиру-идолу может зародить суицидальные настроения. Всегда необходимо быть рядом с человеком, оказывать ему поддержку, не бояться обратиться за психологической помощью.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Федоровский А. Е. Суицид как социальное явление / А. Е. Федоровский // Организация работы с молодежью, 2015. – № 8. – Режим доступа : <http://ovv.esrae.ru/pdf/2015/8/1112.pdf>
2. Лучина А. А. Роль СМИ в формировании суицидальной настроенности молодежи и её превенции / А. А. Лучина // Суицидология, 2011. – №2. – С. 45–46.
3. Вилле Веденпя. Почему рокер решил совершить самоубийство? «Одной из причин может быть бессонница» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://inosmi.ru/social/20170730/239936605.html>
4. David Yi. We need to talk about your K-POP Idols and their mental illnesses. – Режим доступа : <http://www.verygoodlight.com/2017/12/19/kpop-idols-mental-illness/>
5. Szumilas M., Kutcher S. Teen suicide information on the internet: a systematic analysis of quality. // Can. J. Psychiatry. 2009. Vol. 54. P. 596–604.
6. Robbins P. Adolescent suicide. Jefferson, NY: McFarland & Company, Inc., 1998.
7. Tousignant M., Mishara B.L., Caillaud A. et al. The impact of media coverage of the suicide of a wellknown Quebec reporter: The case of Gaëtan Girouard. // Soc. Sci. Med. 2005. Vol. 60. P. 1919–1926.

Зинчина А. Б., канд. соціол. наук, доц.,
Тимченко Н. С., студентка, ф-т менеджмента,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ЯК СПОСІБ ВПЛИВУ НА СВІДОМІСТЬ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Кожного дня ми так чи інакше зіштовхуємося з рекламою: на білбордах, телебаченні та в Інтернеті. Але більшість з нас і не замислюється, яку роль

відіграє побачене у формуванні нашого світогляду. Соціальна реклама має на меті проілюструвати наявні проблеми таким чином, щоб залучити громадськість до дотримання соціальних норм та правил, викликати зміну негативної поведінки та ін.

Зародження соціальної реклами відбулося ще в Сполучених Штатах Америки, і першими, хто почав використовувати її у такому вигляді, в якому вона нагадує сучасні повідомлення, був уряд США. У період громадянської війни 1861–1865 рр. уряд продавав облігації за допомогою рекламних оголошень у газетах, щоб зібрати необхідні кошти на військову підтримку. Причому газети, враховуючи дані обставини, розміщували подібні оголошення безкоштовно. Однак початок системного розвитку соціальної реклами пов'язують із періодом Другої світової війни, коли відразу після атак на Перл-Харбор у США було створено Раду з реклами, яка об'єднувала фінансові можливості держави та бізнесу для проведення масових інформаційних кампаній в інтересах суспільства. Вони були присвячені просуванню облігацій військової позики, пропаганді внутрішньої безпеки, нормативному розподілу продовольства тощо. Продуктивність роботи Ради з реклами в ті роки високо оцінили уряд і громадськість, тому цей орган був збережений і після війни.

Можна стверджувати, що останнім часом ставлення до соціальної реклами суттєво змінилося. Саме це словосполучення стало настільки популярним, що з кожним днем створюється все більш унікальна та цікавіша реклама, яка допомагає зміцнювати дух громадянської солідарності та сприяє взаєморозумінню в наших спільнотах.

Соціальна реклама – це вид комунікації, орієнтований на залучення уваги до актуальних проблем суспільства і до його моральних цінностей. Вона відрізняється від комерційної тим, що переслідує благородні цілі та просуває громадські ідеї, а не товари та послуги. [1].

Соціальна реклама в Україні зараз усе активніше намагається виявляти себе як вагомий інструмент соціалізації особи, профілактики ціннісних і поведінкових девіацій, хоча на сьогодні в більшості випадків у ній застерігається чи критикується певне явище без пропонування розумної альтернативи [2]. Але це не головна проблема, яка стосується соціальної реклами в нашій країні. Найважливішим є нецільове призначення реклами задля комерційних і політичних цілей, яке дискредитує саму ідею соціальної реклами. Станом на сьогоднішній день законодавство України не вирішує це питання, а навпаки, «підкладає дров до багаття», – дозволяє розміщувати посилення на рекламодавця, а саме громадську організацію [3]. Іншими суттєвими проблемами виступають недофінансування (в Україні соціальна реклама вважається фінансово не вигідною та не значимою), відсутність законодавчої бази (постійні зміни і доповнення, які не вирішують проблеми) та нерозуміння розробників соціальної реклами своєї аудиторії (спрямованість не на вузьку групу потенційних споживачів, а на ціле суспільство, його стереотипи і моделі поведінки).

Шляхами вирішення проблем можуть бути:

– усунення недосконалості чинного профільного законодавства;

- створення стандартів, термінологічного та понятійного апарату щодо розробки та застосування соціальної реклами;
- забезпечення належного фінансування;
- створення координуючої структури, яка б опікувалася додержанням стандартів у створенні соціальної реклами, а також координувала б зусилля розробників і рекламодавців;
- законодавчо врегулювання всіх аспектів створення, розміщення та змістовного наповнення соціальної реклами.

Все ж намагання та прагнення деяких благодійних організацій неможливо не оцінити. Наприклад, усім відомий фонд Олени Пінчук «АНТИСНІД», який залучає відомих особистостей для пропаганди боротьби зі СНІДом а також поширює соціальну рекламу на телебаченні, щоб попередити населення про можливі наслідки жакливої хвороби та навчитися сприймати чужу проблему як свою.

Також нещодавно в Україні з'явилося декілька роликів на військово-патріотичну тему. В першому з них командир віддає наказ «Рівняння на маму!» й усі солдати повертають голову на заплакану жінку, що стоїть за воротами. Ця зворушлива реклама націлена на прагнення захищати свою батьківщину та сім'ю від нападників. У іншому ролику, пасажири в аеропорту аплодують військовим, що прямують на посадку. Реклама закінчується надписом «Повертайтеся живими» з номером телефону для допомоги батальйонам. Це лише декілька прикладів реклами, створених у період збройного конфлікту в Україні – їх було значно більше.

Отже, соціальна реклама – це особливий жанр реклами, який постійно розвивається й набуває специфічних, притаманних лише йому ознак. Вона стала невід'ємною частиною суспільного життя та має головне призначення – зробити наш світ кращим.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Николайшвили Г. Г. Социальная реклама: Теория и практика: Учеб.пособие для студентов вузов / Г. Г. Николайшвили. – М. : Аспект Пресс, 2008. – 191 с.
2. Тихомірова Ф. Відображення суспільних цінностей у соціальній рекламі / Ф. Тихомірова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філософія, 2015. – Вип. 18. – С. 103-111. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2015_18_19.
3. Грабчак О. В. Соціальна реклама та її роль у процесах саморегуляції суспільства / О. В. Грабчак // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна, 2015. – Вип. 24. – С. 44–52.

Зьома М. В., магістранта,
наук. кер. – Оболенцева Л. В., канд. екон. наук., доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ОГЛЯД КІННОГО ТУРИЗМУ В СВІТОВОМУ АСПЕКТІ

Сучасні туристи на сьогоднішній день все більше віддають перевагу активним видам відпочинку та тим видам туризму, які сприяють оздоровленню організму. Саме до цієї категорії і відноситься кінний туризм.

Згідно сайту американської туристичної компанії «Верхова їзда», яка спеціалізується на організації кінних турів по країнах світу, налічується 55 країн, які пропонують кінні тури. Необхідно зазначити, що кількість країн, де активно розвивається кінний туризм, не обмежується цими 55 країнами. Перелік кінних турів запропонованих даним сайтом включає країни, що пропонують тури з тривалістю від 8 до 14 днів, для людей, які вже мають досвід верхової їзди, маршрути, що пролягають головними пам'ятками країни.

Кожен материк, кожна частина світу і кожна країна по-своєму є унікальною різноманітною природою та культурою, етносами, що проживають у цих країнах. Кінний туризм надає чудову можливість, подорожуючи верхи на конях, познайомитися з пам'ятками і культурою відвідуваної країни.

Кінний туризм розвинений в наступних країнах світу: Іспанія, Франція, Італія, Ісландія, Ірландія, Португалія, Німеччина, Туреччина, Великобританія, Греція, Кіпр і Швеція. Він також розвинений, але меншою мірою, в Албанії, Австрії, Болгарії, Фінляндії, Угорщині та Румунії.

Дика природа Північної Америки є найсприятливішим з точки зору природи місцем для розвитку кінного туризму. Тільки в США налічується 58 національних парків. Для кінного туризму в країнах Центральної Америки характерна сезонність. Кінні тури тут організуються, в основному, з вересня по червень. Кінні маршрути пропонують такі країни як Беліз, Коста-Ріка, Домініканська Республіка, Гондурас і Мексика. У Південній Америці кінні подорожі організуються в Аргентині, Бразилії, Чилі, Еквадорі, Перу та Уругваї [1].

Ще однією перевагою кінних турів є їх ретельне планування. Так їзда на конях в Ірландії, Франції, Іспанії, Італії та Португалії, як правило, організована таким чином, що туристи рухаються від готелю до готелю або від замку до замку, а їх багаж доставляється до наступної зупинки організаторами. Це дозволяє туристам не бути обтяженими своїм багажем. Зазвичай, зупинки роблять по дорозі, щоб відвідати старовинні замки та інші пам'ятки, одночасно милуючись мальовничою природою.

Особливою популярністю користуються кінні тури по сільській місцевості через маленькі села, де таких туристів дуже чекають, щоб нагодувати національними стравами. Так, наприклад, кінний туризм у Франції надає унікальну можливість по-справжньому зануритися в провінційне життя країни, яке значно відрізняється від життя великих міст. Сільська місцевість в

багатьох частинах Франції досить красива, там майже не буває людей, і тут верхова їзда має свої переваги. Там, де автобус із туристами не зможе проїхати, дорога для туриста на коні відкрита завжди.

Кінний туризм в африканських країнах не настільки розвинений, як в країнах Азії. Але кінні тури, що тут існують, вирізняються високим рівнем обслуговування туристів. Даний вид туризму розвинений переважно в Південній і Східній Африці, хоча кінні тури пропонують і такі країни як Марокко й Єгипет.

Таким чином, можна зробити висновок, що центри кінного туризму, як правило, розташовані у сільських районах тієї чи іншої країни і організовуються в національні парки, за мальовничими природними об'єктами та культурно-історичними пам'ятками.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кузик С. П. Географія туризму : навчальний посібник / С. П. Кузик. – Київ : Знання, 2011. – 271 с.

Кардаш В. Е., студентка, ф-т арх.,
науч. рук. – **Яровицкая Н. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

ЖИЗНЕННЫЕ ПРИОРИТЕТЫ МОЛОДЁЖИ

*В жизни есть главное и неглавное.
А мы тратим слишком много сил на неглавное.*

Каждое поколение вносит что-то новое в развитие общества. Однако при этом все новое базируется на старых основах. Молодежь – это отражение направления развития общества. Глядя на молодых людей, можно понять, куда и с какой целью движется общество.

Современная молодежь оказывается более приспособленной к сегодняшней жизни. И если для их родителей богатый опыт был дорогим социальным капиталом, то в условиях трансформации одним из значимых ресурсов, техник выживания становится способность к отказу или быстрому переосмыслению ценностей любой степени «вечности». Благодаря этим качествам молодежь легче адаптируется к меняющимся условиям жизни, быстрее осваивает рыночные практики и индивидуальные техники выживания, адекватнее реагирует на новые потребительские предложения, легче включается в информационные сети, овладевает технологиями.

Иногда пожилые люди ругают молодежь, считая, что они ведут себя не так, как следовало. Однако при этом не стоит забывать, что именно эти пожилые люди и воспитали новое поколение. Конечно, ценности современной молодежи отличаются от ценностей прошлых поколений. Но это вполне

нормальное явление, которое показывает, что общество не стоит на месте. Единственная проблема в этом вопросе, которая может вызывать тревогу, – это если ценности меняются не в лучшую сторону.

Каковы ценности молодежи? Жизненные ориентации современной молодежи изменили свой вектор, уйдя от социальной (коллективистской) направленности к индивидуальной. Главным стремлением каждого человека стало личное материальное благосостояние. К сожалению, ценность оплаты труда стала цениться больше свободы или ценности интересной работы.

Отсюда проистекает внимание молодежи к таким общественным проблемам, как рост цен, преступности, инфляция, коррупция, социальное разделение общества, проблемы экологии, пассивность граждан.

Гражданская позиция и общественные нужды ушли на последние позиции, уступив место проблемам материальной обеспеченности и здоровья. Однако, несмотря на то, что в анкетах молодежь выбирает в числе первых такую ценность, как здоровье, на практике мы видим, что стремление к здоровому образу жизни выражено достаточно слабо.

Результаты социологических исследований говорят, что в ТОП-10 жизненных ценностей современной молодежи входят такие ценности:

Семейные ценности. Материальное благополучие.

Общение, друзья.

Здоровье.

Образование, интересная работа, самореализация.

Свобода, самостоятельность.

Престиж, положение в обществе.

Отдых, хобби, спорт.

Творчество.

Как видно из списка, семейные ценности у молодежи стоят на первом месте. В этот пункт входит как родная семья, в которой человек родился и рос, так и будущая семья, которую планируется создать.

Доминантой жизненных ценностей и поведенческих приоритетов остается материальное благополучие. За последнее время наблюдается следующая тенденция: молодежь в основном отдает предпочтение не столько духовным и нравственным ценностям, сколько большим деньгам. Например, у 73% из 600 опрошенных молодых людей материальное благополучие является стимулом их жизненной активности. Умение сколачивать состояние для большинства является мерилем человеческого счастья. Полезность труда для большинства молодых людей определяется достижениями собственного экономического достатка. Причем ставится в основном цель зарабатывания денег, причем любым доступным путем, лишь бы этот путь приносил доход и чем больше, тем лучше. И поэтому жизненный успех связывается с предприимчивостью и деньгами, а не с талантом, знаниями и трудолюбием.

Такая ломка ценностных ориентиров у молодых людей отчетливо вырисовывается среди еще невыработанной устойчивой системы своих нравственных социокультурных установок. Тем более что и изменившаяся жизнь (переход от административно-плановых к рыночным механизмам)

требует новых моделей поведения. Такие жизненные принципы, как «лучше быть честным, но бедным» и «чистая совесть важнее благополучия», ушли в прошлое и на первый план выдвинулось такие, как «ты – мне, я – тебе», «успех – любой ценой». Прослеживается четкая ориентация экономических ценностей, связанных со скорейшим обогащением, а успешность определяется наличием дорогостоящих благ, славы, известности. В сознании нынешней молодежи четко выражена мотивационная установка на собственные силы в реализации жизненных целей и интересов в духе новых условий рыночного хозяйствования, ну а тут, как известно, возможны любые пути.

Характеризуя молодежное сознание и систему ценностей современной молодежи, социологи выделяют:

- возросший уровень образованности и недостаточную согласованность социального и личностного смысла образования;

- признание молодежи социальной значимости участия в общественной жизни и стремление самоутвердиться в непроизводственной сфере, главным образом в сфере досуга;

- приоритет потребительских ориентаций над творческими, созидательными;

- вытеснение ценностей национальной культуры западными образцами поведения и символами;

- слабую индивидуализированность и избирательность культуры, связанную с диктатом групповых стереотипов.

Новые приоритеты в системе ценностей, интересов и социальных норм у молодежи найдут в дальнейшем отражение в их сознании, а затем и в поведении, активности и, в конечном счете, в социальном самочувствии. Активная жизненная позиция молодежи чаще всего выражается в росте трудовой, общественно-политической, познавательной и других видах активности, в социальной мобильности, в формировании не анархично рыночного сознания, а цивилизованного продуктивно осмысленного менталитета. И этот процесс должен быть регулируемым и управляемым. В этом огромное значение должны сыграть как объективно существующие условия жизнедеятельности, так и последовательная система воспитания и пропаганды новых прогрессивных ценностей.

Капарчук П. О., школа розвитку «Мер міста»,
наук. кер.– **Скрепіль З. В.**, вчитель біології,
Харківської загальноосвітньої школи I–III ступенів №26
Харківської міської ради Харківської області

РОЛЬ КІМНАТНИХ РОСЛИН У ЗБЕРЕЖЕННІ ЕКОЛОГІЇ ПОВІТРЯ

Ми живемо в час науково-технічного прогресу, який не тільки полегшив різні види людської діяльності, але й спричинив порушення чистоти

навколишнього середовища. Це має шкідливий вплив не тільки на природу, але й на людину як частину природи. Саме тому у ХЗОШ № 26 було проведено екологічний проект, присвячений ролі кімнатних рослин у збереженні екології повітря. Темою зазначеного проекту стала роль кімнатних рослин у збереженні і відновленні безпечного для людського організму повітря. Актуальність дослідження обумовлена нагальною потребою відновлення безпечного для людського здоров'я середовища.

У системі заходів поліпшення умов праці і відпочинку велике значення має підбір оздоровчої флори, яка сприяє нормалізації складу повітря, зняттю нервово-емоційної та зорової втоми, естетичному оформленню інтер'єру. Кімнатні рослини мінімізують шкідливий вплив побутової техніки та синтетичних матеріалів у приміщенні, очищаючи простір навколо себе, створюють атмосферу комфорту, захищають приміщення від небажаних впливів.

Об'єктом нашого дослідження є роль кімнатних рослин (хлорофітумів, сеткреазій, колеусів, пеларгоній) у збереженні і відновленні безпечного для людського організму повітря в приміщенні і на вулиці. У ході роботи над проектом ми шляхом роз'яснювальної роботи акцентували увагу учнів і вчителів на необхідності відповідально ставитися до повітря в навчальних приміщеннях, оскільки від цього залежить не тільки якість навчання (сприйняття, запам'ятовування навчальної програми), але й здоров'я людей, що в цьому приміщенні перебувають тривалий час.

На початку роботи над даним екологічним проектом нами було підраховано кількість рослин в кабінетах нашої школи. Ми ознайомились з їхньою різноманітністю та провели систематизацію.

Кімнатні рослини у приміщеннях покращують мікроклімат, виділяють леткі речовини (фітонциди), які згубно діють на хвороботворні мікроорганізми, також вони очищують повітря, зволожують його. Деякі з рослин здатні поглинати шкідливі випромінювання, покращувати емоційний стан людини. Кімнатні рослини радикально змінюють атмосферу у класах і поліпшують стан здоров'я учнів.

Для очищення повітря в кімнаті площею близько 20 квадратних метрів достатньо 5–6 екземплярів рослин. Серед кімнатних рослин є такі, що ефективно поглинають складні органічні сполуки, очищаючи повітря у приміщеннях, вбирають токсини, шкідливі речовини і виробляють велику кількість кисню.

Наприклад:

- алое – популярна кімнатна рослина, дуже невибаглива і вимагає до себе мінімум уваги. Очищує повітря від формальдегідів і бензолу. У народній медицині використовується як лікарська рослина;

- хлорофітум називають «живим кондиціонером», у науці – біологічним фільтром; ця рослина здатна за добу очистити повітря від різних мікробів. Хлорофітум відмінно справляється з очищенням класних кімнат. Дослідники стверджують, що він очищує забруднене повітря краще за спеціальні прилади. Але в такому випадку цих рослин має бути хоча б 3–5 екземплярів у

приміщенні. Найактивніше проявляються корисні властивості хлорофітуму, якщо в горщик із землею додати таблетку подрібненого активованого вугілля. Цікава особливість хлорофітума полягає в тому, що чим більше забруднене повітря, тим краще він росте.

Варто зазначити особливості хлорофітума, корисні для людини:

1. Очищує повітря у кімнаті від формальдегідів, фенолу, випарів ацетону, азоту, аміаку, які виділяються із меблів та ламінату.

2. За добу рослина поглинає до 80 % шкідливих мікроорганізмів, сприяє знищенню плісняви, виділяє речовину, яка є небезпечною для шкідників.

3. Одна доросла рослина здатна очистити повітря площею до 6 квадратних метрів, а декілька таких рослин можуть замінити дорогий очищувач повітря.

4. Хлорофітум є зволожувачем повітря. А при додаванні у ґрунт вугілля зволоження збільшується у кілька разів.

5. Хлорофітум може швидко поглинати і видаляти шкідливі речовини, такі як окиси вуглецю, що інтенсивно виділяються при роботі газової плити. Тому цю рослину рекомендують ставити на кухні.

6. Хлорофітум добре вирощувати людям-алергікам та хворим на респіраторні захворювання, людям, які живуть неподалік від автомобільних доріг і в промислових районах, оскільки він дуже добре очищує повітря.[6; с. 28].

У проекті ми зосередили свою увагу на рослинах, які здатні поліпшити мікроклімат приміщення, наприклад:

- драцена – це рослина, яка за формою нагадує пальму, дозволяє нейтралізувати викиди, які виводяться з лакованих меблів;

- плющ вважається одним із найкращих очисників повітря; кількість токсичних речовин, які він переробляє, є дуже значною;

- фікус також відомий як хороший очисник кімнатного повітря; ця рослина притягує до себе пил та нейтралізує формальдегід, бензол та аміак;

- герань (*Pelargonium*), або пеларгонія – виконує функцію «домашнього доктора» при функціональних розладах нервової системи; аромат герані знімає нервову напругу, допомагає при неврозах та стресах; виділена нею речовина гераніол надає антивірусну і антибактеріальну дію, вбиває віруси стафілококів і стрептококів;

- сциндапус золотистий (*Eriqremnum augeum*) очищує повітря від бензолу; великі листя цієї рослини сприймають велику кількість шкідливої речовини;

- хамедорея витончена (*Chamaedorea elegans*) активно зволожує повітря і відфільтровує речовини, які виділяє пластмаса, особливо рекомендована для будинків, розташованих поблизу шосейних доріг, оскільки вона нейтралізує випаровування шкідливих речовин, що містяться у вихлопних газах – бензолу, трихлоретилену;

- плющ (*Hedera helix*) абсорбує масу отруйних речовин, у тому числі формальдегід, бензол і аміак;

- фікус Бенджаміна (*Ficus benjamina*) - крім насичення повітря киснем, зволоження й очищення від токсинів, він виділяє фітонциди, що пригнічують життєдіяльність мікроорганізмів; глянець його листя затримує багато пилу, а при митті чи протиранні листя вона легко видаляється.;

- сансевієрія трьохполосна (*Sansevieria*) – допомагає людському організму адаптуватися до умов, що змінилися, підвищуючи імунітет людини, тим самим вона вберігає від застуди, знижує шкідливий вплив перепадів атмосферного тиску, температури і вологості повітря. Захищає вона і від токсинів, що виділяються синтетикою і лінолеумом; [8; с. 76];

- аспарагус Шпренгера (*Asparagus sprengeri*) – сприяє прискоренню загоєння переломів кісток і пошкоджень шкірних покривів, поліпшенню еластичності шкіри; згубний для багатьох хвороботворних бактерій; поглинає з повітря важкі метали.[2; с. 46].

Отже, рослини не тільки радують всіх, але й захищають від небезпечних речовин та лікують.

Догляд за рослинами і спостереження за весняними явищами у живій природі надихнули учнів нашої школи на підготовчі роботи щодо благоустрою територій. За основу були взяті такі кімнатні рослини: хлорофітуми, сеткреазії, колеуси та пеларгонії. Ми висадили в горщики молоді екземпляри цих рослин і розробили проекти клумб для оформлення пришкольної ділянки.

Таким чином, кімнатні рослини неодмінно мають бути присутніми в навчальних і житлових приміщеннях, оскільки завдяки своїм властивостям очищують повітря від шкідливих речовин. У навчальному класі достатньо 5–6 екземплярів кімнатних рослин, щоб зробити повітря безпечним. Майже всі кімнатні рослини, які досліджувалися нами в ході проекту, не тільки сприяють очищенню повітря, але й мають лікарські якості. Водночас кімнатні рослини можуть із успіхом бути висаджені й у відкритий ґрунт. Таким чином, вони сприяють очищенню повітря у такому великому індустріальному місті, яким є Харків.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Барна М. Кімнатні рослини у навчально-виховному процесі з біології : навч. посіб. / М. М. Барна, О. О. Семенів, Г. Ф. Яцук. – Київ : Богдан, 2006. – 160 с.
2. Брешко Н. Невибагливі кімнатні рослини / Н. Брешко. – Київ : Внешсигма, 1997. – 210 с.
3. Герасимов С. О. Редкие комнатные растения / С. О. Герасимов. – М. : Росагропромиздат, 1990. – 146 с.
4. Гортинський Г. Б. Кімнатні рослини. Цілителі у вашому домі / Г. Б. Гортинський. – Київ: Фитон, 2002. – 214 с.
5. Кривенко В. В. Защита рядом. Лекарственные растения, защитники от радиационного воздействия / В. В. Кривенко, Л. Г. Дудченко, Л. Г. – Киев : ОКО, 1991. – 16 с.
6. Приходько С. Цілюща флора у вашій кімнаті / С. Н. Приходько. – Київ: Наукова думка, 1990. – 192 с.
7. Приходько С. Н. Цветы в квартире / С. Н. Приходько, М. Д. Михайловская. – Киев: Урожай, 1989. – 130 с.

8. Сележинський Г. В. Прекрасні супутники наші / Г. В. Сележинський. – Київ: Молодь, 1989. – 120 с.
9. Сироватська Л., Гречишкін А. Азбука квітника / Л. Сироватська, А. Гречишкін. – Київ: Урожай, 1993. – 128 с.

Кравець О. М., ст. викл.,
Федоренко Д. О., студентка ф-т менеджменту,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ВНУТРІШНЬОГО PR У ФОРМУВАННІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ПІДПРИЄМСТВ ГОСТИННОСТІ

Наразі людські ресурси є основним ресурсом, за допомогою якого підприємство індустрії гостинності може стати лідером на ринку послуг. Корпоративна культура диктує стиль взаємодії між співробітниками і керівниками різних структурних підрозділів, стиль взаємодії компанії з навколишнім соціокультурним середовищем. Корпоративна культура надає можливість досягти поставлених стратегічних цілей, є основою згуртованості всього колективу, обумовлює відмінність між компаніями і приносить успіх в конкурентній боротьбі.

До основних факторів, які визначають ступінь ефективності корпоративної культури відносять: злагодженість, взаємодію (командний дух); задоволеність роботою та її результатами; відданість організації та готовність відповідати її високим стандартам; високий рівень якості праці й продукції; готовність до змін, які обумовлені вимогами прогресу та конкурентної боротьби.

В роботі з формування і підтримки корпоративної культури сучасного підприємства провідну роль відіграють зв'язки з громадськістю (від англ. Public Relations). Зовнішній PR має відповідати наявним в компанії нормам і стандартам, внутрішній – підвищувати рівень лояльності та вмотивованості персоналу й ефективність його діяльності.

Узагальнений алгоритм внутрішніх корпоративних зв'язків можна представити у такий спосіб: 1) консультації та програми управління корпоративною культурою (формування, зміцнення, зміна); 2) розробка й впровадження програм підтримки змін у компанії (зміна топ-менеджменту, структури, злиття й поглинання), подолання опору співробітників змінам; 3) підвищення ефективності каналів комунікацій (або створення нових); 4) поліпшення іміджу.

Основні функції внутрішнього PR: 1) допомога працівникам і фахівцям в ознайомленні із цілями, можливостями й традиціями фірми; 2) роз'яснення загальної політики керівництва й принципів його роботи з персоналом; 3) задоволення потреби персоналу в інформації про події у фірмі й

навколо неї; 4) забезпечення й стимулювання двосторонньої комунікації між керівництвом і її працівниками; 5) сприяння розвитку позитивної мотивації в кожного працівника стосовно компанії й щодо високої якості роботи; 6) формування організаційної культури й фірмового стилю; 7) виховання працівників як представників компанії, носіїв її іміджу й культури [1].

Завдання внутрішнього PR реалізують шляхом використання низки інструментів (табл. 1).

Таблиця 1

Основні інструменти внутрішнього PR

Інструменти внутрішнього PR	Характеристика	Основні заходи
Інформаційні	засоби односторонньої комунікації, що призначені для інформування працівників підприємства щодо поточних подій в рамках PR	внутрішні видання – інформаційний (корпоративний) бюлетень; друкована продукція, призначена для внутрішнього поширення (поздоровлення, співчуття, індивідуальна переписка, копії й виписки з офіційних документів, звіти тощо); корпоративний web-ресурс (сторінка, сайт, портал); кабельний зв'язок (радіо, ТБ, INTRANET)
Аналітичні	засоби односторонньої (зворотної) комунікації, призначені для вивчення думок, настроїв і відповідної реакції працівників підприємства	моніторинг відгуків працівників підприємства на розповсюджену серед них раніше інформацію; комплексний аналіз проведених серед працівників підсумків опитувань, результатів анкетування тощо
Комунікаційні	ґрунтуються на безпосередніх контактах, особистій комунікації між працівниками й керівництвом	виступи керівництва; відкриті інтерв'ю; відкриті листи; вечори запитань і відповідей; усні повідомлення керівництва; оголошення наказів керівництва
Організаційні	набір спеціальних заходів, що проводять за особистої участі керівництва для працівників підприємства	збори й засідання (присвячені до днів загальнодержавних пам'ятних і урочистих дат); вечори відпочинку; змагання; внутрішньо-корпоративні свята (День народження підприємства, День молодих фахівців тощо)
Кризового (посткризового) реагування	засоби підвищення ефективності застосування PR-засобів і прийомів	обмірковане й виважене ставлення до кожного слова, зверненого до працівників підприємства; робота «на випередження», інтенсифікація інформаційного обміну; особлива увага до відповідної реакції, проявів думок і настроїв працівників, максимальна гнучкість у питаннях PR

Підбір інструментарію відбувається після проведення комунікаційного аудиту (для нових компаній – після аудиту цілей і бачення): внутрішній комунікаційний аудит; глибинні інтерв'ю, анкетування, фокус-групи; корпоративні ЗМІ, інформаційні стенди; зустрічі з топ-менеджментом, збори, наради; корпоративний кодекс, корпоративні стандарти; тимбілдинг; корпоративні заходи й акції.

Розвиток корпоративної культури інструментами внутрішнього PR – це інвестиції у підприємство на перспективу за рахунок підвищення рівня лояльності та вмотивованості персоналу як носіїв його іміджу й культури, підвищення ефективності діяльності в цілому.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Мирошніченко Д. А. Формування корпоративної культури інструментами внутрішнього PR / Д. А. Мирошніченко // Збірник наукових праць учених та аспірантів «Економічний вісник університету», 2015. – Випуск № 25/1. – С. 66–70.

Кравченкова Г. М., канд. соціол. наук, доц.,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЕВОЛЮЦІЯ ФУНКЦІЙ ІНСТИТУТУ PR ТА ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні під інститутом PR розуміється функціонуюча у соціумі стійка, нормативно закріплена сукупність ролей і статусів, призначена для забезпечення ефективних публічних комунікацій соціальних суб'єктів і націлена на оптимізацію їх відносин з громадськістю [1]. Докладно цей феномен ми розглянули у свої більш ранній публікації [2].

Світова практика інституціоналізації публік рилейшнз налічує не одне десятиліття. Типову картину розвитку зв'язків із громадськістю дає схема, запропонована американськими вченими Дж. Грюнігом і Д. Дозьєром, описаних в історичній перспективі практики публік рилейшнз в чотирьох моделях [3]. Дослідники виділили можливі (реалізовані на практиці) моделі PR-діяльності і розглянули еволюцію PR-практик. Такий аналіз дозволив простежити історичну ретроспективу якісних змін функцій інституту PR в організаціях і виділити сфери, в яких розвивалися зв'язки з громадськістю.

Перша модель – публісіті – являє собою вид діяльності, який більшість людей асоціює з поняттям публік рилейшнз ще й на сьогодні. Прес-агент (фахівець з публісіті) прагне отримати для клієнта публікацію в ЗМІ, і достовірність інформації тут не важлива. Ефективність діяльності вимірюється кількістю публікацій. Об'єктивно представлена модель не працює, як двосторонній процес комунікації, а лише як пропаганда. Хоча, навіть сьогодні існують люди, які готові визнавати зв'язки з громадськістю пропагандою тільки у більш привабливій обкладинці.

Друга модель – інформування громадськості – за призначення PR визнає доставку інформації громадськості, проте метою тут є переконання аудиторії або зміна її позицій. Тут PR-фахівці можуть і не знати аудиторію, покладаючись на комунікацію від відправника до одержувача. У цей час відбуваються зміни у сприйнятті PR, як суспільно корисної діяльності, яка забезпечує відкритість та поінформованість

У третій моделі – асиметричною комунікації – вводиться ідея зворотного зв'язку. В умовах дії такої моделі в наявності прагнення змінити позицію громадськості або її поведінку, а не дії компанії, корпорації. Така модель діяльності спирається на розуміння позицій і поведінки цільових груп, тому важливим тут стає і планування і дослідження PR-діяльності. Двостороння асиметрична комунікація виникає на початку XX століття, у її витоків стоять А. Лі, Е. Бернайз, А. Пейдж.

«Двостороння симетрична комунікація» вважається ідеальною, оскільки вона рідкісна в звичайній діяльності корпорацій і організацій. В даному випадку кожна сторона готова змінити свою поведінку, щоб пристосуватися до запитів і потреб інших. Дана модель – модель діалогової комунікації (Ю. Габермас назва би дію такого формату комунікативною [4])

Отже, в сучасному суспільстві публік рілейшнз – це особливий соціальний інститут, основною метою якого є задоволення інформаційних потреб індивідів та груп, а також обслуговування суспільної потреби, пов'язаної із забезпеченням ефективних соціальних комунікацій. Цей соціальний інститут є продуктом новітнього часу і існує тільки в ринкових (конкурентних) умовах. У своєму загальному вигляді він є інститутом духовної сфери і відрізняється від традиційних (наприклад, журналістики, реклами) своєю комплексністю та полісферністю. В сучасній Україні він знаходиться в стадії свого розвитку і проходить період ступінчастої інституціоналізації.

Поява соціальних мереж та активне їх застосування привело не лише к новому екстазу комунікацій. Соціальні мережі зробили можливим не лише в теорії тої самої ідеальної моделі публік рілейшнз – PR 3.0. Проте, ейфорія застосування двосторонніх комунікативних ефектів призвела до більш точних маніпуляцій через використання даних про користувачів, дискредитувало механізм соціальних мереж, та сьогодні примушує ховатися користувачі у месенджерів.

Зміна статусу соціального інституту публік рілейшнз (як і в Україні, так і по всьому світі) має дати відповідь ще одному виклику – «поворот до месенджерів».

Сам принцип роботи менеджерів, можливість приховати подробиці про свою особистість, стати простим споживачем інформації повертає нас до нового кругу еволюції публік рілейшнз (технологічного та озброєного даними про підписників), але скутого у колі односторонньої комунікації.

Чи можемо ми бути впевненими, що поворот до месенджерів поверне безтурботність односторонньої комунікації часів зародження PR? Чи зміниться функція PR у сучасному суспільстві? Яким чином тепер стане можливим інститут публік рілейшнз?

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Кривоносов А. Д. Основы теории связей с общественностью / А. Д. Кривоносов, О. Г. Филатова, М. А. Шишкина. – СПб. : Питер, 2010. – 384 с.
2. Кравченкова Г. М. Паблік рилейшнз як соціальний інститут: нормативний і організаційний підхід / Г. М. Кравченко // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 58. – С. 95–103.
3. James E. Grunig, David M. Dozier. Excellent Public Relations and Effective Organizations: A Study of Communication Management in Three Countries. – Routledge, 2002. – 640 p.
4. Кравченкова Г. М. Соціологічні концепції як теоретична основа рг-діяльності / Г. М. Кравченкова // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2014. – Вип. 62. – С. 157–163.

Козирєва Н. В., канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського господарства імені
О. М. Бекетова, Україна*

ФІЛОСОФІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

До 70-х рр. ХХ ст. філософія майже не займалась дослідженням проблемам міжнародних відносин, обмежуючись описом традиційного концепту «справедливої війни» і поглядів відомих теоретиків міжнародних комунікацій XVIII–XIX ст. Така ситуація була наслідком панування політичного реалізму в міжнародних відносинах, а також відображала традиційне небажання соціально-політичної філософії займатися питаннями комунікативної етики.

Політичний реалізм зводився до таких основних положень:

- держава – єдиний суб'єкт міжнародної політики;
- зовнішня політика визначається національними інтересами;
- загальні результати світової політики залежать від військової потужності держав.

Політичний реалізм не виключає досягнення стабільного миру в світі як мети світової політики й розглядає його як творчу здатність політичної еліти реагувати на суттєві виклики у міжнародних відносинах. Філософські принципи моралі й справедливості сприймалися як «абстрактні», неземні, утопічні, що «зв'язують руки» дипломатам і політикам. Тому для філософії у сфері міжнародних відносин місця не залишалося.

Більшість науковців та політиків вважають так званий «політичний реалізм» вірним засобом для опису минулого, аналізу теперішнього й прогнозування майбутнього. Його витоки зазвичай вбачаються в суспільстві Стародавньої Греції («Пелопоннеська війна» Фукідіда) та Італії епохи Відродження («Правитель» Макіавеллі). Однак ця генеалогія була піддана сумніву: з'являється й обґрунтовується думка про те, що «політичний реалізм» – це продукт ХХ ст. Його пов'язують з концепцією держави Макса Вебера і

вважають адекватною реакцією на загрозу диктатури в середині ХХ ст. На тлі жорсткостей нацизму та сталінізму численні мислителі дійшли висновку, воєнна «сила» – головний фактор світової політики. «Благі наміри та моральну поведінку в політиці, – на думку М. Сміта, – завжди використовують негідники. Саме звідси витікає сила реалізму, і саме з цієї причини потрібно змінити світ задля послаблення цієї похмурої доктрини» [7, с. 21].

Зазначене поступово починає змінюватись у 1970-х рр. Відповідні зміни були наслідком виникнення низки чинників і процесів, а саме:

- ядерної рівноваги між США та СРСР;
- нормалізації відносин Схід-Захід (політика розрядки Ніксона – Брежнєва та Ostpolitik ФРН);
- відродження старої європейської концепції анархічного суспільства як перспективи розвитку нормативної теорії міжнародних відносин;
- зростання ролі транскордонних відносин, вільних від великої політики; прагнення міжнародних корпорацій до інтеграції та наднаціональним економічним відносинам в обхід держав [2].

Ці явища викликали нові взаємозв'язки у світовому співтоваристві, новий зміст поняття «держави як суверенного (самодостатнього та автономного) суб'єкта». Що стосується соціальної філософії, то в ній розпочався інтенсивний процес формування нових концептуальних підходів щодо морального статусу суверенітету. Основними із них вважаються такі:

• *Космополітичний підхід* – реалізований у наукових працях Ч. Бейця, який довів, що політичний реалізм Т. Гоббса не дає можливості зрозуміти сучасні міжнародні відносини [3]. Згідно з Т. Гоббсом та іншими статистами, відносини між державами подібні до відносин між людьми у природному стані – *держава державі вовк*. Хоча такий підхід сповідує більшість політиків, він не дозволяє аналізувати сучасні міжнародні взаємозв'язки. Суверенітет держави ніколи не був єдиним та головним фактором соціального буття. Якщо поняття суверенітету все ж застосовується, необхідно надати йому нормативного змісту. Існують прагматичні міркування на користь суверенітету держав, але немає принципів аргументів на користь невтручання в їхні внутрішні справи та виправдання різних підходів до прав людини посиленням на відмінності між державами. Ч. Бейц обґрунтовує цей висновок посиленням на взаємозв'язок між державами та нормативний зміст кантівської ідеї щодо всезагальної здатності індивідів виступати суб'єктами моралі. Тому будь-які посилення на самотійність держав є випадковими та хибними.

Ч. Бейц поставив загальну проблему морального статусу суверенітету держави як базису нормативної теорії міжнародних відносин. Ця теорія оперує традиційними поняттями міжнародного права, світової спільноти, але вивчає також нові проблеми дистрибутивної справедливості, прав людини, охорони довкілля. У цьому зв'язку виникає низка запитань. Чи має держава право вимагати від інших держав невтручання у свої внутрішні справи? Позитивна відповідь тягне за собою інше запитання: чи ж можна вважати це право абсолютним, або воно залежить від дотримання державою певних вимог? Негативна відповідь призводить до не менш гострого запитання: хто має право

втручатися у внутрішні справи – інші держави чи світове співтовариство? У свою чергу гуманітарні аспекти діяльності держав вимагають перегляду традиційної переваги інтересів громадян даної держави над інтересами іноземців при розподілі прав та обов'язків.

Цікаво, що в так званому «політичному реалізмі» такі питання не виникають: суверенітет держави вважається суттєвим чинником, що не потребує моральної аргументації. З точки зору Бейця такий підхід не припустимий, оскільки всі без виключення держави є більш-менш аморальними, то не існує переконливих аргументів на користь їхнього суверенітету. Всі держави існують як посередник між індивідом та світом. На цій основі й потрібно розвивати теорію міжнародних відносин.

• *Поміркований комунітаризм* – розвивається М. Уолцером у книзі «Справедлива та несправедлива війна». Він не вважає, що занепад політичного реалізму неминуче веде до космополітизму. Навпаки, суверенітет держави та невтручання в її справи можуть бути обґрунтовані моральними аргументами. Зокрема, принципи міжнародного права визначають невтручання як норму, а агресію як злочин, що виправдовує війну з метою безпосереднього або опосередкованого захисту. Відповідні принципи утворюють *легалістську парадигму*, яка не обмежується правом. Вона включає й моральний принцип: держава має моральне право захищатися всіма доступними засобами заради самозбереження (буття в часі), а за необхідності застосовувати неправові засоби. З метою обґрунтування цього висновку Уолцер використовує принцип самовизначення індивіда Д. С. Мілля як джерело соціальних прав.

• *Радикальний комунітаризм* – сформульовано в книзі М. Фроста, який услід за Гегелем стверджує, що людська суб'єктивність конструюється сім'єю, громадянським суспільством та державою. Якщо держави виконують це завдання, вони мають право на суверенітет [5].

Однак Уолцер та Фрост не наводять аргументів на користь морального обґрунтування такого суверенітету держави, коли вона отримує право приймати рішення від імені суспільства та бути незалежною від нього.

Правила розуму ніколи не формували політичні рішення. Конфлікт суспільства й держави вічний, тому соціальні права далеко не тотожні державному праву: «Не потрібно зачаровуватись романсом держави й надавати їй такі права, які прямо або приховано пригнічують суспільство, уявним представником якого вона є» [4]. Задля ліквідації уявного представництва норми міжнародного права повинні одночасно регламентувати невтручання у внутрішні справи держави та невтручання держави в права людини. На невтручання у внутрішні справи можуть претендувати лише держави, що дотримуються прав людини. А оскільки ці права порушуються у більшості існуючих держав, їх суверенітет дискусійний. Конфлікт держави та суспільства існує завжди, однак має різні ступені прояву. Отже, норма невтручання у внутрішні справи тотожна дійсним та потенційним властивостям держав. Моральні критерії легітимності держав підривають цю норму та посилюють хаос міжнародних відносин.

• *Плюралістичний підхід* – передбачає хаос нормою світової системи та

головною основою суверенітету держав. Задля цих цілей використовується введене М. Оукшотом поняття відмінності практичних та цільових зв'язків. Світова система – це практичний зв'язок держав, заснований на співіснуванні, однак він не має жодної спільної мети. Держави можуть добровільно укласти різні договори, які завжди є цільовим зв'язком. Міжнародне право встановлює умови та обставини укладання, дотримання, зміни та відміни договорів, а також є продуктом практичного зв'язку. Однак цього недостатньо: «Потрібно таким чином спроектувати світову систему, щоб вона включала різні способи життя та концепції блага. Такий підхід набуває повсякчас більшої цінності в мультикультурному світі. Однак для його успіху люди поза колом західної культури змушені погоджуватись із західними правилами практичних зв'язків, не звертаючи увагу на їх західний генезис» [6, с. 97].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Корженко В. В. Парадигмально-ціннісні орієнтири суспільного поступу та публічне управління / В. В. Корженко // Державне будівництво : електронне видання. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – № 1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2016-1/doc/2/03.pdf>
2. Політична енциклопедія / Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. – Київ : Парл. вид-во, 2011. – 808 с.
3. Beitz C. Political Theory and International Relations / Charles R. Beitz. – Princeton, New York : Princeton University Press, 1979. – 264 p.
4. Beitz C. International Ethics: A Critical Introduction / Charles R. Beitz. – Princeton, New York : Princeton University Press, 1985.
5. Frost M. Towards a Normative Theory of International relations / M. Frost. – Cambridge : Cambridge University Press, 1986.
6. Nardin T. Law, Morality and the Relations of States / T. Nardin. – New York: Princeton University Press, 1983.
7. Smith M. Realism Thought from Weber to Kissinger / Michael Joseph Smith. – Baton Rouge : Louisiana State University Press, 1986. – 256 p.

Криворучко Н. И., канд. арх., доц.,

Тищенко В. А., магістрант,

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина

АРХИТЕКТУРА ЦЕНТРОВ ВЫСОКОЙ МОДЫ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ПРОДУКТ

Архитектор формирует общественные пространства, как социальные коммуникации. На сегодняшний момент общество нуждается в таких пространствах – это такая часть городской среды, которая постоянно и бесплатно доступна для населения. Чаще всего под общественными понимаются места, где происходит городская общественная жизнь. Такие как выставочные центры, зрелищно-театральные центры, площади, набережные, улицы, пешеходные зоны, парки. Можно сказать, что именно общественные

пространства формируют единую городскую среду, социальный контекст города, реализуя возможность для совместного проведения досуга, общения, реализации творческих идей и т.д. Успешные города мира имеют развитую систему общественных пространств и в эту группу попадают Центры Высокой Моды. Центры прогнозируют будущее развитие общества в контексте как одежда и стиль жизни.

Мода является связующим звеном между людьми – выступает как коммуникационный месседж. Понятие коммуникации рассматривается как обмен информацией, мыслями, процесс социального взаимодействия, механизм становления социальной личности, как связующий механизм мышления и деятельности, выработки общих смыслов. Современные языки города вот уже больше чем столетие активно борются за право первенства: это язык «высокого урбанизма» и язык повседневных практик. «Высокий урбанизм», которым руководствуются властные элиты, представляет собой материальное воплощение властного дискурса. По мнению А. Лефевра, пространство можно понимать скорее, как продукт социального взаимодействия, нежели как независимую данность. Стратегии государства или предпринимателей относительно изменения пространства часто вступают в конфликт с представлениями и повседневными практиками горожан в социальном пространстве. Оно представляет собой триединство следующих составляющих: репрезентации пространства, пространства репрезентаций, пространственные практики. Согласно концепции А. Лефевра, общество выступает в качестве создателей (creators) места, а, следовательно, именно повседневные практики, способы интерпретации места создают его как таковое.

Еще одно важное положение, предложенное исследователями города А. Лефевром и Д. Харви, – «право на город» [1, 2], согласно которому все городские пространства должны отвечать интересам жителей города. Идеальным городом называется такой город, где у всех жителей есть право на его использование. Человек имеет право на город вне зависимости от своего социального статуса, просто потому, что он живет в этом городе.

Городское пространство согласно этой концепции должно развиваться так, чтобы удовлетворять потребности и интересы его жителей, тех, кто пользуется этим пространством, решая свои повседневные задачи и проблемы, а не только тех, кто этим пространством владеет («отцов города»), «право на город» представляет собой процесс постоянного присвоения пространства местными жителями [3].

Архитектура, как и мода передает общекультурный месседж и такой значительный города Украины, как Харьков, на протяжении многих десятилетий имеющий влияние на развитие архитектуры в Украине, нуждается в культурно-социальном комплексе – Центре Высокой Моды (ЦВМ). Анализируя практику ведущих стран в этой области таких, как Франция, Италия, Великобритания, Соединенные Штаты Америки можно констатировать, что ЦВМ является не только культурным эпицентром страны, но и осуществляет социокультурные связи между различными странами. ЦВМ реализует множество функций: торговую, выставочную, административную;

является зоной мастерских, фотостудий, библиотеки и информационного центра, модельного агентства, издательства журнала мод и других вспомогательных направлений работы. ЦВМ будет иллюстрировать социальный продукт, связь «внутреннего» и «внешнего», принцип интеграции «старого» и «нового», то есть вписывание в окружающий предметно-пространственный исторический контекст города. Применение этих принципов архитектуры способствует созданию благоприятных условий для жизнедеятельности людей. Архитектура таких центров и пространств, формирует вокруг себя городское пространство, отражая лучшие тенденции архитектуры и дизайна XXI века.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Lefebvre H. Writings on cities (E. Kofman & E. Lebas, Trans., Eds.) Malden, MA: Blackwell Publishing, 1996.
2. Харви Д. Право на Город [Электронный ресурс] /Перевод с английского Артема Смирнова //Логос 3 (66) 2008. Режим доступа: http://www.intelros.ru/pdf/logos_03_2008/04.pdf.
3. Радионова Л. А. Право на город: философский контекст / Scientific challenges economic and legal challenges 2018.– Наукові виклики. – №10.– Спеціальне видання економіко-правові виклики 2018 року // Матеріали VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Економіко-правові виклики 2018 року 14 січня 2018 року, м. Львів // м. Львів : Національна академія наукового розвитку. – НАНР, 2018. – С. 145–148.

Кудрявцева К. О., помічник-консультант
депутата міської ради,
м. Харків, Україна

ПОЛІПШЕННЯ ЯКОСТІ МІСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАВДЯКИ ПІДВИЩЕННЮ ІННОВАЦІЙНОСТІ КОМУНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У Харкові, як і в багатьох інших містах України, вельми гостро стоять питання якості міського простору для громадян. Доволі низький показник міського середовища у своїх економічних, соціальних та культурних вимірах впливає на якість життя громадян, економічну та туристичну привабливість міст як осередків. Одним із найважливіших показників успішності муніципальних органів влади є рівень задоволеності громадян міським простором, їх бажання жити в ньому, рекомендувати власне місто як культурний, рекреаційний, туристичний осередок. На жаль, існує майже сталий перелік проблем великих міст України, які знижують привабливість туристичних та економічних зон української держави. Наявні соціологічні дослідження дозволяють виявити найбільш гострі господарчі проблеми на думку громадян. Серед них:

- Майже по всій території катастрофічний стан покриття шляхів сполучення, в деяких випадках його практично повна відсутність (значною мірою йдеться про міжміські шляхи сполучення, дороги М 41 та Р 51, Т2101 та інші Харківської області).

- Проблеми, пов'язані з вивезенням побутових відходів у великих містах.
- Транспортні проблеми: низька якість послуг муніципальної транспортної системи (частково її почали вирішувати за допомогою системи e-ticket), відсутність достатньої кількості місць для паркування, а також низька культура водіння.
- Проблеми бездомних тварини на вулицях міста.
- Проблеми несанкціонованої забудови міського простору, знищення пам'яток архітектури та культури, велика кількість недоречної реклами.
- Загальний стан житлового фонду.
- Проблеми роботи ЖКГ.
- Соціальні проблеми алкоголізму та наркоманії.
- Проблема поганого менеджменту: за підсумками 2017 року всі комунальні підприємства міста були різного ступеня збитковими, замість того щоб приносити прибуток.
- Також гостро стоїть проблема вирубки/кронування зелених насаджень міста, Харків залишається без своїх легенів, їх знищується в рази більше, ніж висаджується.

Найчастіше на депутатському прийомі громадяни просять допомоги у вирішенні проблем, пов'язаних із ремонтом будинків (дахів, під'їздів, підвалів). А оскільки бюджет міста більше спрямований на піар-заходи, не пов'язані з комфортним проживанням мешканців (наприклад, щорічні реконструкції тих самих об'єктів або мільярди на зоопарк), то коштів на поточний ремонт (не кажучи вже про капітальний) катастрофічно не вистачає. Найчастіше жителі на свої звернення роками отримують відписки, що кошти на ремонт не закладено в бюджет. Показовою в цьому сенсі була ситуація з проривами труб опалення взимку 2017–2018 року, коли без тепла залишилися понад 600 об'єктів, включаючи лікарні, школи, дитячі садки. На сьогодні понад 80% трубопроводів харківських тепломереж знаходяться в аварійному стані, але програми з їх заміни на 2018 рік у місті так і немає.

Одним із шляхів вирішення проблем, що існують є підвищення іноваційності комунальних підприємств, запровадження систем менеджменту якості, побудова системи персональної відповідальності керівного складу за процеси вироблення, прийняття та впровадження суспільнозначущих рішень. Зведення до мінімуму ролі людського фактору, що, в свою чергу, є методом боротьби з корупцією, як свідчить передовий світовий досвід Німеччини, Південної Кореї, Сінгапуру, Естонії та ін.

Окремо слід відзначити проблему підвищення громадянської культури населення, культивування у суспільному просторі моделі суб'єктності громадян у соціально-економічних, та господарчих відносинах. Введення у дошкільних закладах освіти бесід за напрямками: людина і світ, екологічна свідомість, громадянське суспільство, загальнолюдські цінності тощо.

Кулик І. А., магістрант,
наук. кер. – **Абракітов В. Е.**, канд. техн. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПОБУДОВА КАРТИ ШУМУ САЛТІВСЬКОГО ЖИТЛОВОГО МАСИВУ МІСТА ХАРКОВА

Сьогодні усе частіше на перше місце виходять питання забезпечення акустичного комфорту та акустичної безпеки середовища помешкання Людини. Причому при виборі та проектуванні шумозахисних заходів особливо важливо мати графічний розподіл шуму на досліджуваній території, тобто потребується: *по-перше*, перш за все, зробити акустичні виміри; *по-друге*, побудувати так звану карту шуму, що надає графічної уяви про зони акустичного комфорту та акустичного дискомфорту.

Карта шуму – це фрагмент генерального плану території, що являє собою топографічну підоснову з нанесеними на неї зонами акустичного комфорту й акустичного дискомфорту. Графічне відображення точок із однаковими акустичними характеристиками, з'єднаних між собою ізолініями рівного рівня, дозволяє відобразити зашумлені зони на території сучасного міста і запропонувати ті чи інші необхідні заходи боротьби із шумом в необхідних випадках.

Нашим особистим внеском у вирішенні проблеми боротьби зі шумом з'явилися акустичні дослідження, проведені в м. Харкові. Притому нашим суто особистим вкладом у вирішення проблеми боротьби зі шумом стали дослідження в найбільшому житловому масиві м. Харкова, званому Салтівка. У цьому місті, що є ні чим іншим, як спальним районом, у відносно компактних умовах (з високою щільністю населення), мешкає близько півмільйона людей.

Для мешканців надважливо забезпечити комфортні умови життя, оскільки багато хто скаржаться на вуличний шум, що заважає в їхніх квартирах – чи вдень; чи вночі; чи вночі та вдень сумісно. Джерелом надвисоких рівнів шуму є дуже інтенсивні транспортні потоки. Метою наших досліджень стала побудова нами карти розподілу шуму на зазначеній ділянці (район Салтівка в м. Харкові). Наше наукове дослідження взагалі є експериментальним та базується на значній кількості натурних акустичних вимірів. Місця проведення вимірів обиралися на чистих й сухих ділянках вулиць і доріг, з постійною швидкістю руху транспортних засобів, на відстані не менш 50 м від перехресть, транспортних площ і зупинних пунктів пасажирського громадського транспорту в періоди максимальної інтенсивності руху транспортних потоків. Виміри не проводилися під час випадання атмосферних опадів і при швидкості вітру більш 5 м/с. Вимірювальний мікрофон розташовувався на тротуарі або на узбіччі на відстані 7.5–0.2 м від осі близької до точки виміру смуги.

В умовах стиснутої забудови вимірювальний мікрофон в деяких місцях приходилося розташовувати на відстані меншому 7,5 м від осі близької до точки виміру смуги або шляхи руху транспортних засобів, але не ближче 1 м

від стін будинків, суцільних заборів і інших споруджень або елементів рельєфу, що відбивають звук. Вимірювальний мікрофон був спрямований у бік транспортного потоку. Оператор, що проводив вимір, перебував на відстані не менше, ніж 0,5 м від вимірювального мікрофону. Перемикач частотної характеристики вимірювальної апаратури при проведенні виміру рівнів звуку було встановлено в положенні «А» Період виміру шумової характеристики транспортного потоку, до складу якого можуть входити автомобілі, мотоцикли, тролейбуси, трамваї, повинен охоплювати проїзд не менше 200 транспортних одиниць в обох напрямках.

Шум у нічний час в одній і тій точці вкрай сильно відрізняється від шуму в денний час. Тому виміри шуму робилися як в нічний час, так і в денний.

Результатом проведеної роботи стала побудова карти шуму Салтівського житлового масиву м. Харкова.

Слід помітити, що створення карт шуму дозволяє здійснювати моніторинг акустичного забруднення навколишнього середовища, вивчити закономірності поширення шуму в міській забудові, коригувати надалі майбутні проектні рішення.

Нікітенко Є. О., магістранта,
наук. кер. – **Оболенцева Л. В.**, канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В ХАРКІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розвиток та популяризація різноманітних туристичних напрямків у Харківській області та й загалом по території України дає значний поштовх для поширення фестивального виду туризму. На даний час в публікаціях та монографіях українських та закордонних вчених географів та економістів не має чіткого визначення терміну «фестивальний туризм», або «фестивальний тур». М. П. Крачило в своїй монографії «Географія туризму» виокремлює фестивальний туризм як вид культурно-розважального туризму, у складі розважальної подорожі з метою відвідування фестивалів і спортивних заходів [3]. В роботах І. М. Школи виділяються пізнавально-розважальні тури, головною метою яких є відвідування святкових заходів, концертів, виставок, святкування історичних подій, проте слово «фестивальний» не вживається [2]. О. О. Бейдик виділив фестивально-розважальний туризм як окремий підвид культурно-розважального туризму [1].

Поглиблений аналіз та виявлення основних закономірностей в розвитку фестивального туризму як окремого виду туризму, дає можливість визначити нові напрямки в розробці туристичних турів по всій території Харківської області, а також сприяє більш масовій популяризацію фестивального туризму.

У фестивальному туризмі можна виділити наступні підтипи: етнічні

фестивалі, релігійні фестивалі, музичні фестивалі, гастрономічні фестивалі, фестивалі сучасних субкультур, спортивні фестивалі.

До щорічних етнічних фестивалів слід віднести: регіональний фестиваль пісенно-обрядового фольклору «Сьогодні Купала, а завтра Івана»; районний фестиваль майстрів народного мистецтва «Шарівський дивокрай»; «Олексіївська фортеця» Первомайського району; фольклорне свято «Андріївські вечорниці»; ETNO DRUM fest open air Національний природний парк «Гомільшанський парк»; Слобожанський ярмарок у м. Харков.

До релігійних фестивалів відносять: православний ярмарок «Покров» м. Харків; щорічні фестивалі вертеп-фест; Різдво у музеї Г. Сковороди «Ангели зближайтеся...».

Музичні фестивалі: фестиваль «Співочі тераси; східопера OpenSpas; в місті Харків проходять фестивалі: Імпульс-Фест 2018, Extreme-Music-Fest SLOBODA, фестиваль Ragnard Reborn «Нове Коло» та ін.

Гастрономічні фестивалі: фестиваль кави; фестиваль вуличної їжі, АРТ-пікнік.

До фестивалів субкультур належить косплей фестиваль «Ханифест».

До спортивних фестивалів слід віднести Харківський марафон та велозабіг, які є традиційними фестивалями в місті Харкові.

Розглядаючи фестивальний туризм, як окремий вид туризму, слід сказати про головні проблеми даного виду туризму, адже, аналізуючи обраний напрям туризму, необхідно визначити слабкі місця.

Так, більшість фестивалів, що проходять на території Харківської області не мають широкого освітлення в засобах масової інформації, реклами в громадських місцях та у соціальних мережах всесвітньої мережі Інтернет. Це стосується не всіх типів фестивального туризму, адже популярні серед молоді та студентів музичні фестивалі мають досить широке освітлення.

Говорячи про гастрономічні, етнічні та релігійні типи фестивального туризму слід відмітити, що не всі верстви населення мають доступ до інформації щодо проведення того чи іншого фестивалю.

Фестивалі субкультур мають досить специфічне направлення та поширене серед прихильників коміксів, популярних кінофільмів, анімованих фільмів та відеоігор, тому реклама та інформація про їх проведення, як правило, доступна лише у мережі Інтернет.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. – Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. – 304 с.

2. Білоцерківська Г. М. Значення народних звичаїв та традицій для розвитку фестивального туризму в Україні // Сфера розваг – важлива складова у підвищенні ефективності туристичного бізнесу: Зб. наук. праць. – Донецьк, 2006. – С. 224–228.

3. Крачило М. П. Географія туризму. – Київ : Вища школа, 1987. – 208 с.

ДЕРЖАВНА ТУРИСТСЬКА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ: АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ, РЕАЛІЗАЦІЇ, МОНІТОРИНГУ

Туризм є одночасно слідством і вирішальним чинником якості життя в сучасному суспільстві [1].

У сучасних умовах розвиток туризму в гармонійній відповідності із забезпеченням інших основних потреб і видів діяльності суспільства має бути заснованим на розробці стратегічної державної політики, направленої на комплексне вирішення завдань по дослідженню кон'юнктури ринку, наданню туристичних послуг на якісному рівні обслуговування, роботі з потенційними клієнтами, моніторингу цінової політики ринкової пропозиції, конкуруючих фірм і компаній. При цьому позиціонування держави має ґрунтуватися на конкурентоспроможному національному туристичному продукті, що ґрунтується на культурно-історичній спадщині, автентичних традиціях та наявному потенціалі дестинацій.

Оскільки сфера туризму є концентрацією бізнес-структур приватного сектора (як правило, це різноспрямовані по видах діяльності середні, малі та мікропідприємства), без державних інвестицій, направлених на реалізацію стратегічних пріоритетів державної туристської політики, вона є уразливою до негативного впливу економічних, соціально-культурних і екологічних чинників [1], а, отже, відповідальність держави по гармонізації концепції сталого розвитку туризму є ключовою.

Варто підкреслити широкоаспектність наукових й практичних точок зору щодо ефективного планування, регулювання та оптимізації туристської активності. По-перше, критичним чинником сьогодення є нагальність стратегічного управління як ключового фактору успішного функціонування в ринкових умовах; все більше країн усвідомлюють важливість провадження туристської політики як невід'ємної частини зовнішнього і внутрішнього вектору розвитку держави [2].

По-друге, розробка державного стратегічного плану розвитку сектору туризму та системних програм просування туристських послуг на мікрорівні вимагає комплексного аналізу зовнішніх можливостей країни та обліку внутрішніх ресурсів кожного підприємства [3].

Державна туристська політика не може ґрунтуватися виключно на національних підвалинах: будь-яка країна, що виходить на міжнародний туристський ринок, залучається до складної системи конкурентних взаємовідносин з іншими державами та з світовими туристськими регіонами, й від того, наскільки правильно і ефективно вибудовується та реалізовується національна туристська політика, залежить роль і місце конкретної держави на ринку міжнародного туризму [4].

По-третє, значні сплески сезонності та політична нестабільність сьогодні

зумовлюють в нашій державі неоднозначність і невизначеність вибору ефективних методів досягнення стратегічних цілей. Таким чином, великого значення набуває детермінація механізмів й розроблювання кшталтів реалізації державної туристської політики для забезпечення конкурентоспроможності послуг, компаній та сектору туризму в цілому.

Розташування України у центрі Європи формує сприятливі умови для розвитку туризму. Проте, загострення фінансово-економічної кризи, анексія Автономної Республіки Крим та проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, призвели до зменшення в'їзного туристичного потоку, негативно впливаючи на структуру туризму та реалізацію туристичного потенціалу країни на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках. Внаслідок сприйняття потенційними туристами України як «гарячої точки», країна стрімко втрачає популярність як туристичний напрям. Так, у плинні п'яти років кількість іноземних туристів зменшилася фактично вдвічі.

Наявні ситуація детермінує нагальність удосконалення державної політики у сфері туризму, визначення пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку туризму як високорентабельного сектору національної економіки. Таким чином, стратегічно орієнтована державна політика, основним завданням якої є визначення туризму як ключового пріоритету, впровадження ефективних економічних та правових механізмів ведення туристичного бізнесу, інвестиційних механізмів розвитку туристичної інфраструктури, інформаційно-маркетингових заходів із формування туристичного іміджу України, зумовлять розв'язання системних проблем.

Ключовим вектором туристської політики є інтеграція економічних, політичних, культурних, інтелектуальних і суспільних благ, що генеруються сектором туризму щодо людей, напрямів та країн задля покращання загальної якості життя й забезпечення політики зміцнення миру і стабільності, добробуту приймаючих територіальних громад. Туристська політика є невід'ємною складовою частиною загальної політики держави, як діяльність, щільно пов'язана з економікою, соціальною сферою, культурою, екологією та іншими суспільно значущими системами.

Державна туристська політика – це комплекс механізмів, способів і засобів, направлених державними органами влади на регулювання сектору туризму для досягнення цілей сталого розвитку економіки країни. Вона містить часовий і просторовий аспекти: перший – включає дії, сфокусовані на розвитку туризму в поточному і довгостроковому періодах часу, другий – певні території і регіони, тобто, дестинації (рис. 1).

На часі значення довгострокової туристської політики зумовлене широким спектром завдань розвитку сектору туризму, реалізація яких потребує значних витрат капіталу і часу та порушує структурні зміни господарських механізмів в перспективі.

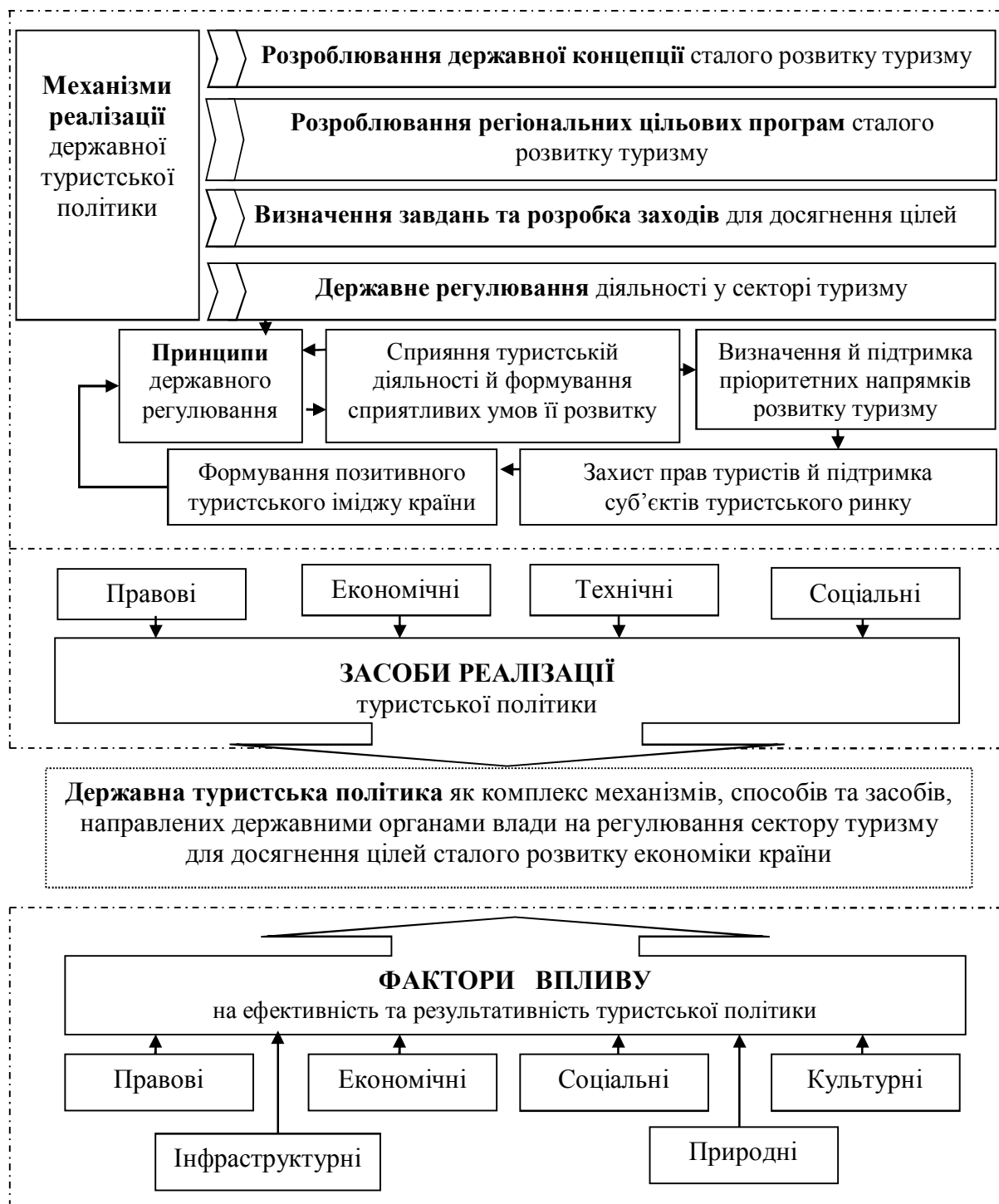

Рис. – Концептуальні засади формування і реалізації державної туристської політики України

16 березня 2017 р. Кабінет Міністрів України ухвалив Стратегію розвитку туризму до 2026 року. Документ розроблено Міністерством економічного розвитку і торгівлі України.

Метою реалізації Національної Стратегії є формування сприятливих умов для активізації розвитку сектору туризму згідно з міжнародними стандартами якості та з урахуванням європейських цінностей, формування високорентабельного й конкурентоспроможного, інтегрованого у світовий

ринок сектору, який забезпечить сталий соціально-економічний розвиток регіонів і держави в цілому, а також має сприяти підвищенню якості життя населення, гармонійному розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі [5].

Реалізація державної Стратегії має на меті: створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту на засадах системної маркетингової діяльності, орієнтованої на чітке позиціонування різних видів туристичних продуктів, адаптованих до вимог і очікувань споживачів; брендинг дестинацій, ефективного і комплексного (економічного, соціального, екологічного та інноваційного) використання наявного туристичного та курортно-рекреаційного потенціалу територій; комплексне (поетапне) вдосконалення матеріально-технічної бази з використанням можливостей кластерних моделей, державно-приватного партнерства та соціального замовлення, системне підвищення якості інфраструктури курортів та рекреаційних територій; удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг; забезпечення відповідності ціни та якості туристичних продуктів; організацію системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування, інших професій сфери туризму.

Варто на разі підкреслити відсутність чіткості щодо цільових аудиторій для яких має формуватися туристичний продукт в рамках просування України.

З метою популяризації та формування іміджу України як країни, привабливої для туризму, сприяння раціональному використанню туристичних ресурсів і оптимізації витрат з державного і місцевих бюджетів на здійснення туристських заходів, основними завданнями Стратегії визначено: створення привабливого інвестиційного клімату у сфері туризму; забезпечення належного рівня міжгалузевої координації та міжрегіональної кооперації; об'єднання зусиль органів державної влади та органів місцевого самоврядування, бізнес-структур сектору туризму, інших галузей економіки та інститутів громадянського суспільства; гармонізація національного законодавства з європейським, дотримання цілей і принципів, проголошених стратегічними документами розвитку держави [5].

Документ визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної політики у сфері туризму, що передбачає міжгалузеву координацію та системний розвиток: суб'єктів туристичної діяльності (туроператорів, турагентів; екскурсійного обслуговування), засобів розміщення (колективних та індивідуальних), транспорту (повітряного; залізничного; автомобільного; водного; міського громадського), туристичних інформаційних центрів, музеїв та галерей, театрів та клубів, конференц-центрів, підприємств ресторанного господарства, спортивних арен, торгових центрів, магазинів, сувенірних лавок, IT-компаній, страхових компанії, медіа-компаній.

Рівномірний та збалансований розвиток передбачено за рахунок територіальної (міжрегіональної) кооперації областей, районів, курортів, територіальних громад, дестинацій.

На державному та регіональному рівні Стратегією визначено пріоритетні

види туризму: міський туризм; екологічний (зелений); етнічний; сільський; культурно-пізнавальний; подієвий; медичний, лікувально-оздоровчий; гастрономічний; релігійний; гірський, спортивний, велосипедний; пригодницький та активний; науковий та освітній; круїзний та яхтовий; шопінг та розважальний туризм тощо.

Варто підкреслити занадто широкий спектр пріоритетів щодо видів туризму, проте на тлі наявної фінансово-економічної кризи й дефіциту коштів, зменшення в'їзного туристичного потоку, доцільним є формування обмеженої сукупності пріоритетів. На разі, враховуючи наявний туристський потенціал України, доречним є розвиток культурно-пізнавального й міського туризму; сільського туризму (в його рамках зеленого, аграрного, екологічного, етнічного та гастрономічного туризму).

Дорожня карта Стратегії включає п'ять векторів реалізації: безпека туристів, удосконалення нормативно-правової бази, розвиток туристичної інфраструктури, розвиток людських ресурсів та маркетингова політика [5].

Забезпечення безпеки туристів, захист їхніх прав та інтересів, що сприятиме підвищенню якості наданих туристичних послуг шляхом, включає: надання невідкладної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації та/або постраждали під час подорожі; створення «гарячої» телефонної лінії для прийому і ведення обліку звернень та скарг туристів, у тому числі іноземних, а також надання необхідної інформації з питань туризму, виклику допомоги; проведення моніторингу надзвичайних подій, що трапляються з туристами в регіонах; посилення відповідальності суб'єктів туристичної діяльності перед споживачами туристичних послуг;

Удосконалення нормативно-правової бази передбачає імплементацію законодавства ЄС у сфері туризму, що забезпечить вдосконалення законодавства у зазначеній сфері з урахуванням досвіду провідних туристичних країн ЄС шляхом: внесення змін до Законів України «Про туризм» та «Про курорти»; створення національної туристичної організації; створення режиму сприяння для залучення інвестицій у розбудову туристичної індустрії; приведення у відповідність із міжнародними вимогами методів статистики та впровадження рекомендованої ЮНВТО системи сателітних рахунків; візової лібералізації та спрощення візових процедур; укладення міжвідомчих та міжурядових угод про співпрацю у сфері туризму; розроблення і затвердження порядку функціонування туристичних представництв України за кордоном.

Передбачено, що гармонізація національних та міжнародних стандартів, сприятиме підвищенню якості національного туристичного продукту шляхом: забезпечення діяльності технічних комітетів стандартизації із залученням суб'єктів туристичного ринку, організацій роботодавців та громадських об'єднань; впровадження міжнародної системи якості послуг; визначення та забезпечення типізації та спеціалізації курортів.

Крім того, Стратегія окреслює засади лібералізації та ефективного регулювання провадження підприємницької діяльності у сфері туризму шляхом: скасування ліцензування туроператорської діяльності; скасування обов'язкової та заохочення добровільної категоризації готелів та аналогічних

засобів розміщення; створення сприятливих умов для організації діяльності національних туристичних операторів та підтримка малого бізнесу [5].

Розвиток туристичної інфраструктури орієнтований на забезпечення доступності об'єктів туристичної інфраструктури для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення; комплексний розвиток територій, зокрема створення сприятливих умов для залучення інвестицій у розбудову туристичної інфраструктури шляхом: проведення моніторингу інвестиційних пропозицій щодо розбудови туристичної інфраструктури у регіонах; підготовки каталогу інвестиційних проектів; участь інвестиційних проектів у міжнародних ярмарках інвестиційних проектів; визначення можливостей і потреби у формуванні туристичних та туристично-інформаційних центрів.

Збалансоване використання природних лікувальних та рекреаційних ресурсів, збереження здатності природних комплексів до самовідтворення передбачене шляхом: регулювання інтенсивності туристичних потоків (антропогенних навантажень); створення Державного кадастру природних курортних територій та Державного кадастру природних лікувальних ресурсів; збору інформації та проведення аналізу стану використання природних туристичних і курортних ресурсів, удосконалення системи показників розрахунку обсягів туристичної та курортної діяльності; проведення державного моніторингу екологічного стану навколишнього природного середовища та природних лікувальних і рекреаційних ресурсів, фізичних факторів на курортах, туристичних територіях, у місцях відпочинку населення.

Крім того, документом передбачено формування режиму сприяння встановленню стратегічного партнерства між державними, приватними та суспільними інтересами шляхом впровадження проектного підходу до створення комплексного туристичного продукту.

У контексті розвитку людських ресурсів Стратегія орієнтована на удосконалення системи професійної підготовки фахівців сфери туризму та інших сфер діяльності, пов'язаних із туризмом, шляхом: комплексного дослідження ринку праці у сфері туризму; гармонізації кваліфікаційних вимог та стандартів вищої освіти та професійної підготовки; затвердження кваліфікаційних вимог до фахівців туристичного супроводу; залучення населення до популяризації туризму.

Забезпечення наукового супроводження та досліджень передбачене шляхом: заохочення молоді до активної діяльності, розроблення інноваційних продуктів і започаткування бізнесу у сфері туризму за результатами проведення конкурсів на регіональному та галузевому рівні.

Національна маркетингова політика розвитку туризму ґрунтується на формуванні позитивного іміджу України шляхом: розроблення та реалізації маркетингової стратегії просування національного туристичного продукту; маркетингового просування офіційного туристичного бренду України; створення та ведення іноземними мовами туристичного Інтернет-порталу «Відвідай Україну» (Visit Ukraine); розроблення, виготовлення та поширення в Україні та за кордоном друкованої продукції, яка пропагує туристичні можливості нашої держави; презентації туристичного потенціалу України на

національних та міжнародних виставково-ярмаркових заходах, конференціях, форумах тощо; створення національної туристичної організації.

Формування та реалізація конкурентоспроможних національного та регіональних туристичних продуктів ґрунтується на засадах: створення національної мережі туристичних брендів України (області, райони, міста, територіальні громади, курорти, туристичні території); створення інтерактивної бази даних, що містить інформацію про туристичні та рекреаційні ресурси України, придатні для використання у сфері туризму, у тому числі об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду, рекомендовані для відвідування туристами та формування національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів; забезпечення інформаційного супроводу реалізації державної туристської політики.

Досягнення цілей Стратегії у рамках визначених пріоритетних напрямів передбачає ефективну взаємодію правового, організаційного, економічного та фінансового механізмів державного регулювання розвитку сектору туризму [5].

Правовий механізм орієнтований на дотримання контрагентами принципів конституційності, законності та прозорості. Основними інструментами правового механізму є нормативно-правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Організаційний механізм спрямований на забезпечення принципів партнерства та співробітництва органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, представників бізнесових та наукових кіл, громадських організацій.

Основними складовими організаційного механізму є: план заходів з реалізації Стратегії; цільові та регіональні програми розвитку сектору туризму; укладені договори, в тому числі на засадах державно-приватного партнерства.

Економічний механізм забезпечує дотримання принципів сталого розвитку територій та утримання високого рівня конкурентоспроможності шляхом: використання інструментів для формування сприятливих умов для залучення інвестицій у сектор туризму; надання підтримки вітчизняному виробнику туристичної продукції; сприяння фінансовому оздоровленню туристичних підприємств; впровадження сучасних інформаційних та маркетингових технологій.

Фінансовий механізм забезпечує реалізацію принципів прозорості та передбачуваності дій органів державної влади з розподілу коштів державного бюджету, інвестицій, грантів міжнародних організацій, залучення кредитів банків та небанківських установ, коштів недержавних цільових фондів, лізингових компаній. Фінансове забезпечення реалізації Стратегії передбачене у межах коштів державного та місцевих бюджетів, суб'єктів туристичної діяльності, коштів міжнародної технічної допомоги, інших міжнародних донорів, фінансових організацій (установ), коштів інвесторів та інших не заборонених законом джерел. Обсяги фінансування визначаються з урахуванням конкретних завдань та у межах коштів, передбачених державним бюджетом на відповідний рік.

З метою успішної реалізації Стратегії передбачене розроблення і

впровадження системи моніторингу з урахуванням об'єктивних показників розвитку. Моніторинг реалізації планових заходів передбачено делегувати центральним й місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування. З метою дотримання об'єктивності та неупередженості процедур до проведення моніторингу доцільно залучати громадські організації, незалежні інститути громадянського суспільства, експертів тощо. Результати моніторингу (у разі відхилення від планових показників) є підставою для коригування планів та програм.

За результатами реалізації Стратегії до 2026 р. передбачено: збільшення у 2,5 рази кількості іноземних туристів, які в'їжджають до України, (2015 р. – 12,9 млн. осіб); збільшення у 5 разів кількості суб'єктів туристичної діяльності (2015 р. – 6,8 тис. од); збільшення у 10 разів обсягів надходжень до місцевих бюджетів від сплати туристичного збору, (2015 р. – 37,1 млн. грн); збільшення у 10 разів обсягів надходжень до зведеного бюджету (податки та збори) від діяльності суб'єктів туристичної діяльності (2015 р. – 1,71 млрд грн); збільшення у 5 разів кількості робочих місць у сфері туризму (2015р. – 88 тис. осіб); збільшення у 5 разів кількості внутрішніх туристів (2015 р. – 357 тис. осіб); збільшення у 2,5 рази кількості екскурсантів (2015 р. – 125,5 тис. осіб) [5].

На тлі збільшення цільових показників реалізація Стратегії передбачає збільшення витрат туристів під час подорожей в Україні до 80 млрд. гривень у 2026 році; збільшення обсягу капітальних інвестицій у сферу туризму до 6,6 млрд. гривень у 2026 році; створення національної туристичної організації та відповідних регіональних туристичних організацій; функціонування Єдиної туристичної інформаційної системи з актуальною інформацією про всі туристичні та рекреаційні ресурси країни, придатні для використання в туризмі, у тому числі об'єкти культурної спадщини та природно-заповідного фонду; впровадження системи сателітних рахунків; заснування десяти туристичних представництв за кордоном; лібералізацію візового режиму з десятьма країнами світу, що є цільовими туристичними ринками для України.

Реалізація планів та програм Стратегії підвищить конкурентоспроможність національного та регіональних туристичних продуктів; якість життя населення шляхом забезпечення економічного зростання, екологічної безпеки, консолідації суспільства, надання доступу до туристських послуг; забезпечить створення нових робочих місць, що розширить можливості населення щодо працевлаштування та самозайнятості; а також забезпечить поширення інформації про туристичні ресурси України у світовому інформаційному просторі шляхом створення сучасної туристичної інформаційної інфраструктури.

Враховуючи викладене, варто зазначити, що розробка державної стратегії розвитку туризму в Україні є ключовою умовою в рамках імплементації Угоди про асоціацію з ЄС. Отже, позитивними наразі є прецедент ухвали та оприлюднення Стратегії, розроблювання заходів, планів та програм її реалізації, опрацювання законодавчої бази, формування системи індикаторів моніторингу, активізації конструктивного діалогу влади з представниками бізнесу тощо. При цьому варто зазначити, що незважаючи на позитивний факт

формування сукупності індикаторів результативності реалізації Стратегії, у документі не прописаний інструментарій досягнення очікуваних результатів.

Крім того, нечітко сформульована мета Стратегії, всеосяжність перспективних завдань, формує невизначеність щодо кшталтів реалізації. Як негативний аспект також можна зазначити невизначеність чіткого пріоритету внутрішнього і в'їзного туризму щодо виїзного. Проте, нагальним є формування якісного туристичний продукту і для іноземних туристів, і для резидентів нашої країни.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Нохріна, Л. А. Відповідальність контрагентів в моделі сталого розвитку туризму / Коммунальное хозяйство городов : науч.-техн. сб. сер. : Экономические науки. – Київ : Техніка, 2013. – Вып. 111. – С. 306–313.
2. United Nations Millennium Development Goals by 2030. Sustainable development : knowledge platform [Electronic resource]. – Access mode: <https://sustainabledevelopment.un.org/>
3. UNWTO Annual Report 2016 / World Tourism Organization UNWTO / World Tourism Organization [Electronic resource]. – Access mode: <http://www2.unwto.org/publication/unwto-annual-report-2016-0>.
4. Sustainable Development Goals : Ukraine. 2017 National baseline report [Electronic resource]. – Access mode : https://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/poland/files/Sustainable_Development_Goals_Ukraine.pdf
5. Розпорядження КМ України від 16 березня 2017 р. № 168-р «Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року» [Електроний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80>.

Петрова Н. В., студентка,
ф-т архітектури, дизайна и изобразительного искусства,
науч. рук. – **Радионова Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

РЕКЛАМА В ХАРЬКОВСКОМ МЕТРОПОЛИТЕНЕ – СООТНОШЕНИЕ КОММЕРЧЕСКОЙ И СОЦИАЛЬНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ

9 ноября 2017 года в Киеве состоялось главное бизнес-событие осени. В Украину приехал легендарный автор бестселлера «Бизнес в стиле фанк», шведский экономист и один из мировых бизнес-мыслителей – Кьелл Нордстрем. Кьелл Нордстрем – настоящий пророк новой экономики, только отличие его состоит в том, что мысли его являются не просто гипотезами, но это реальные постулаты, подкрепленные фактами и цифрами. Его выступление началось со слов «будущее уже наступило». Так какое же это наше настоящее будущее?

«Мы живем в матрице. Эта матрица состоит из трех измерений. Измерение №1: одна планета – одна система – капитализм, и никаких исключений в ближайшем будущем, только лишь Северная Корея. Измерения

№ 2: самая быстрая урбанизация в истории человечества. Через 30-50 лет вместо 218 стран останутся всего 600 городов» [1,2].

Что нам это принесет? Рождение мультиурбанистических компаний вместо мультинациональных. Это компании, которые родились в городах, и их производство зависит от наличия города, поскольку их клиенты – городские жители. Чем быстрее развиваются технологии, тем быстрее происходит урбанизация.

Современные крупные города составляют основу экономики стран. В развитых странах больший процент населения приходится именно на города. С ростом городов развивается и меняется и рынок товаров и услуг. На свет выходят все новые и новые корпорации, предприятия, магазины, бренды. И всем им нужно быть конкурентоспособными. Что надо, чтобы увеличить потребительский спрос? Конечно же, реклама, которая в тоже время выступает механизмом коммуникации в системе города.

В рамках нашего исследования нас в первую очередь интересуют «особенности коммуникации – наружная реклама – горожане. Так как город не существует без диалога, соответственно интенция диалога, то есть способность к диалогу, готовность к нему, составляет природу горожанина. Горожанин постоянно включен в пространство города, которое разворачивается как пространство тотального диалога» [3, 4]. Реклама без преувеличения сопровождает нас всю нашу жизнь. Куда бы ты ни пошел, что бы ты ни делал – ты видишь её. Огромные билборды и банеры, невероятное количество листовок, газет и журналов. Реклама в интернете, реклама на домах, реклама на продукции, реклама в транспорте. Рекламу размещают в самых людных местах. В тех местах, где вы ее уж точно заметите. Одно из самых популярных для этого мест – общественный транспорт.

На рекламу в общественном транспорте вы всегда обращаете внимание. Если ваш взгляд не прикован к телефону, книге или окну, то он наверняка изучает стены окружающего его пространства. Для исследования мы взяли метрополитен своего родного города Харькова. Харьковское метро – это три ветки: Зелёная (она же Алексеевская), Синяя (Салтовская) и Красная (Холодногорско-заводская), 30 станций и более 500 тыс. человек, которые ежедневно пользуются его услугами. По большей части эти люди представители средних и низших слоев населения.

Реклама захватила станции метро целиком. Её размещают в салонах вагонов, на самих вагонах и на станциях. Это может быть как небольшая листовка, так и полностью обклеенная станция (например: станция Исторический музей, все стены которой обклеены рекламой магазина техники).

При исследовании рекламы были выделены следующие виды: дешёвое жильё, скидки (на технику, на продукты и т. д.), концерты и фестивали, одежда и обувь, «дешёвые» деньги, курсы и обучение, услуги, социальная реклама и другая. Больше всего рекламы в вагонах на Синей (Салтовской) ветке. Она составляет 39,22% от всей рекламы. На ней преобладает реклама курсов и обучения (примерно 11%), услуг (примерно 10%) и дешевого жилья (9,27%). Стоит отметить, что именно на этой ветке есть поезда нового типа, в которых

нет рекламы, а так же вагоны с различной информацией об истории города или интересных местах Харькова. Так же присутствует социальная реклама, но ее, к сожалению, всего 1,32% от всей рекламы. Так же на этой ветке встречаются станции, полностью обклеенные рекламой.

Далее по заполнению вагонов рекламой идет Красная (Холодногорско-заводская) ветка. Её доля составляет 36,62% от всей рекламы. Про нее стоит отметить, что это самая протяженная и старая ветка из всех трёх. На Холодногорско-заводской ветке преобладает реклама дешёвого жилья (12,77%), курсов и обучения (примерно 11%), а так же заведений общественного питания (9,92%). Социальная реклама больше, чем на остальных двух ветках – 2,84%. Так же на этой ветке довольно много рекламы различных концертов и фестивалей – до 13%.

Меньше всего рекламы в вагонах Зеленой (Алексеевской) ветки – 24,16%. На ней преобладает реклама концертов и фестивалей (14%), заведений общественного питания (10,32%) и скидок на технику (7,44%). Социальной рекламы – 1,86%. Так же на этой ветке появляется реклама кино и такси.

В целом, на всех трех ветках преобладает реклама скидок – 18,44%, заведений питания – 10,39%, дешёвого жилья – 9,35% и услуг – 9,09%. Доля социальной рекламы составляет 2,07%.

Итог исследования довольно печальный. Реклама агрессивна и её много. И, к сожалению, она не справляется с задачей эффективного дискурса горожан, формирования городского социума. Она направлена только на низшие слои и их потребности: скидки на продукты, жилье, «дешёвые» деньги, ломбарды и т. д. Даже довольно большое количество рекламы различных мероприятий, которые повышают культурный уровень и сплоченность горожан, не слишком сглаживает этот разрыв – у горожан просто не хватает финансов. Однако я не могу не отметить одну положительную тенденцию. Это появление и развитие социальной рекламы, вагонов с историческими сводками и т. д. Реклама в Харьковском метрополитене по большей части коммерческая и не справляется со своей задачей «социального демпфера». Нужно и дальше активно развивать социальную рекламу при этом решительно сокращая количество коммерческой рекламы.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Кьелл Нордстрем выступил в Киеве <https://www.rbc.ua/rus/news/kell-nordstrem-vystupil-kieve-1510823386.html>

2. Риддерстрале Й., Нордстрем К. Бизнес в стиле фанк. Капитал пляшет под дудку таланта / Йонас Риддерстрале, Кьелл Нордстрем ; Изд-во – Манн.

3. Радионова Л. А. Повседневность городской коммуникации / Современный город: социальность, культуры, жизнь людей: материалы XVII Международной научно-практической конференции Гуманитарного университета, 14–15 апреля 2014 года: доклады / редкол.: Л. А. Закс и др.: в 2 т. – Екатеринбург: Гуманитарный университет, 2014. – Т. 1. – 404–409 с. Иванов и Фербер. – 2011. – 296 с.

4. Радионова Л. Наружная реклама в коммуникативной системе города / Радионова Л., Радионова О. Материалы Международной научно-практической конференции «Корпоративные стратегические коммуникации: новые тренды в профессиональной деятельности». г. Минск 22-23 февраля 2018 года. Белорусский государственный

Пироженко Д. П., магістранта,
наук. кер. – **Оболенцева Л. В.**, канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

НОВІ ТУРИСТИЧНІ ТРЕНДИ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИСТА

На сьогоднішній день туризм вже не відіграє звичної ролі транспортування подорожуючих із точки А до точки Б, з вивченням нових місць та пам'яток. Це глибокий процес інтегрування із місцевою культурою, вивчення нового укладу життя, мови, пам'яток природи, отримання незабутнього досвіду, зміни в мисленні та самоусвідомленні людини загалом.

Українці не відстають від розвитку сучасних технологій та активно використовують нові можливості для комфортних та цікавих подорожей. Туроператорами відзначається створення певних туристичних трендів, які яскраво характеризують напрямки та характер подорожей.

Розглянемо головні «тревел-тренди», які зараз знаходяться на піку популярності у населення України.

Головною із причин туризму, як такого, є те, що люди люблять занурюватися в місцеву, не схожу на власну, культуру, спілкуватися з місцевими і намагати зрозуміти їхній спосіб життя і думок. Однак, в останні часи, туристи починають потроху відходити від даного звичного емпіричного способу подорожувати. На зміну йому приходить новий напрямок, головний фокус якого орієнтується на туриста як такого. Тобто, люди починають подорожувати, в першу чергу, для того, щоб зрозуміти самих себе, а не місцеві спільноти. Особливо з таким настроєм подорожують молоді люди з України.

Ще одним туристичним трендом стає поєднання роботи та мандрівок разом, запропонований діловими мандрівниками. Новою тенденцією буде «цифрове кочівництво» в режимі повного робочого дня або часткової зайнятості протягом місяця або більше. З хорошим доступом Wi-Fi практично по всьому світу, при розвитку месенджерів для корпоративного спілкування і онлайн-інструментів для управління проектами, а також з професійним коворкінгом в великих містах, працювати з різних кінців світу протягом більш тривалого часу стане набагато зручніше [2]. Головними напрямками, куди подорожують ділові мандрівники із України є країни Європи.

Відомою особливістю сучасних туристичних трендів є поширення гастрономічних турів – такого виду туризму, основна мета якого – знайомство з тією чи іншою країною через призму національної гастрономії. Для гастрономічного туриста їжа, в першу чергу, – категорія культури. Українцям стає все цікавіше відвідувати місцеві ринки і сидіти за одним столом із місцевими жителями [2].

Цілком реалістичною теорією є те, що туристи з України будуть повноцінно вибирати напрямки на підставі своїх кулінарних уподобань. Прогнозується, що особливо цікавою для мандрівників «фуд-loverів» в наступному році буде Японія з її унікальною кухнею, традиційними ринками та інноваційним підходом до їжі.

Також спостерігається тенденція до подорожей для декількох поколінь одночасно – сімейний туризм разом із родичам різного віку. Туроператори відзначають, що лише за минулий рік українці бронювали місця в готелях з урахуванням кількості членів родини майже в два рази частіше: особливо важливими були наявність розважальних місць для дітей, та спеціальні зони відпочинку для людей похилого віку.

Щодо ексклюзивних географічних напрямків, до яких все частіше починають подорожувати наші співвітчизники, то слід виділити такі, як Албанія і Тенеріфе, а також Китай (о. Хайнань), – є одним із лідерів раннього бронювання [1]. Тобто, спостерігається ще один нетиповий «тревел-тренд» – вивчення маловідомих, непопулярних місць. Пізнавальний характер туризму розбавляється дещо дослідницькою складовою.

З урахуванням таких різноманітних особливостей подорожей збільшується загальна кількість туристів з України. Українці стали подорожувати значно більше та освоювати нові туристичні напрямки. Наприклад, туроператорами відзначається, що зараз наші співвітчизники почали активно користуватися ранніми бронюваннями місць, які реалізуються в 8 разів активніше, ніж в минулому році. Це означає, що загальна чисельність туристів починає активно зростати. Причому, українці ставляться до цієї події відповідально та завчасно, попередньо підготовлюючи як себе, так і вивчаючи детально обраний напрямок.

Отже, можна зробити висновок, що українці підходять до туризму все більш усвідомлено, з точки зору як саморозвитку, так і в «ресурсозберігаючому» до природних ресурсів сенсі. Більше, ніж будь-коли мандрівники починають з відповідальністю ставитися до свого впливу на економіку і життя тих, хто проживає в тому місті чи країні, куди вони збираються.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Українці стали більше подорожувати: куди найчастіше їздять по безвізу і не тільки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ukraine/ukraincy-stali-bolshe-puteshestvovat-kuda-chashche-vsego-ezdili-po-bezvizu-1110814.html>.

2. Туристические тренды 2018: что будет на пике популярности? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.momondo.ru/kuda-poehat/post/turisticheskie-trendy>.

Пироженко Д. П., магістрантка,
наук. кер. – **Радіонова О. М.**, канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

СУЧАСНІ ТУРИСТИЧНІ НАПРЯМКИ УКРАЇНЦІВ

Сучасні туристичні тенденції в світі постійно змінюються, вносячи свої особливості до вподобань та напрямків потоків туристів. Україна не відстає від світового товариства й заслуговує на детальний розгляд сучасної ситуації в сфері туризму. Адже 11 червня 2017 року відбулася значна подія для нашої держави – було запроваджено безвізовий режим, що дає можливість почати новий відлік у подорожах українців загалом.

Нові привілеї дозволили українцям вносити вагомий вклад до бюджету інших країн, адже потік наших співвітчизників за кордон у пізнавально-рекреаційних та інших цілях різко збільшився. За даними державної прикордонної служби, лише у 2017 році понад 400 тисяч українців скористалися безвізовим режимом, і зараз ця цифра продовжує зростати.

За даний період, згідно зі статистикою ДПСУ, українці найбільше відвідували Польщу та країни ближнього зарубіжжя. Так, Польщу відвідало понад 94 тис. українців, Румунію – 79 тис., Угорщину – 55 тис. наших співвітчизників, а Словаччину – майже 27 тис [1].

Поїздки до Європи були найпопулярнішими, тому останніми роками попит на європейські напрямки значно зріс. Особливим є те, що все більше українців хочуть проводити різноманітні свята за кордоном, тому розпочинають бронювання квитків заздалегідь. Особливо це стосується таких великих свят, як Новий рік. Бронювання місць для поїздок до Європи українці починають ще з вересня.

Зростає попит поїздок до Італії, Іспанії, Болгарії, – це пов'язано не лише з безвізовим режимом, а й зі широкою польотною програмою. Попит на Іспанію виріс у 10 разів, а на Італію, Болгарію, Чорногорію, Кіпр – у 5 разів.

Уподобання українців змінюються в залежності від пори року. Якщо влітку популярністю користуються теплі країни та Європа, то взимку віддають перевагу гірськолижним курортам. Але в усі часи стабільно відправляються на відпочинок до країн, куди літали масово й до безвізу – до Єгипту та Туреччини.

Традиційно українці формують особливо багато запитів на тури до теплих країн, на противагу гірськолижним відпочинкам. В першу чергу, це курорти Єгипту. Завдяки тому, що країна є цілорічним напрямком, Червоне море – найтепліше море світу, а інфраструктура динамічно розвивається, туристичний потік із України з кожним сезоном збільшується.

Лише в 2017 році попит на Єгипет зріс у 10-ть разів, а на Туреччину – в 13. Якщо порівнювати показники відвідування окремо Туреччини, то можна сказати, що потік українців до даної країни за останні два роки збільшився в півтора рази. Причому, найпопулярнішим зимовим напрямком так і залишається Єгипет, а літнім – Туреччина [2].

Аналізуючи загальні дані, можна стверджувати, що українці стають особливо активною туристичною нацією. Характер подорожей, туристичні цілі та маршрути стають більш розгалуженими.

Найпопулярніша пора року для подорожей – тепла пора року, коли велика кількість українців прямують на пляжні курорти до прибережних міст. Усе частіше населення України подорожує самотійно, без використання послуг туристичних агентств, авто та особливо авіатранспортом.

Таким чином, нині українці поступово роблять більш вагомий внесок у розвиток світових туристичних ринків та регіонів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Українці стали більше подорожувати: куди найчастіше їздять по безвізу і не тільки [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.segodnya.ua/ukraine/ukraincy-stali-bolshe-puteshestvovat-kuda-chashche-vsego-ezdili-po-bezvizu-1110814.html>

2. Як змінилися уподобання українських туристів у відпочинку закордоном [електронний ресурс] – Режим доступу: <https://daily.rbc.ua/rus/show/izmenilis-predpochteniya-ukrainskih-turistov-1514379361.html>

Радионова Л. А., канд. филос. наук, доц.,
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина

КУЛЬТУРА КАК ИМПЕРАТИВ МОДЕРНИЗАЦИИ ГОРОДА: МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ

В городской социокультурной среде базисным состоянием является модернизация – в противовес традиционалистскому миру деревни. Культура становится решающим элементом, реализующим «наведение мостов» в международном сотрудничестве и в целом в межцивилизационном пространстве в процессе модернизации. Культура каждой страны может быть понята лишь в собственном контексте, и рассматривать ее надо как единое целое. Культура обладает конкретными механизмами, способными облегчить реализацию модернизационных процессов в условиях городской субкультуры. Эти механизмы описаны в трудах крупнейших культурологов и социологов XX–XXI в.

Есть поразительное по своей точности высказывание: «Город – двуликое и трагическое детище двойственной истории человечества... «Городская революция» есть рубеж исторического и доисторического миров. Если в пещере, шалаше, палатке из шкур человек еще жил среди окружающей его природы, то за стенами города он впервые создал свой собственный мир, пыльный, тесный, некрасивый, но все-таки свой. Город – символ изоляции человека от природы и одновременно символ его творческой активности... город помог человеку познать самого себя. Он способствовал высвобождению Личности. В городе человек был подавлен монотонностью созданного им самим муравейника, но в городе же раскрылось внутреннее богатство его духа.

Сократ и апостол Павел, Шекспир и Достоевский – дети Города» [7, с. 4–11].

Город – детище гегелевского «закона отрицания отрицания». В этой специфической социокультурной среде базисным состоянием является модернизация – в противовес традиционалистскому миру деревни. Культура становится решающим элементом, реализующим «наведение мостов» в межцивилизационном пространстве в процессе модернизации. Как отметил Д. Белл, «каждое общество стремится установить набор смысловых значений, посредством которых люди могут определять свое отношение к миру. Эти значения определяют набор целей, подобно мифу и ритуалу объясняют характер доступного опыта или рассматривают изменения в природе сквозь призму человеческих способностей к магии или технике. Они воплощаются в религии, культуре и труде. Утрата смысловых значений в этих областях создает состояние непонимания, в котором люди не могут находиться и которое с необходимостью побуждает их к поиску новых значений, чтобы в итоге не осталось чувство нигилизма или опустошенности» [1. С. 146–158].

Максиму Белла можно модифицировать так: в каждом социуме имеется определенный смысловой набор, выражающий мироотношение данного социума, и этот набор воплощается в культуре. Об этом же пишет К. Гиртц, назвавший культуру «системой регулирующих механизмов, включающих планы, рецепты, правила, инструкции... которые служат для управления поведением. ...Не обусловленное моделями культуры (системами значимых символов) поведение человека стало бы практически неуправляемым, оно сводилось бы к спонтанным бессмысленным поступкам и безудержным эмоциям, у человека практически не мог бы сформироваться опыт» [2, с. 44–45]. При этом, по констатации У. Грэма Самнера и Рут Бенедикт, «каждая культура может быть понята лишь в собственном контексте и рассматривать ее надо как единое целое» (цит. по: [8, с. 47]). И здесь ключом к сердцевине проблемы является констатация К. Клакхона: «Концепция культуры необходимо вызвана к жизни самой пластичностью человеческого существования... Если людей, несмотря на их отличия друг от друга, можно научить думать, чувствовать, верить и действовать определенным образом, примерно одинаковым для целых групп... если целые группы или общества научаются делать определенные вещи более или менее однотипно – ...такое поведение, особенности которого усвоены всей группой, которое передается от старших поколений потомкам и в какой-то мере воспринимается от другой группы, называется культурой» [3; 9].

Какие же конкретные механизмы, способные облегчить реализацию модернизационных процессов в данных непростых условиях, предлагает культура? *Во-первых*, согласно Дж. Мердоку, существуют так называемые культурные универсалии – общие элементы и черты, свойственные всем культурам. По Мердоку, можно выделить более 60 таких универсалий (спорт, украшение тела, совместный труд, танцы, образование, похоронные ритуалы, гостеприимство, запрет инцеста, юмор, обычай дарить подарки, сексуальные правила и ограничения, изготовление орудий труда, наличие языка и религиозных обрядов и т. д.) (цит. по: [8, с. 45–46]).

Во-вторых, существует «эпидемическая теория» культурных контактов: мельчайшие элементы культуры («мемы») свободно и хаотично «перелетают» из одной культуры в другую, где частично отторгаются, частично приживаются, а частично «мутируют» [5, с. 627]. В последних двух случаях происходит приживание и «размножение» чужеродных мемов в инокультурном «теле». Эти процессы приводят к сближению культур (сперва на поверхностном, затем и на глубинном уровне). Именно так происходило изменение культурного кода, ментальной карты у всех народов мира, принимавших монотеистические религии на стадии разрыва с первоначальной анимистической стадией (например, посредством употребления новых, свойственных именно данной монотеистической религии имен).

В-третьих, в рамках школы американской культурной антропологии сформировался так называемый «метод аккультурации». Согласно данному методу, аккультурация есть процесс контакта культур, в результате которого изменяются и самые культурные парадигмы; культурные и цивилизационные различия между этническими общностями при вступлении в непрерывный и непосредственный контакт постепенно выравниваются (цит. по: [4, с. 16]).

В-четвертых, культурные и поведенческие нормы в значительной степени институализируются посредством языка (и шире – знаковых систем). «Многие понятия кажутся нам само собой разумеющимися только потому, что они укоренились в нашем языке... Язык делит природу на части, формирует понятия о них и придает им значения главным образом потому, что мы пришли к соглашению организовать их именно таким образом. Это соглашение... закодировано в моделях нашего языка» (цит. по: [8, с. 53]). Классический пример – радикальный (и удавшийся) проект М. Кемаля Ататюрка по принудительному переходу целого народа со старо-османского языка на новотурецкий.

В-пятых, культура (по концепции Уорда Гуденау) состоит из четырех основных элементов – понятий (концептов), отношений, ценностей и правил (норм) [8, с. 48–50]. Каждый из этих элементов, взятый по отдельности, может быть подвергнут трансформации по каким-либо приведенным выше матрицам; в свою очередь, подвергнувшись изменениям, любой из указанных элементов немедленно начинает трансформировать остальные (в силу принципа обратной связи) и, в конечном результате, меняет всю систему (в силу принципа эмерджентности). Именно так, к примеру, происходила трансформация всех сторон жизни аборигенов в регионах, подвергшихся европейской колониальной экспансии.

Таким образом, известные философам механизмы социализации и аккультурации выступают своеобразным императивом в междивизиональных диалогах, возникающих в городской среде.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Bell D. The Cultural Contradictions of Capitalism. – N. Y., 1976.
2. Geertz C. The interpretation of culture. – N. Y. : Basis Books, 1973.
3. Kluckhohn C. Culture and behavior. – N. Y. : Free Press, 1962.

4. История и культурология / под ред. Н. В. Шишовой. – М. : Логос, 2000. – 456 с.
5. История философии : учебник для вузов / под ред. В. В. Васильева, А. А. Кротова, Д. В. Бугая. – М. : Академический проект, 2005. – 680 с.
6. Кармин А. Культурология. – СПб., Издательство «Лань», 2003. – 928 с.
7. Мень А. История религии. – М. : Слово, 1991. – Т. 2 : Магизм и единобожие. В поисках пути, истины и жизни. – 462 с.
8. Смелзер Н. Социология. – М. : Феникс, 1998. – 688 с.
9. Радионова Л. А. Социальная память города как детерминанта ресурсных полей культуры города / Город. Культура. Цивилизация. // Матер.IV международной науч.-теорет. интернет-конф. – Харьков, ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2014.

Радионова Л. А., канд. филос. наук, доц.,
Семерульник А. О., студентка, ф-т ЭП,
*Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

МИФОЛОГИЗАЦИЯ ПУБЛИЧНОГО ПРОСТРАНСТВА ГОРОДА

Миф и город – категории, точка соприкосновения которых находятся на уровне человеческого сознания. Миф как система образных представлений неотделима от действительности, и его специфика заключается в выстраивании целостной картины мира. Город как информационно–визуальное выражение образных представлений есть специфическое поселение людей, отгороженное от хаоса и благодаря мифу глубоко структурированное.

В современном мире социум перешел к искусственному созданию мифов. Появляются «искусные и хладнокровные мыслители, прекрасные мастера политического расчета», иначе говоря, мифотворцы, которые сознательно стали конструировать политические мифы – вдохновляющие и мобилизующие образно выраженные идеи, которые должны превратиться в убеждения социальных групп и масс [1]. В связи с тем, что политические мифы создаются осознанно, целенаправленно, для самих создателей они не являются мифами, а в рамках определенной идеологии из них конструируется «шаблон», «чертеж», предназначенный для иного, а точнее сказать, массового сознания.

Так как политические события, как правило, «творяются» в политических центрах (больших городах), то и пространство, где разворачиваются политические мифы, – это пространство города. Городское пространство имеет физическую составляющую, представленную зданиями, памятниками, улицами, площадями и садами; эти реалии места бывают как общественными, так и частными. Но город пронизан своего рода информационными связями. Здесь создаются свои «центры вращения» информации, деятельности, человеческого общения, регулирующие жизнь людей. В нём каждый человек находит свою «нишу», в зависимости от образованности, профессии, уровня личной культуры, исторического прошлого. Каждый город имеет свое лицо, свои нравственные измерения, свою духовность, свой менталитет. Отсюда городское пространство представляет собой как физическое, так и социально-культурное

образование, которое формирует и влияет на образ жизни людей и их идентификацию.

Каждая новая власть создает свои мифы, стремясь внедрить их в массовое сознание. Процесс «мифологизации» пространства города является важным компонентом существования власти, в ее постоянной борьбе за выживание. Чтобы в этой борьбе выжить, государство должно постоянно, всеми доступными ей средствами, воздействовать на тех, от кого зависит её существование, тем в большей степени, чем эта зависимость сильнее.

Распространение политического мифа в пространстве города становится одним из способов воздействия на сознание человека. Возникает естественный вопрос: если политический миф есть нечто нематериальное (образное представление, идейное повествование), то существует ли возможность его объективно-реального существования в пространстве города? Понятно, что памятник, монумент, здание в городском пространстве не являются мифом, но они способны породить политический миф, а в рамках разворачивающейся идеологии и целую политическую мифологию. «Это может произойти в том случае, если зритель воспримет ее как визуальный аналог фрагмента рассказа об определенных событиях, о которых ему уже известно» [2]. Поэтому фотография, картина, скульптура, барельеф, плакат, мозаика, коллаж, монумент, здание и пр. могут служить представителями политического мифа (системы мифов), в форме синекдохи – части взамен целого.

Так, существование политического мифа в пространстве города обеспечивает его своеобразное информационное поле, но здесь же используются и не визуальные способы передачи политического мифа, который становится неотъемлемой частью сознания жителей этого города.

Значительные изменения городское пространство претерпевает в так называемые переходные периоды, во времена революций, что связано с возникновением новых идеологий и активизацией политического мифа как основного идеологического ядра. При этом исследователи отмечают, что такая активность мифа ведет к регрессу культуры [3–5]. В первую очередь изменения касаются информационного поля: пространство города заполняется новыми названиями улиц и площадей, лозунгами, плакатами с идейными призывами, с изображениями политических лидеров и т. д. Особой перепланировке подвергается центр – «элитарное» место города, пространство города заполняется новой идейной символикой, монументами, зданиями, несущими в своей конструкции идеи новой власти, и т. д.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Кольев А. Мифы нации и «консервативная революция» [Электронный ресурс] / А. Кольев [Режим доступа] : http://www.zlev.ru/56_1.htm
2. Рязанова С. В. Политическая мифология как актуальная проблема гуманитарных дисциплин / Общественные науки и современность, 2011. – № 1. – С. 86–96.
3. Гусева С. А. Современный политический миф: игра по законам архаики [Электронный ресурс] / С. А. Гусева [Режим доступа] : <http://freud.by.ru/pages/guseva.shtml>.
4. Михайлов Д. Н. Политическая мифология: проблема определения, структура и функции / Научные сообщения, 2010. – № 2. – С. 118–127.

5. Радионова Л. А. Политическая элита: нарастание иррациональности. Суспільно-політичні процеси на українських землях: історія, проблеми, перспективи: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Суми, 17 квітня 2015 р.: у 2-х ч. / Ред. кол.: В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, С. М. Король та ін. – Суми: СумДУ, 2015. – Ч. 1. – С. 45–47.

Радионова О. Н., канд. экон. наук, доц.,
Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина

ТУРИСТИЧЕСКИЙ БИЗНЕС И МОДЕЛЬ ТУРИЗМА: ДИАЛЕКТИКА СООТНОШЕНИЯ

Современный туристический бизнес выступает катализатором ускоренного развития национальной экономики, перераспределяет национальный доход в пользу стран (регионов), специализирующихся на туризме, является мультипликатором роста национального дохода, занятости населения и развития местной инфраструктуры. Исследование современного состояния туристического бизнеса требует уточнения теоретических и методологических оснований. Одним из основных является определение понятия «туристический бизнес». В настоящее время в науке вопрос о применении терминов «туристский» или «туристический» является спорным. В статье будет использован термин «туристический». Это связано с тем, что именно данное понятие закреплено в нормативно – правовых актах, в частности, в Законе Украины о туризме [1].

В литературе активно используется понятие «туристический бизнес». Однако большая часть авторов использует данное понятие как синоним понятий «туризм», «туристическая индустрия», «сфера туризма». Согласно нашей точки зрения, перечисленные понятия не являются синонимами, а имеют свой специфический набор отличий. Для того чтобы отразить специфику и раскрыть содержание понятия «туристический бизнес», необходимо отдельно рассмотреть определения понятий «туризм» и «бизнес».

Различными научными школами, туристическими организациями понятие «туризм» трактуется по-разному, это связано со сложной внутренней природой самого туризма, в результате чего достаточно сложно дать однозначное определение, учитывающее и включающее все его особенности. Анализ существующих подходов различных авторов к пониманию туризма позволяет объединить их в следующие группы: а) туризм – отрасль хозяйства; б) туризм – особый вид экономической деятельности; в) туризм – деятельность во время отдыха; г) туризм – сложная социально-экономическая система; д) туризм – межотраслевой комплекс.

Понятие «бизнес» с теоретической точки зрения представляет собой экономическую деятельность с целью получения прибыли. В свою очередь, под экономической деятельностью понимается сочетание действий, приводящее к

получению определенного перечня продукции, которое достигается в том случае, когда объединяются ресурсы и производственный процесс для создания конкретных товаров и услуг. Таким образом, считаем целесообразным рассматривать туризм, как вид экономической деятельности.

В туризме выделяют два вида деятельности. Первый – это деятельность туристических агентов и туроператоров по формированию, продвижению и реализации туристического продукта. Другой вид деятельности принадлежит туристам, то есть потребителям туристического продукта. Любой вид деятельности будет носить туристический характер, если использование произведенных им товаров будет связано с потреблением туристического продукта.

Таким образом, основу туристического бизнеса как процесса экономической деятельности формируют: а) процесс формирования туристического продукта; б) процесс продвижения туристического продукта; в) процесс реализации туристического продукта, который включает в себя:

- процесс продажи туристского продукта потребителю;
- процесс обслуживания туристов;
- процесс оказания туристических услуг (проживание, экскурсии, питание и т.д.);
- процесс продажи товаров, в рамках тура и вне его рамок.

Подводя итог анализа подходов к определению понятий «туризм» и «бизнес», можно определить туристический бизнес как организованную экономическую деятельность по формированию, продвижению и реализации туристического продукта, осуществляемую всеми профессиональными участниками туристического рынка, с целью получения прибыли путем удовлетворения потребностей туристов в досуге.

Для нас важным является определение понятия «туристический продукт». Г. А. Карпова в работе «Экономика туризма» отмечает различие в восприятии туристического продукта субъектами туррынка. С точки зрения производства туристический продукт представляет собой совокупность определенного количества и качества товаров и услуг преимущественно туристическо-рекреационного характера, подготовленных в данный конкретный момент для реализации потребителям. Для потребителей туристический продукт – это абстрактный потребительский продукт, состоящий из благ, источники которых находятся как в материальной (туристические товары, сооружения, инфраструктура), так и в нематериальной (услуги, общественная среда, климатические условия) форме. Таким образом, туристический продукт с точки зрения потребителя не имеет вещественного выражения. [2, с. 52] Данный подход к пониманию туристического продукта стал инновационным, поскольку в нем был сделан акцент на том, что с точки зрения производства туристический продукт представляет собой комплекс товаров и услуг преимущественно туристическо-рекреационного характера. В свою очередь, туроператор формирует туристический продукт также на основе рекреационных ресурсов, а турист именно в данных ресурсах видит цель своей поездки. Таким образом, основой туристического продукта являются

туристическо-рекреационные ресурсы.

В связи с этим, очень важным становится рассмотрение туристического бизнеса в рамках географии туризма. География питает туризм сведениями о туристских районах, ресурсах, о благоприятных и неблагоприятных факторах среды, информацией для разработки туристских продуктов и удовлетворения потребностей туристов наиболее рациональным способом. Благодаря географии совершенствуется техника и технология туризма, выстраивание территориальной организации туризма, идет поиск путей его развития в регионе, что является важным для профессиональных участников туристского рынка.

Поиски рационального способа использования туристическо-рекреационных ресурсов для удовлетворения потребностей населения и получения экономической выгоды организаторами туристского бизнеса привели к тому, что к 70-х годам XX века профессор Мейсенского университета, Нейл Лейпер, разработал целостную модель туризма. По его определению, туризм одновременно выступает в качестве бизнеса, вида деятельности, а также отрасли национальной экономики [3].

Модель туризма Н. Лейпера состоит из трех основных элементов: туристов, географической компоненты, туристической индустрии. В свою очередь, географическая компонента включает в себя также три составляющие: а) регион, который генерирует туристов б) транзитный регион; в) регион, который принимает туристов (туристическая дестинация). Таким образом, особое место в теории было отведено географическим условиям.

Центральное место в модели занимает турист. Идея Н. Лейпера заключается в том, что именно желание человека осуществить путешествие приводит в действие всю систему и создает спрос на услуги туризма в регионе, который отправляет туристов.

Транзитный регион является связующим звеном между регионом, который генерирует туристов, и туристической дестинацией, которая их принимает. Транзитный регион представляет собой место пересадки туристов с одного транспортного средства в другое (например, с самолета на автобус, который доставляет к месту путешествия), поэтому транспортное обслуживание играет здесь главную роль. Одной из функций транзитного региона является также предоставление туристам услуг со стороны предприятий ресторанного хозяйства и торговли. Не исключается, что туристы могут останавливаться в транзитном регионе на несколько дней с целью осмотра природных или исторических и культурных памятников, если данный регион их имеет.

Туристическая дестинация является следующим элементом модели. Согласно Лейперу, туристическая дестинация – это конкретная территория, которую турист выбирает для посещения и проводит там какое-то время, территория, на которой происходят основные процессы взаимодействия туриста с туристической индустрией. Именно она привлекает туристов, поскольку имеет те характерные особенности, которых нет в регионе, где постоянно проживают туристы. Именно в дестинации оказывается влияние туризма на путешественника.

Третьим элементом модели Н. Лейпера является туристическая индустрия, которая представляет собой совокупность различных предприятий и организаций, которые предоставляют туристам все необходимые им услуги (в частности, гостиничное обслуживание, сфера общественного питания, развлекательно-зрелищная сфера, спортивно-оздоровительный сервис, экскурсионное обслуживание и организации иного назначения) [4, с. 4].

Анализируя модель туризма Н. Лейпера можно отметить, что она демонстрирует взаимодействие всех элементов туристического бизнеса: потребителей и продавцов, спроса и предложения на туристические продукты. Географические закономерности территориальной организации рекреационной деятельности рассматриваются в рамках рекреационной географии. Рекреационная география и география туризма имеют схожий объект исследования – рекреационное пространство. Однако предметы познания этих двух похожих дисциплин отличаются. Предмет исследования рекреационной географии определен как территориальная организация рекреационной деятельности населения. В географии туризма предметом исследования являются пространственные закономерности развития территориальных систем организации туристической деятельности людей.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Закон Украины О туризме [Электронный ресурс] / Ведомости Верховной Рады Украины, 1995, N 31, ст. 241; С изменениями, внесенными согласно Законам N 1276-VI (1276 -17) от 16.04.2009, ВВР, 2009, N 38, ст. 535; N 2468-VI (2468 - 17) от 08.07.2010, ВВР, 2010, N 49, ст. 567 ; N 2608-VI (2608-17) от 19.10.2010, ВВР, 2011, N 11, ст. 69 ; N 3679-VI (3679-17 < / a>) от 08.07.2011, ВВР, 2012, N 14, ст. 89 ; N 4385-VI (4385-17) от 09.02.2012, ВВР, 2012, N 40, ст. 477 ; N 5316-VI (5316-17) от 02.10.2012} [Режим доступа] : <http://uazakon.ru/zakon/zakon-o-turizme.html>
2. Карпова, Г. А. Экономика современного туризма / Г. А. Карпова. – СПб. : ИТД «Герда», 2008. – 412 с.
3. Leiper N. The framework for tourism: Towards definitions of tourism, tourists and the tourism Industry // Annals of Tourism Research, 1979. – № 6. – P. 390–407.
4. Герасименко, В. Г. Развитие теории системного подхода применительно к исследованию сферы туризма / В. Г. Герасименко // Вестник национальной академии туризма, 2013. – № 2 (26). – С. 11–15.

Садовніков О. К., канд. філос. наук, доц.,
Бабасєв Е. Г., студент, ф-т менеджменту,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПАТРІОТИЗМ ЯК ФАКТОР ВІДРОДЖЕННЯ

Поняття «патріотизм» останнім часом використовується дуже часто. Але ж його значення найчастіше сприймається на суб'єктивному рівні та не має впевненого визначення, що робить саме поняття та його втілення в суспільне життя нечітким та хитким. Взагалі патріотизм як любов до батьківщини

розгортається на ментальному рівні, і це не тільки любов до землі, до території, з якою пов'язана людина, а взаємозв'язок з народом, його культурою та історією. Патріотизм стає часткою людського існування не за фактом народження, не як природній інстинкт території, а виховується та здобувається в суспільному житті людини. Розглядаючи патріотизм як суспільне явище та поняття, слід розуміти, що патріотизм розгортається та рефлексується на декількох рівнях як співвідношення загального, особливого та одиничного. Цілком зрозуміло, що суспільство взагалі складається з окремих соціальних груп та окремих людей, а це вказує на те, що й патріотизм може сприйматися та розумітися як загальне суспільне, набуває відтінків в соціальних групах та може мати суб'єктивні додатки на індивідуальному рівні.

Суспільне сприйняття патріотизму залежить від діючої в суспільстві ідеології, що створює метанарратив патріотизму, якщо ж суспільство не має єдиної ідеології, що більш притаманно сучасному суспільству, то вже на загальному рівні діють нарративи патріотизму. Різні соціальні групи спираються на обране нарративне сприйняття та розуміння патріотизму, та й ще додають власного забарвлення, прояви цього можемо бачити при політичних зіткненнях та соціальних протиріччях, що відстоюють власні патріотичні настрої. Знаходячись в соціальному середовищі, окрема людина не може залишитися пообіч соціальних процесів та не підпадати під вплив ідеологій, політичних диспутів та культури, але ж вибір серед розмаїття поглядів робить людина, спираючись на власні переконання, знання та досвід. А тому розуміння патріотизму стає індивідуальною справою, сама людина вкладає в це поняття, що для неї є батьківщина, як укласти стосунки та які дії робити.

Виховання патріотизму починається з дитинства. Сім'я, близьке оточення, система дошкільного виховання закладають основи патріотизму. Дитина сприймає патріотизм на чуттєвому рівні як данину, хоч при цьому й копіює моделі поведінки та відносини, прагнучи бути схожою на дорослих. Це є дуже важливим кроком, але ж далі у дитини формується критичне мислення, вона прагне до власних дій, які ґрунтуються на розумінні. Тільки зовнішні прояви вже не будуть формувати патріотизм. Почуття патріотизму невідмінно буде потребувати посилення, підтвердження, розуміння, тільки так почуття патріотизму стане часткою буття людини, тільки після цього патріотизм набере сенсу, стане аксіологічним здобутком, регулятором поведінки людини.

У сучасній Україні патріотизм стає не просто словом, а тим фактором, який може сприяти консолідації нації, та спрямовувати суспільні зусилля на подолання сучасних негараздів. Зараз патріотизм визначається не словом, яке дуже легко використовувати, а здійснюється та розуміється через вчинки людей. Сучасне суспільство вже втомилося від популізму та потребує результативних дій. Враховуючи, що реалією сучасності стає швидкість часу, швидкість втілення різноманітних новацій, суспільство спрямоване на швидке досягнення результатів, очікування стає нетривалим, а небачення результатів стає негативом та створює соціальну напругу.

Україна, яка перебуває у стані гібридної війни, економічній кризі,

проходить шляхом реформування багатьох сфер життя, занурилася у складні політичні маніпуляції, зіткнулася з численними труднощами європейської інтеграції, зростаючими міграційними переміщеннями, не встигає, а іноді і не в змозі вирішувати усі нагальні потреби. Наростання проблем та їх невирішеність формують почуття страху перед майбутнім, нерозуміння шляхів подолання дестабілізації, посилюючи це ганебне відчуття. А відомо, що налякане суспільство втрачає здатність до аналізу ситуації та дій, що керуються розумом.

Для подолання кризових явищ Україна має спиратися на раціональність, на розуміння того, що тільки власними зусиллями можливо досягти успіху, від дій кожного залежить загальний успіх. Для цього слід бажати навести лад не десь и колись, а там, де ти є. «Патріотичні настрої можуть протистояти відчуттю страху, відштовхуючись від розуміння, що єдине, чого нам слід боятися, – це сам страх, безрозсудний, безликий, невинуватий жах, який паралізує необхідні зусилля по перетворенню відступу в наступ ... наш народ вимагає дій – і дій негайних», – ці слова Франкліна Рузвельта прозвучали у 1933 році, коли він проголосив програму рішучих заходів по боротьбі з Великою депресією.

Танцуров Д. В., студент ф-т арх.,
наук. кер. – **Яровицька Н. А.**, канд. філос. наук., доц.
*Харківський національний університет
будівництва та архітектури, Україна*

КОМІКС ЯК ПРОДУКТ СУЧАСНОЇ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

Актуальністю теми є те, що комікси є одним із яскравіших представників сучасної масової культури. В сучасній Україні і Росії жанр коміксу посідає певне місце в середовищі художньої культури, також активно розвивається «авторський комікс».

Метою статті є дослідження актуальності явища комікс-культури та її взаємодію с мистецтвом, людьми та історією.

Масова культура – культура, пристосована до смаків широких мас людей, технічно тиражується у вигляді безлічі копій і поширюється за допомогою сучасних комунікативних технологій. Поява та розвиток масової культури пов'язані з бурхливим розвитком засобів масової комунікації, здатних виявляти потужний вплив на аудиторію.

Комікс – невелика, наповнена ілюстраціями книжка легкого, зазвичай пригодницького змісту, а також серія малюнків із відповідними підписами. Однак, це не найточніше визначення. Автор книги з яскравою і характерною назвою «Нація коміксів» Бредфорт Райт підкреслює, що прийнята характеристика comic book є помилковою, оскільки ці видання не гумористичні, вони охоплюють всі жанри, та й зовсім не є книгами.

Хоча комікс має європейське коріння, але саме в США цей жанр досяг небувалої популярності й у багатьох випадках фактично замінив собою твори

літератури.

Художні твори – це завжди гра зі споживачем, який повинен на час відключитися від світу реальності, включившись в світ віртуальності. Комікс доволі яскраво це демонструє. Причому вчорашній комікс активно стає сучасним голлівудським фільмом.

Герої коміксів стають кумирами мільйонів, їх імена стають загальними. Особливо сильно комікс впливає на світовідчуття молодого людини, несучи в собі особливий аксеологічний заряд, який має в собі як позитивні, так і негативні сторони. Так комікс вчить з одного боку героїзму і толерантності, а з іншого боку жорстокості і примітивізму.

Комікс сьогодні представляє собою медіасередовище, яке, з одного боку, має найширший вплив на населення, а з іншого – воно являє собою поверхневу реалізацію ідеологій і міфологій, що належать даному типу суспільства.

ДіПаоло в своїй книзі говорить про те, що комікси впливають на американську громадську думку і політику США. Автор вважає, що жанр супергероїки гарантує високу мораль: «Розповіді про супергероя існують як розповідь про хоробрість і дружбу, представляючи американські ідеали в найкращому вигляді, намагаючись передати строгий моральний код дітям, які читають комікси, грають у відеоігри і дивляться фільми про супергероїв». І він намагається зрозуміти, як ліберальні автори створюють подібний консервативно-орієнтований жанр.

Першим героєм американських коміксів вважається Супермен. Він виник як варіант класичного американського героя з вестерна для нового часу, оскільки старі герої не підходили для періоду великої депресії, коли розрив з реальністю став занадто великим.

В кінці п'ятдесятих герої змінюються. Це пов'язують зі Стеном Лі, який йде від ідеальних архитипових героїв, вносить деяку реалістичність. Він запускає в комікси складні характери персонажів, у яких може бути поганий настрій, які можуть хворіти, демонструвати марнославство, нудьгувати, хвилюватися про неоплачених рахунках, тощо. Стен Лі побудував нову систему характерів, пішов від одновимірних героїв, які відрізнялися лише костюмами. У позитивних героїв з'явилися і деякі негативні характеристики. Йдеться про ускладнення художнього світу, що втрачає прикмети одномірності.

ДіПаоло також зауважує: «Більшість письменників і художників, які найбільш часто асоціюються зі створенням коміксом, починаючи з Стена Лі, були євреями, тому комікси зрозумілим чином фокусуються на питаннях антисемітизму і досить часто включають відсилання на холокост. Жахливі повторювані конфлікти включають серію погромів і етнічних чисток проти мутантів (Люди Ікс) в наші дні часто очолюються білими расистами і християнськими фанатиками».

З усього цього ми бачимо, що культурні теми виникають в головах авторів коміксів, щоб потім реалізуватися в книгах і активуватися в головах читачів. Але це все-таки не прямі, а косвенні теми. І на них реагуватимуть тільки ті, хто і так готовий їх почути. Однак, в будь-якому випадку ці теми там присутні.

Хоч коміксами і багато років, що дозволяє робити з них базу сюжетів для

кінофільмів, вони все одно залишаються багато в чому відкритими для експерименту. Зважаючи на сучасні проблеми і соціальні рухи, сьогодні в комікси і фільми вводяться жіночі герої на місце чоловічих, з'являються герої азіати і африканці. Новий глядач знову вимагає модифікації старих героїв.

В цілому можна зробити висновок, що комікс є зручним для людського сприйняття засобом отримання інформації. У всі часи людині було властиво транслювати ідеї через примітивні зображення, часом супроводжуються коротким текстом. На сьогоднішній день комікс досяг стилістичної і композиційної повноти. Також, не слід забувати про сучасні авторські комікси, які пропонують різні візуальні та сюжетні новації.

Комікси породили супергероїв, що дуже важливо, оскільки вони практично повернули світу міфологічну свідомість, що говорить про потребу людства в міфах. Людина тільки на поверхні раціональна, а всередині вона залишається однією і тією ж протягом тисячоліть. Ця жива, а не навчально-книжкова міфологія може послужити в майбутньому об'єднуючим фактором для людства.

Пітяков О. С., аспірант,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПРОБЛЕМИ ФОТОБІОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ОСВІТЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ МІСТІ

Людині важко уявити своє життя без світла. Воно входить в наше існування разом із першим рухом і подихом, а починає впливати ще в утробі матері. Світло забезпечує нормальну життєдіяльність людини, визначає її життєвий тонус і біоритми.

Не дарма в усіх релігіях світу Сонце було головним божеством [1]. Наприклад, у давніх слов'ян з Сонцем символізувався бог Ярило та Дажбог, у давніх греків – бог Геліос, в Месопотамії – верховним богом вважався бог Сонця Шамаш. І, звичайно, найбільш розповсюдженим був культ Сонця у давніх єгиптян. Одним з найбільш шанованих богів був Ра, який вважався першим правителем Єгипту, а фараони – його намісники на Землі. Навіть в Біблії світлу відводиться основна роль в створенні всесвіту. Таким чином для розвитку суспільства та культур народів світу світло зіграло одну з найважливіших функцій.

Людство завжди намагалося покращити своє середовище існування. З давніх часів почали будувати поселення, обробляти матеріали та спілкуватися. Тому поставала проблема в збільшенні світлового дня, що дозволяло б покращити рівень життя суспільства, збільшити продуктивність праці та його культурний і соціальний рівень. І тут на допомогу прийшов вогонь – найперше штучне джерело світла. Він зігрівав, давав світло, захищав наших предків від хижаків, хоча й добувати його було досить складно. Однак вогонь вивів

суспільство на новий культурно-соціальний рівень і створив революцію в повсякденному житті. Починаючи з епохи палеоліту, людство почало «приручати» вогонь, створюючи перші освітлювальні прилади. Одним із них стала масляна лампа, хоча й давала вона небагато світла і була причиною пожеж. Найбільш популярним джерелом світла така лампа була в давніх греків і римлян, а також в Китаї. Першим джерелом штучного освітлення в поселеннях давньої Русі була лучина – тонка дерев'яна паличка, що розміщувалася в світець – спеціальну підставку. Такий спосіб освітлення житла використовувався не лише в бідних будинках, але й в княжих палатах. Потім з'явився факел – палка, на яку намотана тканина з смолою. Факели часто застосовувалися у війську, на кораблях, для подачі сигналів і були на той час найпотужнішими джерелами світла, оскільки не затухали навіть від дощу та вітру. В XV столітті з'явилися свічки, які дали можливість більш якісно освітлювати житла. Свічки розміщували в канделябри. За таких умов освітлення людство отримало змогу перейти на новий рівень культурного та соціального розвитку. При такому освітленні створювалися витвори мистецтва, написано багато картин та літературних творів.

На початку XIX століття в європейських містах на вулицях почали встановлювати фонарі, що мають рівне та яскраве полум'я від згорання газу. Таке освітлення збирає біля себе сотні містян, дає поштовх для творчості та демонстрації своїх талантів. Вуличне освітлення створює нову атмосферу міста, робить його більш безпечним та привабливим і відкриває нові шляхи його розвитку. А в цей час для внутрішнього освітлення винаходять керосинову лампу, яскравість якої можна регулювати. Крім того, ця лампа стає більш безпечною і зменшує небезпеку виникнення пожеж у містах.

За увесь час існування людства відбувається постійне намагання виключити темряву зі свого життя. Світло завжди впливає на психологічний та емоційний стан людини. Цей вплив здійснюється через зорові відчуття, які значно розширюються за рахунок штучного освітлення в темний час доби. Революційним етапом стало винайдення електричного освітлення. Сучасний світ неможливо уявити без електричних ламп. Навіть з далекого космосу видно сяючі мережі, як буяння глобальної цивілізації. Штучне електричне освітлення заповнило наше життя – робота, побут, комунікації, розваги – все це неможливо без використання електричного освітлення. Однак наша любов до світла призвела до руйнування і виснажування екосистеми і в багатьох випадках шкодить здоров'ю самої людини. Світло, яке наповнює нашу глобалізовану планету, розвиває світові економіки та культури, покращує настрій і створює святкову атмосферу, може нести й велику шкоду для людини. Для здоров'я та гарного самопочуття людині необхідний не лише збалансований раціон і фізичні навантаження, але й рівень освітленості. На її надлишок чи обмаль організм реагує одразу, хоча й не завжди це відчувається. А проявлятися може через певний час і викликати цілий ряд захворювань.

Особливо це пов'язано з впровадженням світлодіодних технологій. Світлодіоди набагато енергоефективніші та довговічніші, ніж лампи розжарювання. Вони мають переваги й перед люмінесцентними лампами.

Найекономічніші світлодіоди світять біло-голубим світлом. Науковцями було відкрито гормон сну мелатонін, який регулюється кількістю світла, що потрапляє до очей. Найсильніше мелатонін виробляється саме під дією синього випромінювання, яке присутнє не лише в випромінюванні світлодіодних ламп, але й екранів телефонів, планшетів, моніторів. Таким чином, людина фактично збільшує свій рівень мелатоніну в вечірній час і змінює добовий ритм, що в свою чергу, може призводити до збою «внутрішнього годинника» організму і викликати цілий ряд захворювань.

Крім того, надлишкове та яскраве випромінювання в вечірній та нічний час можуть викликати підвищену агресію, гіперактивність, нервовість, хронічну втому, зменшення концентрації уваги, головний біль, проблеми з шкірою, зменшення сили м'язів і навіть рак. Така фотобіологічна дія випромінювання на організм є наслідком діяльності людини. Створюючи нові технології ми, в першу чергу, враховуємо економічну складову і мало задумуємося про наслідки.

Отже, впровадження енергоощадних технологій в світлотехніці заощадить великі кошти та зменшить бездумне використання енергоресурсів. Однак варто задуматися наскільки важливим при цьому є аспект фотобіологічного впливу світлодіодного випромінювання на людей. Людина постійно бере від природи сировину та матеріали, покращуючи свій побут і полегшуючи працю. Для задоволення своїх потреб знищуються флора та фауна, зникають назавжди різні види рослин і тварин. Своєю життєдіяльністю людина знищує й саму себе. Дехто це робить заради власної наживи, а дехто через свою байдужість і небажання навіть подумати про наслідки. Недотримуючись законів природи світла та його сприйняття, порушуючи природний цикл добових ритмів, змінюючи рівень освітленості та спектральний склад випромінювання від штучних джерел світла, яке неприйнятне для ока людини, ми впливаємо на здоров'я та стан організму на генному рівні. Ми намагаємося зробити більш енергоефективним штучне освітлення не враховуючи фізіологічні потреби в освітленні для різних груп населення та різних умов діяльності людини. Впроваджуємо нові джерела світла, але при цьому мало досліджуємо їх вплив на організм та оточуючий простір. Тим самим суспільство переходить певну межу, наслідки якої можуть бути фатальними і незворотними.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Солнцеклонство – планетарная религия. Знания – сила. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://znaniya-sila.narod.ru/solarsis/solar/solar_00.htm
2. Боцюрко В. І. Мелатонін – «гормон ночі» і не тільки. Здоров'я України. № 2 (30) червень 2015 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://health-ua.com/article/5544-melatonn--gormon-noch--ne-tlki>
3. Sutter, E.: Schutz vor optischer Strahlung, VDE-Verlag, Berlin (2008).
4. Scientific Background Discoveries of Molecular Mechanisms Controlling the Circadian Rhythm: Press Release The Nobel Assembly at Karolinska Institutet 2017 [Electronic resource] / The Nobel Prize in Physiology or Medicine 2017 Jeffrey C. Hall, Michael Rosbash, Michael W. Young – Mode of access: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/medicine/laureates/201/press.html.

Плахотна В. Ю., студентка, ф-т арх.,
наук. кер. – **Болотова Ю. В.**, ст. викл.,
*Харківський національний університет
будівництва та архітектури, Україна*

ГЕНДЕРНА ДИСКРИМІНАЦІЯ В АРХІТЕКТУРІ

Ця тема є актуальною, оскільки в даний час проблема дискримінації в архітектурі та організації міського простору стоїть досить гостро.

Метою даної роботи є аналіз, дослідження і знаходження шляхів виключення дискримінаційного впливу на жінок і представників маломобільних груп в міському просторі, прикладного призначення архітектури в удосконаленні суспільства.

Відомі сучасні архітектори вказують, що «від невеликих архітектурних об'єктів до міст – все повинно бути для людей». Сьогодні загально визнано, що умови життя в місті і потреби індивіда в міському просторі відіграють ключову роль при плануванні міст і забудові територій, тому міське середовище повинно поважати права всіх людей жити, працювати і пересуватися без перешкод або обмежень.

На тлі дослідження і опису жіночих рухів і громадських ініціатив виникає серйозна проблема нерівномірного розподілу владних повноважень між чоловіками і жінками, заходить розмова про дискримінацію інтересів і потреб жінок в таких сферах, як міське планування, транспортне сполучення, а також в сфері регіонального планування. Для людини з інвалідністю, дискримінація – це недотримання принципів доступності. Якщо ж говорити про людей з порушеннями опорно-рухової сфери, то для них важлива наявність фізичних елементів доступності: дублювання сходів пандусами або підйомними пристроями, широкі двері.

У сучасних умовах гуманізації, підвищення уваги до реалізації прав і свобод буде актуально також розширити сферу діяльності архітектора.

Створення матеріально-просторових умов середовища, які необхідні для реалізації прав людини – головне завдання архітектора, яке має істотне значення для створення соціально, екологічно і економічно стійкого міського простору.

Розглядаючи гендерну тему в контексті містобудівного формування поселень, необхідно забезпечувати комплексні просторові рішення для рівності і справедливості з урахуванням інтересів як жінок, так і чоловіків, а також вирішення проблем доступності міського середовища для маломобільної групи населення.

При проектуванні міського простору застосовують два існуючих метода гендерного мейнстримінгу:

1. інтеграційний – виявлення і облік в проектних рішеннях існуючих відмінностей потреб користувачів,
2. трансформаційний – зміна негативних соціальних практик в ході формування просторів.

Гендерний підхід простежується в проектах містобудівників-модерністів, які виступали за культивування «досвіду чоловіків» або «способу життя чоловіків» в ході роз'єднання життєво-важливих функцій міста. На відміну від чоловічих щоденних практик традиційний «жіночий досвід» в суспільних сферах включає значну частку приватної сфери: догляд за будинком, покупки, виховання дітей, турбота про літніх і хворих.

Підбивши підсумок, можна сказати, що студентам і проектувальникам важливо оцінювати, чи реалізуються при проектуванні чоловічі, жіночі та потреби маломобільної групи населення. Виявляти ці практики можливо в ході розробки містобудівних та архітектурних проектів, враховуючи і виявляючи і жіночі потреби і цінності.

На просторовому рівні об'ємної архітектури окремих будівель і комплексів гендерний підхід означає, що будівлі не є просто нейтральними, декоративними або функціональними – вони «просякнуті соціальними смислами і інтерпретаціями людської взаємодії, які можуть бути проаналізовані крізь призму фемінізму, шляхом прийняття до уваги гендерної проблематики. Це важливо, оскільки існує необхідність відходу від загального розуміння архітектурного проектування як «нейтральної» сфери, якій притаманні об'єктивні цінності.

Формування міста як складної органічної системи дозволить підтримувати баланс інтересів різних соціальних груп, а також пристосувати середовище до потреб людей з обмеженими можливостями.

Нова модель міського простору передбачає усунення прірви між приватною і громадським життям за рахунок актуальної на сьогоднішній момент концепції змішаного використання міських просторів, яка сприяє різноманітності забудови, підтримує функціонування житлової території, зелених зон і вулиць як місць зосередження суспільного життя.

Головна задача архітектора – розробка універсального дизайну та архітектурного проекту крізь призму гендерної проблематики.

Радіонова О. М., канд. екон. наук, доц.,
Романенко А. М., студентка, ф-т менеджменту,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПОДІЄВИЙ ТУРИЗМ – ОСНОВА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ МІСТА (НА ПРИКЛАДІ м. ЕДИНБУРГА)

У сучасному світі роль туризму в економічному, соціальному та культурному розвитку багатьох міст відіграє важливу роль. Вже зараз даний вид діяльності перетворився на самостійне міжгалузеве господарство – туристську індустрію, яка розвивається швидкими темпами та розширює вектор своїх напрямків. Так за останні десятиліття з'явилися нові, перспективні та масові види туризму, і одним з таких є фестивальний, або ж як його ще

називають, подієвий туризм.

Фестивальний (тематичний, подієвий) туризм – різновид туризму, основна мета якого присвячена якій-небудь події [1], наприклад, театральному шоу, модному показу, етнічному, науковому, музичному, історичному або ж гастрономічному фестивалю. Особливості формату подібних заходів – яскравість, неповторність, ексклюзивність, регулярність проведення, а найголовніше орієнтованість на власну цільову аудиторію. З кожним роком кількість подібних івент-заходів збільшується в арифметичній прогресії, адже вони є важливим елементом у вираженні та розвитку міської ідентичності, а також збільшенні привабливості територій, де вони проходять, для вітчизняних та іноземних туристів за рахунок своєї культурно-пізнавальної та розважальної форми.

Яскравим прикладом міста, яке включає, розвиває, а також підтримує фестивальний туризм як одну зі складових основ стратегії розвитку власної території, є столиця Шотландії, місто Единбург.

Репутація Единбурга як провідного міжнародного міста-фестивалю має глибоке коріння. У 1947 році, в рамках післявоєнних зусиль щодо підвищення морального духу населення, що являло собою стимулювання культурного життя Шотландії, Британії та Європи загалом [2], було започатковано «Единбурзький міжнародний фестиваль» – фестиваль класичного і сучасного театру, опери, музики, танцю, мистецтв і ремесл, що дав старт розвитку світової столиці фестивалів. Згодом, у 1999 році відтворення Шотландського парламенту та розміщення його у Единбурзі сприяло росту числа нових культурних заходів, що почали проводитися в місті [3]. На сьогоднішній день офіційні єдинбурзькі фестивалі являють собою масштабну організацію «Festivals Edinburgh», що складається з 12 окремих заходів, в яких беруть участь 25 000 учасників з різних країн світу, більше 1000 акредитованих представників ЗМІ та 4,5 мільйони глядачів. При цьому фестивалі генерують близько 313 мільйонів фунтів стерлінгів (430 млн дол. США) для економіки Шотландії [4].

Політика організації та проведення єдинбурзьких заходів з кожним роком розширює свої межі та стає більш адаптованою до економічного та соціального розвитку міста. Так, наприклад, Единбург завжди був більш відомий своїми літніми фестивалями, але міська рада, партнери громадських організацій та учасники, які є спонсорами фестивалів, використали стратегічний підхід, аби максимально задіяти туристську і культурну інфраструктуру міста та розробили цілорічний календар івентів [3]. В цілому, місто працює в максимально насиченому режимі у літній період, але вже існують спроби розподілити навантаження на цілий рік, щоб можна було контролювати рівень потоків туристів та економічно не залежати від сезонного характеру фестивальних турів, тобто отримувати прибуток цілий рік.

Соціальний вплив фестивалів виявляється у відгуках міських жителів на рахунок того, що фестивалі збільшують їх гордість за власне місто; вчителі міських шкіл вважають, що фестивалі позитивно впливають на творчі здібності учнів, а батьки згодні з тим, що івент-заходи позитивно відбилися на добробуті

їхніх дітей [5]. Також, на офіційному інтернет сайті організації «Festivals Edinburgh» приведені наступні статистичні данні: за рахунок проведення фестивалів, близько 5 600 місцевих отримали роботу з повною зайнятістю, насамперед у сфері туризму, що позитивно відбилося на підвищенні якості життя городян [6].

Фестивалі Единбурга пропонують сценічним групам, артистам, мислителям, художникам, і вченим зі всього світу престижні майданчики і трибуни для виступів. Щороку в місті збирається величезна кількість продюсерів, імпресаріо і директорів різноманітних організацій, тому единбурзькі фестивалі пропонують унікальну можливість бути поміченим, обмінятися ідеями і укласти ділову угоду.

Крім того, що місто є захоплюючим культурним магнітом для туристів, воно ще й вважається вигідним середовищем для ведення різноманітного бізнесу, насамперед готельного та ресторанного.

Отже, фестивалі Единбурга вносять величезний вклад в репутацію столиці Шотландії як одного з найбільш привабливих і вражаючих міст світу, де роль подієвого туризму займає одне з лідируючих місць стратегії розвитку. Починаючи з часу свого заснування в 1947 році, фестивалі відіграють провідну роль у перетворенні Единбурга в космополітичне, багатогранне і гостинне місто.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Фестивальний туризм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Фестивальний_туризм, вільний. – (дата звернення 27.04.2018). – Заголовок з екрану.
2. Эдинбургский фестиваль [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Эдинбургский_фестиваль, свободный. – (дата обращения 27.04.2018). – Заглавие с экрана.
3. Фестивальный менеджмент. Российский и зарубежный опыт: сб. ст./составитель и редактор В. А. Бабков. – М. : Арт-менеджер, 2007. – 44 с.
4. Naylor R., Dr Branzanti C., McLean B. and Dr Lonie D. 2016. Edinburgh Festivals 2015 Impact Study. Final Report. July 2016. BOP Consulting, Edinburgh. [https://www.edinburghfestivalcity.com/assets/000/001/964/Edinburgh_Festivals_-_2015_Impact_Study_Final_Report_original.pdf?1469537463]
5. Фестивали Эдинбурга. Мировое лидерство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/festatic/World-Leaders-Russian-July-2013.pdf>, свободный. – (дата обращения 25.04.2018). – Заглавие с экрана.
6. Edinburgh Festival [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.edinburghfestivalcity.com> – Date of access: 27.04.2018.

Рогуля К. О., магістранта,
наук. кер. – **Оболенцева Л. В.**, канд. екон. наук., доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

На сьогоднішній день одним із найвідоміших та популярних видів туризму є пізнавальний туризм. Це туристичні подорожі, прогулянки пішки з метою відвідати загадкові місцевості. Мандрівники обирають цей вид туризму задля ознайомлення із пам'ятками культури, природою, історією та традиціями тієї чи іншої місцевості. Пізнавальний туризм є невід'ємною частиною усіх видів туризму, бо метою туристів є пізнання чогось нового та цікавого для себе. Необхідність людини дізнатися щось нове, прагнення до саморозвитку є основним важелем пізнавального туризму.

Пізнавальний туризм ставить собі за мету: відвідати історичні місця та будівлі святих; дізнатися більше про природні явища, побачити своїми очима усі красоти флори і фауни та екзотичного світу; відвідати екологічно-чисті місцевості та такі заборонені зони як Чорнобиль; придбати собі на згадку сувеніри, зробити пам'ятні фото та відео.

Так, як туризм сприяє розвитку подорожей, завдяки яким туристи в змозі відвідати інші країни, найголовнішим завданням цього виду туризму є підвищення культурного рівня людей під час мандрівок та задоволення їхніх культурних та духовних потреб. Ринок пізнавального туризму достатньо широкий. Він основним чином залежить від інтересів подорожуючих а вже потім від їхнього віку. А цікавити подорожуючих може будь-що, особливо щось незвичне, неймовірне.

Існують 2 різновиди пізнавальних турів. Це стаціонарні тури, коли турист перебуває в одному місті, та маршрутні тури, коли турист подорожує по кількох містах та ознайомлюється із пам'ятними місцями. Пізнавальні тури безпосередньо пов'язані із екскурсіями, тому тривалість цих турів 1–3 дні та при їхній організації розроблюється спеціальний графік відвідування запланованих пам'яток. Звісно, є і довші тури, але вони розраховані на великі туристичні центри.

Пізнавальні тури можуть бути будь-якої тематики, наприклад, історичні, театральні, етнографічні, літературні, пригодницькі та природні екскурсії. Від самої назви виду туризму зрозуміло, що основну роль відіграють екскурсійно-пізнавальні та культурні екскурсії, по закладах культури, музеях, виставках, галереях тощо. Якщо це історичний тур, то туристи відвідують історичні місцевості та детально пізнають історію розвитку цього місця. Якщо турист бажає пізнати культуру з усіх боків, то є тури до театрів, різноманітних музеїв, концертів.

Розміщення туристів під час турів може бути різноманітним. Але є одна вимога – щоб засіб розміщення був поруч із історичними місцевостями. З туристами працюють висококваліфіковані гіді-екскурсоводи, іноді й

мистецтвознавці. Якщо туристи приїхали із іншої країни, то треба вести екскурсії на їхній державній мові, в іншому випадку – на англійській мові. Це вважається гарним тоном, вихованістю та якісним обслуговуванням. Існує думка, що неправильний переклад матеріалу змінює зміст екскурсії і погіршує її якість. Також не слід забувати про час для самостійного огляду місцевості та ознайомлення із нею. Але це знову ж таки стосується тільки довготривалих турів на декілька днів, і залежить від обсягу програми.

Таким чином, можна зробити висновок, що пізнавальний туризм являє собою туристичні відвідування пам'яток історії та культури, туристичних територій та об'єктів культурного спадку.

Саражина Т. А., студентка ф-т арх.,
науч рук. – **Болотова Ю. В.**, ст. викл.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

«АРХИТЕКТУРА – МУЖСКОЙ МИР»

В современном обществе сложилось представление, что определенные профессии являются либо мужскими, либо женскими.

Актуальность выбранной темы состоит в том, что в истории архитектуры не достаточно много женских имен. Архитектура – это мужской мир. Ведь «архитектор» в переводе с греческого «главный строитель» и не имеет женского рода. Стоит отметить, что архитектура требует внимания и отдачи на всю жизнь вне зависимости от гендерной принадлежности.

И дело вовсе не в дискриминации женщин. Хотя не исключены и такие варианты. Глобальная причина отсутствия большого количества женских имён в списке великих архитекторов в другом.

Например, архитектор Заха Хадид говорила: «Женщине очень тяжело стать архитектором, потому что профессия оказывает на человека сильное давление и отнимает чудовищное количество времени, которое женщине хочется потратить на семью и детей. Посмотрите на меня: я все время работаю, и у меня ни семьи, ни детей. Но у меня другая цель. Вся моя жизнь была непрерывной борьбой за то, чтобы воплотить свои идеи в бетоне».

Гендерного отличия нет, но есть ряд объективных обстоятельств и факторов. Ведь многие женщины делают перерыв в работе из-за рождения ребенка. И это сказывается на профессиональном росте женщины. Стоит отметить, что роль матери сложно совместима с архитектурой. Немаловажно и то, что женщины более эмоциональны.

Архитектура – очень конкурентная среда. Работа женщин характеризуется понятиями атмосферы и настроения, и только потом фокусируется на технических моментах.

Рассматривая гендерную тему в контексте градостроительного формирования города, необходимо обеспечить пространственные решения для

равенства и справедливости с учетом интересов женщин и мужчин.

Также следует помнить о потребностях женщин в городе: уход за домом, детьми, больными и пожилыми людьми. Т. к. женщины и мужчины отличаются физическими способностями, стоит выявлять гендерные интересы всех слоев населения в ходе формирования городской среды. Ведь сами проектировщики усиливают стереотипы того, как используют пространство города мужчины и женщины.

К примеру, мужчины могут пользоваться транспортом несколько раз в день: поездка на работу и с работы. У женщин этот маршрут сложнее: поездки на работу, за детьми, продуктами и т.д. Также женщины больше предпочитают ходьбу, нежели транспорт. Чтобы удовлетворить все эти критерии, нужно позаботиться в первую очередь об удобных тротуарах, освещении, перилах, пандусах.

Таким образом, в заключение стоит отметить, что на данный момент большая часть архитекторов – мужчины. Но они не учитывают все потребности женщин для комфортной жизни в городе.

*Сарна А., канд. филос. наук, доц.,
Белорусский государственный университет
г. Минск, Беларусь*

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК НЕОБХОДИМЫЙ ФОРМАТ ОРГАНИЗАЦИИ ГОРОДСКОЙ ЖИЗНИ

Современное общество в своем развитии опирается на некоторые исходные принципы, которые могут быть оформлены институционально в виде того или иного дискурса, т. е. формы регуляции социальной (прежде всего речевой) практики в соответствии с определенными нормами какой-либо сферы деятельности – науки, политики, экономики, права, искусства и т. д. В основе таких «дискурсивных формаций» (М. Фуко) лежат базовые нормативные постулаты, традиционно выделяемые и разделяемые всеми членами сообщества. Как правило, это концепции общественного договора, которые могут интерпретироваться исследователями как форма «социального контракта» и реализовываться всеми заинтересованными сторонами в виде совместного участия и социального партнерства.

Так, в Республике Беларусь на официальном уровне реализуется система коллективно-договорного регулирования социальных отношений в рамках трудового законодательства. Она основана на Генеральном соглашении между Правительством Республики Беларусь, республиканскими объединениями нанимателей и профсоюзов, а вопрос выполнения данного соглашения регулярно рассматривается на заседаниях Национального совета по трудовым и социальным вопросам. В рамках соглашения прорабатываются и оформляются решения таких важных для общества вопросов, как выполнение основных государственных социальных гарантий, оговаривается соотношение уровня

заработной платы и доходов населения с ценами на товары и услуги, прогнозируются основные показатели социально-экономического развития Беларуси, показатели уровня жизни и социальной защиты населения, осуществляется коллективно-договорное регулирование трудовых отношений [1].

Помимо Генерального соглашения по инициативе профсоюзов трудовые и социально-экономические отношения в республике регулируют 6 областных и одно столичное, 50 республиканских тарифных, 49 областных тарифных, 255 районных, городских тарифных и 116 местных соглашений. Ввиду многочисленности указанных договоренностей общую картину на их основе представить достаточно затруднительно, поэтому остается проблема выстраивания долгосрочных стратегических перспектив развития белорусского общества. В связи с этим Белорусский институт стратегических исследований (BISS) в 2009 г. опубликовал сборник работ, в котором предпринята попытка найти объяснение стабильности взаимоотношений власти и общества в современной Беларуси [2].

Исследователи взяли на вооружение концепцию социального контракта и показали, насколько она может быть применима для объяснения ситуации в нашей стране, сложившейся за последние двадцать лет. В основе социального контракта – гласное или негласное соглашение между властью и обществом о взаимных обязательствах и ограничениях при достижении собственных интересов. Благодаря существованию такого соглашения обе заинтересованные стороны (как власть, так и социум) получают определенные гарантии: первая – сохранения своих полномочий при условии выполнения некоторого минимума обязательств перед гражданами, вторая – благосостояния (при условии лояльности к правилам игры, определенным властью совместно с гражданами или без их участия).

Говоря о социальном контракте в Беларуси, представители BISS приходят к выводу, что феномен «белорусской стабильности» основан на согласии общества с тем положением вещей в стране, которое определено властью; в свою очередь власть выполняет определенный минимум обязательств, обещанных обществу. И хотя это соглашение не достигнуто официально через демократические процедуры, но, как указывают авторы, социальный контракт и не является исключительным атрибутом демократических государств.

Эта версия объяснения нашей ситуации выглядит достаточно убедительно, однако нужно понимать, что концепт контракта (равно как и общественного договора в целом) является лишь теоретическим допущением, «объяснительной моделью», не воспроизводящей конкретное событие или реальный факт нашей жизни. Контракт как договор на основе четко продуманных норм и правил не заключается официально – это лишь дискурсивный формат некоторого положения дел на основе общественного соглашения, которое подразумевается, но далеко не всегда выполняется.

Для понимания сущности общественных отношений особую роль может сыграть концепция стейкхолдеров (stakeholder theory), используемая в стратегическом менеджменте и теории управления для объяснения стратегии

развития организации с учетом позиций и интересов «заинтересованных сторон», непосредственно или косвенно оказывающих влияние на деятельность организации или ее окружение [3]. Они имеют возможность достигать своих целей, выступая в качестве неформальной коалиции на основе деловых и партнерских отношений, которые по мере совпадения или различия интересов не всегда носят характер сотрудничества, но могут быть и конкурентными.

Известные эксперты и теоретики менеджмента Р. Акофф и Э. Фримен пришли к выводу, что любая организация является не изолированной социальной единицей, но элементом той среды, в которой она действует, влияет и сама испытывает влияние своего окружения: местных сообществ, потребителей, поставщиков, а также персонала, инвесторов и акционеров. В качестве групп, прямо или косвенно заинтересованных в деятельности корпорации, могут выступать общественные организации, органы власти, а также будущие поколения. Поэтому организация является открытой структурой и многие социальные проблемы можно преодолеть, если переустроить основные институты и наладить эффективное взаимодействие «заинтересованных лиц» в социальной системе.

Тогда социальное партнерство реализуется в виде двух- и многосторонних договоров, предполагая наличие системы социальных гарантий для всех участников установленных взаимоотношений. Механизмами регулирования отношений между партнерами выступает дискурсивная система норм и правил, процедур их реализации, нормативов, на основе которых оценивается эффективность связей, а также система социального контроля за соблюдением установленных правил [4]. В таком варианте социальное партнерство становится мощным стимулом для развития городской среды как универсального контекста взаимодействия, сцены для реализации интересов различных социальных субъектов. Это необходимый формат организации городской жизни, где встречаются «разные и равные», среди которых каждый участник социального партнерства предстает как заинтересованное лицо или сторона общего процесса развития.

Публичная сфера с точки зрения стейкхолдеров выступает как платформа для реализации сети взаимоотношений между различными заинтересованными сторонами, где ситуации и события, происходящие с одним субъектом, оказывают прямое или косвенное влияние на состояние и интересы другого [5]. Стейкхолдерами городского публичного пространства могут считаться любые индивиды или группы, оказывающие влияние на развитие общей территории проживания и деятельности, что становится возможным за счет влияния на принимаемые властями решения. И поскольку стейкхолдеры так или иначе вовлечены в этот процесс и его последствия, их интересы должны учитываться и по возможности удовлетворяться органами местной власти.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Социальное партнерство. URL: http://1prof.by/about/social_part/ (дата обращения 25.11.2017).
2. Социальные контракты в современной Беларуси. СПб. : Невский простор, 2009.

3. Freeman E. Strategic management: A stakeholder approach. Cambridge : Cambridge University Press, 2010.

4. Щербакова И. А. Социальное партнерство: основы организации и перспективы развития // Современ. высш. шк.: инновац. аспект, 2012. – № 4. – С. 210–215.

5. Попов С. А., Фомина Л. Л. От теории стейкхолдеров – к реализации концепции общих ценностей // Рос. предпринимательство. 2013. № 2 (224). – С. 60–65.

¹**Серіков Я.**, канд. техн. наук, доц.,
Коженєвські Л., д-р екон. наук., проф.,
Президент Європейської асоціації безпеки
²**Серікова К.**, студентка, ф-т менеджменту,
¹*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*
²*Європейська асоціація безпеки, Краків, Польща*

ЗАХИСТ ПСИХОЛОГІЇ І МАТЕРІАЛЬНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ ВІД ВПЛИВУ СЕКТАНТСТВА

На даний період часу спостерігається активізація впливу сектантства на окремі прошарки суспільства. При чому, в більшості випадків вплив сектантства, характеризується негативними наслідками для людини – як для її психологічного, так і матеріального стану. Дія цього соціального явища призводить до того, що в результаті страждають не тільки індивідууми, а й порушується так звана динамічна рівновага таких важливих для існування держави підсистем як «людина – виробниче середовище», «людина – соціальне середовище», «людина – сімейне середовище» [1, 2].

Достатньо об'єктивною оцінкою сектантства є його оцінка представниками духовенства класичних релігій. У зв'язку з положенням, що склалося, наведемо рекомендації захисту людини, які розроблені деканом Православного університету дияконом о. Андрієм (Кураєвим). Зрозуміло, що вони спрямовані в першу чергу на віруючу людину (зокрема – православної), але більшість із них є корисними як для представників будь-якої іншої світової релігії, так і просто для людини.

1) Назавжди запам'ятайте, що духовність – слово не просте. Не всі релігійні шляхи приводять до добра.

2) Якщо з вами говорять про віру, відразу попросіть співрозмовника виразно представитися. Не задовольняйтесь назвою його конфесії типу «Церква Христа», «Церква об'єднання», «Нова Свята Русь» тощо. Якщо перед вами «просто християнин», попросіть його чітко висловити своє відношення до православ'я, ікон. Так ви захистите свою волю вибору й уникнете прямого обману: багато проповідників саме хочуть, щоб спочатку ви й не помітили, що вам пропонують відректися від традиційної віри свого народу.

3) Сектанти часто прикриваються світськими назвами й цілями. Будьте особливо уважні, якщо вас запрошують на безкоштовні курси англійської мови: досить імовірно, що такі курси будуть засновані на вивченні, наприклад,

модернізованої Біблії або книги Мормона на англійській мові. Інше улюблене прикриття сектантів – «екологічні форуми», школи спілкування, семінари з духовного самовдосконалення тощо. Окультизм Штейнера, наприклад, називає себе гуманітарним рухом «Новий Акрополь», а секта Муна, що й на даний час іменована «Асоціацією Святого Духа по об'єднанню світового християнства», до недавнього часу організовувала педагогічні семінари відповідної спрямованості. Слід вказати, що спеціальна комісія Національної ради церков США ще в 1975 р. зробила висновок, що навчання Муна не має відношення до християнства,

4) У бесіді з проповідником намагайтеся з'ясувати не тільки те, що є загального в його вірі з іншими конфесіями, але й розходження. Якщо вони незначні (проповідник може це сказати), то постає питання: навіщо ж через них відділятися, наприклад, від класичної Православної церкви? Пам'ятайте французьку приказку: «диявол ховається в дріб'язках».

5) Вислухайте не тільки одну сторону, навіть якщо аргументи проповідника здалися вам переконливими. Як тільки вам говорять, що Біблія забороняє писати ікони й молитися за покійних батьків, тощо, зверніться за роз'ясненнями до священика або людини, яка знається на основах православного богослов'я. Не покладайтеся на свої неповні знання.

6) Не судіть про ту або іншу конфесію тільки за розповідями про недоліки її служителів. Порівнюйте не гріхи людей, а основи віровчень.

7) Не вважайте розмову про розходження віровчень проявом «релігійного фанатизму» або «нетерпимості». Не здасться ж вам носієм тоталітарної свідомості філософ, що роз'ясняє, наприклад, чим навчання Канта відрізняється від філософії Ніцше.

8) Коли вам будуть говорити, що Вчитель такий-то знайшов шлях до об'єднання всіх релігій, зверніть увагу на ту дивну обставину, що, проповідуючи загальне єднання, людей чомусь ведуть насамперед до відокремлення й поділу. Умійте виділяти сховану мету, а вона є в тому, щоб вирвати вас зі звичного соціального чи релігійного середовища.

9) Будьте просто тверезо мислячі. Не піддавайтеся ефекту юрби. Не плутайте психічну наснагу, природну при багатолюдних збіговиськах з музикою й емоційними виступами, з таїнством входження Христа у святиню людського серця. Якщо ви потрапили на збори сектантів, то хоча б не виходьте на сцену у відповідь на традиційний для них фінальний заклик прийняти «хрещення»: наслідки можуть бути більш серйозними, чим це може здатися в залі, переповненому збудженими людьми. Не кваптеся давати свій телефон і адресу новим несподіваним «друзям».

Ці правила декан Православного університету доповнює описом простої ознаки, за якою можна відрізнити проповідників численних антиправославних протестантських сект: треба попросити перехреститися й поцілувати образок Божій Матері. Сектант відмовиться. А для багатьох інших сект, особливо східного екзотичного тлумачення, чітким критерієм можна вважати відповідь на питання: навіщо Христос помер на хресті й чому він названий Рятівником? Нехристиянин швидше за все скаже, що Христос – один з Учителів, що рятують

світ від нецтва й аморальності. Для християнина ж Христос – Рятівник від небуття, і порятунок цей знайдено людьми ціною його хресної жертви.

Родичам людини, яка попала в секту, потрібно насамперед не робити головних помилок, а саме: – не надіятися, що це «пройде саме», не втрачати часу, а також не заперечувати різко й грубо його новому захопленню. Замість цього необхідно:

- ненав'язливо відновити (показати) привабливість традиційних, в тому числі сімейних цінностей;
- відновити (якщо вона згублена) теплу атмосферу в сім'ї;
- нагадати привабливість колишніх світських інтересів;
- пробудити спотворену сектантами свідомість до реальності, «заземлювати» нові психологічні сприйняття – у тому числі й сімейними подіями, подорожами, загальною діяльністю і т. п.
- створити ситуацію, в якій ця людина повинна комусь терміново допомагати тощо.

Лише після того, як з'являться перші ознаки сумніву (наприклад, у правильності, чистоті цілей або особистості керівника секти), можна дуже обережно, краще на прикладі кого-небудь іншого, заговорити про те, чому обраний шлях неминуче приведе до омани. При цьому вам необхідно приховувати емоції й свій особистий біль. За допомогою, порадами звертайтеся в громадські організації, що поєднують родичів тих, хто постраждав від сектантів, шукайте допомоги у психологів, священників [3, 4].

На закінчення слід сказати: щоб вистачило сил визволити людину з секти, з самого початку необхідно знати, пам'ятати і бути готовим до того, що на це потрібний значний відрізок часу і повинно бути затрачено багато психічної енергії й сил. Необхідно настроїтися на важку, довгу боротьбу, так як вона може бути дуже важкою, тому що ви вступаєте фактично в боротьбу за душу людини, її психічне здоров'я.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Серіков Я. О., Коженевські Л. Ф. Безпека життєдіяльності – секюритологія. Проблеми, завдання, шляхи вирішення. Монографія. – Харків : ХНАМГ, 2012. – Ч. 1. – 170 с., Ч. 2. – 332 с.
2. Korzeniowski L. F. Serikov Y. A. (współautor, 50%): Europejski wymiar securitologii. Monograf. Kraków : EAS, 2011. – 244 s.
3. Серіков Я. О. Негативний соціально-психологічний вплив сектантства на рівень безпеки життєдіяльності в державі / Матеріали III Всеукраїнської наук.-практ. конф. «Техногенно-екологічна безпека України: стан та перспективи розвитку». Ірпінь, НУДПС України, 2013. – С. 85–86.
4. Серіков Я. А. Сектантство, как негативное социально-психологическое явление, влияющее на уровень безопасности жизнедеятельности человека, общества, государства / International Conference «Education for Security – New Challenges» / ACADEMIA POMERANIENSIS IN ŚLUPSK DEPARTMENT OF NATIONAL SECURITY in cooperation with Naval Training Center in Ustka, County Office in Ślupsk & European Association for Security in Krakow, 2013. – С. 229 – 236.

УСТРОЙСТВО МАНСАРДНЫХ ЭТАЖЕЙ В СУЩЕСТВУЮЩЕЙ ЗАСТРОЙКЕ ГОРОДА

Мансардой называется дополнительная площадь под кровлей. Когда-то изобретение Жюль Ардуэн-Мансара и Франсуа Мансара привело в восторг Людовика XIV. Королевские архитекторы большое внимание уделяли крыше, а не только фасадам зданий, оформляя и обустривая их особо тщательно: эстетично и практично. Фамилия известных зодчих Франции и их изобретательный рационализм дали имя термину «мансарда».

Во многих крупных городах остро стоит вопрос нехватки полезных площадей для жилого и административного фонда.

Особенно это касается исторического центра городов, где новое строительство практически невозможно из-за отсутствия свободной земли, и единственной возможностью является использование земельного фонда ветхого жилья «под снос». Решением вопроса расширения площадей жилых и промышленных построек становится частичная реконструкция здания, путем надстройки мансардных этажей. Строительство мансарды не требует увеличения земельного участка и позволяет не только реализовать все запасы несущей способности вертикальных конструкций здания, но и придать ему дополнительную архитектурную выразительность. Механизм реконструкции зданий в условиях города должен быть максимально быстрым и экономичным. Такую возможность обеспечивает технология мансардного строительства без отселения жителей или остановки работы организаций. Одним из преимуществ данной технологии является комплексное решение мансардной надстройки зданий, включающее в себя не только проведение строительных работ, но и обеспечение застройки высококачественными материалами и фирменной гарантией производителей и застройщика.

Строительство мансарды позволяет:

- Получить дополнительные площади с оригинальным архитектурно-планировочным и световым решением, свободной планировкой и большой высотой этажа без прекращения эксплуатации здания.

- При объединении («блокировании») с нижним этажом, устроить «пентхаусы» – двухуровневые квартиры с оригинальной планировкой, пользующиеся высоким спросом.

- Улучшить архитектурно-художественный облик здания в целом за счет формирования объемного и цветового решения «пятого фасада» – крыши, придать индивидуальность и узнаваемость дому или офису.

- Расширить полезные площади в центральных районах, в том числе с исторической застройкой, где новое строительство невозможно. Для зданий, нуждающихся в капитальном ремонте крыши, сэкономить

значительные средства, что позволяет говорить о частичной компенсации инвестору сметы реконструкции.

- Решить проблему замены ненадежной и дорогой в эксплуатации плоской кровли на долговечную скатную.

В основу уникальной технологии мансардного строительства заложен каркас из легкой металлоконструкции. На базе каркаса, выполняющего функции стропильной системы, производится укладка утеплителей и кровельного покрытия. За счет использования эффективных легких материалов и пространственной работы всего каркаса удается максимально использовать возможности материалов и достичь сверхнизкой металлоемкости, а также минимальной массы отправочных марок. Это позволяет монтировать конструкции без использования крана, что значительно удорожало бы процесс реконструкции. Такой способ позволяет исключить опасность для людей в функционирующем здании. А низкая металлоемкость опорной конструкции позволяет возводить надстройку без существенного увеличения нагрузки на несущие конструкции здания.

Экономичность такого каркаса позволяет ему уверенно конкурировать с деревянным по цене, при прочих неоспоримых преимуществах, наиболее важным из которых является соответствие самым жестким требованиям пожарной безопасности. Конструкции максимальной заводской готовности позволяют существенно снизить трудозатраты на монтажной площадке и собирать все элементы легко, как конструктор. Данная система позволила достичь надежности и долговечности конструкций мансардного этажа сопоставимой с надежностью конструкций основного здания.

Устройство мансардных помещений – одно из самых перспективных направлений в современном градостроительстве. Обширный фонд зданий с плоскими крышами позволяет говорить об увеличении объемов и возможностей применения новых технологий мансардного строительства в любых регионах.

Организация мансарды решает массу проблем по экономии площади не только в строящемся доме, но и при достройке ее к одноэтажному дому с использованием имеющейся инфраструктуры. При этом, используя легкие материалы несущей конструкции (дерево, металлический профиль холодногнутой) и по возможности легкие кровельные покрытия (металлочерепица), дополнительной существенной нагрузки на фундамент не создается, поэтому не возникает необходимости в его укреплении.

Отрицательные же стороны обустройства мансарды вполне решаемы. К ним относятся определенный психологический дискомфорт из-за уменьшенной высоты стен вследствие скошенных потолков (вполне нивелируется грамотной расстановкой мебели и других предметов интерьера), необходимость установки мансардных окон, которые несколько дороже традиционных, а также необходимость в качественных материалах и высокопрофессиональных исполнителях тепло- и гидроизоляции мансарды.

Геометрия конфигурации мансардных помещений определяется формой кровли и формой дома в плане, то есть по сути зависит только от фантазии

архитектора. Наиболее типовыми архитектурными решениями, используемыми при строительстве коттеджей, являются симметричная и несимметричная мансарды треугольного или ломаного силуэта, которые могут располагаться по одну сторону продольной оси строения либо же по всей его ширине. При ломаной форме крыши верхней части мансарды придают пологий уклон (15–30°), нижней – крутой (60–70°).

Функциональное использование мансардного этажа в подавляющем большинстве случаев определяют назначение здания и его конструкция. Если говорить о частном доме, то мансарда может выполнять роль спальных комнат для хозяев или гостей, кабинета, бильярдной, домашнего спортзала, детской, комнаты для прислуги, подсобного помещения и даже ванной комнаты – все зависит от желания заказчика, площади дома, формы кровли и особенностей проектирования мансарды, в основе которой лежит одна из трех схем планирования – коридорная, секционная или смешанная. Для малоэтажного строительства, как правило, используется секционная схема, а коридорная или смешанная – для мансардных этажей гостиничных и офисных комплексов. Стоит отметить, что мансардный этаж способен занимать как всю зону строения, так и ее часть в пределах его стен, находящихся ниже. По отношению к наружным стенам мансарды могут располагаться в створе или выходить за их границы. При ограниченном выносе мансардного этажа его опирают на консольный вынос нижележащего перекрытия, при большом выносе – на дополнительные опоры (подвески, колонны, стенки).

В зависимости от планировочных особенностей мансардного этажа различают три основных:

- мансардный этаж с формированием отдельного этажа в одном уровне;
- мансардный этаж с двухуровневым развитием;
- мансардный этаж с пространственной организацией антресольного этажа при двухуровневом развитии верхнего этажа здания-основы.

Одно из достоинств мансарды – возможность организации эффективного естественного освещения помещений, что достигается использованием мансардных окон. За счет своего наклонного положения в среднем мансардное окно на 30–40% эффективнее вертикального фасадного окна аналогичной площади. Колоссальный выбор представленных на украинском рынке моделей мансардных окон, широкий спектр их конфигураций плюс необычайная способностью преобразовывать интерьер позволит выбрать оптимальный вариант окна для каждой конкретной комнаты в зависимости от ее назначения.

Использование энергосберегающих стекол в пакетах мансардных окон плюс выбор качественных окон от известных производителей с их профессиональным монтажом позволит ликвидировать возможные утечки тепла через окна, противоударных и закаленных – обеспечит безопасность домочадцев от любых внешних условий и капризов природы.

Полностью закончив оформление мансардного этажа, связав его коммуникации с инженерными внутридомовыми сетями, построив лестницу и расставив мебель, Вы в полной мере ощутите прелесть этого места, словно магнитом притягивающего всех домочадцев к любованию звездным небом над

нашими головами и, как завещал И. Кант, осмыслению нравственного закона внутри нас.

Холотко І. О., магістранта,
наук. кер. – **Оболенцева Л. В.**, канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

РЕЛІГІЙНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СВІТІ

Пізнання власної культури через пізнання інших культур – ідея історика культури XVIII ст. І. Р. Гердера – передбачала визнання рівності всіх людей, які живуть на Землі, а також визнання рівноцінності всіх культур. Одним з інструментів пізнання іншої культури можна назвати релігійний туризм.

Релігійний туризм як соціально-культурне явище привертає людей через низку причин, у числі яких – природний інтерес до способів життя і вірувань інших народів, а також можливість встановлення діалогу з іноземцями.

У взаємодії, взаємовпливі і взаємозбагаченні культур істотну роль відіграють міжнародні туристські організації, які сприяють безпосереднім контактам представників культури різних країн світу.

Якщо у внутрішньому релігійному туризмі культурна спадщина стимулює національну гордість за історію культури і релігії своєї країни, то в міжнародному релігійному туризмі культурна спадщина стимулює повагу та розуміння інших культур та інших релігій і, як наслідок сприяє миру і взаєморозумінню. Релігійний туризм, насамперед зарубіжний, виконує важливу миротворчу місію в міжцивілізаційних контактах різних народів і являє собою унікальний засіб міжкультурної комунікації [1].

Під час релігійно-пізнавальних подорожей відбувається масовий обмін і збагачення знаннями в галузі країнознавства, засвоєння нових вражень, знань і культурного досвіду між представниками багатьох народів і різних релігій. Найбільш важливим результатом міжкультурних контактів стає розширення у туристів уявлень про загальну картину світу, отримання нової інформації, пов'язаної з культурною і природною спадщиною, що належать до існуючих і пішли в історичне минуле вірувань і релігій, формування шанобливого ставлення до представників інших релігій, особливо до тих, які самі відрізняються віротерпимістю.

Поряд з традиційними формами релігійно-пізнавального туризму (тематичні лекції з релігії, відвідування місць паломництва, культових споруд) слід згадати і такі нові форми, як відвідування тематичних релігійних центрів («Біблійний парк» в США, «Парк Святої Землі» у Бразилії і т. д.), релігійні круїзи, а також занурення в життя релігійної громади (монастиря, тощо). Сьогодні оглядати релігійні пам'ятки щорічно відправляються 300–350 млн осіб у всьому світі, здійснюючи при цьому більше 3 млрд. поїздок [2].

Релігійний туризм реалізується, в основному, за межами України у вигляді пізнавальних та паломницьких турів до Єрусалиму, Мекки, Медини, до відомих монастирів та інших сакральних святинь тощо.

В контексті глобальної місії міжнародного релігійного туризму як фактору та інструменту зближення народів, запобігання конфліктності та нетерпимості, виховання поваги та толерантності до інших культур та її носіїв, релігійний туризм на сьогоднішній день розвивається в трьох взаємопов'язаних напрямках:

- 1) пізнання різноманіття культур і конфесій;
- 2) збереження і відродження культури через виховання толерантності, гуманізму і культурного зростання людей;
- 3) діалог культур, релігій і цивілізацій.

Нарешті, важливим результатом релігійно-пізнавальних поїздок є більш глибоке розуміння туристами своєї культурної самоцінності й її істотної відмінності від інших цивілізацій.

Як висновок, можна визначити, що релігійний туризм створює міжкультурну взаємодію з представниками інших релігій або культур. За рахунок відвідування сакральних місць, виставкової діяльності, прийому і обслуговування туристів, у т. ч. екскурсійних послуг, відбувається формування національної свідомості та міжкультурної взаємодії, а значить, комунікації між представниками різних культур є ефективними. І, врешті-решт, найвища ступінь задоволення очікувань сприяє розумінню культурних звичаїв і традицій різних країн і народів в умовах глобалізованого світу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Международный культурный туризм как фактор межкультурной коммуникации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_tourism/moshnyaga.htm.
2. Религиозное паломничество в христианстве, буддизме и мусульманстве: социокультурные, коммуникационные и цивилизационные аспекты [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://kartaslov.ru>.

Цехмістро Н. В., магістрантка,
публічне управління та адміністрування,
наук. кер. – **Радіонова Л. А.**, канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства мені О. М. Бекетова, Україна*

КРЕАТИВНІСТЬ ГУЦУЛЬСЬКОГО МІСТА КОСІВ

Постіндустріальна економіка передових країн світу характеризується високим рівнем і якістю людського капіталу і високими інвестиціями в його розвиток, високим рівнем і якістю життя. Для вирішення принципово нових завдань створюються нові види бізнесу і розвиваються нові підходи до розвитку міст, в основі яких лежить креативність як головний інструмент

розвитку всіх сфер життя. Термін «креативний» є калькою англійського слова «creative» – творчий. В основі креативності – не тільки здатність створювати нове, але головним чином – оригінально інтерпретувати існуючі методи і схеми для створення нових продуктів.

Концепцію «креативного міста» ще наприкінці 1980-х представив британський дослідник Чарльз Лендрі і з того часу ця ідея стала глобальним рухом, який втілює нову парадигму міського планування. Дослідник стверджує, що культура творчості залежить від критичної маси людей, які зацікавлені у спільній роботі та впровадженні змін. Він заохочує використання уяви та креативу в державних, приватних і суспільних сферах, тим самим створюючи банк ідей для можливостей і потенційних вирішень будь-якої міської проблеми.

Будь-яке місто – це тверда (будівлі, дороги, водопостачання чи каналізацію) та м'яка (люди, які творять менталітет міста, який свідчить про можливості і проблеми, про атмосферу міста, про стимули розвитку і регулювання) інфраструктури. Творчі міста розвивають свою м'яку інфраструктуру: вони намагаються приваблювати висококваліфіковану і гнучку робочу силу, мислителів, творці та виконавців. Тому креативним може бути не лише генерація та застосування ідей, але й створення можливості для їх появи через стимулювання розвитку людських ресурсів.

Креативне місто, таким чином, живить, приваблює і підтримує таланти, і внаслідок цього може мобілізувати ідеї і творчі організації для вирішення проблем. Антропогенне середовище – його налаштування та використання – має вирішальне значення для створення привабливого міського середовища.

Популярність креативних підходів виникла у світі через широке визнання того, що світ і його економічні, соціальні і культурні структури різко змінюються. Не в останню чергу це було обумовлено розвитком інформаційно-технологічної революції.

Нам необхідно зрозуміти, що міста, де атмосфера, зовнішній вигляд і якість дизайну є низьким не будуть привабливими для інвесторів та самих жителів. Щоб впоратися з новими викликами необхідно переоцінити ресурси і потенціал міст і процеси управління та творення доданого продукту і вартості необхідно повторно винаходити на всіх фронтах.

На сьогодні діє програма ЄС та Східного партнерства «Культура і креативність», яка допоможе малим та середнім містам, а також цілим регіонам розвивати свій творчий потенціал. Ініціатива «Креативні міста та регіони» має на меті привернути увагу всіх ключових зацікавлених сторін до потенціалу культурних і креативних секторів, зібрати дані про місцеві культурні та креативні ресурси, а також запропонувати конкретні комплекси заходів щодо розвитку потенціалу культурних та креативних індустрій, що включатимуть розвиток культурного ландшафту, створення місцевих бізнес-кластерів, підвищення якості послуг у туристичному секторі, а також налагодження міцних партнерських зв'язків з подібними містами та регіонами у інших країнах. Українське місто Косів (Івано-Франківська область) стало переможцем ініціативи «Креативні міста і регіони», у рамках якої міжнародні експерти створять план культурного розвитку регіону та допоможуть підвищити його

креативний потенціал та туристичну привабливість. У рамках програми «Креативні міста і регіони» фіналісти отримують конкретний план дій для розвитку місцевих креативних індустрій. З України в конкурсі з 84 заявок було обрано для ініціативи місто Косів, де кваліфіковані спеціалісти проведуть заходи з обліку й аналізу даних та складуть на їх основі аналітичні схеми з використанням найсучасніших методик.

Ініціатором участі Косова в програмі була міська мерія, яка мотивувала свій інтерес прагненням зберегти та адаптувати традиційну культуру регіону до викликів сучасного світу. У своїй заявці косовська влада акцентувала увагу на унікальних місцевих ремеслах і фестивалях, а також двох розташованих поблизу креативних центрів: «Хата-Майстерня» і «Дідова хатчина». Косів – це мальовниче містечко на Гуцульщині – краї високих Українських Карпат, гірських річок і свіжого повітря. Це українське місто є районним центром Івано-Франківської області. Маленький Косів, що причаївся в долині річки, є синонімом поважних, високоякісних виробів гуцульських ремісників. Вони продаються на знаменитому косівському ремісничому ринку і виробляються у навколишніх горах, а також у Косівському інституті прикладного та декоративного мистецтва, у який стікаються студенти з усієї країни.

Хотілося б зупинитися на креативності «Дідова Хатчина», щоб було розуміння того, як високо у Карпатах творять креативний постір. Майже два роки тому О. Луканюк та Д. Фурманюк вирішили перетворити звичайне обійстя в селі Яворів Косівського району на мистецьку резиденцію. Ділянка, на якій звали «Дідову Хатчину», дісталася засновнику проекту О. Луканюку у спадок від дідуся. Саме тому простір отримав таку назву. Ідея простору: створити місце, у якому кожен міг би певний час жити, творити й працювати. Власне, у такий спосіб сприяти зростанню цього проекту. «Дідовій Хатчині» виповниться два роки, за цей час засновникам вдалося суттєво змінити простір довкола. Коли запускали проект, на території була лиш старенька хата. Пізніше звали нову домівку й стайню, почали будувати майстерню й баню, посадили город і завели овець. Засновникам хотілося, щоб у «Дідовій Хатчині» було щось живе, тому вирішили купити п'ять овець, ще десять народилося вже тут. Знайшли їм пастуха – румунську карпатську вівчарку Цімбора. Проект дому розробив друг О. Луканюка, вирішив, що все, що споруджуватиметься на цій території, має бути збудоване за традиційною гуцульською технологією. Матеріали завозили машиною та коником. Хату зводили місцеві майстри.

У «Дідовій Хатчині» поки немає світла. Проведення електрики до домівки коштує надто дорого. Встановлення сонячних панелей – теж не дешево, але більш бюджетно, але це більше екологічно і органічно вписується в концепцію креативного міста. Завдяки кампанії на «Спільнокошті» засновникам вдалося назбирати половину потрібної суми.

Приїхати до «Дідової Хатчини» може будь-хто, людей попереджають про певну аскезу – відсутність світла, туалет на вулиці, літній душ, із цим завданням чудово справляється сам «формат» місця. Перебування у «Дідовій Хатчині» безкоштовне. Якщо людина захоче, вона може лишити гроші чи попрацювати. «Дідова Хатчина» від початку не викликала жодних пересторог у

місцевих, за два роки зв'язок із місцевою громадою тільки зміцнився, що дозволяє вирішувати одне з найважливіших завдань – формування міського соціуму. Проходять різноманітні івент події, узимку, наприклад, кликали дітей розмальовувати пряники. Снігу лежало по коліна, тож чекали п'ять-шість чоловік на кілька годин. А прийшло аж шістнадцять дітей. Діти були настільки задоволені, що засновники проекту вирішили влаштувати подібні заходи і надалі.

Дорослим «Дідова Хатчина» допомагає заробити гроші. У Яворові здавна роблять ліжники. Вони створюють дизайн, на який буде попит. Таким чином виробляють пропозицію від Гуцульщини, якої на ринку зараз майже немає, і допомагають місцевим заробляти. У «Дідовій Хатчині» регулярно проходять майстер-класи. Їх проводять майстри з Косова та Яворова. Гостей «Дідової Хатчини» знайомлять з ремеслами, поширеними на Гуцульщині. А саме – ліжникарством, гончарством, різьбярством. Із часом засновники проекту планують розширити коло ремесел.

Дідова Хатчина є місцем, де можна розправити крила і пірнути в красу природи. Згадати дитинство, коли безтурботно і легко ходиш п'ятами по росі і смакуєш овочі прямо зриваючи з грядки. Або ж цілими днями тчеш собі ліжника, аби не змерзнути чи майструєш щось на гончарному крузі, щоб мати з собою частинку гуцульського хендмейду вдома. Знаходиш друзів, яких би ніколи не зустрів, йдучи по вулиці. А якщо геть не знайомий з автентичною гуцульською культурою, то обов'язково зустрінеш тут чи майстра, чи троїстого музику, чи стареньку бабцю, яка живе між горбів цілу вічність. Тут – казка і магія в простих речах: у спілкуванні, у щоденній праці, у творчій насолоді, у спокої і затишку. Це місто є прикладом того, як треба не боятися ризикувати і творити абсолютно нові сенси і генерувати ідеї серед спокою і природи, як влаштувати різні мистецькі події, творити активну спільноту та відновлювати автентичну культуру.

Таким чином, сьогодні інвестори готові інвестувати в розумні, чисті, гармонійні, гуманні, креативні, ідейні міста та регіони, де є ідейні люди, наставники, організатори, лідери; де прагнуть досконалення та зручності, не боятися ризикувати та йти до цілі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вирт Л. Урбанизм как образ жизни. *Избранные работы по социологии*. [пер. с англ. В. Б. Николаева]. – М. : Strelka Press, 2016. – 108 с.
2. Міжнародні експерти розроблять план культурного розвитку міста Косів [Електронний ресурс] // Режим доступу <http://artukraine.com.ua/n/mizhnarodni-eksperti-rozroblyat-plan-kulturnogo-rozvitku-mista-kosiv/#.WtriZN9-odV>
3. Радіонова Л. О. Місто в мінливому світі. Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. Зб. Наукових праць. Донецьк, 2008. С. 293–299.
4. Тенніс Ф. Общность и общество. [Електронний ресурс] *Социологический журнал*. 1998. № 3–4. С. 207–229. // Режим доступу http://www.fidel-kastro.ru/sociologia/tennis_ob.htm
5. Флорида Р. Кто твой город? Креативная экономика и выбор места жительства / Р. Флорида ; [пер с англ.] – М. : Strelka Press, 2014. – 368 с.
6. Флорида Р. Креативный класс. Люди, которые создают будущее [Електронний

Шепеленко І. П., канд. соціол. наук, доц.,
*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди, Україна*

ЖИТЛОВІ УМОВИ МІСТЯН ЯК ПОКАЗНИК ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

Житлові умови виступають як одна зі складових рівня та якості життя населення. «Якість життя» є комплексним поняттям, яке повинне враховувати різноманітні аспекти людського життя. Українськими дослідниками на чолі з академіком Лібановою Е. М. була запропонована національна матриця індикаторів якості життя, яка містить три блоки показників [1]. Показники першого блоку кількісно описують зовнішнє середовище, характеризують досягнутий стан, в якому відбувається життя людини і здійснюється оцінка якості життя. Показники другого блоку мають забезпечити характеристику поточного стану якості життя. Третій блок показників відбиває суб'єктивну оцінку стану якості життя самим населенням. Суб'єктивна оцінка характеризує якість життя в окремих сферах з погляду індивідуума, тобто як він сприймає доступність різних ресурсів, а також можливість їх використання. Національна матриця індикаторів якості життя найбільш повно, комплексно відображає об'єктивні та суб'єктивні характеристики цього багатокомпонентного поняття та дозволяє співвідносити показники розвитку українського суспільства та інших країн світу в просторовому та часовому ракурсі.

Високого рівня якості життя можна досягти лише при оптимальному балансі компонентів: стан, поточна ситуація і самооцінка. Можливі дисбаланси у трьох компонентах вказують на проблеми з досягненням високої якості життя. Поєднання об'єктивних і суб'єктивних оцінок може дати чотири можливі варіанти розвитку подій – благополуччя, адаптацію, дисонанс і відторгнення. [1. С. 24]

Щодо житлових умов в якості показників досягнутого стану використовується стан ринку житла в конкретній територіальній одиниці. Показники другого блоку мають забезпечити характеристику поточного стану житлових умов громадян. Суб'єктивними показниками є оцінка благоустрою та умов проживання самими респондентами.

Мета статті – дослідити суб'єктивні показники якості життя містян щодо житлових умов та благоустрою міст.

Очевидно, що забезпечення відповідного рівня якості життя населення здійснюються за двома напрямками: по-перше, це діяльність держави для забезпечення гідного рівня якості життя населення і, по-друге, це зусилля самих громадян. У той же час діяльність держави обмежується фінансовими можливостями, що зумовлені станом економіки, певним станом населення, його статево-віковою структурою, поведінкою на ринку праці тощо. З іншого

боку, суспільно-економічна активність населення значною мірою зумовлена тими правовими, інституційними нормами, традиціями, які визначені державою як основоположні в межах міста і в часових умовах. У будь-якому разі якість життя забезпечується цими двома складовими: державою та населенням. Таким чином, від розуміння населенням базових потреб та стандартів комфортного житла в деякій мірі залежить швидкість змін у кількісних та якісних параметрах житлових приміщень і тих територій, які безпосередньо відносяться до комфортних умов проживання.

Волею долі автору довелося провести дослідження оцінки благоустрою та умов проживання жителями м. Харкова. Опитування респондентів було проведене в березні-квітні 2018 року в Індустріальному, Московському, Шевченківському районах міста та охопило 510 мешканців багатоповерхівок, які мають некомфортні умови проживання. До проведення дослідження автора спонукав факт масової відмови мешканців квартир одного з під'їздів, суттєво пошкоджених в результаті недбалості комунальних служб, підписати звернення до органів місцевої влади, до працівників Жилкомсервісу з проханням відремонтувати залиті квартири і під'їзд. Аргументуючи своє рішення не підписувати звернення, мешканці залитих гарячою водою квартир говорили: «Ми не маємо євроремонтів, зможемо самі ліквідувати сліди заливу», «До наших квартир діла нікому немає, немає сенсу писати», «Ми нічого не доб'ємося своїми діями», «Нам ніколи цим займатися», «В нас взагалі грибок по всіх стінах – якось живемо».

Так, в сучасній Україні, як і в більшості пострадянських країн, умови проживання більшої частини населення залишаються незадовільними. Основними недоліками є низькі стандарти забезпеченості житловим простором та незадовільна якість житлових приміщень. Станом на кінець 2015 р. у країні загальна площа житлового фонду становила майже 974 млн м², з яких 4,3 млн м² були визнані аварійними та ветхими, при цьому для проживання їх використовує 88,5 тис. сімей. Лише 60 % житлових приміщень обладнані водопроводом та каналізацією, майже 47 % – гарячим водогоним, біля 85 % – газом та опаленням.

Але у ой же час сучасні соціологічні дослідження свідчать, що «українці досить позитивно оцінюють свої житлові умови, навіть у роки найбільшого загострення кризових явищ спостерігається стабільне підвищення частки задоволених своїм помешканням. Станом на кінець 2015 р. населення України найвище оцінює свою задоволеність зонами відпочинку або зеленими зонами навколо, неподалік місця проживання (6, 17 балів зі 10) та помешканням, місцем проживання (6,02 бали) [2].

На нашу думку, такі суб'єктивні оцінки можуть свідчити як про значне розшарування за житловими умовами, так і про викривлене сприйняття стандартів нормального житла.

Спираючись на показники національної матриці, були визначені такі групи респондентів. Погані умови проживання сприймаються суб'єктивно як добрі більш, ніж 34% опитаних, тобто третина респондентів в повній мірі адаптувалась до некомфортних умов проживання. На питання: «Чи хотіли б ви

змінити місце проживання?» більшість відповіла негативно. Наступне питання стосувалося готовності мешканців відремонтувати, прикрасити місце проживання. Відповіді більшості респондентів були теж негативні. Лише 12 респондентів виказали готовність прийняти участь, вкласти кошти в ремонт під'їзду. Свою позицію вони пояснили тим, що до них часто ходять гості, що мають високий соціальний статус, і кожного разу їм приходится вибачатися за некомфортні обставини проживання – відсутність ремонту, бруд, обшарпані стіни під'їзду, несвіжий запах. У той же час на нашу пропозицію найближчим часом розпочати ремонтні роботи (за допомогою комунальників) респонденти виявили невпевненість, стали вагатися. Таким чином, має місце невідповідність установок і реальної поведінки людини (так званий парадокс Лап'єра), що в свою чергу пов'язане з низьким ступенем актуалізації (сприйняття) проблеми респондентами. Інша група респондентів (24% опитаних) виявила ситуацію відторгнення. Умови проживання оцінювалися ними як некомфортні, відповіді на запитання: «Чи задоволені ви умовами проживання в домі, під'їзді, квартирі?» були однозначно негативними. Майже всі респонденти цієї групи мріяли, або найближчим часом планували змінити місце проживання.

Перед соціологами постають питання: з яких причин, під впливом яких факторів сформувався негативне або індиферентне ставлення містян до свого життєвого локального простору. Чому поглиблюється протиріччя між розумінням мешканцями, що саме житло здатне гарантувати людині сприятливі умови для підтримки здоров'я та досягнення довголіття, народження та виховання дітей, ведення домашнього господарства, відпочинку, спілкування в колі сім'ї, самоствердження, відчуття стабільності, впевненості та задоволення багатьох інших потреб, і неготовність діяти для його покращення та підвищення комфортності.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Вимірювання якості життя в Україні, Аналітична доповідь, Лібанова Е. М., Гладун О. М., Лісогор Л. С. та ін. – Київ : 2013.
2. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А., Білоус Є. В., Моніторинг соціально-економічних очікувань населення наприкінці 2015 р. /Український соціум. 2016. № 1(56) – С.163
3. Черенько Л. М. Житлові умови населення України та вибір пріоритетних напрямів житлової політики/Демографія та соціальна економіка, 2018, № 1 (32).

Яровицкая Н. А., канд. филос. наук, доц.,
Гайдук Е., студентка ф-т арх.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

АРХИТЕКТУРА И ГЕНДЕР

Деятельность архитектора, будь то творческие искания, самовыражение, поиск архитектурной формы, освоение новых технологий или рутинное вычерчивание нормалей, отражает жизненные принципы конкретного автора,

его взгляд на мироустройство. И хотя конечный продукт во многом определяется заданием на проектирование и требованиями заказчика, архитектор способствует формированию его запросов и в ходе работы над проектом может проявить свою гражданскую позицию.

Формируемая городская среда должна обладать инклюзивным характером и уважать права всех людей жить, работать и передвигаться без препятствий или ограничений. Поэтому архитектор и градостроитель должны обращать внимание на включение вопросов прав человека в процесс проектирования.

Как следствие при выполнении деятельности, в поле зрения которой есть люди, в архитектурном проектировании должен присутствовать гендерный подход. При проектировании городского пространства применимы оба существующих метода гендерного мейнстриминга:

1. *интеграционный* – выявление и учет в проектных решениях существующих различий потребностей пользователей;

2. *трансформационный* – изменение негативных, социальных практик, в ходе формирования пространств;

Рассматривая гендерную тему в контексте градостроительного формирования устойчивых поселений, необходимо обеспечивать комплексные пространственные решения для равенства и справедливости с учетом интересов, как женщин, так и мужчин.

Гендерный подход впервые прослеживается в книге Джейн Джекобс «Смерть и жизнь больших американских городов», где она критикует градостроителей-модернистов за культивацию «опыта мужчин» или «образа жизни мужчин» в ходе разобщения жизненно важных функций города. В отличие от мужских ежедневных практик традиционный «женский опыт» в общественных сферах включает значительную долю частной сферы: уход за домом, покупки, воспитание детей, забота о пожилых и больных.

Невнимание модернистского города к частной жизни и пространству не только негативно сказывается на качестве жизни женщин, но и скрывает и обедняет важную часть жизни мужчин. Констатация этого факта не означает, что следует целенаправленно стремиться к проведению гендерных различий между традиционно мужской – продуктивной и традиционно женской – репродуктивной деятельностью.

Целью гендерного подхода является не классификация женщин и мужчин, а выявление представления их интересов в ходе формирования городской среды. Зачастую проектировщики сами усиливают сложившиеся стереотипы того, как мужчины и женщины используют пространство. Чтобы этого избежать, власти Вены заменили термин «гендерный мейнстриминг» на «справедливое использование города» (Fair Shared City). Термин стал означать более широкую концепцию трансформации города с целью сосуществования различных социальных групп в городской среде. Этот политический подход к проектированию привел в Вене к тому, что люди стали использовать те пространства, в которых они не могли находиться или ощущали дискомфорт.

На пространственном уровне объемной архитектуры отдельных зданий и

комплексов гендерный подход означает, что здания не являются просто нейтральными, декоративными или функциональными – они «проникнуты социальными смыслами и интерпретациями человеческого взаимодействия. Это важно, поскольку существует необходимость ухода от общего понимания архитектурного проектирования как «нейтральной» сферы, которой присущи объективные ценности».

В заключение следует отметить, что в архитектурной среде наблюдается тенденция увеличения числа женщин-специалистов (по крайней мере среди студентов, но пока не руководящего состава проектных организаций). Так, среди студентов Архитектурного факультета в последние годы преобладают девушки (в пропорции 4:1), в 2015 году девушек-выпускников было в 2 раза больше, чем парней. На арену профессиональной деятельности выходят новые силы, при подготовке которых необходимо раскачивать стереотипы и избегать калькирования прошлых подходов. Более того, в последние годы дискуссии об использовании и присвоении гражданского пространства дают место низовым инициативам горожан. И в этом случае голос женщин будет слышен еще громче, ведь, как говорила Джейн Джекобс: «Женщины думают о местах, расположенных ближе к дому: улица, квартал, район. Они внимательнее мужчин и видят большую пользу от незначительных изменений. Мужчины мыслят глобально и масштабно, они больше ориентированы на решения, спускаемые сверху».

Гендерно чувствительное проектирование и сейчас так динамично развивается, и, как любое практическое проектирование, имеет массу проблем и окружено дискуссиями и спорами.

Яровицкая Н. А., канд. филос. наук, доц.,
Деревянко Ю. С., студентка ф-т арх.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры*

ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРЫ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

На сегодняшний день, самым волнующим остается вопрос культурных проблем современной молодежи. Особую тревогу вызывает сегодня молодое поколение, которое все больше удаляется от духовной культуры. Этому во многом способствует кризис системы образования, политика средств массовой информации, которые внедряют в сознание в качестве нормы безнравственность, насилие, пренебрежительное отношение к профессии, труду, к браку, семье.

Молодёжь – это социально-демографическая группа, выделяемая на основе совокупности возрастных характеристик, особенностей социального положения и обусловленных тем и другим социально-психологических свойств. Молодость как определённая фаза, этап жизненного цикла биологически универсальна. Ее характеризуют такие особенности, как

отчуждение от старшего поколения, от его ценностей и норм, уход в сферу досуга, в котором ведущими являются общение, развлечение и самообразование, связанные с коммуникативной деятельностью. В отношении к культуре преобладает потребление над творчеством, что отражает в целом жизненные позиции молодежи, сформированные всей социальной средой, ориентированной многие годы на воспитание добросовестного исполнителя и пассивной личности.

В последние десятилетия выделилась наиболее активная часть молодежи, выражающая протест против официальной культуры, существующей социальной системы и формирующая свои ценности, нормы и образцы жизнедеятельности. Такое явление в молодежной культуре представляет собой контркультуру и находит выражение в неформальном самодетельном движении разных направлений. В этом молодежном движении выделяются группы, объединенные по способу времяпрепровождения, социальной позиции, образу жизни, участию в альтернативном творчестве и др.

Результаты социологических исследований говорят, что в ТОП-10 жизненных ценностей современной молодежи входят такие ценности:

1. Семейные ценности.
2. Материальное благополучие.
3. Общение, друзья.
4. Здоровье.
5. Образование, интересная работа, самореализация.
6. Свобода, самостоятельность.
7. Престиж, положение в обществе.
8. Отдых, хобби, спорт.
9. Творчество.

Как видно из списка, семейные ценности у молодежи стоят на первом месте. В этот пункт входит как родная семья, в которой человек родился и рос, так и будущая семья, которую планируется создать

Доминантой жизненных ценностей и поведенческих приоритетов остается материальное благополучие. За последнее время наблюдается следующая тенденция: молодежь в основном отдает предпочтение не столько духовным и нравственным ценностям, сколько большим деньгам. Например, у 73% из 600 опрошенных молодых людей материальное благополучие является стимулом их жизненной активности. Умение сколачивать состояние для большинства является мерилем человеческого счастья. Полезность труда для большинства молодых людей определяется достижениями собственного экономического достатка. При этом ставится в основном цель зарабатывания денег, причем любым доступным путем, лишь бы этот путь приносил доход и чем больше, тем лучше. И поэтому жизненный успех связывается с предприимчивостью и деньгами, а не с талантом, знаниями и трудолюбием.

Такая ломка ценностных ориентиров у молодых людей отчетливо вырисовывается среди еще невыработанной устойчивой системы своих нравственных социокультурных установок. Тем более что и изменившаяся жизнь (переход от административно-плановых к рыночным механизмам)

требует новых моделей поведения. Такие жизненные принципы, как «лучше быть честным, но бедным» и «чистая совесть важнее благополучия», ушли в прошлое и на первый план выдвинулось такие, как «ты – мне, я – тебе», «успех – любой ценой». Прослеживается четкая ориентация экономических ценностей, связанных со скорейшим обогащением, а успешность определяется наличием дорогостоящих благ, славы, известности. В сознании нынешней молодежи четко выражена мотивационная установка на собственные силы в реализации жизненных целей и интересов в духе новых условий рыночного хозяйствования, ну а тут, как известно, возможны любые пути.

Молодежная субкультура, по мнению немецкого ученого Л. Хаузера, это «форма выражения процесса поиска и овладения мировоззрением». Другими словами, молодежная культура -- это явление временное, это особая форма жизненного поиска. Как говорят: «Все пройдет, пройдет и это».

Таким образом хочется отметить, что каждое поколение вносит что-то новое в развитие общества. Однако при этом все новое базируется на старых основах. Молодежь – это отражение направления развития общества. Глядя на молодых людей, можно понять, куда и с какой целью движется общество. Иногда пожилые люди ругают молодежь, считая, что они ведут себя не так, как следовало. Однако при этом не стоит забывать, что именно эти пожилые люди и воспитали новое поколение. Конечно, ценности современной молодежи отличаются от ценностей прошлых поколений. Но это вполне нормальное явление, которое показывает, что общество не стоит на месте. Единственная проблема в этом вопросе, которая может вызывать тревогу, – это если ценности меняются не в лучшую сторону.

Жизненные ориентации современной молодежи изменили свой вектор, уйдя от социальной (коллективистской) направленности к индивидуальной. Главным стремлением каждого человека стало личное материальное благосостояние. К сожалению, ценность оплаты труда стала цениться больше свободы или ценности интересной работы.

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ МІСТОМ

Дервянко Ю. С., студентка ф-т арх.,
науч. рук. – **Касинюк Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры*

ИНСТИТУТ НАСЛЕДОВАНИЯ И ОЧЕРЕДЬ НАСЛЕДОВАНИЯ ПО ЗАКОНУ УКРАИНЫ

Право наследования имеет сложную юридическую природу и богатую историю, оно исходит корнями к Древнему Вавилону и Законам XII таблиц.

В римском праве архаического периода существовало два способа наследования имущества умершего домовладыки. По общему правилу оно переходило к детям или внукам умершего («подвластным») или к другим агнатам, состоявшим с ним в ближайшем родстве. Только в случае отсутствия агнатов имущество передавалось сородичам умершего.

Под наследованием понимается переход имущественных и некоторых личных неимущественных прав и обязанностей физического лица, которое умерло (наследодателя) к другим лицам – его наследникам. Наследник – это лицо, которое призывается к наследованию в связи со смертью наследодателя. В качестве наследника может выступать любой субъект гражданского права. Наследодатель – физическое лицо, имущество которого после его смерти переходит к другим лицам, т.е. осуществляется правопреемство.

Согласно ст. 1217 Гражданского кодекса Украины наследование осуществляется по завещанию и по закону. Наследование по закону имеет место в таких случаях: когда наследодатель не оставил завещания; когда, завещание признано в судебном порядке недействительным; когда, наследники по завещанию отказались от наследства.

Наследование по закону предусмотрено главой 86 Гражданского кодекса Украины в которой предусмотрено пять очередей наследников по закону. Если ранее наследственное право Украины знало две очереди наследников по закону, то с принятием в 2004 году ГКУ их стало пять.

Первую очередь наследников по закону составляют дети наследодателя, в том числе зачатые при жизни наследодателя и родившиеся после его смерти, тот из супругов, который его пережил и родители (ст. 1261 ГКУ). К наследникам по закону относятся и усыновленные дети. Это означает, что право наследования усыновленных детей ничем не отличается от права наследования родных детей наследодателя. Внуки и правнуки наследодателя относятся к первой очереди наследников, но они имеют право получить наследство только при условии, когда их мать или отец (соответственно дед или бабушка) имеют право на наследство, умерли еще до его открытия, т.е. по праву представления.

Вторая очередь – это родные братья и сестры наследодателя, его бабушка и дед как со стороны отца, так и со стороны матери (ст. 1262 Гражданского кодекса Украины).

Третья очередь – родные дядя и тетя наследодателя. (ст. 1263 ГКУ).

В четвертую очередь, право на наследование имеют лица, проживавшие с наследодателем одной семьей не менее пяти лет до времени открытия наследства (ст. 1264 ГКУ).

Пятая очередь – это другие родственники наследодателя до шестой степени родства включительно, причем родственники более близкой степени родства отстраняют от права наследования родственников дальнейшей степени родства. Степень родства определяется по числу рождений, которые отдаляют родственников от наследодателя. Рождение самого наследодателя не входит в это число. Кроме того, к пятой очереди наследников по закону относятся иждивенцы наследодателя, которые не были членами его семьи. Иждивенцем считается несовершеннолетнее или нетрудоспособное лицо, которое не было членом его семьи, но не менее пяти лет получало от него материальную помощь, которая была для него единственным или основным источником средств к существованию.

Думаю, эта очередь наследников весьма проблематична в плане документального установления факта такого содержания ребенка. Тем не менее, такое положение законодатель предусмотрел.

Относительно размера доли в наследстве наследников по закону, то их доли у являются равными. Кроме того, законом предусмотрена возможность изменения размера доли наследников: по устному соглашению между собой, если это касается движимого имущества и по письменному соглашению, удостоверенному нотариусом, если это касается недвижимого имущества или транспортных средств.

Законодательно, а именно в статье 1270 ГКУ закреплен срок, в который нужно успеть принять наследство. Не более полугодом должно пройти с дня смерти завещателя/наследодателя (момента открытия наследства). В этот период претенденты на получение наследственного комплекса обязаны заявить нотариусу о желании получить наследство: подать заявление, подтвердить родство, представить другие необходимые документы. При этом нотариус проверяет, действительно ли умершему наследодателю принадлежала данная недвижимость. Если с правами на недвижимость все в порядке, он определяет, кому из наследников и в каких долях будет принадлежать недвижимость. Если возникновение права на наследство находится в зависимости от получения или отказа от него других наследников, то законом отведен трехмесячный срок на процедуру принятия причитающегося имущества покойного.

Таким образом, право юридического наследования имеет сложную юридическую природу, и много нюансов, дабы избежать в дальнейшем трудностей с передачей или получением наследства, необходимо знать определенные законы и статьи ГКУ, или же обратиться за помощью к квалифицированному юристу.

Ена Е. В., студентка, ф-т арх.,
науч. рук. – **Касинюк Л. А.**, канд. филос. наук., доц.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры, Украина*

ТРУДОВОЙ ДОГОВОР И СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ ЗАНЯТОСТИ В УКРАИНЕ

Современный мир не стоит на месте. Происходят процессы глобализации, развитие технологий, наблюдается переход от работы в сельском хозяйстве и промышленном производстве к работе в сфере услуг, а также последующие за этим изменения в организационных стратегиях предприятий.

Таким образом, возникают проблемы с устоявшимися законами трудового права. Жизнь диктует иные, нестандартные формы занятости.

Современные формы занятости – это собирательный термин, включающий формы занятости, отличные от стандартной хотя бы по одному из нескольких критериев. К ним относятся временная (срочная) занятость, работа на условиях неполного рабочего времени, многосторонние трудовые отношения, зависящая самостоятельная занятость и другие.

Временная занятость включает в себя работу по срочному трудовому договору, договору на выполнение проекта или определенных работ, а также сезонный труд и труд от случая к случаю, в том числе поденную работу, при которой работники заняты определенный период времени. Такой случайный труд означает занятость работника в течение очень короткого времени или на непостоянной основе. Часто это работа на несколько часов, дней или недель за оплату, установленную в рамках договоренности об оплате за день или за рабочий период. Случайный труд стал появляться на рабочих местах, связанных с работой по требованию, гигаэкономикой (экономикой свободного заработка) и работой на интернет-платформах.

При занятости на условиях неполного рабочего времени продолжительность рабочих часов короче, чем при полной стандартной занятости. В целях сравнительного статистического анализа неполное рабочее время часто определяют как работу не более 30–35 часов в неделю. Ряд форм занятости предполагает очень короткую продолжительность рабочего времени или отсутствие стабильного графика работы, при этом работодатель не обязан гарантировать определенное количество часов занятости. Эти формы занятости связаны с работой по вызову либо с другими договорными отношениями и называются договорами с нулевой нормой рабочего времени.

Трудовые отношения, при которых работники не оформлены непосредственно в компанию, которой они предоставляют трудовые услуги, являются многосторонними трудовыми отношениями, например, когда работник получает работу и оплату труда через агентства по предоставлению временного персонала, но выполняет работу для фирмы-пользователя услуг. Трудовые договоры заключены между агентством и работником, который выполняет работу, а отношения между агентством и фирмой-пользователем

услуг регулируются гражданско-правовым договором. Считается, что работники, нанятые агентствами по предоставлению временного персонала, не вступают в трудовые правоотношения с фирмой-пользователем услуг.

Такие трудовые отношения создают видимость того, что не существует в реальности, и сводят на нет или минимизируют защиту, предусмотренную законом. Эти отношения вводят в заблуждение о реальном работодателе посредством найма работников с помощью третьей стороны, либо заключения с работником гражданско-правового договора или договора о сотрудничестве вместо трудового договора, в то же время осуществляя руководство деятельностью работника и предоставляя непосредственные указания о том, как выполнять работу, что не соответствует независимому статусу работника.

Еще одна область, где не хватает правовой четкости, это зависимая самостоятельная занятость, при которой работники предоставляют услуги компании в рамках гражданско-правового договора, но их доход зависит от одного или нескольких клиентов, либо они получают непосредственные указания о том, каким образом должна быть выполнена работа. На этих работников обычно не распространяются положения трудового законодательства или действие системы социального обеспечения.

Кроме того, некоторые трудовые отношения могут носить неоднозначный характер, когда соответствующие права и обязанности сторон определены нечетко, или когда существуют пробелы и несоответствия в законодательстве, включая трактовку юридических положений или норм применения.

Современные формы занятости быстро распространяются в ряде отраслей и профессий, где их раньше не было, и их общая доля на рынке труда выросла за последнее время. Вместе с тем распространение нестандартных форм занятости заставляет задуматься о том, что эти формы занятости, по сравнению со стандартными, чаще ассоциируются с незащищенностью работников. Часто недооцениваются серьезные последствия для предприятий, например, проблемы в сфере управления, связанные с увеличением доли нестандартных работников.

Каждый вид деятельности может быть организован на разных контрактных основах. Нет сомнения, что большинство работников в скором будущем будут заняты на срочных контрактах, на условиях неполного рабочего времени или в зависимой самостоятельной занятости. Проблема состоит не в стандартизации всех форм труда, а в том, чтобы любой труд стал достойным. Таким образом, правительства, работодатели, работники должны объединить все свои усилия по решению задач в сфере труда для достижения общей цели обеспечения достойного труда для всех работников.

ТРАНЗИТ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: ВІД ЛОКАЛЬНОСТІ ДО МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У СФЕРІ Е-УРЯДУВАННЯ

Повсякчасно сьогодні як держава так і приватний сектор стикаються з величезною кількістю інформаційних загроз. Враховуючи критичну значущість інформації у сучасних соціально-політичних процесах, інформаційна безпека безпосередньо пов'язана з рівнем довіри громадян до політичної влади, її можливостями адекватно протистояти інформаційним загрозам сучасності. Тож інформаційна безпека є ключовим компонентом типових державних ІС.

Інформаційна залежність «Digital Dependence» пов'язана з поширенням технологій та загальною технологічністю держави, складністю відкритих мереж передачі даних, а також загально визнаною необхідністю забезпечення доступу громадян до інформації, в тому числі й такої, що може представляти комерційний та інші інтереси призвели до того, що ефективне управління інформаційною безпекою стала одним з найважливіших чинників успіху для державних і приватних організацій [1]. Розробка вимог та принципів ефективності управління інформаційною безпекою є необхідною умовою впровадження системи ЕУ, з метою підвищення конкурентоспроможності державних ІС, та як наслідку, підвищення рівня довіри громадян до політичної влади та конкретних політичних інститутів.

Можна прослідкувати певні закономірності у забезпеченні інформаційної безпеки базових світових моделей систем ЕУ. Проте, коли йдеться про захист безпосереднього програмного забезпечення, потрібно враховувати конкретні культурні та економічні особливості. Отже, незважаючи на узагальнений характер проблеми інформаційної безпеки, з точки зору легітимації політичної влади, її доцільно розглядати на конкретних прикладах.

Наявні дослідження демонструють зв'язок між питаннями безпеки, ЕУ та інформаційною безпекою держави загалом. [2]; [3]; [4]. Причому не меншою значущістю охарактеризовані й проблеми матеріально-технічного забезпечення діяльності ЕУ [5]. Існує велика кількість досліджень, пов'язаних із нетехнічними аспектами гарантування інформаційної безпеки державного середовища [6]. На нашу думку, у наявній відкритій літературі з приводу організаційної на національній інформаційної культури приділяється недостатньо уваги, враховуючи величезний контраст у рівні обізнаності громадян з питань інформаційної безпеки та її ролі у забезпеченні стабільного розвитку держави та суспільства.

Отже, важливим питанням залишається аналіз концептуальних основ інформаційної безпеки, та їх вплив на рівень легітимності політичної влади. Концептуальною основою ЕУ є забезпечення доступу до державних послуг в будь-якому місці в будь-який час через відкриті мережі. Це потенційно може призвести до величезних проблем безпеки та конфіденційності у сфері

управління ІС, особливо враховуючи той факт, що управлінські процеси у державному секторі мають суттєві відмінності від аналогічних процесів у сфері приватного партнерства та виробництва.

Інформаційна безпека, з одного боку, виступає частиною концепції ЕУ, з іншого, – є значно ширшим поняттям, яке з'явилося набагато раніше досліджуваного нами явища. Питання інформаційної безпеки, що тим чи іншим чином стосуються легітимації політичної влади, можуть бути розподілені на чотири великі групи. ЕУ, як вже неодноразово наголошувалося, тут виступає у своїх інструменталістських проявах, як модель організації взаємодії держави, громадян та бізнесу на основі використання можливостей ІКТ [7]. Концептуальні основи інструменталізму як принципу відношення до ЕУ були закладені ще у середині двотисячних років [8].

Теоретична модель базується на усвідомленні критичності зв'язків між центральними владними установами та окремими користувачами, як суб'єктами політичного процесу, через що й проявляється її суб'єктність. Причому як технічні так і організаційні питання повинні бути розглянуті паралельно при інтеграції державних інформаційних систем у єдину гіпер-мережу.

У зв'язку з цим часто звучить питання інформаційної безпеки транзакцій, забезпечення недоторканості особистих даних [9]. Через специфіку процесів в системі державного управління, моделі інформаційної безпеки повинні корелюватися з самим принципами організації цієї системи [10].

Слід зазначити, що, насправді, сама ідея ЕУ стала основним джерелом питань інформаційної безпеки у зв'язку поняттями відкритості та доступності важливих даних.

Другим важливим напрямом організації інформаційної безпеки виступають принципи управління інформацією в державному секторі, та їх трансформація з огляду на використання новітніх технологій та реальних можливостей підвищення рівня довіри громадян до політичної влади. Управління інформацією в державному секторі пов'язане з ризиками, що виникають у процесі надання державної інформації зовнішнім клієнтам. Враховуючи той факт, що уряди діють в іншому середовищі, ніж приватні організації вони, вимагають різних підходів. Питання суттєвості відмінностей інформаційних процесів у державному середовищі вже потрапляло до уваги дослідників [11]. Ними були запропоновані основні особливості, в саме: державний сектор характеризується відсутністю ринкових принципів, орієнтації на кінцевий результат, продукції. Державні асигнування знищують найменші прояви конкуренції. Така залежність створює потенційні умови для фактично необмеженого політичного впливу. У зв'язку з чим постає питання додаткових форм контролю та звітностей, які не є притаманним для приватного сектору [12]. Державне управління інформаційних системи відрізняється від звичайних ІС управління орієнтованістю на фактори навколишнього середовища, а не внутрішні характеристики організації [13]. Саме тому моделі ІС, що діють у приватному секторі, не є достатніми для впровадження секторі державного управління [14].

Організації державного сектора мають ряд специфічних особливостей, які можуть вплинути на інформаційну безпеку як таку. Перш за все маються на увазі: жорсткі ієрархії; культура; раптові зміни політичного курсу; феномени перекривання ініціатив; досить широкий спектр діяльності; специфічний персонал, через певні умови його підготовки.

Означені вище характеристики призводять до унікальності форм угод між державними організаціями та громадянами. Ще однією важливою особливістю є те, що державний сектор дуже чутливий до будь-яких компрометацій інформаційної безпеки. Хоча такі інциденти можуть бути безпосередньо не пов'язані з ЕУ, вони можуть мати потенційно негативний вплив на функціонування останнього, що в свою чергу може призвести до кризи легітимності та появи делегітимаційних явищ.

Еволюція усвідомлення критичної важливості інформаційної безпеки для суспільного та державного розвитку може бути умовно розділена на ряд стадій [15]. Хоча еволюційна модель була розроблена для розвинутих країн вона є на сьогодні корисним інструментом для аналізу розвитку ІКТ у країнах що розвиваються.

Кожна хвиля описує загальний підхід до інформаційних технологій та їх управління для певного проміжку часу. Концептуальні засади еволюції інформаційно комунікативних технологій та їх роль у менеджменті державних процесів можуть виступати сьогодні цінним інструментом оцінки зрілості ІС країн що розвиваються, побудови індексів готовності до системи ЕУ. Інформаційна безпека традиційно ґрунтується на засадах конфіденційності, цілісності та доступності. Ці властивості лежать в основі таких послуг, як аутентифікація користувача, авторизація, підзвітність та моніторинг надійності. Роботи, які стосувалися трансформації ролі інформаційної безпеки постійно з'являлися у світовій науковій думці [16].

У найбільш широкому сенсі інформаційна безпека завжди спирається на дві складові: людей, а також технології. Публікації стосовно цієї тематики ми об'єднуються під загальним напрямом організаційної культури безпеки [17]. Стандарти інформаційної безпеки широко представлені у відкритій літературі [18]. Ці стандарти намагаються описати різні процеси і елементи управління, необхідні для успішної реалізації політики інформаційної безпеки [19]. В цілому ці стандарти були розроблені на основі досвіду провідних за технологіями країн.

І нарешті один з основних аспектів при аналізі потенційних можливостей легітимації політичної влади за допомогою впровадження системи ЕУ може бути умовно названий як суспільний контекст, або культурні та соціально-економічні особливості того чи іншого суспільства.

Мається на увазі є особливості країни, де явище розгорнуте і працює. За загальною класифікацією країною, що розвивається, як правило, вважають ту, яка має душу населення валовий національний продукт менше 2000 доларів США [20]. Майже 80% населення у світі живе в країнах, що розвиваються. Проте це не означає, що всі вони мають однакові проблеми на шляху до е-готовності. Кожна країна має свою унікальну атмосферу, політичні та

економічні обмеження. І саме ці особливості і будуть диктувати різноманітні обмеження на впровадження означеної системи та її реальні можливості по підвищенню рівня довіри громадян до політичної влади.

В деяких випадках можна зустріти і контраргументи, що нібито, якби було менше ініціатив у сфері е-демократизації та створення е-готовності, було б значно менше проблем з порушенням конфіденційності та недоторканості персональних даних [20]. Тому необхідно мати чітке уявлення про культурні аспекти, які охоплюють як організаційні та національної особливості загального контексту, в якому ЕУ функціонує або планується.

Згідно з наявними даними 35% програм у сфері ІКТ, серед яких і ЕУ в країнах, що розвиваються, визнані безуспішними та класифікуються як загальні невдачі і 50% визнані частково впровадженими [240]. Безпека завжди була визначена в якості одного з важливих компонентів ІС. Сучасний менеджмент інформаційного забезпечення визнає за необхідне, широке включення максимальної кількості людей і процесів до розробки питань технології безпеки. В значній мірі технологічні рішення для більшості проблем безпеки були розроблені раніше. Однак, є ще багато проблем у сфері програмного забезпечення, людей і процесів управління компонентами, забезпечення безпеки інформації. Це все обумовлює необхідність наявності не лише технологічних, а й соціокультурних аспектів у теоретичних моделях систем ЕУ країн що розвиваються.

ІКТ в країнах, що розвиваються, як правило, недостатньо описані загальнодоступною не технічною мовою у загальнодоступній літературі. Враховуючи виключне значення ІТ, зокрема, ЕУ для країн, що розвиваються, актуальність їх потреб, часто пов'язаних з недоліком власних економічних ресурсів, вельми корисним для розуміння сутності проблем є національно-культурні фактори. Проте, існує досить невелика кількість опублікованих емпіричних досліджень, які безпосередньо стосуються цього питання. Згадані аспекти пов'язують концепцію ЕУ та інформаційної безпеки у ширшому контексті з соціально-організаційною теорією. [21]. Концепція соціально-технічного детермінізму будується на припущенні, що розвиток ІС включає в себе велику частину погоджувальної роботи, де ІС повинна бути сумісна з навколишнім середовищем (стандарти інтеперабельності) [22]. Це означає, що соціально-технічна модель повинна об'єднати функції ІС, профілі користувача і формат навколишнього середовища, водночас як технічні та організаційні системи є однаково важливими і відсутність відповідності між соціальними і технічними системами є основною причиною проблем ІС [23].

З точки зору легітимації політичної влади цікавими є кілька моделей інформаційної безпеки в які представлені в літературі, та спираються на концепції соціально-технічного детермінізму. Модель безпеки на основі консенсусу запропонував Дікард [24]. Сутність її полягає у намаганні поєднати соціально-технічні системи, забезпечивши юзабіліті дизайну ІС. Дослідники стверджують, що система управління інформаційною безпекою складається з багатьох аспектів, таких як політичні рішення, стандарти, керівні принципи, норми і правила, технології, людські ресурси, правові та етичні питання.

Для того, щоб визначити ключові фактори інформаційної безпеки в громадських контекстах, має бути присутня концептуальна основа, що допомагає класифікувати фактори і зрозуміти, їх важливість для навколишнього середовища. Сукупний аналіз запропонованої у світовій політичній думці системи аналізу базується на чотирьох аспектах, а саме: власне концепції ЕУ, теорії управління інформаційною безпекою, управління інформаційними технологіями у державному секторі, а також контекстах суспільств. Ґрунтуючись на Вергез, можна виділити чотири компоненти, які суттєво впливають на інформаційну безпеку державної електронної системи: культура безпеки, культура управління, інфраструктури інформаційної безпеки та технології управління змінами [25].

Концептуально ми маємо говорити про взаємозв'язок між ефективністю безпеки системи ЕУ з точки зору основних критеріїв (наявність, цілісність, конфіденційність та звітності) і структурними особливостями компонентів, таких як культура безпеки, управлінські та інформаційна інфраструктура. Ці взаємопов'язані елементи виступають у якості пропозицій, які можуть представити розвинуті країни тим, що розвиваються.

Одним з елементів, що пов'язує інформаційну безпеку, рівень довіри громадян до політичної влади та культурні особливості конкретного соціуму є поняття культури безпеки.

Культура безпеки являє собою певне ставлення до принципів організації безпечного інформаційного середовища. Нормативне втручання особливо важливе при розробці правил використання і захисту інформаційних активів. Ці фактори впливають на формат законодавчих і нормативних рамок, а також національних і організаційних культур.

У деяких дослідженнях культура безпеки була віднесена до структури національної культури [26], тоді як в інших було особлива увага приділяється організаційним формам культури безпеки, як самостійним елементам [22]. Практичні навички інформаційної безпеки в організаційній культурі позитивно позначаються на щоденних операціях, і відповідно мають позитивний вплив на усю організацію. Важливим є також зв'язок організаційної та національної культури. Відмінності в національній культурі можна пояснити відмінностями в ефективності управління інформаційною безпекою на організаційному рівні визначили п'ять аспектів національної культури: дистанція влади, уникнення невизначеності, індивідуалізм, маскулінізм і орієнтація часу. Фріман прийшов до висновку, що національна культура мала значний вплив на те, як сприймалися суспільством новітні технології, яким саме чином вони використовувалися і адаптувалися [27]. Наприклад, національні культури розвинених країн, таких як Австралія, Сполучені Штати і Великобританія мають багато схожого в питаннях інформаційної безпеки з країнами, що розвиваються, такими, як у Перській затоці (Саудівська Аравія, Бахрейн, Кувейт, Катар ОАЕ і Оман), що може корелюватися з культурними відмінностями [28]. Країни, що розвиваються, стикаються з культурними і соціальними перешкодами при спробі трансферу та адоптації технології, створеної за кордоном, у себе вдома [29].

Д. Томпсон стверджував, що соціально-культурне середовище в країнах, що розвиваються, в порівнянні з розвиненими країнами, є відносно стабільним у питаннях уникнення невизначеності та дистанції влади, і відносно низькому рівні індивідуалізму. Ці фактори, як правило, підсилюють прагнення до впровадження до ІКТ у країнах, що розвиваються [30].

Отже, сучасні погляди на легітимацію політичної влади за допомогою впровадження систем ЕУ виходять з наступного:

- громадянська організаційна культура може мати вплив на ефективність та безпеку ЕУ;
- національна культура має безпосередній вплив на ефективність та безпеку ЕУ.

Вагоме значення для легітимації політичної влади має також нормативне забезпечення та законодавча база організації безпеки системи ЕУ. Закони мають стати основою для забезпечення належного рівня дотримання міжнародних норм і домовленостей. Підвищений попит з боку суспільства на захист приватного життя та персональних даних змусило провідні країни, наприклад, розробляти свої власні закони про приватне життя [31].

Залишається ще багато нерозглянутих питань щодо наявності відповідного законодавства, пов'язаного з управлінням інформаційною безпекою, прийняттям законів, які криміналізують кібератаки і дозволяють правоохоронним органам адекватно розслідувати та переслідувати в судовому порядку такі дії. Крім того, багато країн не мають відповідного законодавства у сфері захисту приватного життя, які були б покликані перешкоджати різноманітним зловживанням, потенційно можливим при наявності в державі системи ЕУ. Незважаючи на технологічність та інноваційність такої системи, на жаль, можливості для означених зловживань знаходяться з насторожливою періодичністю. Тобто, мова йде про те, що багато країн, що розвиваються фактично не мають дієвого інструментарію та суттєво обмежені у вживанні заходів проти порушників з метою не лише захисту своїх інформаційних активів, а також запобіганню використанню інформаційної мережі своєї країни в якості бази для виконання незаконної діяльності в глобальному масштабі. Цей вид загроз є основним питанням у еру інформації, що представляє ще одну фундаментальну відмінність між країнами, що розвиваються, і розвиненими країнами з погляду існування і відсутності необхідних норм і законів, здатних забезпечити більш високий рівень відповідності.

Забезпечення недоторканості даних також залежить від правил управління, відповідальності, обізнаності та прихильності вищого керівництва і користувачів, до відповідних політик. Ці фактори залежать від цілого ряду питань, таких, як наявного бюджету, стандартів управління інформаційною безпекою та кваліфікацією персоналу.

Держава, так само як і приватні організації можуть уникнути втрат, пов'язаних з порушеннями інформаційної безпеки, якщо більш відповідально ставитимуться до наявних реальних інформаційних загроз. Організаційна свідомість є складовим елементом організаційної культури, проявляється на управлінському рівні в якості основних детермінант організаційної

прихильності. Ключ до успіху в процесі планування зобов'язань, полягає у контексті об'єктивних умов. Ефективний розвиток програми інформаційної безпеки здійснюється на основі договірних відносин між зацікавленими сторонами організації (керівництво, технічний персонал, користувачі, треті особи). Для того, щоб визначити ефективні методи реалізації управління інформаційною безпекою, важливо, щоб всі зацікавлені сторони зробили свій внесок у програму інформаційної безпеки. Адекватна політика, чітко визначені цілі, процедури, процеси, обов'язки є пріоритетними напрямками співробітництва для усіх зацікавлених сторін. Завдяки цьому існує можливість на ранніх етапах уникнути неузгодженості дій.

У багатьох країнах, що розвиваються, нині, як і раніше існує необхідність покласти більше зусиль щодо політики у сфері розвитку ІКТ. Наприклад, відсутність політики безпеки у сфері ІКТ та її практичних впроваджень розглядається в якості однієї з основних причин фрагментації правил і процедур основних програм інформаційної безпеки. Це дозволяє припустити, що ймовірність порушення інформаційної безпеки може бути більша в країнах, що розвиваються, де спостерігається низький рівень організаційної культури.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ковалевський В. Інформаційна демократія як політична категорія / В. Ковалевський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України. – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України, 2003. – Вип. 22. – С. 214 – 222.
2. West D. M. State and Federal E-government in the United States [Електронний ресурс]. / Darrell West // Taylor Nelson Sofres. – 2006. – Режим доступу : www.INSIDEPOLITICS.org/egovetdata.html.
3. Yan L. Exploring success factors for web-based e-government services: behavioral perspective from end users / L. Yan, Y. Chen, C. Zhou. // Information and Communication Technologies, 2006. – №1. – С. 937–942.
4. Zhao J. ICT4D: internet adoption and usage among rural users in China / Jinqiu Zhao. // Knowledge, Technology and Policy, 2008. – №21. – С. 9–18.
5. Yao M. K. The Digital Divide Still An Issue [Електронний ресурс]. / Marc Kouadio Yao // University of Regensburg, 2007. – Режим доступу : http://epub.uni-regensburg.de/10713/1/The_Digital_Divide_Still_An_Issue.pdf.
6. Vandenberg A. Citizenship and Democracy in a Global Era / Andrew Vandenberg. – New York : St. Martins Press, 2000. – 887 с.
7. Tsagarousianou R. Cyberdemocracy: Technology, Cities, and Civic Networks / R. Tsagarousianou, T. Damian, B. Cathy. – London and New York: Routledge, 1998. – 324 с.
8. Thierer A. D. How Free Computers are Filling the Digital Divide / Adam Thierer. – New York : The Heritage Foundation Backgrounder, 2000. – 225 с.
9. The New E-Government Equation [Електронний ресурс] // Council for Excellence in Government. – 2003. – Режим доступу : www.excelgov.org
10. Ozaltinordu G. From digital divide to use-divide. [Електронний ресурс]. / Gultekin Ozaltinordu // International Trade Center, 2006. – Режим доступу : <http://www.digitaldivide.net/articles/view.php?ArticleID=548>.
11. Todd L. Webbing Governance: Global Trends Across National-Level Public Agencies / L. Todd, D. Chris, C. Friis. // Communications of the ACM, 2001. – №44. – С. 63–67.
12. Servon L. J. Bridging the Digital Divide: Technology, Community, and Public Policy / Lisa J. Servon. – Malden : Blackwell Publishers, 2002. – 520 с.

13. Schlosberg D. Digital democracy: Authentic or virtual? / D. Schlosberg, J. S. Dryzek. // *Organization and Environment*, 2002. – №3. – С. 332–337.
14. Riley T. *Electronic Governance: Living and Working in the Wired World*. / T. Riley. – New York : Oxford University Press, 1999. – 148 с. 279
15. Pateman C. *Participation and Democratic Theory* / Carole Pateman. – London : Cambridge University Press, 1970. – 228 с.
16. Bimber B. The Internet and citizen communication with government: does the medium matter. *The Political Communication* / B. Bimber – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/231381849_The_Internet_and_Citizen_Communication_With_Government_Does_the_Medium_Matter
17. Carter L. The utilization of e-government services: citizen trust, innovation and acceptance factors [Електронний ресурс] / L. Carter // Blackwell Publishing Ltd, 2005. – Режим доступу : <http://cse1.eng.ohio-state.edu/productions/intel/research/trust/utilization%20of%20e-government%20services.pdf>
18. Badri M. A. A path analytic model and measurement of the business value of e-government: and international perspective [Електронний ресурс] / M. A. Badri, K. Alshare // *International Journal of Information Management*, 2008. – Режим доступу : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0268401208000133>
19. Babbie E. R. *The Practice of Social Research* / Earl Babbie. – Belmont : Wadsworth, 1989. – 624 с.
20. ClickZ Stats Staff. E-Government May Not Mean Efficiency [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.clickz.com/clickz/news/1703726/e-government-may-not-mean-efficiency>
21. Cooper T. *Citizenship and Professionalism in Public Administration*. *Public Administration Review* / T. Cooper. // *Public Administration Review*. – 76. – №66. – С. 76–88.
22. Curtin G. *The World of E-Government* / G. Curtin, M. Sommer, V. Vis-Sommer. – Binghamton, New York: Haworth Press, 2004. – 255 с.
23. De Leon P. *Democracy and the Policy Sciences*. / Peter De Leon. – Albany : State University of New York Press, 1997. – 270 с.
24. Dickard N. *Federal Retrenchment on the Digital Divide: Potential National Impact* / Norris Dickard. — Washington, DC : Benton Foundation, 2002. – 470 с. – (Policy Brief No. 1).
25. Електронна демократія: сподівання та проблеми / Джоан Кедді, Крістіан Вергез [та ін.] ; [пер. з англ. С. Соколик, О. Оржель, К. Гомма]. – К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. – 164 с.
26. Еноксен Дж.-А. Що таке електронний уряд? [Електронний ресурс] / Дж.-А. Еноксен // Матеріали проекту «Розбудова демократії та можливостей державної служби в Україні». – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?url=http://derzhava.in.ua:8081/egov/Shared%2520Documents/E-Government_01.doc&rct=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=ISFXVfrGKIassgHCuYDACw&ved=0CBMQFjAA&sig2=WEbUt8k3BWSzR3cvdI2dJQ&usg=AFQjCNGGzjBhD00-3WrZe-A4RbW8DJp-iv
27. Ferdinand P. *The Internet, Democracy, and Democratization* / Peter Ferdinand. — London and Portland : Frank Cass, 2000. – 365 с.
28. Grossman L. K. *The Electronic Republic: Reshaping Democracy in the Information Age* / Lawrence Grossman. – New York : Viking, 1995. – 152 с.
29. Hague B. *Digital Democracy: Discourse and Decision Making in the Information Age* / B. Hague, B. Loader. – London and New York : Routledge, 1999. – 258 с.
30. Thompson D. V. The business value of e-government for small firms / D. V. Thompson, R. T. Rust, J. Rhoda. // *International Journal of Service Industry Management*, 2005. – №16. – С. 385–407.
31. Європейська Хартія місцевого самоврядування / Страсбург, 15 жовтня 1985 р. : Хартію ратифіковано Законом № 452/97-ВР від 15.07.1997. [Електронний ресурс]. – Режим

Луб А. І., аспірант, УФЕБ
*Харківський національний університет міського
господарства ім. О. М. Бекетова, Україна*

СИСТЕМА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ МІСТА

Розгляд поняття «система фінансової безпеки підприємства», як одного із можливих способів забезпечення безпеки міста.

В основі побудови системи фінансової безпеки кожного підприємства знаходиться цілком індивідуальний підхід. Об'єм та дієвість такої системи визначаються прийнятою на території певної держави законодавчою базою, обсягом наявних матеріально-технічних та фінансових ресурсів підприємства, розповсюдження серед працівників інформації щодо значення сприяння безпеці бізнесу, а також від досвіду роботи та кваліфікації керівного складу служби безпеки підприємств.

Так, згідно з визначенням, запропонованим Т. В. Ганущак, система фінансової безпеки підприємства включає комплекс зовнішніх та внутрішніх суб'єктів сприяння фінансовій безпеці суб'єкта господарювання, що базуються на єдиних задачах, цілях, методах, організаційно-правовому та фінансово-економічному забезпеченні, єдиній політиці та визначених організаційною структурою та кадровим забезпеченням і направленістю виробничо-господарської діяльності, єдиним механізмом управління [1].

У статті І. Ю. Кадникової та А. Ф. Самігуліної система фінансової безпеки визначається як сукупність управлінських, економічних та правових заходів, що здійснюються керівництвом підприємства з метою захисту фінансових інтересів організації від реальних або потенційних загроз, що можуть призвести до втрати основних ресурсів [2].

В. Т. Сусіденко, Р. П. Підлипна, Е. Ф. Югас визначають систему фінансової безпеки підприємства як сукупність взаємопов'язаних елементів (спеціальних структур, засобів, методів і заходів), здатних забезпечити захист ведення бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз [3].

Отже, система фінансової безпеки підприємства представляє собою сукупність спеціальних заходів, методів, засобів та суб'єктів, головною метою яких виступає захист фінансових інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Головною проблемою сучасних міст і підприємств, які знаходяться в ньому, є те, що не всі керівники підприємств в повній мірі оцінюють потребу в надійній системі фінансової безпеки. На мою думку складність цього полягає в визначенні конкретних дій, які повинні бути направлені для захисту життєво важливих ресурсів. Саме тому, більшість керівництва обмежуються лише створенням на підприємстві простої охорони, а це майже повністю виключає

правові та організаційно-технічні методи та засоби і способи захисту інформації.

Але як важливо, щоб керівники організацій зрозуміли, що створення надійної системи фінансової безпеки дасть поштовх до підвищення рівня безпеки у всьому місті, саме таких дій не вистачає задля розвитку наших сучасних міст, які страждають від недостатнього рівня безпеки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Ганущак Т. В. Фінансова безпека бізнесу: Навч. посіб. – Київ: Департамент поліграфії Університету «КРОК», 2016. – 266 с.
2. Кадникова И. Ю., Самигуллина А. Ф. Система экономической безопасности предприятия // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.scienceforum.ru/>
3. Сусіденко В. Т., Підлипна Р. П., Югас Е. Ф. Облік і аналіз як складові системи фінансової безпеки підприємства // Науковий вісник Ужгородського університету, 2017. – №1 (49). Т. 2. – С. 259–264.

Лях Ю. І., аспірант, менеджмент і адміністрування,
*Харківського національного університету
міського господарства імені О. М. Бекетова*

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ПРИНЦИПИ СУБСИДІАРНОСТІ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах Україна прагне побудувати державу на зразок розвинутих європейських країн, які сформовані на основі демократизму, що само по собі передбачає правову можливість населення самостійно вирішувати питання місцевого значення, враховуючи інтереси усіх жителів територіальної одиниці; на законодавчому рівні визначаються форми взаємодії центральних і місцевих органів влади, встановлюється децентралізована система управління; держава визнає самостійність місцевого самоврядування в межах його повноважень і зобов'язується створювати необхідні умови для їх реалізації. Так, місцеве самоврядування вважається невід'ємною складовою кожної демократичної держави, а власна юрисдикція органів місцевого самоврядування є виявленням принципу субсидіарності.

Принцип субсидіарності сприяє розробці програм, що базуються на оволодінні механізмів залучення громадськості у поточні справи держави, націлює на необхідність широкої участі населення у прийнятті управлінських рішень, при цьому рішення соціальних проблем має забезпечуватися, у першу чергу, починаючи з найнижчого практичного рівня – органів місцевого самоврядування.

До преамбули Європейської хартії місцевого самоврядування від 15.10.1985 занесено, що органи місцевого самоврядування є однією з головних підвалин будь-якого демократичного режиму. Оскільки, управління державними справами здійснюється найбільш безпосередньо до людей на місцевому рівні, а саме органами місцевого самоврядування, які наділені

реальними повноваженнями, то саме вони можуть забезпечити найбільш ефективно потреби громадян. Завдяки чому, громада на місцевому рівні почуває себе нібито господарем свого життя, а послуги, які надають органи місцевого самоврядування, знаходяться під контролем споживача. Контроль відбувається через вибори, через щоденне спілкування обраних представників з громадянами, через місцеві засоби масової інформації.

В сучасних умовах громадськість все більше засуджує жорсткі принципи управління централізованих державних систем, доводячи, що, якою б досконалою не була організація у центрі, вона не буде ефективною, якщо не буде спиратися на таку ж досконалу організацію на місцях. Центральні державні органи не в змозі ефективно і плідно забезпечити здійснення завдань і функцій державного управління на всій території країни. Для вдалого вирішення цієї проблеми необхідно провести децентралізацією державної влади, і наділити органи місцевого самоврядування правотворчими функціями, застосувати принцип субсидіарності, який має на меті забезпечення соціально-економічних прав людини. Вперше, ідеї субсидіарності на рівні конституційного права в Україні відслідковуються в Конституції Пилипа Орлика (1710), де відображені відносини між «панством» і «народом». У цьому документі розглядається взаємодія верховної влади та народу через призму договірної роботи формування держави, де основна увага приділяється народу і підкреслюється залежність верховної ради від діяльності громадськості на місцях.

Таким чином, сьогодні в Україні, в умовах адміністративного реформування, актуальним постає завдання розбудови якісно нової системи місцевого самоврядування, запровадження реформи децентралізації влади, ідеї якої є спорідненими принципу субсидіарності.

Витоки принципу субсидіарності починаються з середньовічного міського права і сходять до ідей Платона та Арістотеля. В країнах Європи концепція субсидіарності була започаткована після опублікування енцикліки «*Regum Novarum*» Папою римським Львом XIII в 1891 р. Ця ідея стала частиною офіційної доктрини у католицькому соціальному вченні. Спочатку на меті викладання цього проекту було вирішення конфлікту між особистістю й суспільством, яке б уникало крайнощів як індивідуалізму, так і колективізму [1]. В подальшому, енцикліка «*Quadragesimo Anno*» (1931) папи Пія XI надала назву цій теорії – «субсидіарність» (від лат. *Subsidiaries* – допоміжний). Це загальний принцип, який передбачає передачу повноважень на прийняття рішень з центрального на нижчі організаційні рівні [2, с. 7]. В теорії відображалася позиція того, що в індивідуумів не можна відбирати та передавати суспільству, соціальному утворенню вищого порядку ті функції та можливості, які вони здатні самі реалізувати. Це б було несправедливо та порушило б громадський порядок. Будь-яка громадська діяльність за своєю суттю повинна служити засобом допомоги членам суспільства, вона ніколи не повинна руйнувати або поглинати їх індивідуальність. Так, принцип субсидіарності виходить з автономії особистості й почуття власної гідності. З наукової точки зору принцип субсидіарності почав змістовно та активно

розвиватись у Європі в ХХ–ХХІ ст. До цього часу, протягом тривалих століть, йшов процес визрівання і збагачення змісту даного принципу. Що ж стосується України, то субсидіарність широко визнається фахівцями, але і досі відсутнє законодавче визначення цього принципу.

Неможливість надати точного правового змісту, на думку фахівців, пов'язано з тим, що органи місцевого самоврядування усіх адміністративно – територіальних одиниць, одного й того ж рівня, мають різну правоздатність у здійсненні своїх обов'язків, тому що на пряму залежать від наявних людських та фінансових ресурсів. Але очевидно, що принцип субсидіарності в Україні потребує визнання, їм мають керуватися законодавчі та виконавчі органи влади задля покращення життєдіяльності громадськості в країні.

Таким чином, побудова діяльності місцевого самоврядування за принципом субсидіарності вимагає від держави віддати повноваження представницьким органам на місцях та їх виконавчим комітетам у тому обсязі, який вони можуть виконати, при цьому необхідно забезпечити їх матеріальну базу та наділити належними й достатніми правотворчими функціями. Також, доцільно врахувати зарубіжні досягнення в застосуванні принципу субсидіарності і запровадити їх у співвідношенні з національною конституційною моделлю, що розвивається як основоположна норма, щодо організації влади та управління в Україні.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Нойхауз Н. Ценности христианской демократии / Н. Нойхауз ; пер. с нем. – М. : Республика, 2005. – 192 с.
2. Ткачук А. Місцеве самоврядування та децентралізація : практ. Посібн. / А. Ткачук ; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – Київ : ТОВ «Софія», 2012. – 120 с.

Оболонская А. Г., студентка, ф-т арх.,
науч. рук. – **Касинюк Л. А.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет
строительства и архитектуры*

БРАЧНЫЙ ДОГОВОР В УКРАИНЕ И ПРАВА КАЖДОГО ИЗ СУПРУГОВ

Актуальность брачного договора обусловлена тем, что в настоящее время вопросы регулирования семейных правоотношений приобрели особую значимость. Это связано с тем, что имущественные права и обязанности граждан, вступивших в брак, затрагивают интересы не только их самих, но и третьих лиц – детей и иных наследников, кредиторов, сторон по сделкам, органы государственной власти и местного самоуправления и т. д.

Такой договор дает возможность защитить свои имущественные права, сохранить хорошие отношения между супругами даже после расторжения брака и является хорошим способом для предотвращения «браков по расчету».

Брачные договоры были известны еще в Древней Греции и Древнем Риме. В таких соглашениях супруги прописывали свои будущие имущественные отношения, например, порядок наследования. В таком браке был закреплен принцип раздельности имущества супругов за исключением приданого. Поэтому чаще всего брачные контракты Древнего Рима содержали соглашения по вопросам приданого.

Известен был брачный контракт и в странах романо-германской и англосаксонской правовых семей уже в ранний период их развития. Он был связан с традициями, особенно с институтом помолвки. Но в период Средневековья развитие брачного контракта приостановилось. Брак тогда был священным союзом, заключенным церковью, и в принципе не мог распасться, а значит, и споры об имуществе возникнуть не могло.

Предпосылкой восстановления института брачного контракта в конце XVIII – начале XIX в. в странах Европы послужило развитие экономики и культуры, но особенно – возникновение светского брака наряду с церковным. Нормы о брачных договорах были включены во многие кодифицированные законодательные акты (например, раздел 6 «Брачные договоры» Саксонского гражданского уложения). С тех пор отношения между супругами регулируются законом только в случае, когда стороны не заключили брачного договора.

Подобие брачного контракта существовало и на территории Украины – в частности, во времена Литовско-Русского княжества. Институт брачного договора давно существует в мире и успешно применяется в странах Западной Европы и США. В украинском законодательстве он появился около 22 лет назад

Брачный договор – это договор, заключенный между супругами или лицами, вступающими в брак, который регулирует исключительно имущественные отношения между супругами, определяет их имущественные права и обязанности в браке и/или в случае его расторжения, а также имущественные права и обязанности супругов как родителей. То есть брачный договор материальный, в отличие от многих других стран, не регулирует личные взаимоотношения супругов: в нем нельзя обязать мужа мыть посуду, а жену – родить ребенка. Брачный договор заключается исключительно в письменной форме и заверяется нотариально.

Брачный договор, подписанный до заключения брака, начинает действовать в день регистрации брака. Брачный договор, заключенный в браке, приобретает юридическую силу после его нотариального удостоверения. А вот срок действия у каждого договора индивидуален. Так, в брачном договоре может быть установлен общий срок его действия, а также срок действия отдельных прав и обязанностей, причем как во время, так и после прекращения брака.

Стоит отметить, что брачный договор могут заключить не только совершеннолетние, но и несовершеннолетние лица в возрасте от 14 до 18 лет. А

вот лица, которые проживают в гражданском браке, заключить брачный договор не могут, но они могут заключить, например, договор об определении правового режима имущества.

Если подробнее, брачный договор может определить:

- имущество, которое супруги передают для использования на общие потребности семьи, а также правовой режим имущества, подаренного им в связи с регистрацией брака;
- порядок раздела имущества, в частности в случае развода;
- и даже финансовые санкции на случай расторжения брака.

Но брачный договор не может ставить одного из супругов в чрезвычайно невыгодное материальное положение. Также он не может передавать в собственность одному из супругов недвижимое и прочее имущество, право на которое подлежит государственной регистрации.

Брачный договор может определять имущественные права и обязанности супругов как родителей. Супруги могут указать, с кем останутся проживать дети в случае развода или раздельного проживания и может быть оговорен размер алиментов. Также он может определить порядок пользования жильем, которое принадлежит одному из супругов. Например, можно договориться о выселении в случае расторжения брака супруга, которому не принадлежит жилье, с выплатой денежной компенсации или без нее. СК Украины определил обязанность супругов материально поддерживать друг друга (ч. 1 ст. 75), а в случае непредоставления такой помощи тот из супругов, кто в ней нуждается, может обратиться в суд с иском о взыскании алиментов.

Брачный договор может быть изменен супругами путем:

- исключения его отдельных условий;
- дополнения новыми условиями;
- корректировки существующих положений договора.

Супруги имеют право совместно отказаться от брачного договора, но односторонний отказ не допускается.

Олейникова К. І., студентка, ф-т арх.,
наук. кер. – **Касинюк Л. А.**, канд. филос. наук. доц.
*Харківський національний університет
будівництва та архітектури*

ТЕОРІЯ РЕГУЛЮВАННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ ПОДРУЖЖЯ

У 2017 році рішенням Ради ЄС було схвалено законодавчу пропозицію щодо запровадження безвізового режиму для громадян України. І водночас українці зіткнулися зі справжньою законодавчою і ціннісною кризою: конфлікт цивілізацій між Заходом і Сходом, падіння духовності, розмивання національної самобутності вимагають якнайшвидшого законодавчого втручання.

Таким чином, мету запропонованого дослідження можна окреслити як комплексне дослідження теоретичних проблем в сфері реалізації особистих немайнових прав та обов'язків подружжя, ускладнених іноземним елементом.

Для реалізації поставленої мети слід розв'язати наступні задачі:

- оцінка сучасного стану правового регулювання особистих немайнових сімейних відносин в Україні, ступеня його інтенсивності та достатності;
- розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України з урахуванням використання зарубіжного досвіду правового регулювання особистих немайнових відносин.

Об'єктом дослідження є особисті немайнові відносини подружжя, що піддаються правовому впливу і потребують його. Предметом дослідження є правові норми, що впливають на зазначені відносини, а також комплекс проблем, що стосуються змісту подружніх немайнових правовідносин, здійснення подружніх прав і виконання обов'язків, захисту цих прав і відповідальності за їх порушення.

В Україні особисті немайнові відносини в родині традиційно регулювалися нормами моралі і моральності традиціями, а якщо цього було недостатньо – санкціонувалися державою і брали форму загальнообов'язкових правил поведінки, тобто трансформувалися в правові норми.

Так, в Сімейному кодексі України (СК) закріплені такі особисті немайнові права та обов'язки подружжя:

- право на материнство (батьківство);
- право дружини та чоловіка на повагу до своєї індивідуальності;
- право дружини та чоловіка на фізичний та духовний розвиток;
- право дружини та чоловіка на зміну прізвища;
- право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї;
- право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканість;
- обов'язок подружжя турбуватися про сім'ю.

Однак з часом число негативних факторів, що впливають на подружжя, таких як урбанізація населення з втратою громадського контролю за дотриманням норм моральності, залучення жінок у сферу суспільного виробництва, що позбавило їх можливості регулярно прищеплювати дітям моральні цінності, різке зниження ролі релігії тощо, перевищило можливості подружжя впоратися з негативними процесами як в суспільстві в цілому, так і всередині нього самого. Дія регуляторів особистих сімейних відносин, які раніше вважалися надійними, поступово слабшає. Падіння авторитету сім'ї як єдиної автономної соціальної структури, внутрішні особисті конфлікти призвели до автономізації інтересів окремих її членів і до майнових конфліктів між ними, що створювало видимість переважання в сім'ї ролі майнових відносин. Право, як регулятор особистих немайнових відносин у сім'ї виявилось не готове прийняти на себе роль головного, а можливо, навіть єдиного їх регулятора. Таким чином, на певному етапі розвитку суспільства особисті немайнові відносини подружжя виявилися недостатньо врегульованими.

Ці явища мають місце і сьогодні в усьому світі.

Як свідчить аналіз іноземних джерел, правове регулювання особистих немайнових відносин в більшості країн зводиться до підписання шлюбного контракту, а законодавчо регулюються здебільшого майнові права.

За результатами аналізу вітчизняних джерел, низка проблем, пов'язаних із здійсненням перерахованих немайнових прав та обов'язків подружжя, взагалі не отримала достатньої науково-правової розробки: до теперішнього часу відсутнє тлумачення понять особистих немайнових прав і нематеріальних благ; не виявлялись особливості правового регулювання особистих немайнових відносин в Україні; не проаналізована можливість використання позитивного зарубіжного досвіду.

Таким чином, для ефективного правового регулювання немайнових прав та обов'язків подружжя, необхідне подальше:

- уточнення понять і категорій, що застосовуються в законодавстві і доктрині з питань правового регулювання особистих немайнових стосунків подружжя;

- виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей в правовому регулюванні особистих немайнових і майнових сімейних відносин;

- визначення ролі і місця особистих немайнових правовідносин у загальній системі сімейних правовідносин;

- з'ясування особливостей змісту окремих видів особистих немайнових сімейних відносин, специфіки здійснення особистих немайнових сімейних прав і виконання обов'язків;

- дослідження способів захисту особистих немайнових сімейних прав та особливостей юридичної відповідальності за їх порушення;

- вивчення та аналіз практики вирішення судами та іншими компетентними органами сімейно-правових спорів, виявлення тенденцій її розвитку, її позитивних сторін і недоліків;

- вироблення пропозицій щодо подальшого вдосконалення конкретних правових норм, що регулюють особисті немайнові відносини в подружжі, і практики їх застосування.

Практична реалізація зазначених завдань дозволить зберегти та примножити роль подружжя в сучасному українському суспільстві.

Солових В. П., д-р наук з держ. упр., проф.,
*Харківський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентові України, Україна,*

МЕРЕЖЕВИЙ ПІДХІД ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ МІСЦЕВОЇ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Мережевий підхід до демократичного врядування є відбиттям не тільки суперечок, які ведуться між представниками різних політико-управлінських теорій, але й відповіддю на зміни умов, у яких реалізується політика й

управління суспільними справами. Екологія публічного управління за останні десятиліття істотно змінилася. Суспільні структури стають все більше плюралістичними, ускладнюються взаємин між різними групами населення, значно зростають невизначеності й ризик, зростає вплив міжнародного фактора на внутрішню політику держави, інформатизація суспільства, падіння довіри населення до центральних органів управління – це й багато чого іншого спонукають до необхідності перегляду традиційних управлінських підходів, особливо тих, де применшувалися особливості публічної сфери, як, наприклад, у новому публічному менеджменті, що одержав навіть найменування неотейлоризма. Коротко основні положення теорії політичних мереж зводяться до наступного.

По-перше, теорія політичних мереж реконструює відносини між державним управлінням і сучасним суспільством. Замість спроби редукції складності суспільства для ефективного управління, вона містить у собі ріст складності як необхідну передумова вироблення політики й здійснення управління. Поняття «мережа», здається, стає «новою парадигмою архітектури складності» [4, с. 25]. Більше значимим є те, що мережі відкривають уряд перед суспільством. Концепція політичних мереж відноситься до концепцій середнього рівня, тобто в ній розкриваються відносини не між суспільством і державою, а між управлінськими структурами, суспільними й бізнес асоціаціями.

По-друге, вчені, які розробляють теорію мереж, включають у свої міркування моральний вимір управління й процес вироблення політичного рішення. Це означає, що дана теорія державного управління близька до політичної філософії й ціннісно-орієнтованого підходу [1, 2, 3].

По-третє, хоча поняття «інститут» відіграє значну роль у теорії політичних мереж, однак не інститути, а зв'язку й відносини становлять ключовий пункт розгляду. «Очевидно, всі аналітики теорії мереж розділяють передумову, що завершене пояснення для деяких соціальних феноменів вимагає знання взаємин між системними акторами» [5, с. 9].

По-четверте, у теорії мереж проблема ефективності управління розглядається не в аспекті відносини «мета-засоби», а в аспекті відносин «мета-процеси». Хоча й оцінка ефективності мереж визначається здатністю державних службовців вирішувати суспільні потреби, [6], однак політичні мережі можна оцінювати і за таким параметром, як трансакційні витрати, тобто витрати на переговори, інтеграцію й координацію своєї діяльності [7]. Фактично, тут мова йде про дієвість, аніж про ефективність.

Таким чином, політичні мережі володіють рядом характеристик, які відрізняють їх від інших форм управлінської діяльності в сфері публічних потреб і інтересів. *По-перше*, мережі являють собою таку структуру управління публічними справами, що зв'язує державу й громадянське суспільство. *По-друге*, політична мережа складається для вироблення угод у процесі обміну наявними в її акторів ресурсів. *По-третє*, важливою характеристикою політичної мережі виступає загальний кооперативний інтерес. *По-четверте*, з погляду вироблення політичних рішень учасники мережі не вибудовуються в

деяку ієрархію, де яка-небудь організація має перевагу з погляду її владної позиції. *По-н'яте*, мережа являє собою договірну структуру, що складається з набору контрактів, які виникають на основі погоджених формальних і неформальних правил комунікації. У політичних мережах діє особлива культура консенсусу. У цілому політична мережа являє собою систему державних і недержавних утворень у певній сфері політики, які взаємодіють між собою на основі ресурсної залежності з метою досягнення загальної згоди по політичному питанню, використовуючи формальні й неформальні норми.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Wamsley G., Wolf J. (eds.). *Refounding Democratic Public Administration. Modern Paradoxes, Postmodern Challenges*. London; New Delhi, 1996.
2. March J. *Administrative Practice, Organization Theory, and Political Philosophy: Ruminations on the Reflections of John M. Gaus* // *PS. Political Science and Politics*, 1997. Vol. 30. N 4.
3. Harmon M. *Decisionism and Action: Changing Perspectives in Organization Theory* // *International Journal of Public Administration*, 1998. Vol. 26. N 6–8.
4. Bo rzel T. *Organizing Babylon – on the Different Conceptions of Policy Networks* // *Public Administration*, 1998a. Vol. 76. N 2.
5. Knoke D. *Political Networks. The Structural Perspective*. Cambridge, 1990.
6. Milward H., Provan K. *Principles for Controlling Agents: The Political Economy of Network Structure* // *Journal of Public Administration Research and Theory*, 1998. Vol. 8. N 2.
7. Hindmoor A. *The Importance of Being Trusted: Transaction Costs and Policy Network Theory* // *Public Administration*, 1998. Vol. 76. N 1.

Хижняк О. В., канд. соціол. наук, доц.,
Фоломєєв М. А., канд. політ. наук, доц.,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ОЦІНКА МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ВЕКТОРІВ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЕФЕКТИВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПОЗИЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ (НА ПРИКЛАДІ М. ХАРКОВА)⁵

Можливість спрогнозувати результати виборів політичних сил в органи місцевої та державної влади є комплексним завданням, що потребує моделювання багатофакторної моделі з урахуванням реальних та потенційних ризиків та інших викликів. В даних тезах звертається увагу на потенційну корисність врахування оцінки громадянами модернізаційних векторів розвитку України як інструменту ефективного політичного позиціонування політичних сил для прогнозованого політичного позиціонування на виборах. В основу методології аналізу покладено допущення, що результати виборів за спостережуваний період можуть схематично бути представлені наступною логікою (див. Схему 1 нижче).

---

⁵ Підготовлено на основі досліджень та звітів Українського центру соціального інжинірингу та Інституту регіональної політики.

Схема 1. Основні етапи аналізу для перевірки робочої гіпотези

Політичні партії займають свою нішу через своє позиціонування як сили, що представляє азійський або європейський вектори модернізації. Ставлення до модернізаційних векторів розвитку можна уявити як ціннісні орієнтації, тому зміни протягом тривалого часу і динаміка такого поділу зазвичай незначна (доведено, що зазвичай цінності змінюються з поколіннями). Т.з. якірна ніша кожної партії лежить в одному з векторів розвитку України: азійському або європейському. Обидва вектори примикають до вектору «стабілізації», тобто позиції виборців, що не можуть визначитися з напрямком модернізації, для яких характерна певна консервативність, роблять, як правило, ситуативний вибір, приєднуючись до одного з макрополітичних проектів на основі факторів другого і третього порядків.

На результати позиціонування політичної сили істотно впливають додаткові фактори, а саме «порядок денний». «Порядок денний» – це ключова потреба/бажання виборців (наприклад, в 2014 р – це мир); правильний набір обіцянок вирішення повсякденних проблем виборців (наприклад, в 2015 р. – економічний блок проблем, питання виживання і т. д.); відповідність ідеального образу; відповіді на актуальні питання повсякденності (наприклад, ставлення до учасників Євромайдану – 2014 р., місцевий патріотизм і т. д.); специфічна комбінація психологічних, емоційних, ситуативних і інших чинників, які обумовлюють вибір політсил і т.д.

Кожна політична сила комбінує двома вищевикладеними логіками для отримання бажаного результату на виборах. Зміна результатів можливо за рахунок тих, хто вагається-прихильників стабілізації: яка з сил переконає в правильності свого проекту модернізації, у такий збільшиться електоральна підтримка, але не далі кордону якірного електорату опозиційного проекту

модернізації. В результаті виходять ніші основних політичних сил, які ми реконструювали за електоральними історіям.

Підтримка містянами тієї чи іншої партії обумовлена не тільки ставленням до модернізаційних векторах розвитку, на неї тимчасово можуть вплинути різні катаклізми або революції. У нашому випадку, Євромайдан 2014 істотно змінив пріоритети в векторах модернізації, а наслідки змінили як «порядок денний», так і структуру явки в 2014–15 рр. Однак, сьогодні логіка процесу обумовлює відтік до докризового рівня з деякою поправкою. Можна спрогнозувати, що «боротьба» за симпатії буде вестися за голоси тих, хто «вагається», захоплюючи актуальний «порядок денний» для утримання розгублених прихильників азіатського вектору.

Челомбітько М. В., студентка ф-т менеджменту,
наук. кер. – **Радіонова Л. О.**, канд. філос. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДЯН ДО ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Для України в умовах територіальної реформи пошук більш досконалих моделей державного управління набувають особливої актуальності. Наукові напрацювання та еволюція державно-управлінських систем наочно показують, що застосування лише класичних підходів і методів не дозволяє перевести державні інститути на якісно новий рівень врядування. Подібна ситуація зумовлює необхідність докорінного перегляду численних теорій і практик, відмови від застарілих моделей та формування сучасної парадигми державного управління й побудови на її основі управлінської системи, яка б відповідала викликам сьогодення та була спроможна ефективно функціонувати в умовах динамічності змін [1].

Серед сучасних концепцій, що обґрунтують важливість конструктивної ролі громадян як повноправних політичних акторів у формуванні політики, вигідно виділяється теорія демократії участі або партисипативна демократія [2]. Прихильники якої ведуть активний пошук каналів ефективного залучення громадян до процесу вироблення та прийняття державно-управлінських рішень поза межами електорального процесу. Отже, особливої актуальності набуває наукова розробка та впровадження у практику дійових методик і технологій забезпечення участі громадян у прийнятті й реалізації управлінських рішень, що забезпечить урахування їх інтересів.

Досвід демократично розвинутих країн засвідчує використання безліч публічно-правових інститутів, які забезпечують широке застосування різних форм участі населення в процесі прийняття управлінських рішень як на місцевому, так і на загальнонаціональному рівнях. Будь-яке державно-управлінське рішення в описаній системі правління набуває тим більшу

значимість, коли в більшій мірі воно прийняте за участю громадян або організованих груп.

Додання цим інститутам особливого місця в системі організації публічної влади можна розцінювати як установку на розвиток і поступове поширення партисипативної демократії. Деякі дослідники подібну політичну систему умовно називають демократією асамблей. Демократія асамблей означає не що інше, як деліберативне прийняття органами влади та посадовими особами публічно-владних рішень, причому основним учасником обговорення в даному випадку виступають громадяни – учасники асамблей.

Серйозне переосмислення ролі громадських асамблей почалося в кінці 60-х – на початку 70-х років минулого століття. Німецьким вченим Пітером Діенелем (Peter Dienel) була висловлена й паралельно розвинена американським дослідником Недом Кросбі (Ned Crosby) ідея, що обґрунтовує можливість відродження найдавнішого інституту народних зборів у вигляді консультативних органів – так званих громадських журі (citizen's jury), які організовувалися б не тільки при муніципальних та регіональних управліннях на рівні міста або штату, а й при главі держави. В роботах Роберта Даля інститути асамблей отримали назву «мінірорупулус» («мініпопулюс», «міні-народ», «міні-публіка»), які не підміняють законні органи влади, а представляють собою ще один центр вироблення та прийняття суспільно важливих рішень. Окремий мініпопулюс, вважає він, міг би існувати для кожного важливого питання на порядку денному і на кожному рівні урядування.

Також слід зазначити, що подібні громадські «асамблеї випадково відібраних громадян, зайнятих осмисленням, оцінкою подій і виробленням рекомендацій, можуть стати важливим інститутом громадської участі та засобом підвищення громадянської компетентності своїх членів. Більш того, подібні асамблеї можуть виступати в ролі *сурогатів, що заслуговують довіри* переважної більшості громадян, які не можуть взяти прямої участі в її роботі» [3, с. 178–179].

Подібні асамблеї можуть виступати певного роду *легітимним сурогатом народу*, якого влада повинна сприймати як свого неупередженого і об'єктивного радника, маніфестанта та провідника волі, думок і настроїв громадян. При виникненні напруги в суспільстві влада відчуває нагальну потребу в контакті з «міні-народом» для узгодження інтересів суспільства та влади.

Запропонований підхід по суті заклав теоретичні основи демократії громадських асамблей, який передбачає принципово іншу роль громадськості: *асамблеї – опоненти влади повинні були стати її легітимними радниками*.

Висунуті ідеї поступово стали відпрацьовуватися й на практиці.

Критичні роздуми в західній політико-управлінській науці на рубежі 80-х–90-х рр. ХХ ст. щодо ролі громадян у творенні політики призвели до переосмислення традиційної моделі державного управління та поширення і визнання нової управлінської моделі. Новий підхід актуалізує перехід від парадигми суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин між органами

влади та громадянами, в рамках якої передбачається створення інституційних можливостей участі громадян в управлінні [див.: 4].

Широка участь громадян в умовах існуючих систем комунікації та територіальних утворень найбільш ефективна на макрорівні соціуму – в межах невеликих територіальних або виробничих спільнот. Тому, як правило, коли говорять про демократію участі, мова йдеться насамперед про місцеве самоврядування або так звану «локальну демократію», в рамках якої здійснюється загальне і безпосереднє залучення громадян до обговорення, прийняття та реалізації управлінських рішень через широкий спектр форм співучасті людей у справах громади – референдуми, опитування громадської думки, громадські слухання, громадські журі, утворення постійно діючих громадських комітетів, комісій і рад, сусідських общин, органів громадського контролю, виробничих бригад та ін.

Забезпечення участі громадськості в процесі формування державної політики через практику залучення громадськості дає спосіб перевірити вірність знань, які існують всередині державного інституту, і спосіб задіяти знання, досвід, інтелектуальний та творчий потенціал, який існує у позаінституційному середовищі. Громадська участь – це джерело додаткового інтелектуального ресурсу для публічної влади і тому є корисною й потрібною для неї. Для державних органів влади та органів місцевого самоврядування це означає необхідність сприйняття залучення громадськості як складової частини процесу формування державної політики.

Важливим є те, що з практичної точки зору, залучаючи громадян до вироблення та прийняття державно-управлінських рішень, держава не лише створює їм умови для самореалізації, а й забезпечує собі міцну соціальну базу.

На сьогоднішній день вітчизняна нормативно-правова база розширює правове поле механізмів та інструментів партисипативної демократії в Україні для реалізації громадянами свого права на участь в управлінні суспільними справами. Але існування чисельних правових колізій і суперечностей не дозволяє громадянам вповні використовувати свої конституційні права на участь у діяльності територіальної громади.

В Україні переважно спостерігається епізодична участь громадян у політичному та державно-управлінському процесі, передусім під час виборів. Громадяни України звикли до активності протестного характеру, що періодично виникає у відповідь на ті чи інші дії влади або до акцій, досить часто організованих різними політичними силами в період передвиборчих кампаній. Усе це, безумовно, є свідомством розвитку демократичних процесів в Україні. Проте необхідно усвідомити, що справжня демократія – це не лише і не стільки протест, скільки кропітка повсякденна робота, а роль громадянина не зводиться лише до обрання влади, а полягає у постійній участі в управлінні своєю домівкою, мікрорайоном і містом у цілому.

Використання зарубіжного досвіду з поєднанням вітчизняних практик набуває особливої актуальності в умовах оновлення політичної системи та державного управління сучасної України. Для успіху впровадження нових форм залучення громадян до державно-управлінського процесу в Україні

необхідні, звичайно, кошти та більш досконале законодавство. Але основною запорукою успіху в цій сфері передусім є бажання співпрацювати обох зацікавлених сторін – громадян і влади, без участі яких подібна проблема не може бути вирішена.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Радионова Л. А. Местное самоуправление как императив субъектности города в гражданском обществе / Л. А. Радионова. Гуманітарний часопис: Зб. наукових праць. – Харків-ХАІ, 2014. – №2.
2. Радионова Л. О. Інституційне забезпечення безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні / Місто. Культура. Цивілізація: матеріали V міжнар. наук.-теор. інтернет-конф., Харків, квітень 2015 р. / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – 97–111 с.
3. Закон України «Про всеукраїнський референдум» : редакція станом на 06.11.2012 р. [Електронний ресурс] / Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5475-17>
4. *Sintomer Y.* Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide – an Invitation to Global Cooperation [Електрон. ресурс] / Yves Sintomer, Carsten Herzberg, Giovanni Allegretti, and Anja Röcke // *Dialog Global*. – Bonn, 2010. – № 25. – 83 р. – Режим доступу : http://www.service-eine-welt.de/images/text_material-2152.img

СУЧАСНІ МІСТА ЯК ТОЧКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО І ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Білецька В. О., магістранта,
наук. кер. – **Оболенцева Л. В.**, канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОГО ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Програми розвитку туристичного та готельно-ресторанного бізнесу є складовою стратегії стійкого розвитку України. Мета стратегій розвитку – це впровадження європейських стандартів у життя країни та вихід на провідні позиції серед світових лідерів. Основою реформ розвитку туристичного бізнесу є: створення сприятливого оточення для ведення бізнесу, розвиток малого та середнього підприємництва, залучення інвестицій, міжнародна торгівля та підвищення ефективності ринку послуг.

З метою формування стратегії стійкого розвитку України необхідно проводити ґрунтовні дослідження основних проблем, що мають відношення до розвитку туризму, всіх його складових та окремих частин; обговорювати проблеми конкурентоспроможності України та методи просування провідних ланок на європейський ринок туризму, його рівень конкурентоспроможності, а найголовніше – розвиток в умовах євроінтеграції. Ринок туризму розглядається як контекстна ланка розвитку інтеграції в середовищі Євросоюзу, а також підштовхування його до розвитку інфраструктури на усіх стадіях управління.

Розвиток туризму та усіх його складових стимулює зростання національної економіки. Це також важливо для регіонального розвитку, оскільки за допомогою цього створюються ширші можливості для туризму завдяки унікальним природним ресурсам та культурній спадщині.

Для країн Євросоюзу туризм вважається одним із важливих факторів підвищення рівня розвитку економіки країни, зменшення бідності, збільшення робочих місць та соціального розвитку. Українська туристична індустрія також намагається розвиватися на рівні з провідними країнами, але темпи розвитку залишаються на рівні нижче середньосвітового.

За даними Всесвітньої організації подорожей і туризму (WTTC), у 2015 р. прямий внесок туристичного сектору економіки України у ВВП становив 29,0 млрд. грн. (1,4% від загального ВВП), прогнозується його щорічне зростання на 2,9% до 2026 р.; щодо кількості зайнятих, то вона становила 214,5 тис. осіб (1,2% від загальної кількості зайнятих в економіці) [1].

Однією з проблем розвитку галузі є низька якість управління та відсутність оптимізації у відповідності до потреб країни. Низька ефективність

вертикальної системи управління сфери туризму та готельного господарства ускладнюють державну політику та її реалізацію на місцевих та регіональних рівнях.

Саме тому формування маркетингових механізмів щодо управління конкурентоспроможністю економічної системи, створення сприятливих умов співпраці, забезпечення позитивного інвестиційного та інноваційного клімату в країні може дати вихід українським компаніям на ринок Євросоюзу.

Основні завдання щодо євроінтеграції туризму та готельно-ресторанного бізнесу:

- 1) удосконалення нормативних та правових актів;
- 2) залучення інвестицій для розвитку інфраструктури;
- 3) підняття питань щодо розвитку туризму по всіх обласних та місцевих державних адміністраціях;
- 4) підготовка фахівців для сфери туризму;
- 5) підвищення вимог кваліфікації і стандартів вищої освіти у галузі туризму та готельного господарства;
- 6) збільшення фінансування з боку держави;
- 7) стимулювання та підвищення попиту до національного продукту.

Готельно-ресторанний бізнес є одним із перспективних та успішно розвинутих напрямків бізнесу в туристичній індустрії. Цілями цього бізнесу має бути орієнтація на Європейські стандарти сервісу та якості.

У рамках імплементації угоди про асоціацію з Євросоюзом у сфері туризму в березні 2017 р. прийнято Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року. Вона визначає інтегрований підхід до формування і реалізації державної туристичної політики за такими напрямками, як безпека туристів, нормативно-правова база сфери туризму та курортів, розвиток туристичної інфраструктури, розвиток людських ресурсів, маркетингова політика розвитку туризму і курортів України [2].

На основі проведених досліджень, можна прийти до висновку щодо підвищення конкурентоспроможності туристичного та готельно-ресторанного бізнесу і сказати, що механізми керування є складними оскільки державні адміністрації приділяють увагу розвитку по регіонах окремо, а не в цілому по країні. Основні результати євроінтеграції України до складу Євросоюзу продемонстрували поглиблення інтересів іноземних держав до окремих регіонів. На даний час виконано більшість запланованих дій щодо розвитку туризму в країні, підготовлено зміни у Законі України «Про туризм» на покращення, прийнято стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року, впроваджено позитивні зміни у сфері туризму з інвесторами Євросоюзу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Travel & Tourism Economic Impact 2016. Ukraine [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wttc.org/-/media/files/reports/economic-impactresearch/countries-2016/ukraine2016.pdf>.
2. Кабмін ухвалив Стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

Блажко Я. О., Макарова М. В., студенти, ф-т арх.,
наук. кер. – **Касинюк Л. А.**, канд. филос. наук. доц.,
*Харківський національний університет
будівництва та архітектури*

ПРОБЛЕМА БЕЗРОБІТТЯ І ПОЛІТИКА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

За останні 4 роки (з 2013 по 2017 рр.) рівень безробіття в Україні знизився на 0,3 відсотки. Такі дані в жовтні оприлюднила Державна служба статистики. Безробіття – соціально-економічне явище, за якого частина осіб не має змоги реалізувати своє право на працю та отримання заробітної плати (винагороди) як джерела існування. Безробіття є одним із істотних факторів, який впливає на соціально-економічне становище населення України, визначає його бідність і масштаби трудової міграції. Близько 15% працездатних українців залишили рідний дім й мігрували: хтось – до Росії, хтось – до Європи. Фактично, трудовим мігрантом став кожен сьомий громадянин України. Актуальною є проблема молодіжного безробіття, адже молодь без досвіду роботи зазнає найбільших труднощів у пошуку роботи, особливо офіційного працевлаштування.

Активним посередником на ринку праці між роботодавцями і шукачами роботи, яка на безоплатній основі надає послуги із пошуку підходящої роботи та підбору персоналу, є державна служба зайнятості. Проте це не означає, що можна знайти гідну роботу. Високооплачувані вакансії не доходять до простих безробітних. Той, хто реально хоче знайти гідну роботу, повинен якось «віддячити» інспектору служби зайнятості. А це вже хабар посадовій особі.

Вирішити більшість проблем можливо тільки завдяки прискоренню темпів будівництва ринкової соціально-орієнтованої економіки. Україна належить до країн світу, де сформовані висококваліфіковані трудові ресурси практично для всіх галузей господарства. На жаль, ідея розбудови держави, пов'язаної з реалізацією соціально-економічних реформ, поступилася місцем корупційному прагматизму.

Існує і інша проблема – демографічна. В країні прискорюється старіння нації, зростає чисельність і питома вага непрацездатного населення. Поширенню цієї проблеми сприяє розвиток системи соціальної допомоги, дотацій і пільг, які знижують потребу в праці окремих соціально-демографічних груп населення, особливо жінок, учнівської молоді та пенсіонерів. Але найскладнішою проблемою є перехід фахівців у сферу неформальної зайнятості, тіньової економіки, міграція за кордон.

Слід визначити дві найбільш розповсюджені в Україні форми безробіття: приховане безробіття та сільське безробіття. Приховане безробіття – це неповна

вимушена зайнятість працівників, які стали зайвими з різних організаційно-економічних причин виробництва, але продовжують знаходитися у складі підприємства. З початком переходу України до ринкової економіки, внаслідок спаду виробництва, стала очевидною надмірна кількість виробничого персоналу. Саме це спонукало роботодавців до звільнення або переведення працівників на неповний робочий день (тиждень, місяць).

Щодо сільського безробіття, то можна визначити декілька основних причин його існування. Так, у процесі реформування аграрного сектору багато колективних господарств розпалися, а на їхньому місці нові не сформувалися. Внаслідок цього значна частина робочої сили залишилась незадіяною у виробництві. Не менш вагомою причиною стало те, що у цій сфері існують неналежні умови для розвитку сільського господарства.

Запорукою вирішення проблеми безробіття в Україні є розробка і реалізація широкого комплексу відповідних заходів. Потрібна активна політика, яка включатиме підготовку та підвищення кваліфікації робочої сили відповідно до потреб ринку праці.

Мають виконуватися заходи, що впливають на попит робочої сили: організація громадських робіт, сприяння в розвитку середнього і малого бізнесу, субсидування зайнятості в приватному секторі і на перепрофільованих підприємствах, підтримка самозайнятості.

З метою запобігання корупції потрібно централізувати і вести облік витрачання державних коштів на регіональному рівні.

Надзвичайно важливим засобами є здійснення структурної перебудови економіки країни; приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів; забезпечення збереження ефективно функціонуючих робочих місць та створення нових; створення сприятливих умов для підприємницької діяльності безробітних; надання державою пільгових кредитів для виплати зарплати додатково зайнятим на виробництві, які за розміром будуть дорівнювати зарплаті; реалізація Державної та регіональних програм зайнятості.

Досить важливо, щоб розвивалось законодавство про працю молоді. Необхідно розробити ефективніші механізми, які б стимулювали працевлаштування молоді і сприяли розвитку молодіжних підприємницьких ініціатив. Це повинно знайти відображення у державній молодіжній політиці. Повинні бути проведені заходи щодо підвищення економічної активності населення.

Отже, для вирішення проблем безробіття треба докорінно змінювати політику зайнятості. Не можна сьогодні пасивно стримувати безробіття. Тільки цілеспрямоване активне підвищення рівня зайнятості населення на діючих і на знову створюваних високоефективних робочих місцях допоможе вивести економіку з глухого кута, дати простір розвитку ринкових і соціальних перспектив.

Галушко Д. В., магістранта,
наук. кер. – **Оболенцева Л. В.**, канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ТАНАТОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В Україні існує велика кількість об'єктів туризму, що дає можливість для розвитку даної галузі. Туризм є одним з найбільш перспективних напрямків світової економіки, він забезпечує покращення якості життя, покращення знань населення про свою історію та історію світу, розвиток культур.

Поняття танатотуризму або темного туризму ще не набуло поширення в Україні, через що багато людей вважають цей вид туризму неетичним та декілька збоченим. Але танатотуризм – це вид туризму, що передбачає відвідання місць, пов'язаних зі смертями, трагедіями, руйнуванням та містичними подіями. При ґрунтовному дослідженні стає зрозуміло, що танатотуризм дуже пов'язаний з пізнавальним, військовим, історико-культурним видами туризму.

Танатотуризм має свої різновиди, а саме:

1. Туризм катастроф – подорожі в місця, що постраждали від стихійних лих або техногенних катастроф. Найпопулярнішим об'єктом такого туризму є Чорнобильська АЕС та місто Прип'ять в Київській області. Це є пам'ятка техногенної катастрофи, що сталася в 1986 році. На сьогоднішній день Чорнобиль є згадкою про небезпеку ядерних реакторів, неухважність робітників та ставлення уряду до звичайних людей. Більшість туристів відвідують Прип'ять щоб отримати нові емоції, адреналін від знаходження у забороненій зоні. Але після дозволу Міністра МНС України в 2010 році було дозволено здійснювати тури в Чорнобиль. Кількість туристів стрімко зросла, особливо іноземних. Однак, крім Чорнобилю в Україні є багато промислових підприємств та місць видобутку копалин, що є потенційними об'єктами темного туризму.

2. Туризм «смерті» – являє собою подорожі до місць з трагічною історією. Найвідомішими прикладами таких об'єктів є місця Голодомору і Голокосту, колишні концтабори, в'язниці, музеї тортур. Такі місця справляють тяжкі враження на туристів, але це трагічні сторінки історії і життя держави, які важливо знати і шанувати. В Україні такими об'єктами є:

- національний музей «Меморіал жертв Голодомору» та Бабин Яр в Києві. Музей присвячений подіям Голодомору в Україні в ХХ столітті. Бабин Яр відомий як місце масових розстрілів євреїв та їхніх союзників, здійснених німецькими солдатами під час Великої Вітчизняної війни;

- музей «Тюрма на Лонцького» у Львові, де сиділи відомі українські націоналісти Степан Бандера та Ярослав Стецький. Колишня в'язниця зберігає моторошні сторінки історії міста та країни;

- музей «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» в Дніпрі

також присвячений знищенню євреїв та населення України під час війни;

- пам'ятник менонітам, жертвам сталінського терору та релігійних переслідувань у Запоріжжі. Менонітський релігійний рух почався в XVI столітті в Швейцарії, але з роками послідовники облаштувались на українських землях. Меноніти традиційно заперечували військову службу, присягу та судові тяжби, що робило їх ворогами держави. Під час Громадянській війни та сталінських репресій було зруйновано спільноти менонітів.

Звісно в Україні набагато більше пам'ятників і музеїв, присвячених жахіттям Великої Вітчизняної війни. Кожна область залишила пам'ять про ці події.

3. Некропольний туризм – один із спірних видів танатотуризму, адже представляє собою відвідання місць поховання відомих людей, історичних кладовищ. Найзнаменитішими об'єктами некропольного туризму в Україні є могила Тараса Григоровича Шевченка в місті Канів, могила Григорія Савовича Сковороди в с. Сковородинівка (Харківська область), Личаківський цвинтар у Львові – один з найстаріших цвинтарів в Європі, Церква-некрополь Миколи Івановича Пирогова у Вінниці.

4. Містичний туризм передбачає подорожі до місць с паранормальними явищами, привидами, місць унікальних релігійних дій та місць зі слідами УФО. В Україні дуже багато місць оповиті легендами. Прикладами є Кам'яна Могила в Мелітополі, Кромлех у Дніпропетровській області, Домініканський собор в місті Львові, Кам'яне село на Житомирщині, Ужгородський замок, Лиса гора в Києві, Підгорецький замок в с. Підгорці та багато інших.

Таким чином, можна стверджувати, що в Україні багато потенційних місць розвитку танатотуризму, які можна і треба відвідати. Основною проблемою розвитку цього виду туризму є нерозуміння зі сторони споживача та неправильне підношення зі сторони туристичних агентств. Для популяризації танатотуризму в Україні необхідним є: покращення туристичної інфраструктури, підтримання на належному рівні пам'яток танатотуризму, розробка нових турів, покращення матеріально-технічної бази, створення інформаційної та рекламної служб, підготовка спеціалістів.

Гаряжа В. Н., доц.,
Горайнова К. А., магістр,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПРОБЛЕМИ АСИМЕТРІЇ ФАЗ В МЕРЕЖІ

Одним з видатних благ цивілізації є електрика. Завдяки тому, що це відкриття в наш час так поширене, життя суспільства в цілому, і кожної людини окремо, значно полегшало та стало більш комфортним.

Разом з тим, час від часу, в електромережі можуть виникати проблеми, які потребують вирішення. Однією з проблем багатьох приватних володінь,

громадських закладів та виробничих потужностей є асиметрія фаз.

Асиметрія фаз – це стан електричної мережі, при якому одна або дві з трьох фаз навантажені сильніше, ніж інші. При цьому спостерігається значне зниження потужності трифазних електричних приладів, переважно двигунів і трансформаторів. Але це, що стосується промислових мереж.

У побутових умовах асиметрія спостерігається більш виражено, при цьому може навіть виникати ризик виходу з ладу електроприладів з переважаючим реактивним навантаженням. До таких відносяться компресори холодильників, вентилятори, прилади з простими силовими трансформаторними джерелами живлення. Це все те, що не має чіткої гальванічної розв'язки з мережею і схеми захисту від перенапруг та осідань.

Більшість мереж є трифазними. Якщо в них навантаження розподілено нерівномірно, внаслідок чого одна або дві фази перевантажені, а третя (або ж дві) недовантажена, відбувається асиметрія. На практиці це може виглядати наступним чином: переважна більшість однофазних навантажень живляться від однієї фази, тоді як інші можуть бути зовсім не задіяні або використовуватися по мінімуму.

Найбільш часто зустрічаються ситуації несправності, в яких при підключенні електроживлення до трансформаторів не враховується їх споживана потужність. Таким чином, буває, що фізично фази мають приблизно однакову кількість підключень, але ось споживана цими підключеннями потужність істотно відрізняється.

Зосередження на одній з фаз приладів з високим споживанням електрики неминуче викликає нерівномірне навантаження між фазами. Те ж саме можна сказати і про громадські, і про промислові об'єкти – у всіх випадках дуже важливо стежити за рівномірним розподілом навантаження між наявними фазами, це дозволить запобігти виникненню ускладнень.

Асиметрія фаз з точки зору електротехніки.

Трифазну електричну мережу в ідеалі можна уявити рівностороннім трикутником з нейтральною точкою в його середині. Він відображає роботу силового трансформатора на підстанції, яка встановлена в кожному мікрорайоні міста і призначена для рівномірного розподілу електрики по всім споживачам. Сторони цього трикутника – це векторні лінії, що з'єднують його вершини. Позначивши вершини точками А, В, С і нейтраллю N, можна скласти таблицю напруг і залежність між ними:

$$AB = BC = CA = 380 \text{ В};$$

$$AN = BN = CN = 220 \text{ В}.$$

При цьому напруги АВ, ВС, СА в 1,73 рази більше напружень АN, ВN, СN.

Небезпека і наслідки асиметрії.

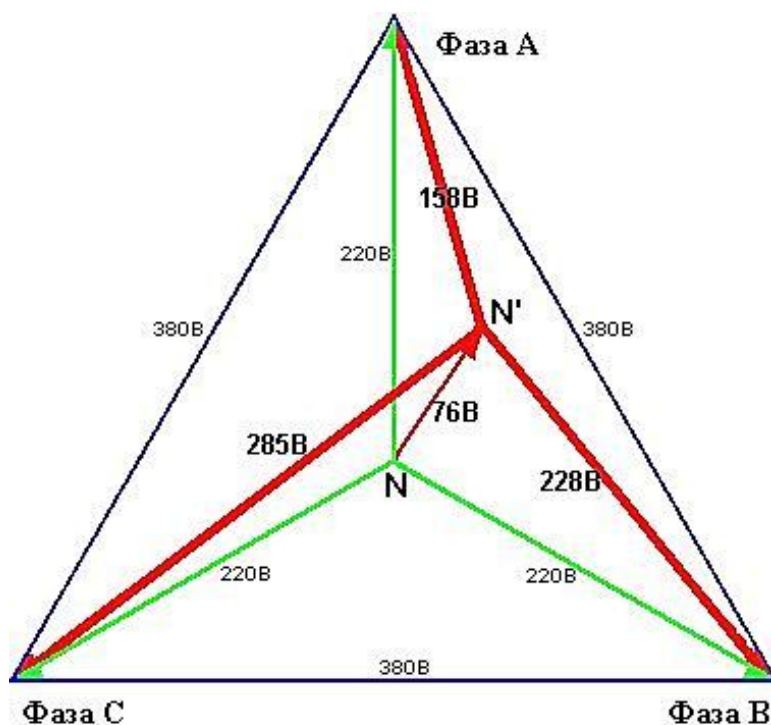
Негативні моменти від асиметрії фаз умовно можна розділити на три групи:

1) Шкода для електричних приймачів (приладів обладнання): їх пошкодження, зменшення терміну використання.

2) Шкода для джерел електроенергії: механічні пошкодження,

збільшення споживання електроенергії, зменшення терміну експлуатації джерела.

3) Наслідки для споживачів: збільшення витрат на електрику, необхідність ремонту електроустаткування, можливе отримання травм.

Через те що електроенергія розподіляється по провідникам нерівномірно, в електромережі значно збільшується споживання електрики. Трифазна мережа, у якій утворилася несиметрія, може знизити термін експлуатації електроприладів та побутової техніки.

Якщо це автономна електростанція, то витрата масла і палива при такій ситуації значно збільшується, а генератор може зламатися. У разі, коли одна фаза отримує більше напруги, ніж дві інші, електробезпека порушується. А це може призвести до різних електротравм, а також до займання електричних побутових приладів і самої проводки.

Грушевский К., школа розвитку «Мер міста»,
наук. кер. – **Грушевская Е. В.**, учитель художественной культуры,
Харьковской общеобразовательной школы № 117
Харьковского городского совета Харьковской области

ВКУСНЫЙ ХАРЬКОВ

Каждый город имеет свое лицо, свои неповторимые черты, свои оттенки в богатой палитре красок.

Харьков – удивительный город. Здесь каждый чувствует себя нужным, защищенным. Здесь каждый человек уверен, что город его любит, что солнце

над площадью Свободы встает именно для него, что новые станции метро на Алексеевке открыты именно для него, только для него реконструирован парк культуры и отдыха имени Горького, только для него откроется обновленный зоопарк! Все именно для него – для каждого из нас – для харьковчан.

Харьков уникален во всем: в истории, архитектуре, культуре, традициях. Это город с богатой историей и молодой душой, с огромными перспективами для молодежи, с европейскими ценностями и славянскими традициями. Харьков умный, современный, трудовой, научный, интеллигентный, перспективный, гостеприимный. А еще Харьков – вкусный!

Так я назвал свой проект, потому что через призму еды можно многое узнать о городе, а значит, и о его жителях.

Каролина Стил в книге «Голодный город» пишет: «Самые сильные, здоровые и счастливые люди – те, кто по-настоящему ценит еду. Те, кто дорожит едой и с радостью делит ее с другими, способны улучшить наш мир».

Своим проектом я призываю улучшить мир, наш родной город, сделать его более привлекательным.

Основной задачей проекта является сбор материалов для оформления электронной книги «Вкусный Харьков. Традиции семьи и города в рецептах».

Участники проекта: учащиеся школ города Харькова, их родители и учителя.

Сроки реализации проекта: один учебный год.

Проект предполагает проведение таких школьных праздников: Дни Мороженого, Карамели, Парады Тортов, праздники Варенья. Но все эти мероприятия необходимо проводить под единым девизом «Вкусный Харьков».

В процессе работы над проектом будут проведены творческие конкурсы на лучший логотип и слоган книги «Вкусный Харьков», на оформление упаковок конфет и печенья.

В рамках проекта будут собраны рецепты традиционных семейных блюд, а также рецепты любимых блюд известных харьковчан. По итогам этой работы предполагается создание электронной книги «Вкусный Харьков. Традиции семьи и города в рецептах».

Мы живем в непростое, но очень интересное время. Сегодня весь мир знает о гордой и независимой стране – Украине. На пути к европейскому сообществу каждый из нас должен не только осознавать, насколько прекрасна и самобытна Украина, удивителен и неповторим город, в котором мы живем, но и говорить об этом всем. Именно сегодня надо привлечь людей к путешествиям по Украине, по нашему родному Харькову. Весь мир должен увидеть, что мы достойные люди, умеющие чтить и хранить свои традиции и традиции окружающих нас людей.

Довгаль А. О., магістрант,
наук. кер. – **Петченко Г. О.**, канд. физ.-мат. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ПРОБЛЕМИ ОСВІТЛЕННЯ АВТОСТОЯНОК І ПАРКОВОК

Якісне освітлення парковок та автостоянок дозволяє зберегти майно в цілості й схоронності, допомагає краще орієнтуватися в просторі, попереджає аварійні ситуації. У цій статті ми розглянемо особливості спеціалізованого освітлення, поширені помилки проектувальників, і які нюанси потрібно врахувати при організації якісної системи освітлення.

Виконати освітлення паркувальної зони за допомогою декількох темних ліхтарів, розташованих по периметру, неможливо. Специфіка автомийок також вимагає хорошого освітлення, яке повинно працювати в зоні підвищеної вологості. Світло повинен бути досить яскравим і в той же час не сліпучим, щоб співробітники змогли надати якісний сервіс.

Основні проблеми при організації освітлення стоянок, мийок і парковок для автомобілів – це недотримання технічних норм, використання невідповідних світильників. В результаті може статися один з варіантів розвитку подій:

- висока витрата електроенергії;
- підсвічування виявляється сліпучою або недостатньо яскравою;
- освітлювальні прилади служать у декілька разів менше свого терміну;
- часті поломки і можливий ризик виникнення пожежі.

Розглянемо специфіку кожного спеціалізованого об'єкта, і можливості усунення зазначених проблем.

Парковки і автостоянки, як правило, розташовуються поруч з гіпермаркетами, вокзалами, аеропортами та іншими об'єктами соціальної інфраструктури. Відповідно – це місця скупчення людей, зони ризику аварійних ситуацій, підвищеної злочинності та нещасних випадків. Для їх запобігання стоянки повинні бути добре освітлені.

Щоб попередити ризик викрадення автомобіля під час нічного затишшя в малолюдних місцях, також необхідно достатнє освітлення парковки. Вимоги до нього прості – воно повинно бути не дуже яскравим, щоб уникнути перевитрати електроенергії, але і не дуже темним, щоб було комфортно орієнтуватися в просторі і бачити попереджувальні знаки. Освітлення автостоянки також має бути достатнім, щоб не дати можливості зловмиснику сховатися в тіні. Для виконання цих умов важливо виконати проект освітлення: розрахувати рівномірне освітлення з правильною розстановкою світильників.

Освітлення автомийки

Приміщення автомийок мають такі особливості:

- переважання штучного освітлення;
- зона підвищеної вологості – під час мийки автомобіля бризки летять на всі боки;

- експлуатація автомийок, як правило, цілодобова, з постійно включеним електрикою;

- недостатнє або сліпуче освітлення автомийки погано впливає на зір працівників, а в підсумку – на якість сервісу;

- при надлишку вологості повітря контактні поверхні електричних частин світильників швидко окислюються, що зменшує термін їх служби, а від попадання бризок освітлювальна система може відразу вийти з ладу;

- цілодобова робота світильників призводить до підвищеного споживання електроенергії і швидкого зносу устаткування.

Для вирішення цих завдань найкраще використовувати сучасні світлодіодні світильники із захисним водонепроникним покриттям, так як вони дають досить яскравий і в той же час не сліпуче світло. Більш того, такі світильники мають тривалий термін служби і дозволяють у 2 рази економити на електроенергії. При цьому дуже важлива правильна розстановка джерел світла.

Єгіпко С. В., магістрант,
наук. кер. – **Д'яконов В. І.**, канд. техн. наук, доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ЛЮДИНИ ВІД ВПЛИВУ ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПОЛІВ

Забезпечення захисту здоров'я людини від негативного впливу факторів електромагнітної природи є однією з важливих проблем безпеки виробничого та навколишнього середовища. Головним завданням є виключення шкідливого впливу електромагнітних полів (ЕМП), рівні яких на робочих місцях можуть перевищувати гранично допустимі значення, встановлені ДСанПіН 3.3.6.096-2002 «Державні санітарні норми і правила при роботі з джерелами електромагнітних полів».

Дія електромагнітного випромінювання (ЕМВ) на людину залежить від наступних параметрів: інтенсивність ЕМП, частота випромінювання, тривалість опромінення, сукупність частот ЕМП, періодичність дії.

Постійний вплив ЕМВ на людину діє на резонансні процеси на молекулярному і клітинному рівні в різних органах і системах організму. ЕМВ призводять до головного болю, стомлюваності, порушень серцево-судинної, нервової систем, страждає імунна система людини.

Найбільш схильні до впливу ЕМВ кров і очі, підвищується частота онкологічних захворювань і розвиток катаракти, збільшується кількість людей, які страждають шкірними захворюваннями. Залежно від частоти хвилі і інтенсивності енергія випромінювань може перетворюватися в тканинах в теплову.

На практиці основними джерелами високоінтенсивних ЕМП, поблизу яких необхідне проведення робіт, є елементи струмопровідних систем різної

напруги промислової частоти, а також потужні радіотехнічні установки (антени стільникового і супутникового зв'язку, теле- і радіопередаючі пристрої, радіолокатори).

Для зниження шкідливого впливу ЕМП необхідно виконання наступних умов:

- ефективне нормування детермінованих критеріїв гранично-допустимих рівнів параметрів ЕМП і тривалості експозиції на організм людини;
- ефективне нормування імовірнісних критеріїв граничних параметрів ЕМП з визначенням умовної ймовірності ураження організму людини з використанням пробитий-функцій і розрахунком ризику захворювань;
- розробка та удосконалення техніки вимірювань і контролю різних параметрів ЕМП для захисту персоналу відстанню і часом;
- розробка захисних і запобіжних колективних, індивідуальних засобів і захисного спецодягу.

Виділяють 3 принципи захисту людини від несприятливого впливу ЕМП: захист часом, захист відстанню і захист із застосуванням засобів захисту. Згідно з гігієнічними вимогами, забезпечення захисту працюючих від несприятливого впливу ЕМП здійснюється шляхом проведення організаційних, інженерно-технічних і лікувально-профілактичних заходів. До організаційних заходів відносяться обмеження часу перебування людини в зоні впливу ЕМП («захист часом») і видалення людини і (або) ділянки проведення робіт із зони впливу, або на відстань від неї, де рівень ЕМП знаходиться нижче гранично допустимого значення («захист відстанню»). Принцип захисту часом реалізований в більшості гігієнічних нормативів щодо ЕМП і застосовується в тих випадках, коли відсутня можливість зменшити інтенсивність впливу ЕМП до гранично допустимих значень.

Захист відстанню полягає у виведенні працюючих із зони з підвищеними рівнями ЕМП за допомогою застосування механізації, автоматизації виробничих процесів, використання дистанційного керування, маніпуляторів, розміщення робочих місць з урахуванням напрямку і властивостей джерела ЕМП.

Технічні заходи включають забезпечення умов безпеки об'єктів при їх проектуванні і будівництві (шляхом створення компонування і геометрії об'єктів, які враховують вимоги безпеки праці), застосування стаціонарних і/або переносних колективних або індивідуальних екрануючих пристроїв – засобів індивідуального захисту (ЗІЗ). В якості засобів колективного захисту використовуються пристрої, що обмежують надходження електромагнітної енергії на робочі місця (поглиначі потужності, екранування). Для індивідуального захисту застосовують захисні екрани, одяг, окуляри та ін. Основною характеристикою будь-якого засобу захисту є ступінь ослаблення ЕМП, що виражається в коефіцієнті поглинання, або в коефіцієнті екранування.

При обслуговуванні та ремонтних роботах на електроустановках підстанцій, повітряних лініях, радіопередавальних установках «захист часом» і «захист відстанню» часто виявляються неефективними, так як ускладнюють (обмежують) виконання персоналом робіт на функціонуючому устаткуванні.

Стационарні та колективні засоби захисту також не завжди функціональні або просто не можуть бути застосовані через геометрію експлуатованих об'єктів. У таких випадках найбільш ефективним, зручним, універсальним є застосування ЗІЗ, що представляють собою в найбільш оптимальному варіанті індивідуальні екрануючі комплекти. Важливою перевагою є можливість використання таких комплектів як спеціального робочого одягу з необхідними елементами індивідуального захисту. ЗІЗ, що використовуються в даний час, включають в себе одяг (комбінезон), засоби захисту голови (шолом з лицьовим екраном), засоби захисту рук (рукавички і (або) рукавиці) і засоби захисту ніг (шкарпетки, бахіли і (або) черевики), виконані з електропровідних матеріалів. При цьому всі елементи екрануючого комплекту повинні бути електрично з'єднані, утворюючи за принципом «клітки Фарадея» замкнуту оболонку навколо тіла людини, що перешкоджає проникненню ЕМП, що має забезпечувати зниження рівня впливу ЕМП до безпечного протягом часу, що визначається призначенням виробу.

Єнокян О. Р., магістрант,
наук. кер. – **Литвинов О. Г.**,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

МОНТАЖ ОСВІТЛЮВАЛЬНИХ УСТАНОВОК В ГРОМАДСЬКИХ БУДІВЛЯХ І СПОРУДАХ

Спостерігаючи за роботою сучасних освітлювальних систем, я проаналізувала застосування новітніх технологічних рішень в системах освітлення та впровадження енергозберігаючих джерел світла, яких дозволить економити електричну енергію без шкоди інтересів споживачів і дасть можливість удосконалити якість освітлення.

Вивчивши уважно сучасне і ефективне рішення проблем у сфері освітлення, я звернула увагу на те, що в даний момент не проводяться будівельні роботи, які тимчасово призупинені та одночасно не постають проблемою для того щоб здійснювати модернізацію або монтаж в будівлях. Вони мають дуже низькі й старі якості проводки, світлових приладів, зоровий дискомфорт, шум і тривалий термін експлуатації, що являє собою дуже важливу роль, тому чому б не скористатися будівлями та спорудами (які потребують монтаж освітлювальних приладів), щоб забезпечити працездатність і покращення якості освітлення.

В Україні багато громадських будівель і споруд, які потребують заміну освітлювальних пристроїв, проводки (зношені кабелі та тривалу експлуатацію ОУ).

Вимоги до виробництва монтажу електроустановок, його норми і правила встановлюються «ПУЕ» і «СНіП». Монтаж освітлювальних електроустановок

виробляють за проектом, в якому наводяться світлотехнічний розрахунок, який дозволяє вирішити безліч важливих завдань:

- спроектувати систему освітлення, відповідну встановленим нормативам;
- підібрати ефективні світильники / джерела світла і супутнє обладнання;
- коректно розподілити освітлювальні прилади по території об'єкта;
- мінімізувати витрати на впровадження і експлуатацію освітлювальної системи.

Розрахунок за втратою напруги ведеться на підставі найменших витрат провідникових матеріалів (проводів, кабелів, шин тощо). Напруга у найбільш віддалених ламп повинна бути не менше 95% номінальної – для мережі аварійного, зовнішнього освітлення й 97,5% номінальної – для мережі робочого освітлення всередині приміщень промислових підприємств і прожекторних установок зовнішнього освітлення. Напруга при нормальному режимі повинна бути не більше 102,5% номінальної.

Живлення освітлювальних електропристроїв, до яких одночасно приєднані й силові споживачі (електродвигуни, електрозварювальні апарати та ін), здійснюється від окремих освітлювальних трансформаторів або від трансформаторів.

Раціональне освітлення робочого місця є одним з найважливіших факторів, що впливають на ефективність трудової діяльності людини, що попереджають травматизм і професійні захворювання.

Основна вимога, що висувається до освітлення являє собою забезпечення нормованих значень освітленості, які визначаються умовами зорової роботи, в тому числі:

- 1) розмірами предметів розрізнення, їх контрастом з фоном і коефіцієнтом відбиття фону;
- 2) наявністю доступних небезпечних для дотикання предметів (відкритих струмопровідних частин, негороджених обертових частин машин і т. д.);
- 3) наявністю в полі зору світних поверхонь великої яскравості (електро- або газозварювання, розплав металу), що випромінюють світло розжарені оброблювані деталі, виробничі вогні.

Я хочу зауважити на тому, що у відомих конструкціях корпус є частиною зовнішнього вигляду освітлювального пристрою, тому для кожної моделі освітлювального пристрою потрібен особливий корпус. Це є серйозною проблемою. Виготовлення корпусів, які представляють собою суттєвий елемент конструкції освітлювального пристрою, є дорогим, тому необхідність виробляти особливий корпус для кожної моделі освітлювального пристрою повторно використаний після того, як період нормальної експлуатації освітлювального пристрою закінчиться.

Гарне освітлення в громадських і житлових будівлях створює сприятливі умови для роботи і відпочинку, почуття комфортності, бадьорого, гарного настрою.

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА СЕРВІСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сервісна діяльність є однією з галузей світового господарства, що розвивається найбільш динамічно. Гнучкість і високий ступінь адаптованості сервісної активності сприяє посиленню процесів взаємопроникнення, взаємозалежності та інтеграції розвитку сфери послуг і міжнародних глобальних тенденцій.

Сучасні міжнародні процеси, безумовно, вплинули й продовжують значно впливати на сферу сервісу. Однак, вплив у цьому випадку має не односпрямований характер. Розвиток сервісної діяльності, з одного боку, піддається загальносвітовим тенденціям, а з іншого, виступає фактором, що стимулює міжнародні відносини в цій галузі. Різні види сервісної діяльності одночасно породжують і виступають наслідком і втіленням сукупності загальносвітових процесів. Такий діалектичний взаємозв'язок обумовлений специфікою сфери сервісу, що сьогодні стає способом переорієнтації й руху в бік постіндустріального суспільства, економіки «сервісного» типу, зміни організації соціального простору й усього спектра соціальних відносин. Набуваючи за сучасних умов найважливішого значення, сфера послуг, таким чином, не тільки зазнає змін у зв'язку із виникненням міжнародних стандартів, а й сама деякою мірою стає каталізатором формування міжнародної сервісної практики.

До цього часу сфера послуг характеризується її слабкою залученістю до світового господарського обігу. Завдяки виникненню глобальних ринків товарів і послуг сервісна діяльність, раніше обмежена міжнаціональними бар'єрами, набуває можливості виходу на світовий масштаб. Л. Давиденко говорить про *транснаціоналізацію сервісного виробництва* в якості його якісної трансформації й виділяє наступні передумови цього процесу: зростання попиту на послуги, що набуває масового характеру; популяризація освіти і знань у сфері технологій створення, просування і продаж послуг; посилення тенденцій до формування єдиної системи стандартизації послуг; поширення міжнародних форм сервісної діяльності, її вихід за рамки національних меж; загальна лібералізація світової торгівлі [1, с.43–44].

В умовах транснаціоналізації сервісного простору міжнародні фактори набувають більш значущої й істотної ролі у визначенні розвитку галузі, ніж фактори місцевого характеру. Але при цьому необхідні істотні зусилля щодо уніфікації зразків сервісного обслуговування, пов'язані з регіональними й культурними розходженнями. Незважаючи на відносне нівелювання глобальними тенденціями територіальних кордонів, залишається ряд бар'єрів для міжнародного обміну послугами: інструменти державного регулювання (ліцензування і сертифікація послуг та ін.); різні економічні й маркетингові бар'єри (рівень конкуренції в даному секторі послуг, висока вартість ділової

нерухомості); бар'єри для вільного пересування валютних коштів між країнами [1, с. 44–45].

Міжнародний вплив на сервісне виробництво виявив себе в наступних тенденціях: *по-перше*, у зміні самого змісту послуги, пов'язаного з виходом із промислового виробництва цілої низки самостійних сервісних компаній (які надають послуги з реклами, консалтингу, менеджменту, комп'ютерні, науково-дослідні й інші послуги); *по-друге*, в об'єднанні підприємств з виробництва різних видів послуг у мережеву структуру сервісних ТНК, що має широку матеріально-технічну базу і керує низкою відомих брендів на ринку; *по-третє*, сфера сервісу набула важливого значення в структурі світового господарства, здатність впливати на структуру, зміст і траєкторію розвитку світової торгівлі й світової економіки в цілому.

У діловій міжнародній практиці сервісні компанії переходять на нові організаційно-управлінські моделі й механізми, змінюється стиль відносин виробників послуг із клієнтами. У багатьох сферах підвищуються стандарти обслуговування й показники ефективності. Багатопланове відновлення низки послуг, що веде до усунення хронічного дефекту пострадянського сервісу – низької якості й культури обслуговування, – диктується не командами зверху, а економічними вимогами й закономірностями, глобальною конкуренцією. Використання Інтернет-технологій впроваджується практично повсюди у виробництві й реалізації послуг. Прикладом можуть служити дистанційні освітні послуги й окремі віртуалізовані елементи в освіті (відео-презентації, видача і перевірка завдань через Інтернет тощо.) [3, с. 175].

Вплив міжнародних процесів на сервісну діяльність загалом має позитивні наслідки для споживачів послуг, пов'язані, у першу чергу, з конкуренцією між сервісними підприємствами. Знижуються ціни на послуги, у споживачів розширюються можливості вибору, поліпшується якість сервісу, що, у свою чергу, веде до підвищення якості життя населення. Завдяки цьому сектор послуг став найбільшим об'єктом іноземних інвестицій в усьому світі, і на ринках різних країн з'являються послуги, які не пропонуються вітчизняними підприємствами.

Виникнення міжнародного сервісного ринку висуває чимало питань. Адже всі уявлення про сервісну діяльність ґрунтуються на досвіді функціонування національних ринків, які характеризуються порівняно однорідним економічним і правовим простором, загальною культурною й історичною спадщиною, конкретним для кожної країни державним регулюванням. На глобальних ринках ці умови відсутні. Але просте перенесення властивостей і закономірностей, властивим регульованим національним ринкам на вкрай неоднорідний, конфліктний міжнародний ринок, до якого включено країни з самими різними рівнями економічного розвитку й господарським потенціалом, уявляється неправомірним.

Таким чином, в умовах трансграничного характеру сучасної сфери послуг інститут сервісу стає способом формування образу держави на світовій арені, репрезентації національної культури. Формування загальноприйнятих світових стандартів оцінки якості послуг ставить сервісну діяльність перед необхідністю

відповідності міжнародним тенденціям. В сучасних умовах пріоритетним завданням *сервісної діяльності в Україні* стає пошук результативної стратегії конкурентоспроможності на світовому ринку. Для ефективної інтеграції України у світовий простір необхідним є визначення інноваційної концепції реагування на скороминучі зміни у світі, що спирається на розвиток нових технологій і техніки, сучасних форм надання послуг, які відповідають світовим стандартам якості й обслуговування та потребам українського соціуму.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Давиденко Л. Г. Транснаціоналізація сервісного виробництва як якісна трансформація світової сфери послуг / Л. Г. Давиденко // Вестник Ростовського державного економічного університету (РИНХ), 2009. – № 2. – С. 42–47.
2. Жаліло Я. Щодо основних пріоритетів реформування житлово-комунального господарства України на сучасному етапі [Електронний ресурс] / Я. Жаліло, Д. Венцовський, Т. Цихан. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/juli/26.htm>
3. Качала Т. М. Корекція курсу реформування сфери житлово-комунальних послуг / Т. М. Качала // Комунальне господарство міст, 2010. – № 96. – С. 15–23.
4. Коллонтай В. М. Еволюція західних концепцій глобалізації (Стаття друга) / В. М. Коллонтай // Мировая экономика и международные отношения, 2002. – № 2. – С. 32–39.

Киреенко Н. В., д-р екон. наук, доц.,
заместитель директора по научной работе,
Институт системных исследований в АПК
Национальная академия наук, Беларусь

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ МАРКЕТИНГОВОЇ СБЫТОВОЇ ПОЛІТИКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Осуществляемые в Беларуси рыночные преобразования и совершенствование экономического механизма хозяйствования в АПК создают основу для использования современных методов управления предприятиями, направленных на достижение эффективных результатов производственно-сбытовой деятельности. В этих условиях перед производителями АПК появляются новые задачи, решение которых связано с функционированием сельскохозяйственных и агропромышленных рынков, зависит от организации производства и сбыта на основе маркетинговых принципов и методов.

В данном контексте нами вводится понятие категории «маркетинговый механизм в АПК», рассматриваемый как совокупность форм, методов, инструментов и стратегий, применение которых на всех уровнях управления национальной системы АПК способствует достижению поставленной цели – наиболее полное удовлетворение потребностей населения страны в продуктах питания и других товарах, вырабатываемых из сельскохозяйственного сырья, при минимально возможных затратах труда, материальных, энергетических и финансовых ресурсов. Основными составляющими маркетингового механизма

в АПК нами предложены [6, 8, 9, 10]:

- система маркетинга в аграрном комплексе Беларуси, в том числе маркетинговые структуры на разных уровнях управления;
- маркетинговое информационное обеспечение;
- система маркетинговых исследований;
- методы и стратегии международного маркетинга;
- основные инструменты формирования эффективной сбытовой политики аграрных предприятий на внутреннем рынке.

Важным направлением механизма является выбор предпочтительной организационно-экономической модели развития системы маркетинга в аграрном комплексе Беларуси, которая должна базироваться на различных его организационных формах вследствие того, что сельскохозяйственное производство и переработка характеризуются разнообразием структур и формированием многоукладной системы хозяйствования. В условиях функционирования аграрного рынка в республике процесс формирования системы маркетинга должен осуществляться на четырех уровнях: организация, районный, областной и республиканский.

Структурно система маркетинга в АПК Беларуси должна состоять из следующих субъектов [6, с. 130]:

- маркетинговые подразделения государственных органов управления (Минсельхозпрод, областные комитеты и районные управления по сельскому хозяйству и продовольствию);
- маркетинговые службы объединений, ассоциаций, сельскохозяйственных товаропроизводителей;
- консалтинговые или коммерческие маркетинговые центры, созданные на разных уровнях управления и в разных отраслях АПК;
- контактные организации, которые оказывают существенное влияние на их деятельность (различные фирмы, агентства, оптовые рынки, биржи, представляющие маркетинговые услуги в системе АПК; информационные центры научно-исследовательских учреждений, обеспечивающие информационную поддержку в области научно-технического прогресса по профилю учреждений).

Установлено, что роль маркетинга в системе АПК на различных уровнях определяется целями и задачами экономических субъектов рынка. Для этого нами для маркетинговых служб в зависимости от уровня или ведомства разработаны соответствующие функции. Так, на республиканском уровне они должны заключаться в предварительном анализе аграрного рынка с целью предотвращения структурных дисбалансов в отрасли, в поддержании соответствия спроса и предложения в республике. Поэтому исходной позицией должны стать маркетинговые исследования, а также разработка стратегических планов. Кроме того, к задачам маркетинга АПК на уровне республики и области необходимо отнести: содействие внешнеторговой деятельности отечественных товаропроизводителей, оказание им помощи в изучении зарубежных рынков; оказание консультационной помощи в практическом применении методов маркетинга; формирование единого информационного

пространства.

На уровне объединений и отраслей маркетинг используется в области: инвестиционной политики; регулирования структуры цен; финансирования научно-исследовательских и опытно-конструкторских разработок.

По результатам выполненных нами исследований установлено, что в АПК республики целесообразно использовать функциональную структуру организации маркетинга, поскольку она является наиболее приемлемой для развития данного направления, обеспечивает достаточно четкое разграничение специфических функций и ответственности за выполняемую работу, а также правильному развитию взаимоотношений с другими структурными подразделениями и объектами внешней среды. Расчеты показывают, что общие годовые затраты (капитальные и текущие) на организацию рабочего места начальника отдела маркетинга и специалиста по маркетингу сельскохозяйственной организации или предприятия обрабатывающей (пищевой) промышленности составляют 7 360,72 бел. руб. и 5 829,67 бел. руб. соответственно. Практическое использование данных предложений позволяет обеспечить прирост выручки от реализации продукции на 5–7% в расчете на одно предприятие при одновременном росте уровня рентабельности продаж до 10%.

Проведенные нами расчеты на примере 16 районов Брестской области, 21 – Гомельской, 22 района Минской области выполнены с учетом комплекса производственных, организационных, технологических, экономических и финансовых факторов (включая трудоемкость работ). В структуру районного отдела маркетинга должны входить (3–4 человека):

- начальник отдела маркетинга, который осуществляет общее руководство и управление работой отдела, организует и координирует его работу с другими структурными подразделениями АПК;

- ведущие специалисты (экономисты-аналитики и маркетингологи) проводят аналитическую работу, маркетинговые исследования, их обобщение и анализ, осуществляют организацию сбыта, консультационные услуги, информационно-рекламное обеспечение реализации продукции;

- программисты, осуществляющие автоматизацию деятельности отдела маркетинга, подготовку программного обеспечения для проведения исследований.

На областном и республиканском уровне в состав маркетингового центра должны входить:

- начальник центра – осуществляет общее руководство и управление работой маркетингового центра, устанавливает связь с районами и предприятиями АПК;

- отдел маркетинга (3–4 чел.), который включает бюро прогнозирования и планирования маркетинга, бюро изучения рынка сбыта и спроса, бюро рекламы;

- отдел сбыта (2–3 чел.);

- информационный отдел (2–3 чел.).

Для решения общих («сквозных»), характерных для всего АПК задач и

задач уровней управления, сфер деятельности и субъектов хозяйствования предусматривается взаимодействие маркетинговых подразделений. Так, службы маркетинга предприятий должны сотрудничать с соответствующим отделом района, который призван обеспечить выполнение следующих функций:

- комплексный анализ и прогнозирование развития рынков сбыта сельскохозяйственной продукции, спроса и конъюнктуры торговли, цен;
- проведение маркетинговых исследований товаров, рынков, потребителей самостоятельно или совместно с сельскохозяйственной организацией (организациями);
- поддержание деловых отношений с аграрными организациями и при необходимости оказание помощи по вопросам маркетинга.

В свою очередь, районные маркетинговые отделы взаимосвязаны с областными и республиканскими структурами, которые, исходя из задач, должны осуществлять проведение исследований рынка, сбор, обработку и анализ информации о рынках, спросе на продукцию, запросов покупателей и отношения к товару торговых работников, а также совместно с районными службами маркетинга должны разрабатывать и применять на практике программы по более полной реализации принципов маркетинга.

Координированием, содействием и контролированием маркетинговой деятельности на всех уровнях должен заниматься отдел маркетинга Министерства сельского хозяйства и продовольствия Республики Беларусь. В результате взаимодействие маркетинговых служб разных уровней должно осуществляться следующим образом:

первый уровень – отдел маркетинга Минсельхозпрода с республиканскими органами управления, ведомствами, комитетами, министерствами сельского хозяйства стран СНГ и вне СНГ, международными сетями и информационными центрами;

второй – отдел маркетинга Минсельхозпрода – маркетинговые центры областных комитетов по сельскому хозяйству и продовольствию – маркетинговые центры районных управлений по сельскому хозяйству и продовольствию – маркетинговые службы товаропроизводителей;

третий – взаимодействие маркетинговых служб республиканских подведомственных организаций с выходом на соответствующие главные управления (управления) Минсельхозпрода;

четвертый – маркетинговые подразделения субъектов хозяйствования районов и районных маркетинговых центров, организованных на базе и в составе районных управлений по сельскому хозяйству и продовольствию с областными комитетами по сельскому хозяйству и продовольствию, Минсельхозпродом, а также подведомственными организациями;

пятый – индивидуальное взаимодействие субъектов хозяйствования с различными информационными и маркетинговыми центрами, консалтинговыми фирмами, агентствами и т. д.

Исследования показывают, что одна из важнейших составляющих маркетингового механизма в АПК – маркетинговая информационная система

(МИС), представляющая собой совокупность (единый комплекс) персонала, оборудования, процедур и методов, предназначенных для обработки, анализа и распределения в установленное время достоверной информации, необходимой для подготовки и принятия маркетинговых решений. Установлено, что подключение к ней должно гарантировать получение рыночной информации как по областям, так и по Беларуси, обеспечивать обработку, анализ, систематизацию и передачу необходимых сообщений по каналам на различные уровни (товаропроизводитель – район – область – республика). При этом необходима подробная проработка договорных основ, чтобы обеспечить взаимную заинтересованность служб всех уровней. Однако эти процессы требуют материальных затрат. Ни одно предприятие не будет платить за информацию больше, чем приносимая ею прибыль [1, 2, 3, 4, 7].

Поэтому в целях формирования эффективной системы маркетинга в АПК предлагаем создавать коммерческие консалтинговые центры (ККЦ). Коммерческие консалтинговые центры целесообразно создавать на всех уровнях управления и в разных отраслях АПК как структурные подразделения и как независимые предприятия. Согласно правовому статусу ККЦ имеет функционально-технологическую и финансово-экономическую самостоятельность, а также действует на принципах самокупаемости и самофинансирования.

Нами разработан функционально-целевой алгоритм деятельности ККЦ и взаимодействия с аграрными организациями (рисунок 1), основной целью которого является оказание консультационных, маркетинговых и информационных услуг заказчику

Установлено, что эффективность механизма формирования эффективной маркетинговой сбытовой политики аграрных предприятий зависит от его составляющей – маркетинговых исследований (МИ). Основная их задача на уровне республики (областей, районов) должна состоять в оценке рыночной ситуации, моделировании развития агропродовольственного рынка и прогноза спроса; на микроуровне – анализ и прогноз собственных возможностей аграрной организации (ее потенциала и конкурентоспособности), состояния и перспектив развития целевого сегмента рынка [5, 6].

Результаты исследований при разработке маркетингового механизма в АПК являются основой для выбора, формирования и реализации стратегии развития организации. В связи с этим выполненные нами исследования позволили обосновать технологию планирования, организации и проведения маркетингового исследования (рисунок 2).

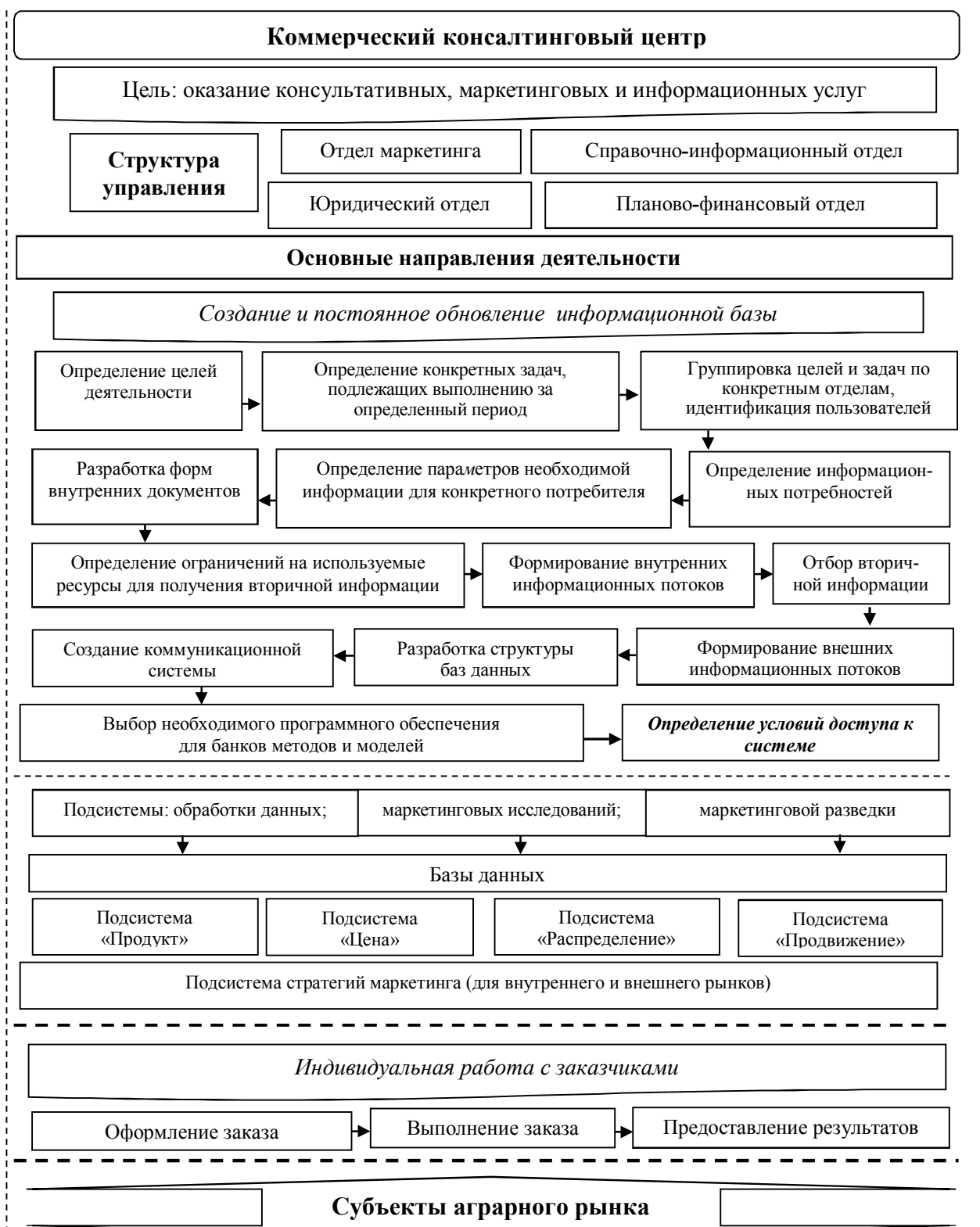

Рисунок 1 – Функционально-целевой алгоритм деятельности коммерческого консалтингового центра и взаимодействия с аграрными организациями

Примечание – Рисунок выполнен автором на основе собственных исследований.

Рисунок 2 – Предлагаемая технология планирования, организации и проведения агромаркетингового исследования

Примечание – Рисунок выполнен автором на основе собственных исследований.

Эффективность организации МИ зависит от выбора типа исследовательского процесса, которые, по результатам нашей оценки, можно использовать в любой последовательности: разведочное, описательное, казуальное исследования.

Учитывая экспортную ориентацию предприятий АПК, по нашему мнению, одной из важнейших составляющих маркетингового механизма в АПК является система международного маркетинга.

В данном контексте нами определены основные направления реализации его концепции на зарубежных аграрных рынках, являющиеся базой формирования всей экспортоориентированной производственно-сбытовой политики предприятия, которые включают [6, 9]:

- предварительное изучение особенностей международных рынков, их характеристик с обязательным учетом тенденций рыночных изменений;
- создание информационной базы данных экономических, политико-правовых и научно-технических характеристик, обуславливающих процессы и ситуацию на международных рынках;
- анализ среды международного бизнеса на конкретных зарубежных рынках (сегментах);
- постановку целей действий на внешних продовольственных рынках;
- выбор зарубежных рынков на основе ранжирования, приемлемых для дальнейшего продвижения, а также изучение их особенностей;
- определение способов освоения внешнего рынка (проникновения на рынок): экспорт, совместная деятельность, инвестирование;
- разработку частных стратегий комплекса маркетинга (товарных, ценовых, коммуникационных, дистрибьюторских) для работы на зарубежных рынках;
- создание служб организации и руководства международным бизнесом.

Практика свидетельствует, что при выходе на внешний аграрный рынок необходимо учитывать функции международного маркетинга, обеспечивающие освоение новых рынков и удержание конкурентных позиций отечественных товаропроизводителей. Основными из которых являются [9, 10]:

- изучение аграрного рынка (поведения потребителей; спроса, конкурентов и конкурентоспособности продукции; посредников, осуществляющих транспортировку, хранение, сбыт и пр.), а также внешней среды, в которой действует предприятие (законодательной, экономической, социокультурной, технологической и т. д.);
- формирование товарной (ассортиментной) и ценовой политики предприятия, которая будет соответствовать выбранным рыночным целям;
- разработка и осуществление стратегии продвижения сельскохозяйственной продукции на выбранных рынках (рекламных кампаний, мероприятий по формированию общественного мнения, стимулированию продаж и пр.);
- выбор и организация оптимальных каналов распределения продукции АПК (с использованием, в случае необходимости, надежных посредников и партнеров, обеспечением эффективного взаимодействия с ними).

Различия между странами проявляются в организации и динамике развития рынков, сбытовой сети, традициях деловых переговоров, коммуникационных подходов, условиях предоставления финансовых средств и др. Разнообразие рыночных условий определяет следующие характерные черты и специфику организации международного маркетинга в АПК [6, 9]:

- для международной маркетинговой деятельности необходимо создать и внедрить систему эффективного наблюдения за перспективными зарубежными продовольственными рынками (предпочтительно с присутствием на этих рынках или обеспечив регулярное поступление подробной информации о них);

- руководству маркетинговой службой необходимо сформировать систему быстрого реагирования на нестандартные и специфические для зарубежного аграрного рынка запросы покупателей, а также требования партнеров и посредников, что предполагает более гибкий и оперативный контроль и регулирование производственной и сбытовой деятельности предприятия.

Все перечисленные условия осуществления международного маркетинга значительно усложняют исследовательскую и управленческую деятельность аграрных организаций, требуют привлечения дополнительных финансовых ресурсов, высокой квалификации и ответственности исполнителей, что позволяет говорить о большей сложности международного маркетинга по сравнению с маркетингом, осуществляемым на внутреннем рынке.

В результате исследования нами обоснованы основные инструменты маркетингового механизма формирования эффективной сбытовой политики аграрных предприятий на внутреннем рынке, суть которых заключается в следующем [5, 6, 10]:

I. Мероприятия в области товарной политики, направленные на:

- оптимизацию структуры предлагаемого сельскохозяйственного сырья и продовольствия за счет разработки и выведения на рынок новых товаров, обеспечения оптимального уровня обновления продукции, а также оценки товарного ассортимента с точки зрения длительности жизненного цикла товара;

- постоянное обеспечение качества и повышение конкурентоспособности продукции сельского хозяйства и продовольствия как на внутреннем, так и на внешнем рынках;

- установление целесообразности и возможности использования товарных знаков на продовольственные товары;

- разработку и создание упаковки, отвечающей современным требованиям, проведение обязательной маркировки товара (производственной и торговой).

II. Ценовая политика аграрных предприятий должна основываться на позиционировании продукции, обеспечивающем формирование и рекламирование собственного бренда, а также проведение мероприятий по стимулированию продаж товаров. При этом одной из стратегических задач является тщательный анализ и обязательный учет уровня конкуренции и спроса на продукцию сельского хозяйства и продовольствия. В связи с этим для эффективной реализации сбытовой политики предприятий АПК нами

предлагается использовать следующие ценовые маркетинговые подходы:

- ориентация на средние рыночные (отраслевые) цены сельскохозяйственного сырья и продовольствия, которые признаются продовольственным рынком (внутренним, мировым) и обеспечивают прибыль эффективно работающим организациям;

- учет ценового уровня наиболее крупных товаропроизводителей и торговых организаций на продовольственном рынке, что позволяет сохранять рыночную долю каждого предприятия;

- ориентация на потенциальный и существующий спрос потребителей (отечественных, иностранных) на продукцию сельского хозяйства и продовольствия.

III. Реализация стратегических подходов в области распределения и сбыта продукции АПК на рынках требует осуществления следующих мероприятий:

- оптимизация количества сбытовых посредников, участвующих в процессе распределения аграрной продукции на рынок;

- формирование долгосрочных связей внутри канала реализации продукции с целью повышения его эффективности;

- обеспечение бесперебойной поставки продуктов на существующие сегменты и основные рынки сбыта, а также выполнение маркетингового плана;

- поиск новых каналов и методов продвижения продукции на агропродовольственные рынки.

IV. Основными направлениями коммуникационной политики товаропроизводителей АПК должны стать:

- выбор вида коммуникации для конкретного целевого сегмента (стандартизированный, дифференцированный, комбинированный) с учетом особенностей маркетинговой среды;

- разработка эффективного комплекса мероприятий по продвижению сельскохозяйственного сырья и продовольствия на рынок (рекламные кампании, участие в специализированных выставках и ярмарках, управление брендом);

- определение рыночных и маркетинговых возможностей товаропроизводителя по реализации коммуникационной стратегии с учетом оценки экономических критериев (прибыли, затрат, рентабельности), управляемости (соблюдение прав, обязанностей, взаимных договоренностей, осуществление контроля и т. д.), а также конкурентности (преимущества, пригодность, гибкость, адаптированность и др.).

Таким образом, на основании выполненных исследований нами обоснован механизм формирования эффективной маркетинговой сбытовой политики аграрных предприятий. Научная новизна разработки базируется на ее комплексности и состоит в следующем:

- дано определение категории «маркетинговый механизм в АПК» и обоснованы основные его составляющие: система маркетинга в аграрном комплексе Беларуси (включая методические подходы по созданию и функционированию маркетинговых структур на разных уровнях управления), маркетинговое информационное обеспечение, систему маркетинговых

исследований, методы и стратегии международного маркетинга, основные инструменты реализации стратегии продвижения продукции (товарная, ценовая, сбытовая, коммуникационная). Практическая реализация разработки обеспечит положительные изменения в экономике АПК, включая повышение эффективности деятельности субъектов хозяйствования, создание благоприятного инвестиционного климата в стране, рост рентабельности производства и реализации сельскохозяйственной продукции, повышение показателей внешнеторговой деятельности в сельском хозяйстве;

– разработана система маркетинга в АПК Беларуси, предусматривающая создание маркетинговых структур на различных уровнях, их функциональное единство и общую ориентацию на спрос потребителей, эффективную производственно-сбытовую деятельность сельскохозяйственных товаропроизводителей. Новизна и значимость в том, что все составляющие образуют целостную, гибкую и адаптивную систему, способную обеспечивать и создавать необходимые условия эффективной маркетинговой сбытовой деятельности. Функционирование одного субъекта хозяйствования должно дополняться работой другого и, в свою очередь, способствовать функционированию всей системы. Расчеты свидетельствуют, что только в одной сельскохозяйственной организации республики за счет внедрения предложений по созданию и функционированию маркетинговой службы возможно увеличение товарооборота на 5–7% при росте уровня рентабельности продаж до 10%;

– разработан функционально-целевой алгоритм функционирования коммерческого консалтингового центра и взаимодействия с аграрными организациями, деятельность которого будет направлена на решение проблем информационного обеспечения в системе агромаркетинга Беларуси. Новизна разработки заключается в том, что данные структуры предложено создавать на всех уровнях управления с целью комплексного оказания консультативных и маркетинговых услуг в аграрной сфере, включающих проведение таких работ, как: анализ рынков, потребителей, конкурентов, внутренней и внешней среды, планирование товародвижения, сбыта и сервиса, формирование спроса и стимулирование сбыта, разработку и реализацию маркетинговых программ;

– предложены основные инструменты маркетингового механизма (товарные, ценовые, сбытовые, коммуникационные), суть которых состоит в укреплении конкурентных позиций товаропроизводителей на основе использования комплексного подхода при разработке и реализации стратегических направлений политики продвижения аграрных предприятий на внутреннем рынке. Апробация предлагаемой разработки позволила спрогнозировать рост объемов производства и сбыта сельскохозяйственного сырья и продовольствия, исходя из экономической целесообразности, выхода товарной продукции с высокой добавленной стоимостью из единицы производимого сырья.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Бойко И. И. Маркетинговые исследования (минимальный маркетинговый эксперимент): учеб. пособие / И. И. Бойко. – Киев : Кондор, 2005. – 280 с.
2. Дурович А. П. Маркетинговые исследования / А. П. Дурович. – Минск: Новое знание, 2008. – 464 с.
3. Дэвис, Д. Исследования в рекламной деятельности: теория и практика / Д. Дэвис. – М.: Вильямс, 2003. – 864 с.
4. Киреенко Н. В. Развитие рынка маркетинговых исследований в Республике Беларусь / Н.В. Киреенко // Вчені записки Університету «КРОК» / Ун-т економіки та права «КРОК». – Вип. 1 (1997). – Вип. 28: у 2-х т. – Киев, 2011. – Т. 1. – С. 45–52.
5. Киреенко Н. В. Основные направления совершенствования сбытовой политики экспортной аграрной продукции / Н. В. Киреенко // Предпринимательство в Беларуси: опыт становления и перспективы развития: материалы IX Междунар. науч.-практ. конф., 10 апр. 2012 г. / БГПУ. – Минск, 2012. – С. 99–101.
6. Киреенко, Н. В. Система сбыта продукции АПК на основе маркетингового подхода: теория, методология, практика: в 2-х ч. / Н. В. Киреенко; под ред. В. Г. Гусакова. – Минск: Ин-т систем. исслед. в АПК НАН Беларуси, 2015. – Ч. 1. – 267 с.; Ч. 2. – 173 с.
7. Коротков А. Некоторые аспекты методологии маркетинговых исследований / А. Коротков // Маркетинг. – 2003. – № 4(71). – С. 39–48.
8. Маркетинг в управлении современным предприятием: в 2-х ч. / Н. В. Киреенко, В. Л. Коринев, В. В. Томарева [и др.]. – Запорожье: КПУ, 2010. – Ч. 1. – 168 с.; Минск: Мисанта, 2010. – Ч. 2. – 191 с.
9. Совершенствование системы сбыта в агропродовольственной сфере. Теория, методология, практика / В. Г. Гусаков, З. М. Ильина, В. И. Бельский [и др.]. – Минск: Ин-т систем. исслед. в АПК НАН Беларуси, 2010. – 252 с.
10. Формирование эффективной системы сбыта сельскохозяйственной продукции / З. М. Ильина, Н. В. Киреенко, Н. Н. Батова [и др.]. – Минск: Ин-т систем. исслед. в АПК НАН Беларуси, 2013. – 185 с.

Кобілев Д. С., магістрант,
наук. кер. – **Петченко Г. О.**, канд. фіз.-мат. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ОСВІТЛЕННЯ ТА БЕЗПЕКА ПІШОХІДНИХ ПЕРЕХОДІВ

З кожним роком інтенсивність автомобільного руху на дорогах країни зростає. Відповідно зростає і кількість дорожньо-транспортних пригод. ДТП в темну пору доби – важлива проблема. Незважаючи на незначний обсяг руху (15–20%) в темний час відбувається 41–50% ДТП.

Наїзди автотранспорту на пішоходів відбуваються як на нерегульованих, так і на регульованих пішохідних переходах, і якщо в останньому випадку число постраждалих, з огляду на світлофорне регулювання руху, порівняно невелика, то на нерегульованих пішохідних переходах ситуація йде набагато гірше. Пішохід під колесами автомобіля в кращому випадку потрапляє до лікарні, а водій отримує психологічну травму на все життя, відправляється у в'язницю або отримує умовний термін і виплачує компенсацію потерпілому.

Пішоходи є найуразливішими учасниками дорожнього руху. Пішоходи погано помітні в темний час доби і в світлі фар зустрічного транспорту. Рекомендації з носіння світловідбиваючих елементів на одязі майже ніким не виконуються. Культура поведінки пішоходів з кожним роком зростає, але тим не менше залишається низькою. Неуважність, навушники, капюшони, темний одяг пішоходів, а також задума, осліплення світлом зустрічних фар водіїв стає результатом дорожніх пригод в яких страждають і гинуть пішоходи. У зв'язку з цим виникає необхідність підсвічування людей на пішохідних переходах.

Найбільш активна міра підвищення безпеки в темний час доби – якісне штучне освітлення в першу чергу ділянок вулично-дорожньої мережі з великим числом конфліктних точок між транспортом і пішоходами. Такими насамперед служать магістральні вулиці, найбільш завантажені ділянки міських доріг.

Освітлення пішохідних переходів може здійснюватися різними способами: від більш простого варіанту, за допомогою розміщення світильників і ламп магістрального і вуличного освітлення з боків (або безпосередньо над проїзною частиною пішохідної зони), до більш складного, що включає в себе комплекси, завчасно попереджають водіїв про наявність пішохідного переходу. Точка максимуму освітленості повинна припадати на пішохода, що знаходиться в середині переходу. Щоб уникнути засліплення водіїв зустрічного напрямку, яскравість світильників в їх сторону необхідно строго обмежити.

Штучне стаціонарне освітлення має незаперечні перевагами перед освітленням приладами, встановленими на самих автомобілях. Безпека в місцях, де багато небажаних контактів між пішоходами та автомобілями, при нормальному штучному освітленні в порівнянні з неосвітленим або погано освітленими ділянками підвищується в 3–6 разів.

Якісне освітлення автомобільних доріг безпосередньо впливає на безпеку дорожнього руху, створює більш комфортну обстановку для управління автомобілем, знижує стомлюваність водія. Повноцінне, грамотно спроектоване і реалізоване освітлення дорожнього покриття знижує кількість ДТП як мінімум на 30%.

Козлова В.Р., школа розвитку «Мер міста»,
наук. кер. – **Медведєва Л. А.**, учитель біології,
спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Харківська загальноосвітня школа I–III ступенів № 71
Харківської міської ради Харківської області, м. Харків, Україна

ЩО ХОВАЄТЬСЯ У СМІТТЄВОМУ ВІДРІ

Із самого раннього дитинства наші батьки навчають нас прибирати за собою сміття. І ми намагаємося зробити чистішим своє робоче місце, свою кімнату, свій будинок і в підсумку свою планету. Але що ж відбувається зі сміттям далі? А далі відбувається величезна і важка робота з утилізації

відходів. І іноді сил при цьому витрачається більше, ніж при виробництві продукції. В закладі освіти розроблений проект «Що ховається у сміттевому відрі» призначений учням 1–11 класів та спрямований на екологічне виховання дітей та дорослих.

Проблема дослідження: недостатнє розуміння школярами проблеми утилізації сміття.

Мета дослідження: наочно показати, що у непотрібних речей є друге життя.

Завдання дослідження:

- Дізнатися: що ж таке сміття?
- Як його збирають і переробляють?
- Вивчити проблеми утилізації.
- А чи завжди звалище – єдиний вихід.
- Подивитися, як дорослі вирішують цю проблему.
- Привернути увагу школярів і навчитися робити красиві речі зі сміття.

Природа починає хворіти. Але не тільки виробництво є причиною поганої екології. Багато людей викидають сміття прямо на вулицю. Щодня ми споживаємо безліч продуктів, що призводить до накопичення таких відходів, як консервні банки, пакети, скляні та пластикові пляшки, папір/

Для повного руйнування таких відходів потрібен тривалий час. Наприклад, консервна банка – 20 років, поліетиленовий пакет – 200 років, скло – понад 1000 років. Уявити важко, скільки відходів накопичується щодня в місті. Боляче бачити засмічену природу, адже вона від цього страждає. Все частіше чуємо словосполучення «екологічна проблема», кажучи про забруднення навколишнього середовища побутовими відходами.

Сміттєпереробні заводи так само дуже важливі. Але потрібно і змінювати ставлення людей до сміття. Тому ми вирішили вкласти свій, хоч і невеликий, внесок у добру справу захисту екології нашого міста. І хочемо залучити до цього інших показавши, що можна робити з непридатного матеріалу і як це використовувати.

Що ж таке сміття?

Сміття або побутові відходи – предмети або товари, що втратили споживчі властивості.

Вони бувають з таких матеріалів, як папір – газети, журнали, пакувальні матеріали; пластмаси; харчові і рослинні відходи; різні метали; скло; текстиль; деревина; шкіра; гума і т.д.

Утилізація сміття – одна з найважливіших проблем сучасної цивілізації. Особливо важко утилізувати неорганізованно-викинуте сміття.

Поки людство придумало три принципово різних шляхи утилізації сміття:

1) Організація звалищ

Вивіз сміття на звалище – найдешевший, але при цьому недалекоглядний спосіб його утилізації. Недалекоглядний він в першу чергу тому, що сміття залишається сміттям.

2) Вторинна переробка відходів

Щоб переробити сміття, його потрібно збирати окремо, на жаль в нашій країні цього не відбувається.

3) Спалювання відходів

Далеко не все сміття горить. Сміття містить багато вологи і важко горючих матеріалів, тому горить погано. Виділяються отруйні гази. Може привести до пожеж.

Щоб привернути увагу до проблеми утилізації відходів, ми організували показ слайдів, де були показані вироби з різного сміття: пластикових пляшок, газет, старого посуду пакетів і т.д. Так дорослі допомагають робити вулиці чистіше і красивіше. І ось наш клас з інтересом почав майструвати свої вироби, а батьки з радістю нам допомогли.

Наша гіпотеза підтвердилася: однокласники тепер знають про проблеми утилізації сміття і про те, що іноді старі речі отримують друге життя.

Не завжди варто поспішати викидати непотрібні речі.

Подумайте – можливо з них вийде гарна іграшка, прикраса для будинку або саду, цікава годівниця для птахів або зручне пристосування. Тоді ви обов'язково зробите планету чистіше, а ваше життя прекрасніше.

Український народ завжди славився своїми майстрами. Майстерність завжди була в пошані, а ті, хто володів нею, користувалися великим авторитетом.

Якщо людина робить речі своїми руками, витрачає години в копіткій праці, вкладає душу, то такі речі особливо приємні і піднімають настрій. Вибір подарунка справа не легка. Завдання полегшується, якщо давно знаєш людину, його смаки, інтереси, нахили.

За бажанням будь-який матеріал можна перетворити на веселу іграшку, прикрасу, подарунковий сувенір, всілякі вироби до свят.

Останнім часом стало дуже популярно дарувати різні подарунки ручної роботи. І це не випадково, адже подібні речі значно відрізняються від стандартних, в кожній з них обов'язково живе своя душа, зберігається тепло, любов і ласка людських рук.

Подібні подарунки виготовляються за допомогою багатьох різних технік рукодільної майстерності з абсолютно різних і часом досить доступних непридатних матеріалів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Білявський Г. О. Основи екологічних знань: пробний підручник для учнів 10-11 кл. середніх загальноосвітніх закладів / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков // Либідь, 2010. – С. – 336.
2. Бойчук Л. Д. Екологія і охорона навколишнього середовища: навч. посіб. / Л. Д. Бойчук, Е. М. Соломенно, О. В. Бугай – Суми: Університетська книга, 2003. – 284 с.
3. Гайнріх Д. Екологія: dtv — Atlas. пер. з 4-го нім. / Д. Гайнріх – Київ. Знання – Пресс, 2011. – 287 с.
4. Джигирей В. С. Екологія та охорона навколишнього природного середовища: навч. посіб. / В. С. Джигирей. – Київ. – Знання, 2010.
5. Кравченко М. Вирує дим з контейнерів і не тільки. / М. Кравченко // «Миронівський край», 2012 р. – № 81. – С. 4.
6. Кучерявий В. Л. Екологія / В. Л. Кучерявий – Львів: Світ, 2000. – 500 с.
7. Матвієнко О. О. Чисто там, де не сміять. / О. О. Марченко // «Миронівський край», 2008 р. – № 71. – С. – 4.

8. Мегасайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://megasite.in.ua/>
9. Міністерство екології та природних ресурсів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.health.gov.ua/www.nsf/maindocs/homeeco>
10. Мусієнко М. М. Екологія. Охорона природи : Словник-довідник./ М. М. Мусієнко , В. В.Серебряков // Т-во «Знання», 2007. — 624 с.
11. Мусієнко М. М. Екологія. Тлумачний словник. М. М. Мусієнко, В. В. Серебряков, О. В. Байрон. // Либідь, 2008.— 376 с.
12. Спілка вільних журналістів Природа понад усе [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kyiv.in.ua/>
13. Сухарев С. М. Технологія та охорона навколишнього середовища: навч. посіб. / С. М. Сухарев, С. О.Чудак, О. Ю. Сухарева – Львів: Новий Світ – 2000, 2004. — 256 с.
14. Українська екологічна асоціація «Зелений світ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zelenysvit.org.ua/>
15. Як зробити своїми руками [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <p://yakzrobyty.com/>

Кофанов В. В., магістрант,
науч. рук. — **Кудрявцев А. Ю.**, канд. полит. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ПРОБЛЕМЫ В ЭНЕРГОСНАБЖЕНИИ КРУПНЫХ ГОРОДОВ

Уже в прошлом веке с развитием цивилизации электроэнергетика все больше становилась инфраструктурной отраслью, определяя многие стороны существования развитого социума человеческого общества. С особой наглядностью это проявляется в жизни современных городов. Энергопотребление и особенно электропотребление становятся в один ряд с водопотреблением, потреблением воздуха и солнечного света.

Города классифицируются в соответствии с численностью населения (тыс. чел.) следующим образом:

- крупнейшие – свыше 500, вплоть до мегаполисов (миллионников);
- крупные – от 250 до 500.

За последние годы темпы роста городского населения существенно возросли. Крупнейшие и крупные города характеризуются высокой плотностью электрических нагрузок – до 20 – 30 МВА/км² в центральных районах города и большим количеством разнотипных потребителей, расположенных на ограниченной территории. Многие электроприемники относятся к первой категории, причем число таких приемников постоянно растет. К традиционным потребителям первой категории теперь добавились также вычислительные комплексы крупных банков, федеральные организации, крупнейшие магазины и др.

Крупные города и мегаполисы, как места массового пребывания людей, концентрации промышленности, центров управления всеми видами жизнедеятельности и коммуникациями, имеют развитую и энергоемкую систему жизнеобеспечения, которая включает централизованное электро- и

теплоснабжение, котельные, инженерные газовые сети, сети водопровода и канализации, городского автодорожного и рельсового транспорта, вокзалы и железные дороги, аэропорты, связь, телевидение и радио, больницы, детские учреждения, школы и другие учебные заведения, магазины, учреждения культуры и общепита, а в мегаполисах – метро, высотные здания с лифтами и другими системами жизнеобеспечения.

На современном этапе требуется существенное повышение надежности электроснабжения крупных городов в связи с массовой многоэтажной застройкой как административных, так и жилых районов города, возрастающей электрификацией бытовой и коммунальной сфер, ростом категорийности электроприемников. Анализируя современные тенденции развития коммунально-бытовых и производственных процессов в городах, следует обратить внимание на то, что надежность их электроснабжения должна рассматриваться как комплексное свойство, состоящее из таких актуальных для городов свойств, как безопасность, живучесть и безотказность. Очевидно, что безотказность на уровне абсолютно бесперебойного электроснабжения всех районов мегаполисов обеспечить невозможно. Поэтому отдельные кратковременные погашения части электроприемников неизбежны из-за коротких замыканий и других случайных отказов энергооборудования. От таких отказов электроприемники высокой категории должны иметь индивидуальную защиту и резервирование.

Основные проблемы энергоснабжения городов связаны с живучестью и безопасностью. Под живучестью понимается способность системы энергоснабжения противостоять массовым отключениям потребителей на большой территории и на длительное время. Актуальным является также и безопасность, характеризующаяся экологической, социальной и техногенной защищенностью населения и окружающей среды.

Проблема надежного энергоснабжения современных крупных городов, а также мегаполисов в перспективе требует повышенного внимания. Должны быть разработаны и реализованы специальные меры в области надежности систем их энергоснабжения, которые будут адекватны возможной тяжести последствий от нарушения энергоснабжения систем жизнеобеспечения. Учитывая природно-климатические условия, достаточное разнообразие регионов в экономическом, социальном и энергетическом плане, такие требования должны быть значительно более жесткими в сравнении с зарубежными, которые к тому же, как показывает практика, имеют существенные изъяны. На стадии планирования допустимых режимов следует принимать во внимание более тяжелые расчетные возмущения (потеря подстанции, электростанции, кабельного коллектора и т.п.).

Высокая плотность застройки, стесненные условия для прокладки ЛЭП и выбора площадок под подстанции, повышенные архитектурно-эстетические требования диктуют необходимость применения особых схем и оборудования систем электроснабжения (закрытых подстанций, многоцепных воздушных линий, кабельных линий высокого и сверхвысокого напряжения и т.п.).

Надежность и эффективность энергоснабжения крупных населенных и промышленных агломератов должны обеспечиваться по следующим направлениям и в соответствующих объемах.

Энергопотребление современных мегаполисов настолько велико, что только за редкими исключениями может быть обеспечено источниками производства электро- и тепло-энергии, расположенными на их территории. Электроснабжение крупных промышленных центров и городов в значительной степени осуществляется от внешних источников через опорные питающие подстанции.

Схема внешнего электроснабжения крупного агломерата должна включать в себя не менее 3–4 питающих подстанций высокого напряжения (220 кВ и выше) большой трансформаторной мощности (20–25% от максимума нагрузки агломерата для каждой подстанции). Питающие подстанции целесообразно размещать равномерно по периметру в пригородной зоне города, объединяя их с помощью ЛЭП в единое кольцо. Рекомендуются также от этих подстанций делать по направлению к центру города или отдельным предприятиям так называемые глубокие вводы на высоком напряжении (220 кВ и выше). Сегодня за рубежом принято глубокие вводы выполнять в подземных обслуживаемых кабельных туннелях. Выполненная таким образом схема внешнего электроснабжения характеризуется высоким уровнем резервирования и режимной гибкости в эксплуатационных условиях.

Важное требование электроснабжения крупных городов – избегать пропуска больших транзитных потоков мощности по внутренним городским сетям. Должны решаться также задачи ограничения токов короткого замыкания.

Для развития энергетической инфраструктуры в городском хозяйстве должны предусматриваться отвод и резервирование необходимых территорий, что является в современных условиях одной из самых острых проблем крупных городов.

В результате создаваемая система внешнего электроснабжения города должна иметь высокую степень гарантии ее надежности.

Кравець О. М., ст. викл.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ БІЗНЕС-АНІМАЦІЇ ЯК ШЛЯХ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

За останнє десятиріччя анімаційна діяльність отримала широке поширення по всьому світу. Важко уявити проведення свят, церемоній, організацію концертів, розваг, відпочинку й навчання в курортному готелі або ресторані, в яких немає анімаційних послуг. Наразі анімаційна діяльність

увійшла й у сферу бізнесу: сучасні дослідження в галузі психології та соціології наголошують на значущості впливу організації відпочинку та дозвілля на продуктивність роботи.

Напрямок бізнес-анімації одержав розвиток у США, сьогодні ж він набуває популярності і в Україні. Мета бізнес-анімації – забезпечити зростання корпоративного духу, заохотити найкращих, стимулювати відстаючих, мотивувати до подальшого мети й підвищувати рівень довіри в колективі. В організації дозвілля в останні роки в рамках проведення бізнес-зустрічей або програм по згуртуванню колективу і заохочення працівників відбуваються значні зміни, підвищуються вимоги до якості.

Анімаційна діяльність представлена в бізнесі у вигляді організації дозвілля корпоративних гостей: інсентив-турів (заохочувальних турів), програм тимблдингу, мотивуючих проєктів, виставок та заходів корпоративного характеру з екскурсійно-розважальними програмами, пікніками (кейтеринг та гала-вечері). Анімаційна служба в готелях оформляє зали, готує обладнання та інвентар, розробляє план проведення заходу. Організуючи програму відпочинку бізнес-заходів, анімаційна команда повинна враховувати специфіку роду та цілі діяльності компанії, переслідувати мету стимулу, мотивації, підвищення довіри і винагороди з урахуванням менталітету учасників тощо.

Тимблдинг – це програми з організації та проведення командоутворюючих тренінгів, корпоративних свят та ігор з елементами командоутворення, пригодницьких тренінгів [1, с. 97]. Тимблдингові заходи в готелях зазвичай проводять за складною програмою. Для організації тренінгів та розваг необхідна наявність відповідного обладнання, інвентарю, чіткої програми проведення заходу. Професійні аніматори мають легко визначати основні психотипи, зчитувати настрої учасників заходу. На анімаційну службу покладається велика відповідальність за результат проведення заходу – задоволення гостей.

Прикладом організації бізнес-анімації в закладах ресторанного господарства можуть виступити банкет-фуршет або проведення корпоративу. Завдання аніматорів і адміністрації ресторану при цьому – скоординувати гармонійну роботу щодо організації харчування та проведення розважальної програми. Зазвичай подібні заходи є закритими: їх проводять в окремих залах або орендують весь ресторан.

При організації бізнес-анімації необхідно організувати заходи в різних локаціях (басейн, тераса, пляж, зелена зона й тощо), що сприятиме максимальному використанню матеріально-технічної бази закладу. Бізнес-анімація – перспективний напрямок у діяльності міських готелів, особливо на період міжсезоння, можливість залучити потенційно нових клієнтів і підвищити прибуток. Це вимагає вивчення ринку, потреб цільової аудиторії та діяльності конкурентів, активної рекламної підтримки тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Плужников И. А. Современные формы организации и процесс анимационной деятельности на предприятиях гостиничного сервиса / И. А. Плужников, Д. В. Плужников,

Кравченко В. Ю., магистрант,
науч. рук. – **Назаренко Л. А.**, д-р техн. наук, проф.,
*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

ПРОБЛЕМА ТЕПЛОТВОДА СВЕТОДИОДОВ

Мнение о том, что светодиод не нагревается ошибочно: охлаждение их является одним из наиболее важных вопросов при проектировании полупроводниковых источников света высокой мощности.

Оно строится на том, что прикасаясь к такому маломощному прибору, не чувствуешь тепла. Согласно, закона сохранения энергии: энергия не появляется из ничего и не пропадает бесследно, а преобразуется из одного вида в другой. Светодиоды, как твердотельные источники света, излучают видимую часть спектра и выделяют при этом тепло.

Светодиодный светильник не идеальное устройств, он имеет вполне определенный КПД, который у хороших кристаллов достигает 30%. Именно такая часть подводимой энергии расходуется на излучение света, остальная часть выделяется в виде тепла.

Почему важен эффективны отвод тепла в светодиодной светотехнике?

Во-первых, при перегреве светодиода уменьшается его эффективность, падает световой поток, изменяется цветовая температура, а срок службы может сокращаться в разы.

Во-вторых, при температуре 80°C интенсивность свечения падает примерно на 15% в сравнении с интенсивностью при комнатной температуре.

В-третьих, у светодиодов присутствует отрицательный температурный коэффициент прямого напряжения.

Таким образом, для эффективной работы многих светодиодных устройств важно обеспечить температуру не более 80°C как в области р-п-перехода светодиодов, так и в области источника питания.

Реализация теплоотвода в светодиодной светотехнике

Наиболее распространённым способом отведения избыточного количества тепла от мощных светодиодов и микросхем является его передача на печатную плату, подложку или другие конструктивные элементы электронного устройства. Также применяется установка радиатора на перегревающийся компонент. Затем тепло передается в окружающую среду преимущественно при помощи конвекции. Однако в каждом случае эффективность теплоотвода будет зависеть от эффективности передачи тепла в области контакта двух поверхностей.

Дело в том, что поверхности источника тепла и теплоприемника имеют шероховатости и неровности. При контакте плоскостей в большинстве случаев возникают зазоры. Как результат – контакт между плоскостями происходит

точечно, что существенно увеличивает тепловое сопротивление перехода. Таким образом, в связи с наличием воздуха между контактирующими поверхностями возникает высокое сопротивление тепловому потоку, и эффективность отвода тепла существенно падает. Чтобы избежать этого негативного эффекта от присутствия воздуха используют теплопроводящий материал, который заполняет зазоры.

Если не решить проблему отвода тепла, то произойдет перегрев полупроводникового перехода, что приведет к изменению рабочих характеристик светодиода и возможному выходу его из строя. Чтобы этого избежать, необходимо обеспечить отвод тепловой энергии.

Если температура перехода и срок эксплуатации одного изделия довольно высок, то в идеале, такие приборы могут проработать без повреждений свыше 50 000 часов.

Мельничук К. М., магистрант,
наук. кер. – **Д'яконов В. І.**, канд. техн. наук., доц.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТЕХНІЧНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ЗАХВОРЮВАНОСТІ ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ

На кінець 2017 року в Україні нараховувалось близько 130 000 осіб, що працюють у ІТ-сфері. З кожним роком їх кількість збільшується, як і кількість представників даної професії, що звертаються до медичних закладів зі скаргами на погіршення стану здоров'я в цілому та частково. У зв'язку з цим роботодавці не зацікавлені у покращенні умов праці та профілактиці захворювань.

Звичайно технології не стоять на одному місці і зараз комп'ютер не займає пів кімнати і не виробляє у такій великій кількості електромагнітне випромінювання. Проте цей пристрій з кожним роком все більше погіршує здоров'я користувачів. Велика кількість програмістів, зазвичай, не звертають увагу на рекомендації, що є профілактичними, та починають діяти вже коли зворотного шляху немає.

Актуальність даного питання пов'язана зі значним збільшенням кількості користувачів та працівників, чия безпосередня робоча діяльність пов'язана з використанням персональних електронно-обчислюваних машин.

За для збільшення працездатності працівника з мінімальним негативним впливом на його здоров'я потрібно виконувати аналіз впливу негативних факторів, що мають місце в робочій зоні.

Для вирішення даної проблеми було запропоновано ряд рекомендацій щодо покращення умов праці, що сприятимуть профілактиці захворюваності інженерів-програмістів:

1. Рекомендується ввести в використання ортопедичні подушки для підтримки поперекового відділу хребта, задля покращення кровообігу та постави інженерів-програмістів.

2. Рекомендується забезпечити кожного інженера програміста окулярами для роботи з комп'ютером. Цей засіб індивідуально захисту має профілактичну дію, проте для працівників, що вже мають проблеми з зором слід обирати згідно рішення офтальмолога.

3. Задля дотримання рекомендацій, викладених у НПАОП 0.00-1.28-10, рекомендується встановити програми на комп'ютери працівників, що вимикатимуть доступ до безпосередньої роботи. Це автоматично сприятиме відпочинку зору працівників.

4. Рекомендується одну чи дві перерви використовувати, як гімнастичні. Адже, різноманітні вправи підвищують загальну активність організму, сприяють покращенню кровообігу та загалом підіймають рівень обміну речовин.

Впровадження запропонованих заходів дозволить скоротити кількість випадків появи у людей захворювань і забезпечити оптимальними умовами праці для виконання своїх посадових обов'язків.

Васильєва Ю. О., канд. техн. наук, доц.,
Мудраченко Н. Ю., магістрант,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКОМФОРТУ ПРИ НОРМУВАННІ ПРОМИСЛОВОГО ОСВІТЛЕННЯ

Можливість людини орієнтуватися у просторі, здійснювати фізіологічні функції, виконувати різні види робіт залежить від виду і якості освітлення навколишнього середовища.

Для створення сприятливих умов для здорової роботи, які б запобігали швидкій втомлюваності очей, виникненню професійних захворювань, нещасних випадків і сприяли підвищенню продуктивності праці та якості продукції, виробниче освітлення повинно відповідати наступним вимогам:

- створювати на робочій поверхні освітленість, що відповідає характеру зорової роботи і не є нижчою за встановлені норми;
- забезпечити достатню рівномірність та постійність рівня освітленості у виробничих приміщеннях, щоб уникнути частоті переадаптації органів зору;
- не створювати засліплювальної дії як від самих джерел освітлення, так і від інших предметів, що знаходяться в полі зору;
- не створювати на робочій поверхні різних та глибоких тіней (особливо рухомих);
- повинен бути достатній для розрізнення деталей контраст поверхонь, що освітлюються;

- не створювати небезпечних та шкідливих виробничих чинників (шум, теплові випромінювання, небезпека уражений струмом, пожежо- та вибухонебезпеки світильників):

- повинно бути надійним і простим и експлуатації, економічним та естетичним.

Освітлення робочого приміщення безпосередньо впливає на продуктивність праці. Погане освітлення погіршує умови роботи і впливає на якість продукції, а також негативно впливає не тільки на психіку фахівця, але і на його здоров'я. Недостатня освітленість робочої зони призводить до збільшення навантаження на органи зору, а крім того, підвищує ризик отримання травм. Саме з цих причин освітлення на виробництві регламентується певними нормами і правилами, які закріплені у ДБН.В.2.5-28-2006 «Природне і штучне освітлення».

Нормативні значення штучного освітлення при робочому освітленні встановлюються в залежності від точності і складності зорової роботи. Точність зорової роботи визначається розміром і контрастом з фоном до тест-об'єкта (об'єкта розрізнення). Розмір об'єкта розрізнення в національних нормативах розвинених країн визначається в кутових одиницях (в градусах або стерadianах).

Об'єднаний показник дискомфорту UGR характеризує ступінь незручності або напруженості при наявності в поле зору джерел підвищеної яскравості. Це відчуття виникає в результаті наявності в полі зору світлових плям з яскравістю, що значно перевищує яскравість адаптації спостерігача. Світ поділяє всі явища на дві групи: засліплюючий ефект блисків джерел; дискомфорт з появою блисків в полі зору. Для його розрахунку необхідно знати чотири параметри: яскравість світильника в напрямку спостерігача, яскравість навколишнього простору, тілесний кут світяться частин і індекс позиції світильника.

Дослідження полягає у створенні віртуального експерименту у програмі DIALux проектування освітлювальною установки промислового приміщення з підвищеними вимогами до зорових робіт. При створенні освітлювальної установки буде виконано декілька прикладів з використанням світлодіодних та індукційних джерел світла. Після проведення аналізу та порівняння кожного прикладу буде запропоновано конкретній проект освітлювальної установки.

Метою віртуального експерименту є визначення найбільш сприятливих умов і надання рекомендацій розміщення світлових приладів, різної потужності, а також світлової температури.

Опришко К. М., магістрант,
наук. кер. – **Литвинов О. Г.**, канд. техн. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМ ОСВІТЛЮВАЛЬНИХ УСТАНОВОК В ГРОМАДСЬКИХ БУДІВЛЯХ І СПОРУДАХ

Ця тема дуже актуальна для сучасної України. З метою реалізації потенціалу енергозбереження в Україні прийнято «Комплексну Державну програму енергозбереження» (КДПЕ), «Програму державної підтримки розвитку нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії» (НВДЕ), розроблені програми енергозбереження в кожній області, виконується ряд галузевих програм енергозбереження, здійснюється державне управління енергозбереженням. Давно вже відзначена низька ефективність енергозбереження вітчизняного виробничого комплексу. Ефективність енергозбереження означає раціональне використання енергетичних ресурсів, досягнення економічно доцільної ефективності використання існуючих енергетичних ресурсів при дійсному рівні розвитку техніки, технології та дотриманні вимог до навколишнього середовища. Освітлювальне обладнання в більшості адміністративних будівель сильно зношене, а освітленість вже тривалий час не відповідає сучасним нормам та стандартам. Крім іншого, світильники мають застарілу конструкцію.

Метою дослідження являється модернізація освітлення – як один з мало затратних видів енергозберігаючих заходів. Заміна старих ламп на енергозберігаючі джерела світла призводить до економії витрат на електроенергію до 50%, а в деяких випадках і більше 50%. Модернізація освітлення приміщень і робочих місць виконується з урахуванням таких параметрів, як призначення об'єкта, співвідношення природного і штучного світла, навантаження на зір людини під час робочого процесу.

Відомо, що світильники повинні забезпечувати достатню кількість світла для ефективного і безпечного виконання поставлених завдань.

Вибір світильників відбувається в залежності від архітектурної особливості приміщень, загальних умов експлуатації (наявності пожежонебезпечних і вибухонебезпечних зон, хімічних елементів, вологи), вимог до якості освітлення в тій чи іншій зоні.

В першу чергу, установка сучасних світлодіодних світлових рішень забезпечує серйозну оптимізацію прямих витрат. Відбувається це за рахунок оптимізації вартості технічного обслуговування і витрат приблизно на 20%. По-друге, світло грає найважливішу роль в забезпеченні безпеки і комфортних умов для співробітників і дозволяє, за деякими оцінками, скоротити кількість нещасних випадків вдвічі. Вершиною прогресу сьогодні є інтегровані системи освітлення на основі світлодіодної технології. Світильники в такій системі мають у своєму складі міні-комп'ютери, а також датчики руху, присутності, світла і модулями зв'язку. Управління всією системою може відбуватися за

допомогою зовнішнього керування. Системи освітлення можна запрограмувати на виконання різних світлових сценаріїв, в залежності від зовнішніх умов: збільшувати яскравість в темний час доби або при недостатньому денному світлі; зменшувати рівень яскравості, якщо приміщення не використовується; практично миттєво збільшувати яскравість до 100% у разі виникнення аварійної ситуації.

Більш того, якісне освітлення необхідно там, де потрібна активна зорова діяльність, так як воно сприяє збільшенню якості виконаної роботи на 16% і скорочує кількість браку на 29%.

З глобальної точки зору, прагнення до ефективного використання енергії, обумовлене змінами кліматичних умов на планеті, стимулюватиме якнайшвидший перехід не просто на енергоефективні, а на високотехнологічні, програмовані, керовані рішення.

Островський І. А., канд. екон. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

КОНЦЕПЦІЯ ЗАГАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ВАРТОСТІ В СИСТЕМІ ОЦІНКИ ЕКОСИСТЕМНИХ ПОСЛУГ У МЕГАПОЛІСІ

Стратегії розвитку сучасних міст за останні роки суттєво «позеленіли» і включають у пріоритетні завдання підтримку якості середовища проживання й зниження ризиків, обумовлених глобальними змінами клімату. Теоретичною основою еколого-економічної політики виступає концепція екосистемних послуг і платежів за ці послуги. Сьогодні переважна частина екосистемних послуг залишається безкоштовною, що являє собою класичний приклад «провалів ринку» з досить негативними наслідками для сталості екосистем і якості життя людей, зокрема, у великих містах.

Корпоративна оцінка екосистемних послуг включає: 1) оцінку змін цінності екосистемних послуг при виборі з альтернативних сценаріїв ведення бізнесу й пов'язаного з ними впливу на навколишнє середовище; 2) оцінку повних вигід від екосистемних послуг; 3) оцінку розподілу витрат і вигід від екосистемних послуг між зацікавленими сторонами; 4) визначення джерел доходів і компенсації втрат між зацікавленими сторонами.

Найбільш перспективної для практики оцінки екосистемних послуг є концепція загальної економічної вартості (цінності). Таку вартість (*total economic value, TEV*) визначають як суму чотирьох складників:

$$TEV = DV + IV + PV + AeV \quad (1)$$

де *DV* (*direct value* – *пряма цінність*) – вартість вигід використання екосистемних послуг споживачами в даному регіоні;

PV (*indirect value* – *непряма цінність*) – вартість вигід використання екосистемних послуг споживачами поза межами регіону;

PV (потенційна або альтернативна цінність) – вартість вигід послуг екосистем, що поки не використовуються (зберігаються або охороняються), але можуть використовуватися в майбутньому;

AeV (*aesthetic value* – естетична цінність) – вартість вигід послуг екосистем, що не будуть використовуватися й у майбутньому даним поколінням населення, яке отримує власне естетичне задоволення в цей час і прагне продовжити це задоволення для майбутніх поколінь.

Використовуючи ринкові й квазіціни (позаринкові, сурогатні) для визначення цінності екосистемних послуг, рівняння (1) можна надати таким чином:

$$T_{evp} = P_m Q_m + P_s Q_s, \quad (2)$$

де T_{evp} – цінність екосистемних послуг у грошовому вигляді;

Q_m – кількість послуг за ринковими цінами;

Q_s – кількість послуг за сурогатними цінами;

P_m – ринкова ціна одиниці екосистемних послуг категорії m ;

P_s – квазіціна одиниці екосистемних послуг категорії s .

Застосування сурогатних світових цін доцільно, тому що масштаби використання ринкових цін поки обмежені політично, географічно і по обсягах викидів. Характерним прикладом є скептичне ставлення адміністрації президента США Д. Трампа до Паризької угоди з клімату. У примарному майбутньому за умов реалізації Паризької угоди квазіціни можуть трансформуватися у світові ринкові ціни.

З точки зору стратегування розвитку міст, оцінка екосистемних послуг особливо перспективна для мегаполісів, які є головним джерелом антропогенних викидів парникових газів і пов'язаних з ними змін клімату. Використовуючи рівняння (2), можна одержати більш повну економічну оцінку екосистемних послуг і обґрунтувати систему платежів за їх надання.

Рогозін А. С., канд. техн. наук, доц.,

Волошин В. С., магістрант,

Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

АНАЛІЗ І ПІДВИЩЕННЯ БЕЗПЕКИ ПРАЦЮЮЧИХ У ХАРКІВСЬКОМУ ЕЛЕКТРОВОЗНОМУ ДЕПО «ХАРКІВ ГОЛОВНЕ»

Безумовно, безпечних виробництв, як і цілковито безпечних технік і технологічних процесів, не існує. З небезпекою пов'язана будь-яка діяльність людини, всякий раз є певний ризик отримати травму, захворювання, інвалідність, матеріальний збиток.

Потрапляючи в зону дії залізничного транспорту, людина піддається підвищеній загрозі травматизму, електротравматизму, шкідливого впливу

шуму, вібрацій, електромагнітних полів, несприятливих мікрокліматичних факторів виробничого середовища, забрудненого повітря робочої зони тощо.

В умовах будь-якого сучасного виробництва або системи обслуговування, в тому числі і на залізничному транспорті, кожен працівник повинен бути захищений. Захист життя і здоров'я працівника – основа охорони праці.

Основним напрямком державної політики в галузі охорони праці є забезпечення пріоритету (верховенства) збереження життя і здоров'я працівників. Жодні виробничі або економічні показники не повинні бути вищими за, ніж безпека і здоров'я людини.

Кожному працівнику в максимально можливій мірі повинні бути забезпечені безпечні умови праці. Під умовами праці розуміють сукупність факторів трудового процесу і робочого середовища, в якій здійснюється діяльність людини. Під безпечними умовами праці розуміють такі умови, при яких вплив на працюючих шкідливих і/або небезпечних виробничих факторів виключено, або рівні їх впливу не перевищують встановлених нормативів.

На залізничному транспорті серед професійних захворювань передують ті, які пов'язані з впливом пилу (аерозолів). Друге місце посідають захворювання, викликані впливом інтенсивного виробничого шуму і вібрацій. Третє місце ділять захворювання опорно-рухового апарату від тяжкості праці і захворювання, пов'язані з впливом несприятливих мікрокліматичних факторів виробничого середовища.

Щоб захистити життя і здоров'я людини, знизити ризики до можливого мінімуму, необхідна конкретна система заходів. Потрібна і система заходів щодо пом'якшення наслідків негативних впливів на працівника, якщо такі все-таки відбулися.

Дотримання правил і норм охорони праці та виробничої безпеки – одна з основних заходів попередження виробничого травматизму і профзахворювань на виробництві. Документи, які регламентують рівні негативних впливів, носять обов'язковий характер.

Міра ефективна при суворому контролі за її дотриманням з боку адміністрації підприємства, галузевих служб охорони праці, відповідних адміністративних органів. Правові положення законів з охорони праці, міжгалузеві і галузеві нормативи і регламентуючі рівні негативних впливів (в сфері своїх виробничих обов'язків) необхідно знати кожному.

Потрібно вчити людину знанням, що дозволяють передбачити, ідентифікувати (впізнавати за певними ознаками) виробничу небезпеку або шкідливість, навичкам попереджати небезпеки і відстежувати шкідливості виробничого середовища, розуміти їх прояви, оцінювати можливі наслідки, вміти знижувати їх рівні. Працівник повинен вміти відстоювати перед роботодавцем свої законні права на безпечне і нешкідливе робоче місце.

Організаційно-виробнича структура електровозного депо «Харків Головне» побудована на тому принципі, що воно займається одночасно експлуатацією локомотивів та їх ремонтом.

В якості запобіжного зниження ймовірності травмування і шкідливого впливу технологічних процесів на працівників висувається застосування

високо механізованого і автоматизованого обладнання, верстатів-автоматів з програмно-числовим управлінням, робототехніки. Персонал у таких випадках, як правило, віддалений від робочих органів такого обладнання (захищений відстанню) і позбавлений необхідності тривало перебувати в зоні його дії (захищений часом). До того ж сучасне обладнання конструктивно забезпечується системами різних захистів, покликаних унеможливити травматизм і шкідливий вплив технологічного процесу на працівників.

Так, як у цеху з ремонту та технічного огляду локомотивів, проводяться зварювальні та малярні роботи, необхідно оснастити приміщення вентиляційною системою для зменшення впливу шкідливих та небезпечних речовин при цих роботах, так як теперішня система застаріла і не справляється, у зв'язку зі збільшенням обсягів робіт.

Для створення нормальних умов роботи у цеху рекомендовано змінити загальне освітлення цеху, що задовольняє нормам.

Надзвичайні ситуації на транспорті досить часто бувають чреваті важкими екологічними наслідками. У багатьох випадках аварії супроводжуються отруєнням людей, зараженням води, ґрунту і атмосфери аміаком, хлором, кислотами та ін. Аварійні ситуації часто загострюють екологічні проблеми навколишнього середовища. Виникає необхідність захисту населення і природного середовища, щоб несприятлива екологічна обстановка, що виникла в результаті аварії на транспорті, не позначилася негативно на здоров'я, тривалості життя і репродуктивних можливостях людей, що опинилися або працюють в межах небезпечної зони.

Запропоновані заходи дозволять значно підвищити рівень пожежної і техногенної безпеки об'єкту, оскільки спрямовані на виключення можливості виникнення аварій і пожеж у будівлях і спорудах і обмеження їх наслідків.

Федотова Ю. В., канд. економ. наук, доц.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ГЛОБАЛЬНІ МІСТА У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Сучасний етап розвитку суспільства можна охарактеризувати як час великих міст. Агломерації стають авторитетними суб'єктами у сфері світової політики, бізнесу, культури та науки. Актуальність дослідження цієї проблеми визначається, з одного боку, очевидною зростаючою роллю міст у світі, а з іншого – складністю управління соціокультурними процесами, що відбуваються у таких системах.

Різноманітність термінів, які характеризують великі міста, відображає наявність значної кількості підходів до їх вивчення. Паралельно з терміном «глобальне місто» вживаються такі дефініції, як «світове місто», «мегамісто», «мегалополіс», «місто першого порядку», «альфа, бета, гама-міста», «метрополіс», «гетерополіс» та ін.

Професор Чиказького університету С. Сассен вважає, що у ХХ столітті серед найкрупніших міст стати виділятися особливі мегаполіси, що мають чималі фінансові, управлінські, інформаційні та політичні функції. Такі міста авторка називає «глобальними». С. Сассен будує свою концепцію на аналізі Нью-Йорка, Лондона і Токію. На її думку, глобальні міста – це стратегічні центри концентрації господарської діяльності, управління транскордонними фінансовими потоками та надання високотехнологічних послуг [1, с. 62].

Сьогодні до основних характеристик сучасного глобального міста належать наступні. По-перше, це концентрація процесів управління та формування політики світової економіки в одному місті (прикладом є Вашингтон). Друга характеристика пов'язана з тим, що такі міста є великими фінансовими центрами, центрами надання спеціалізованих послуг, які мають значний вплив на економічний розвиток, та провідними глобальними товарними ринками (Лондон), а також центрами розташування індустрії розваг – мистецтва, моди, телекомунікаційних компаній міжнародного значення (Нью-Йорк). Третя характеристика полягає у здатності таких міст приваблювати й розміщувати на своїй території головні офіси транснаціональних корпорацій, великих іноземних компаній (Токію), а також провідних неурядових та урядових організацій (Нью-Йорк).

До топ-глобальних міст світу сьогодні належать зазначені вище Нью-Йорк, Вашингтон, Лондон, Токію, а також Париж, Гонконг, Лос-Анджелес, Чикаго, Пекін, Сінгапур.

Як стверджує Німченко Н. С., «...найчастіше провідні глобальні міста прагнуть до високої спеціалізації в обслуговуванні певного набору глобальних ринків і глобальних фірм» [2]. Автор підкреслює, що єдиного глобального міста не існує.

Для розмежування глобального міста та міста, зазначає Німченко Н. С., застосовують різні критерії. У кожного міста є своя матеріальність, політичність, соціальність, свій родовід. Розвиток функцій глобального міста, ендогенний характер динаміки й обумовленість економічної глобалізації простором міста є стратегічною, але не всеосяжною подією [2]. Можна вивчати функції глобального міста, не вивчаючи для цього все місто цілком.

Отже, особливою рисою, що відрізняє глобальні міста, є те, що вони являють собою взаємозалежну систему, частково ізольовану від тих країн, де вони розташовані.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Скавронська І. Світові і глобальні міста: подібності та відмінності / І. Скавронська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://skhid.com.ua/article/view/26690>
2. Німченко Н. С. методичні аспекти концепції глобального міста / Н. С. Німченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestnikdnu.com.ua/archive/201482/197.html>

Чала А. О., магістрант,
наук. кер. – **Гордієнко С. М.**, ст. викл.,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

АНАЛІЗ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОТРЕБ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В МІСЬКИХ ПІДЗЕМНИХ ПІШОХІДНИХ ПЕРЕХОДАХ

Маломобільні групи населення (МГН) – люди, що відчують труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, а також при орієнтуванні в просторі. МГН щодня стикаються з проблемами пересування по місту. Пішохідні переходи створені для комфортного та безпечного руху з одного боку вулиці на інший. Але в Україні, переходи абсолютно не пристосовані для пересування інвалідів.

В Україні була прийнята стратегія по підвищенню безпеки дорожнього руху до 2020 року. Один з пунктів стратегії – спорудження надземних та підземних переходів. Керівник «Укравтодора» Славомир Новак заявив, що зможе облаштувати 1000 підземних та наземних переходів.

Проте в містах України підземні переходи майже не обладнані для безпечного пересування маломобільних груп населення. Наприклад, в Харкові переходи знаходяться в поганому стані. Пандуси мають не нормативний ухил 45 градусів. В переходах відсутні підйомники та ліфти. Немає також звукових сигналів для слабозорих, навігації.

Існують такі ознаки доступності об'єктів для користування МГН:

1. Безпроблемне пересування по прилеглій території: тротуари шириною не менше 1,50 – 1,80 м: пандуси або пониження бордюру (не вище 4см).
2. Доступний заїзд у приміщення за допомогою пандусів. А саме:
  - максимальна висота одного підйому пандуса не повинні перевищувати 0,8 м при ухилі не більше 8%. При перепаді висот підлоги на шляхах руху 0,2 м допускається збільшувати ухил пандуса до 10%).
  - площадка на горизонтальній ділянці пандуса повинна бути глибиною не менше 1,5 м.
  - поручні пандусів слід розташовувати на висоті 0,7 і 0,9 м, сходи - на висоті 0,9 м.
3. Доступність до усіх поверхів у приміщенні (ліфти та ескалатори).
4. Наявність піктограм.

В Україні також прийнято Закон « Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні».

У статті 26 розділу V. «Створення умов для безперешкодного доступу інвалідів до соціальної інфраструктури» зазначено, що всі установи зобов'язані створити умови для безперешкодного доступу до них маломобільних груп населення.

Стаття 27 говорить про те, що забудова міста, проектування та реконструкція без пристосування для використання інвалідами не

допускаються. Також все треба узгоджувати з громадськими організаціями інвалідів.

На відміну від Харкова, у Києві в деяких підземних переходах можна знайти ліфти, підйомники та пандуси з нормативними нахилами.

В місті Баку підземні пішохідні переходи також обладнані ескалаторами і підйомниками. До того ж вони не схожі один на одного й оздоблені мармуром та художніми орнаментом.

У місті Самара (Росія) виконують будівництво та обстеження існуючих підземних пішохідних переходів. З урахуванням виконання державної програми «Доступне середовище», проектом були передбачені рішення щодо забезпечення доступності споруди і прилеглих територій маломобільними групами населення шляхом додаткового зведення в складі сходових груп – системи пандусів.

Отже, для полегшення пересування маломобільних груп населення в підземних пішохідних переходах слід передбачати пандуси, підйомники та ліфти.

Щодо міста Харкова, то потрібно модернізувати підземні переходи.

Основними заходами, яких слід вжити для маломобільних груп населення в переходах, можуть бути:

- будівництво похилих пандусів, ескалаторів і спеціальних підйомників;
- облаштування сходів системою підігріву і неслизькими накладками;
- внесення відповідних змін до діючої системи навігації;
- впровадження системи подачі звукових сигналів для пішоходів з вадами зору.

Зазначені заходи можна виконати за рахунок громадських організацій та спонсорів. Зокрема в місті Харкові, функціонують різні товариства, що займаються маломобільними групами населення. Наприклад, Харківська обласна організація Всеукраїнської організації інвалідів «Союз організації інвалідів України», «Джерело» Харківське міське товариство інвалідів, районні товариства інвалідів.

Спираючись на досвід інших країн, наразі можна створити пілотний пішохідний перехід у м. Харків, який буде не тільки відповідати нормативам, але й буде користуватися попитом у мешканців міста. Враховуючи те, що в Україні з'явилась стратегія, яка передбачає створення нових підземних переходів, цей проект буде актуальним.

Шаповаленко Д. О., канд. екон. наук., доц.,
Семків М. О., магістрантка,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ХАРКІВСЬКОГО РЕГІОНУ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПОТЕРПІЛИХ У ЗОНІ АТО

Харківський регіон володіє потужним туристсько-рекреаційним потенціалом. Об'єкти, які можна показувати туристам, є в кожному районі області. Але він використовується, або не в повному масштабі, або взагалі не використовується. Існує достатньо проблем, що цьому сприяють. Необхідні нормальні дороги, точки харчування, засоби розміщення. Регіону також не вистачає інвестицій, реклами, сучасної інфраструктури і т.п. Туристи мало проінформовані про туристсько-рекреаційні об'єкти, на які багата область. Крім того, проблемою для розвитку індустрії стала також Антитерористична операція на Донеччині, що зменшила привабливість регіону для відвідувачів.

Останні декілька років на сході України не припиняються воєнні дії. Кількість потерпілих від цього зростає кожного дня у геометричній прогресії. Влада нашої держави та всі небайдужі роблять все можливо, щоб їм допомогти. Якщо з фізичними пошкодженнями ще можливо подолати, то психологічна реабілітація це складніша ситуація, яку людині самотужки подолати важко. Під психологічною реабілітацією розуміють систему медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, особистісного та соціального статусу людей, що отримали психічну травму. Психологічна реабілітація є найважливішим елементом відновлення психічної рівноваги. Реалізується вона через здійснення різноманітних впливів на психіку людини. За допомогою ефекту, що виникає при впливанні на психологічний стан можливо знизити рівень нервово-психічної напруженості, швидше відновити розладнану нервову систему. [1] Саме тому, організована психологічна допомога це те, що потрібно людям, вимушеним покинути своє постійне місце проживання. Одним зі способів може бути час проведений на природі. Харківська область наділена достатньою кількістю природно-рекреаційних ресурсів, які є можливість використовувати для вирішення поставленої проблеми.

Сьогодні за офіційними даними, в Харкові зареєстровано 119 тис. вимушених переселенців. Згідно з соціальним опитуванням, 67% з них хотіли б залишитися жити в Харкові.

Оскільки на даний момент, люди знаходяться у незвичному для них місці проживання, це один із моментів, що заважають психологічній реабілітації. Тому, щоб допомогти переселенцям звикнути до міста Харкова і Харківської області, потрібно їх познайомити з місцем їх теперішнього перебування.

Важливим потенціалом для туристсько-рекреаційної діяльності є природні рекреаційні ресурси. Природно-заповідний фонд Харківського регіону має унікальні цінні природні територіальні комплекси, і включає 240 територій загальною площею 72,9 тис. га, що становить 2,3% від площі області в цілому.

Почати можна з самого центра регіону, а саме з міста Харків. Тут знаходять три природні зони – міський сад імені Тараса Григоровича Шевченка, центральний парк культури і відпочинку імені Максима Горького та Лісопаркова зона.

Сад ім. Т. Г. Шевченка – одне з найулюбленіших місць не тільки харків'ян, а й гостей міста. Свою історію веде з 1804 року, коли було посаджені перші дерева засновником Харківського національного університету Василем Назаровичем Каразіним. В 1896 році на території парку був відкритий Харківський перший в Україні зоологічний сад, який функціонує і сьогодні. На території саду знаходиться кіноконцертний зал «Україна», а поруч з садом – Харківський національний академічний театр опери та балету імені М. В. Лисенка, тож кожний охочий після тривалої прогулянки може відвідати театральну виставу чи концерт. [2]

Центральний парк культури і відпочинку ім. М. Горького, в період свого створення у 1893–1895 роках, знаходився поза містом, тому призначався для кінних прогулянок. Був розроблений за зразком Булонського лісу у Франції – з алеями для верхової їзди і катання в екіпажах. Сьогодні це головний парк Харкова. На території парку знаходяться фонтан, численні атракціони і кафе, кінотеатр «Парк», дитяча залізниця, підвісна канатна дорога, дитячі майданчики. [3]

Лісопарк – зона відпочинку в місті Харкові. Харківський Лісопарк розташований в північно-західній частині міста, і частково за межами міста. Він є найбільшим в Україні. Більша частина лісопарку являє собою природний ліс.

Не слід забувати і про Фельдман Екопарк, що з'явився вже в 21 ст. Сьогодні він має не меншу популярність серед відвідувачів, ніж парки, зазначені вище. Одна з головних місій Фельдман Екопарк – виховання морально і фізично здорового покоління. [4]

Велике значення не тільки для Харківщини, але, загалом і для всієї України, мають два національні природні парки: парк «Гомільшанські ліси» та «Дворічанський» парк.

Парк «Гомільшанські ліси» знаходиться на березі річки Сіверський Донець у Зміївському районі. Головною метою парку є збереження флори і фауни, що занесені до Червоної книги України. Це одне з тих місць, що пристосовані для відвідування туристів. Крім того, саме тут знаходяться Коробові хутори, так звана «Харківська Швейцарія», і найвідоміша пам'ятка – Козача гора. З Козачої гори видно найбільше з озер Харківщини – Лиман. Також у Коробових хуторах знаходиться перший в Харківській області екологічний маршрут.

«Дворічанський» національний парк був створений на основі унікальних для України крейдяних комплексів. Це єдине місце, де збереглася первозданна природа, яка виникла ще в крейдяний період. Крейдяні гори на Харківщині

складаються з безлічі крейдяних утворень, які тягнуться на десятки кілометрів вздовж річки Оскіл. [4]

У Харківському регіоні, крім крейдяних гір, є й інші унікальні місця. Наприклад, Кварцевий кар'єр, або Блакитне озеро, що знаходиться в селі Новоселівка та Кицівська пустеля (Кицівська пустеля – смуга піску зі справжніми барханами, яка знаходиться між Чугуєвом і печенігів. Свою назву пустеля отримала від розташованого поблизу села Кицівка) [4].

Це мала частина з усіх можливих туристсько-рекреаційних ресурсів Харківського регіону, що можуть використовуватися для психологічної реабілітації потерпілих в зоні АТО. Також сюди можна включити садибу Шарівський парк, з їх унікальними по своїй природі співаючими терасами, Наталіївський парк, Краснокутський дендропарк, Ботанічний сад ХНУ ім. В. Н. Каразіна, тощо.

Головною метою психологічної реабілітації постраждалих це повернення їм стану спокою, впевненості у завтрашньому дні, позбавлення страху за своє життя. Особливо тоді, коли вони вимушено знаходяться поза межею їх постійного місця проживання. І допомогти їм соціалізуватися знову це першочергова мета Української держави. А туризм це один зі способів досягнення цієї мети. Адже, якщо згадати визначення туризму – це відновлення фізичних, духовних і моральних сил, а останнє саме те, що потрібно людям, що стали жертвами Антитерористичної операції на сході України.

Використання туристично-рекреаційних ресурсів Харківського регіону для психологічної реабілітації потерпілих у зоні АТО

Харківський регіон володіє потужним туристично-рекреаційним потенціалом. Об'єкти, які можна показувати туристам, є в кожному районі області. Але він використовується, або не в повному масштабі, або взагалі не використовується. Необхідні нові підприємства харчування, засоби розміщення, поліпшення транспортного сполучення. Регіону не вистачає інвестицій, розвинутого комплексу просування товарів і послуг на ринку споживачів, сучасної інфраструктури і т.п. Туристи мало проінформовані про туристично-рекреаційні об'єкти, на які багата регіон. Крім того, проблемою для розвитку індустрії стала також Антитерористична операція на Донеччині, що зменшила привабливість регіону для відвідувачів.

Останні декілька років на сході України не припиняються воєнні дії. Потерпілі є кожного дня. Влада нашої держави та всі небайдужі роблять все можливо, щоб їм допомогти. Якщо з фізичними пошкодженнями ще можливо подолати, то психологічна реабілітація це складніша ситуація, яку людині самотужки подолати важко. Під психологічною реабілітацією розуміють систему медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, особистісного та соціального статусу людей, що отримали психічну травму. Психологічна реабілітація є найважливішим елементом відновлення психологічної рівноваги. Реалізується вона через здійснення різноманітних впливів на психіку людини. За допомогою ефекту, що виникає при впливанні

на психологічний стан можливо знизити рівень нервово-психічної напруженості, швидше відновити розладнану нервову систему [1]. Саме тому, організована психологічна допомога це те, що потрібно людям, вимушеним покинути своє постійне місце проживання. Одним зі способів може бути час проведений на природі. Харківська область наділена достатньою кількістю природно-рекреаційних ресурсів, які є можливість використовувати для вирішення поставленої проблеми.

Сьогодні за офіційними даними, в Харкові зареєстровано 119 тис. вимушених переселенців. Згідно з соціальним опитуванням, 67% з них хотіли б залишитися жити в Харкові.

Оскільки на даний момент, люди знаходяться у незвичному для них місці проживання, це один із моментів, що заважають психологічній реабілітації. Тому, щоб допомогти переселенцям звикнути до міста Харкова і Харківської області, потрібно їх познайомити з місцем їх теперішнього перебування.

Важливим потенціалом для туристично-рекреаційної діяльності є природні рекреаційні ресурси. Природно-заповідний фонд Харківського регіону має унікальні цінні природні територіальні комплекси, і включає 240 територій загальною площею 72,9 тис. га, що становить 2,3% від площі області в цілому.

Почати можна з самого центра регіону, а саме з міста Харків. Тут знаходять три природні зони – міський сад імені Тараса Григоровича Шевченка, центральний парк культури і відпочинку імені Максима Горького та Лісопаркова зона.

Сад ім. Т. Г. Шевченка – одне з найулюбленіших місць не тільки харків'ян, а й гостей міста. Свою історію веде з 1804 року, коли було посаджені перші дерева засновником Харківського національного університету Василем Назаровичем Каразіним. В 1896 році на території парку був відкритий Харківський перший в Україні зоологічний сад, який функціонує і сьогодні. На території саду знаходиться кіноконцертний зал «Україна», а поруч з садом – Харківський національний академічний театр опери та балету імені М. В. Лисенка, тож кожний охочий після тривалої прогулянки може відвідати театральну виставу чи концерт [2].

Центральний парк культури і відпочинку ім. М. Горького, в період свого створення у 1893–1895 роках, знаходився поза містом, тому призначався для кінних прогулянок. Був розроблений за зразком Булонського лісу у Франції – з алеями для верхової їзди і катання в екіпажах. Сьогодні це головний парк Харкова. На території парку знаходяться фонтан, численні атракціони і кафе, кінотеатр «Парк», дитяча залізниця, підвісна канатна дорога, дитячі майданчики [3].

Лісопарк – зона відпочинку в місті Харкові. Харківський Лісопарк розташований в північно-західній частині міста, і частково за межами міста. Він є найбільшим в Україні. Більша частина лісопарку являє собою природний ліс.

Не слід забувати і про Фельдман Екопарк, що з'явився вже в 21 ст. Сьогодні він має не меншу популярність серед відвідувачів, ніж парки, зазначені вище. Одна з головних місій Фельдман Екопарк – виховання морально і фізично здорового покоління [4].

Велике значення не тільки для Харківщини, але, загалом і для всієї України, мають два національні природні парки: парк «Гомільшанські ліси» та «Дворічанський» парк.

Парк «Гомільшанські ліси» знаходиться на березі річки Сіверський Донець у Зміївському районі. Головною метою парку є збереження флори і фауни, що занесені до Червоної книги України. Це одне з тих місць, що пристосовані для відвідування туристів. Крім того, саме тут знаходяться Коробові хутори, так звана «Харківська Швейцарія», і найвідоміша пам'ятка – Козача гора. З Козачої гори видно найбільше з озер Харківщини – Лиман. Також у Коробових хуторах знаходиться перший в Харківській області екологічний маршрут.

«Дворічанський» національний парк був створений на основі унікальних для України крейдових комплексів. Це єдине місце, де збереглася первозданна природа, яка виникла ще в крейдовий період. Крейдові гори на Харківщині складаються з безлічі крейдових утворень, які тягнуться на десятки кілометрів вздовж річки Оскіл [4].

У Харківському регіоні, крім крейдових гір, є й інші унікальні місця. Наприклад, Кварцевий кар'єр, або Блакитне озеро, що знаходиться в селі Новоселівка та Кицівська пустеля (Кицівська пустеля – смуга піску зі справжніми барханами, яка знаходиться між Чугуєвом і печенігів. Свою назву пустеля отримала від розташованого поблизу села Кицівка) [4].

Це мала частина з усіх можливих туристично-рекреаційних ресурсів Харківського регіону, що можуть використовуватися для психологічної реабілітації потерпілих в зоні АТО. Також сюди можна включити садибу Шарівський парк, з їх унікальними по своїй природі співаючими терасами, Наталіївський парк, Краснокутський дендропарк, Ботанічний сад ХНУ ім. В. Н. Каразіна, тощо.

Головною метою психологічної реабілітації постраждалих це повернення їм стану спокою, впевненості у завтрашньому дні, позбавлення страху за своє життя. Особливо тоді, коли вони вимушено знаходяться поза межею їх постійного місця проживання. І допомогти їм соціалізуватися знову це першочергова мета Української держави. А туризм це один зі способів досягнення цієї мети. Адже, якщо згадати визначення туризму – це відновлення фізичних, духовних і моральних сил, а останнє саме те, що потрібно людям, що стали жертвами Антитерористичної операції на сході України.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Місюра В. Ф. Психологічна реабілітація військовослужбовців. – М. : Академія ім. Фрунзе, 1995. – 25 с.
2. Mykharkov. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mykharkov.info/>
3. Centralpark. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://centralpark.kh.ua/ua/>
4. Recreation. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://recreation.at.ua/>
5. Igotoworld. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.igotoworld.com/ua/home/home.htm>

ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Баштовий Д., Величко О., Полукаров Д., Нестеренко Д.,
школа розвитку «Мер міста»
наукові керівники – **Мартиросян А. О., Нечаєва І. І.**
Харківська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 72
Харківської міської ради Харківської області, Україна

Дослідницький пошуковий проект «ОСВІТА В ЄВРОПІ БЕЗ МЕЖ»

Тема проекту: агітаційно-роз'яснювальна робота з майбутніми випускниками про можливості подальшого навчання за кордоном

Мета та завдання проекту: ознайомлення учнів з інформацією щодо отримання вищої освіти у європейських навчальних закладах, організація більш поглибленої агітаційно-роз'яснювальної роботи з випускниками навчального закладу, формування та розвиток професійної самосвідомості учнів, підвищення інтересу підлітків до можливостей навчання за кордоном.

Завдання: дослідження роботи вищих навчальних закладів за кордоном; пошуково-відбіркова робота щодо можливих місць подальшого навчання випускників; проведення профорієнтаційної роботи для учнів 9–11 класів; сприяння свідомому вибору майбутнього місця отримання вищої освіти старшокласниками; розвиток дослідницької та проектної діяльності учнів; зацікавлення випускників навчанням за кордоном.

Тип проекту:

- за складом учасників проектної діяльності – груповий;
- за характером партнерських взаємодій між учасниками проектної діяльності – кооперативний;
- за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – надпредметний;
- за тривалістю – довготривалий;
- за метою і характером проектної діяльності – змішаний (інформаційний дослідницький, пошуковий);
- за формою захисту – мультимедійний;
- за характером координації – з безпосередньою координацією.

Вихід проекту – ярмарок освіти і як додатки до нього:

- рекламні буклети,
- стаття в шкільній газеті,
- комп'ютерна презентація,
- Web-сторінка на сайті закладу освіти.

Діяльність проекту спрямована: на вирішення проблеми необізнаності майбутніх випускників щодо можливостей навчання за кордоном; налагодження зв'язку України з країнами Європи в галузі освіти; розвиток

агітаційної діяльності щодо вступу випускників українських шкіл до європейських навчальних закладів.

Очікувані результати:

- інформованість старшокласників про можливості обрання подальшого навчання у Європі;

- більш відповідальне ставлення учнів 9–11-х класів до вибору свого майбутнього;

- зріст попиту на навчання за кордоном серед майбутніх випускників;

Висновки:

Проблема вибору місця подальшого навчання постає майже перед кожним учнем 9–11 класу. Зміни до правил вступу у навчальні заклади України сприяють великому конкурсу серед абітурієнтів, через що багато хто не може вступити до запланованого ВНЗ. Європейські держави пропонують великий обсяг можливостей для іноземних абітурієнтів вступити до їх навчальних закладів, проте інформація серед майбутніх вступників не поширюється на достатньому рівні. Тому наш проект передбачає більш активну інформаційну роботу з учнями 9–11 класів щодо навчання за кордоном, яка, без сумніву, допоможе більшості знайти свій шлях у післяшкільному житті.

Настав час українській молоді користуватися усіма привілеями співпраці нашої держави з країнами ЄС.

Возний І. В., учитель історії, директор,
Харківська спеціалізована школа № 155
Харківської міської ради Харківської області, Україна

ОСВІТНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУЧАСНОГО МІСТА

Характерною ознакою сучасного міста є мережа освітніх закладів, чутливих до світових наукових і навчально-методичних трендів. Пріоритетними напрямками розвитку освіти XXI століття стали інтелектуалізація і впровадження у навчальний процес науково-технічних досягнень і інноваційних освітніх технологій, особистісно-орієнтованого підходу до навчання; розвиток освітніх послуг відповідно до вимог ринку праці; модернізація інформаційного та матеріально-технічного забезпечення освіти; розвиток міжнародного співробітництва.

У зв'язку з цим нова освітня парадигма спирається на збереження і розвиток творчого потенціалу людини, її спрямованість на самовизначення, стабільно активну життєдіяльність у мінливих соціальних умовах, готовність до сприйняття і розв'язання нових завдань.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, проблема підвищення ефективності практичної підготовки педагогічних працівників і впровадження інноваційних технологій в освітню діяльність ще недостатньо досліджена в теоретико-методологічному та методичному аспектах.

Реалізація сучасних освітніх інновацій відбувається через їх структурні складові у змісті, формах та методах навчання, у технологіях навчання та в свою чергу змісті, формах і методах управління. Інновації, які якісно змінюють мету, підхід, принципи, завдання, структуру навчального процесу є більш життєздатними і конкурентоспроможними.

Інновації в освіті – це процес створення, впровадження та поширення в освітню практику нових ідей, засобів, педагогічних та управлінських технологій, в результаті яких підвищуються рівні досягнень компонентів освіти, відбувається перехід системи навчання до якісно іншого, більш досконалого стану. Основним критерієм інновації виступає новизна ідеї. Для викладача дуже важливо визначити, у чому полягає сутність запропонованого нового та який рівень його новизни. Підготовка до впровадження інноваційних освітніх технологій передбачає вивчення інноваційного потенціалу освітнього середовища закладу освіти, спрямованість викладачів до інноваційної діяльності щодо розробки та впровадження сучасних педагогічних технологій, перспективність можливостей широкого використання інформаційних технологій в організації навчального процесу.

Основним критерієм інновації виступає новизна ідеї. Тому для викладача, який бажає включитися в інноваційний процес, дуже важливо визначити, у чому полягає сутність запропонованого нового та який рівень його новизни. Вчені, які досліджували інновації в освіті, виділяють чотири рівні новизни: абсолютна; локально-абсолютна; умовна; суб'єктивна [2]. Абсолютна новизна позначає нововведення, яке не застосовувалося раніше і охоплює весь педагогічний процес. Локально-абсолютна новизна полягає в оновленні одного з елементів системи, коли вона стає новою в якомусь одному відношенні. Умовна новизна виявляється, якщо раніше відома педагогічна ідея, концепція чи технологія знаходить втілення в нових умовах. Нарешті, новизна носить суб'єктивний характер, коли педагог стикається з чимось новим для себе, навіть якщо це добре відомо багатьом його колегам.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII // Відомості Верховної Ради України, 2017. – № 38–39.
2. Чумак О. В. Парадигма освіти XXI століття: інноваційні аспекти [Електронний ресурс] / О. В. Чумак. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7.

Дегтяр О. А., д-р наук з держ. упр., доц.,
Ладоня Г. С., магістрант,
*Харківський національний університет міського
господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО КОНТРОЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Вища освіта в сучасних умовах переживає етап глобальних змін. На державному рівні відбувається перехід від парадигми знань в освітньому процесі, що існувала протягом кількох століть, до парадигми компетенцій. Перебудова системи освіти, орієнтація на сучасні освітні стандарти і технології, розробка нової системи публічного контролю сформованості професійної підготовки компетентного фахівця дозволить підвищити якість людського потенціалу і, як наслідок, досягти конкурентоспроможності економіки України на світовому ринку. В основі управління контролем професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі лежить системний підхід, який, заснований на положенні про те, що специфіка складного об'єкта не вичерпується особливостями складових його компонентів, а пов'язана, насамперед, з характером взаємодій між компонентами даної системи. Тому на перший план висувається завдання пізнання характеру і механізму цих зв'язків і відносин. У процесі системного аналізу з'ясовуються не тільки причини явищ, але і зворотний вплив результату (продукту) на причини, що його породили.

Основними принципами системного підходу до організації публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі є:

1) цілісність (властивості цілого не зводяться до механічної сумі властивостей його компонентів, але, разом з тим, кожний компонент системи публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця має своє місце і свої функції);

2) структурність (функціонування системи публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі зумовлено особливостями окремо взятих компонентів і властивостями її структури в цілому);

3) взаємозалежність системи публічного контролю професійної підготовки компетентного спеціаліста у вищій школі та середовища (система публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі функціонує і розвивається лише у тісному контакті та взаємодією з навколишнім середовищем).

Сутність системного підходу до системи публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі знаходить вираз у наступних положеннях:

1. Система публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі є цілісною по відношенню до зовнішнього середовища, її вивчення здійснюється в єдності із середовищем, у тому числі в тісному зв'язку з соціальним розвитком і запитамі суспільства.

2. Система публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі складається з компонентів. Властивості компонентів залежать від їх приналежності до певної системи, а властивості системи незведені до властивостей її компонентів. В якості структурних компонентів системи публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі ми виділяємо форми, методи, види, функції, принципи та критерії.

3. Всі компоненти системи публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі перебувають у складних зв'язках та взаємодіях, серед яких потрібно виділити найбільш важливий, тобто системоутворюючий зв'язок. В системі публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі такий зв'язком є взаємодія викладання та контролю сформованості компетенцій майбутнього фахівця як двох взаємообумовлених видів діяльності.

Сукупність компонентів системи публічного контролю сформованості компетенцій майбутнього фахівця дає уявлення про структуру та організації системних об'єктів. Ці поняття виражають певну упорядкованість системи і взаємозалежність її компонентів. Система публічного контролю побудована таким чином, що певні форми і методи контролю сприяють виконанню визначених функцій і відповідають певним видам і типам контролю.

Принципи синергетичного підходу до системи публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі ми бачимо в наступному:

1. Принцип відкритості реалізується за допомогою міждисциплінарних зв'язків. Викладання дисциплін при цьому має здійснюватися в контексті сучасних освітніх технологій, таких як: контроль в електронному навчанні (E-learning), контроль у змішаному навчанні (Blended Learning), контроль у мобільному навчанні (M-Learning), контроль у віртуальному освітньому середовищі, модульно-рейтингова система оцінювання.

2. Принцип не лінійності передбачає відсутність однолінійності: наявність вибору, активне впровадження взаємоконтролю, самоконтролю, використання нетрадиційних форм контролю: есе, портфоліо, веб-квесту, контролю в інформаційному середовищі і т. д., що приводить до формування активної позиції студентів, розвитку їх творчого мислення та уяви.

3. Принцип системності – взаємозв'язок і взаємозалежність усіх складових контролю.

4. Принцип чутливості до початкових умов передбачає діагностику початкового рівня сформованості компетенцій студентів і подальшу її побудову на основі цих даних.

Ґрунтуючись на ідеях вчених педагогів, представників синергетики, сформулюємо концептуальні положення організації публічного контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі:

1) включення студента в різноманітні види контролюючої діяльності має здійснюватися в контексті його професійної спрямованості;

2) свобода вибору стратегій контролю, яка проявляється у виборі творчих форм і методів;

3) оптимізація управління процесом контролю сформованості компетенцій студентів, ініціювання самоконтролю на основі діалогу, співробітництва у дедалі «викладач – студент» [2].

Основні положення синергетичного підходу: не лінійність, самоорганізація (самодисципліна і самоконтроль студентів), відкритість (взаємодія студентів з викладачами і один з одним як контактної, так і віртуальної освітніх середовищах), чутливість до початкових умов (діагностика початкового рівня сформованості компетенцій студентів), – необхідні для реалізації системи контролю професійної підготовки компетентного фахівця у вищій школі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монограф. / [В. П. Андрющенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Наук. думка, 2003. – 853 с.

2. Професійна педагогічна освіта: системні дослідження : монограф. / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 308 с.

Драчова С., студентка, ф-т ЕП,
науч. рук.– **Садовников О. К.**, канд. филос. наук, доц.,
*Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ПРОБЛЕМЫ И РЕОРГАНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ВОСПИТАНИЯ

Социальный климат открытого общества, которое по мнению К. Поппера может привести все человечество к обретению блага, используя возможности демократии, при десакрализации социальных и политических институтов, ориентируясь на инструментальную рациональность, предоставляется возможность для мобильности социального статуса человека, что обеспечивается существующей системой общества и направленностью в будущее. В открытом обществе создаются условия для формирования и реализации человека как личности, но при ослаблении гуманитарных и нравственных составляющих, может усиливаться индивидуализация потребностей человека. В этом случае возможности открытого общества могут эксплуатироваться в пользу отдельного человека, без учета общественных интересов, что будет может вести к социальному дисбалансу, к использованию социума и социальных институтов для удовлетворения эгоистичных интересов, и личных амбиций.

Во избежание антисоциальных деструктивных действий общество обязано готовить и воспитывать людей, прививая им социальные ценности и нормы, уважение и толерантность в личностных и коллективных взаимоотношениях. В современном мире, который отходит от тоталитарных

режимов, от идеологических противоборств, и имеет стремление к решению разнообразных конфликтов без использования силы, возникает острая необходимость формирования человека, умеющего жить в открытом обществе.

В настоящее время актуализируется проблема нравственного и культурного воспитания молодежи, при этом новым в этом процессе становится не только ориентация на традицию, но прежде всего ориентация на будущее. Учитывая, что воспитание – это направленное влияние общества, близких людей, с целью формирования у человека определенных навыков, умений, нравственных ценностей, политической ориентации именно воспитание, не только вводит молодого человека в социальную среду, но формирует общество и его дальнейшее существование.

К сожалению, социальные институты, семья, школа, учреждения высшего образования, массовая информация, не всегда способствуют формированию у молодого поколения четких жизненных ориентиров, не всегда прививают умения пользоваться своими гражданскими правами, не всегда ориентируют на необходимость согласовывать собственные действия с интересами общества. Это ведет к ослаблению ответственности, не умению или нежеланию бороться за свои убеждения, боязни принимать самостоятельные решения, к ослаблению тяги к духовному развитию.

Процессы, которые при переходе к информационному обществу, так же вносят определенную корректировку в систему современного воспитания, что, к сожалению, так же не всегда учитывается. Молодежь, попадая в информационное поле, не всегда может критически обрабатывать и принимать информацию, прежде всего, по той причине, что общество еще не выработало и не ввело в систему образования и воспитания необходимые навыки и умения работы с информацией. В информационном поле молодые люди могут подвергаться неконтролируемому влиянию, которое не всегда может иметь позитивный характер.

Сложности, которые существуют и возникают в современной системе воспитания, требуют не только их понимания, но и решения, при чем решения комплексного. Учитывая, что процессы развития в современном мире проходят ускоренно, основная нагрузка в воспитании приходится именно на само общество, семья, при всей ее важности в воспитании, уже не всегда может реагировать на изменения. Родители сами подвергаются такому же влиянию, как и их дети, и так же не всегда готовы видеть и реагировать на проходящие изменения. А это значит, что воспитывать следует не только детей, но и родителей. Организация мастер-классов, родительских клубов, и подобных структур под руководством специалистов может корректировать и направлять воспитательный процесс в семье. Конечно, это возможно только если сами родители осознают свою ответственность и имеют желание быть активными участниками в воспитании собственных детей.

Следующим шагом следует формировать систему воспитания, начиная от дошкольных учреждений и далее, причем систему гибкую, способную реагировать на социальные и иные изменения. Для этого требуется тесная связь социальных институтов, мобильность в принятии решений, усиление

обучающего момента не только для детей, но и для тех, кто включается в систему образования, учитывая при этом реальные возможности общества и человека. Систему воспитания следует ориентировать на индивидуальные особенности, отходя от наследий и последствий систем массового воспитания. Может стать положительным развитие разнообразных студий, кружков, творческих мастерских, привлечение энтузиастов и представителей различных специальностей, готовых знакомить молодых людей с разнообразными видами деятельности и увлечениями. Усиление эффективности воспитательного момента может быть получено при применении различных форм и методов в сочетании с практикой привлечения к творческому труду.

Процесс воспитания должен быть управляемым, корректируемым, мобильным, отвечать требованиям времени и ориентироваться на будущее, только в этом случае возможно достижение общественного положительного результата. Доверие, сотрудничество, творчество, развитие – основа на которой следует строить современную систему воспитания.

Кухтин Е. В., ассист.

*Харьковский национальный университет
городского хозяйства имени А. Н. Бекетова*

ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СОВРЕМЕННОГО ВУЗА КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

В списке стран, наиболее динамично развивавшихся в последние десятилетия, в основном представлены те, что сделали ставку на развитие национальных систем образования и наукоемких технологии. Образовательные услуги быстро из разряда социокультурных перешли в экономически выгодные. Не случайно сегодня в США высшее образование называют «100-миллиардным бизнесом». Являясь одним из крупнейших экспортеров образовательных технологий, американцы ежегодно получают в казну 7 млрд долларов [1].

В этих странах именно человеческий капитал стал основным фактором прогресса, обеспечивая до 75% производства и прироста национального дохода. Например, в США, которые в настоящее время являются бесспорным мировым лидером в области научно-технического прогресса, расходы на сферу образования находятся в пределах 6–7 % от ВВП, т.е. приблизительно соответствуют уровню расходов на оборону, а научно-технический прогресс, по экспертным оценкам, обеспечивает 40–65% от общего прироста ВВП. В Украине на образование бюджет-2018 (расходы – 1,198 трлн. грн.) выделяет 217,5 млрд. гривен. В эту сумму входит рост заработной платы для учителей на 25%. Еще миллиард выделяют на модернизацию начальной школы, 54 миллиона – на создание национальной электронной платформы для размещения учебной литературы и полмиллиарда – на инклюзивное образование (так называют образование для людей с особыми потребностями) [2].

Сейчас в нашей стране идет интенсивный процесс трансформации системы образования: расширяется платное образование и спектр образовательных услуг, предоставляемых государственными вузами, появляются новые специальности, внедряется многоступенчатая система высшего образования и т.д. Основным стимулятором этих процессов выступает формирование национального среднего класса. С точки зрения быстро формирующихся новых социальных слоев, в том числе предпринимателей, расходы на повышение образовательного уровня представляют собой исключительно выгодный тип капиталовложений, повышающий их социальный статус и уровень доходов.

Наличие качественной системы образования дает возможность среднему классу не только воспроизводить, но и постоянно наращивать свой социокультурный капитал, что является важнейшим условием инновационного процесса. В современном постиндустриальном мире от повышения образовательного уровня отдельных его членов выигрывает и все общество в целом. Причем в соответствии с теорией «человеческого капитала», родившейся в 60-х годах в США, общество в целом выигрывает намного больше, чем конкретный индивидуум, получающий образование [3].

Повсеместное введение массового высшего образования в XX веке стало возможным потому, что количество «сэкономленного» общественно необходимого времени, которое общество может получить от подготовленного в вузе специалиста, в среднем в 6–10 раз превышает затраты на его подготовку.

В развитых странах с высоким уровнем доходов почти 60% населения возрастной группы от 18 до 23 лет учится в высших учебных заведениях различных типов, причем с 1980 г. этот показатель вырос более чем в 1,5 раза, а в Японии он достиг практически 100 процентов. В то же время в странах со средним уровнем доходов только около 20% данной возрастной группы охвачены высшим образованием, а в странах с низким уровнем доходов – всего 6% [4].

В экономике развитых стран именно человеческий капитал стал основным фактором прогресса, обеспечивая до 3/4 производства и прироста национального дохода и тем самым стимулируя расширенное воспроизводство среднего класса и интеллигенции как социального слоя.

При этом по-прежнему, наряду со стремлением добиться успеха в жизни, доминирующим мотивом получения высшего образования остается стремление стать высокообразованным, культурным человеком. А это способен обеспечить современный вуз и его подразделения, обладающие следующими качествами:

1. Способность координировать научно-исследовательские направления выпускающих кафедр, создающие новое знание и разрабатывающие на его базе новые инновационные технологии.

2. Роль выпускающих кафедр как инновационных центров, способствующих трансферту новых технологий от стадии научной разработки до начальных этапов их технологического оформления и передачи на стадию промышленных испытаний.

3. Подготовка высокопрофессиональных кадров для функционирования

всей цепочки создания и трансферта инновационных технологий — от разработчиков до специалистов промышленных предприятий, включая специалистов по инновационной деятельности.

Процветание производств и стран с развитой наукоемкой экономикой зависит не только от высокоразвитой и эффективной науки, но и от быстрого и эффективного трансферта технологий (их передачи, продажи или обмена), т.е. инновационного менеджмента, налаженной системы реализации созданной разработчиками интеллектуальной продукции.

Интеллектуальный продукт служит сырьем для информационного века так же, как энергетический продукт — для индустриального века. Поэтому эффективная коммерциализация достижений науки и технологии — ключ к политическому и экономическому могуществу и высокому качеству жизни.

Однако у нас до сих пор еще между наукой и технологией остается «темная» область, где предстоит очень многое сделать. Сегодня главный вопрос, связанный с новыми технологиями, не в том, «как это сделать», а «кому это нужно» или «как это продать». Опыт показал, что непосредственно с рынком конечной продукции ученые иметь дело не хотят, не могут и не должны. Современный вуз должен иметь подразделения, умеющие координировать эту работу.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Цифры, характеризующие мировые тенденции образования [Электронный ресурс] / [Режим доступа] : http://www.treko.ru/show_article_1035
2. Бюджет Украины на 2018 год [Электронный ресурс] / [Режим доступа] : <https://ya2018.com/economy/byudzhnet-ukrainy-2018>
3. Арутюнов В. С. Социологические основы научной деятельности // В. С. Арутюнов, Л. Н. Стрекова. — М., 2003.
4. Попова Г. С. Образование как процесс накопления человеческого и культурного капитала // Социально-гуманитарные знания, 2005. — №2. — С. 234–241.

Малиніна Т. В., директор Центру доуніверситетської підготовки, освіти і кар'єри,
«Заслужений працівник освіти України»,
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна

УЧАСТЬ У МІЖНАРОДНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЯКОСТІ ОСВІТИ (TIMSS, PISA, PEARLS ТОЩО) ЯК ПРІОРИТЕТНА УМОВА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Починаючи з 1991 р. в Україні відбулися суттєві зрушення в системі управління освітою на всіх рівнях і напрямках. На розвиток системи освіти були спрямовані Закони України «Про освіту» (1991), «Про професійно-технічну освіту» (1998), «Про загальну середню освіту» (1999), Укази Президента України «Про основні напрями реформування вищої освіти» (1995), «Про

основні напрями реформування вищої освіти в Україні» (1996), «Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти»(1996), «Про заходи щодо поліпшення функціонування та розвитку загальної середньої освіти» (1998), «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» (2001), «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (2005), «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» (2008), «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» (2010), Разом із тим на розвиток загальної середньої освіти були спрямовані такі нормативні документи, як Концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (1995), Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти (1996), Державна національна програма «Освіта (Україна ХХІ століття)» (1993) та ін., у яких визначено основні напрямки й орієнтири розвитку в галузі освіти відповідно до кардинальних змін у суспільному житті країни.

За період, що розглядається було оприлюднено низку ґрунтовних наукових праць щодо управління розвитком освіти на регіональному і місцевому рівнях. Це роботи Г. В. Єльнікової, присвячені проблемам управління загальною середньою освітою в регіоні; В. Е. Луначека та ін. з питань інформатизації загальної середньої освіти регіону; А. М. Єрмоли, О. І. Зайченко та ін. щодо організації управління освітою на районному рівні. Формування нової школи в незалежній Україні присвячені роботи І. Жерносека. Кризові питання в українській освіті розглянув В. Зуєв.

До фундаментальних робіт із питань розвитку освіти в Україні належать праці В. Кременя; В. Лугового; Т. Лукіної; С. Ніколаєнка та ін. Зазначені праці висвітлюють ключові питання розвитку освіти в Україні після 1991 року. Державно-управлінські аспекти розвитку освіти, як елемент створення незалежної, розвиненої, соціальної держави розглядають М. І. Долішний, В. Я. Малиновський, М. І. Мельник та ін., Н. Р. Нижник, О. Ю. Оболенський, О. А. Тертишна, Л. Г. Штика та ін. У цілому освітня політика в Україні будується в контексті цілей розвитку тисячоліття, сформульованих на сесії Генеральної асамблеї ООН.

Системний аналіз цілісної системи навчання і виховання в Україні дає змогу зробити висновок про те, що відродження навчально-виховної сфери, її наближення до життя потребує гармонізації її основних функцій, структурних компонентів, які об'єктивно визначаються сутністю, місцем і роллю освіти як головної складової частини життя українського суспільства. Необхідною умовою подальшого успішного розвитку, серед ряду інших, для країни стало створення нової нормативно-правової системи в усіх сферах державного життя, яка б відповідала **міжнародним стандартам**.

Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» від 04.07.2005 р. № 1013/2005 передбачав здійснити перехід протягом 2005–2006 років до проведення вступних випробувань до вищих навчальних закладів шляхом зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників навчальних

закладів системи загальної середньої освіти, передбачити відповідне фінансування цих заходів.

Важливим його аспектом було рішення про створення національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав – членів Європейського Союзу та забезпечення участі загальноосвітніх навчальних закладів у міжнародних обстеженнях якості освіти; розробку критеріїв оцінювання якості навчального процесу та здійснювати на їх основі із залученням органів учнівського та студентського самоврядування, батьків, громадськості моніторинг ефективності діяльності навчальних закладів та визначати їх рейтинг; забезпечення створення належних умов для здобуття якісної освіти дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, їх соціальної адаптації.

Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні» від 20.03.2008 р. № 244/2008, який було прийнято з метою підвищення ефективності заходів щодо розвитку освіти в Україні, створення умов для забезпечення доступу громадян до якісної освіти ухвалював забезпечити створення у 2008 році навчально-екзаменаційних центрів Українського центру оцінювання якості освіти та поступового розширення практики тестових форм оцінювання навчальних досягнень учнів загальноосвітніх навчальних закладів у процесі навчання.

Цим Указом було рекомендовано опрацювати у двомісячний строк питання щодо створення у 2008 році системи моніторингу якості освіти та участі України у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти.

Указ Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні» від 30.09.2010 р. № 926/2010, прийнятий з метою забезпечення поліпшення функціонування та інноваційного розвитку освіти в Україні, підвищення її якості та доступності, інтеграції до європейського освітнього простору із збереженням національних досягнень і традицій зобов'язував забезпечити запровадження, починаючи з 2011 року, національної системи моніторингу рівня якості освіти та участь української сторони у відповідних міжнародних моніторингових дослідженнях.

Мету реформування системи освіти в Україні сформульовано як підвищення конкурентоспроможності української освіти, інтеграція системи української освіти в єдиний європейський освітній простір. Для досягнення цієї мети на період реформи поставлено такі завдання: створити єдиний освітній простір, удосконалити систему управління освітою; підвищити якість освіти; забезпечити доступність до якісної освіти, спадкоємність рівнів освіти (дошкільної, початкової, середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої, післядипломної, освіти протягом життя); підвищити ефективність фінансування освіти.

Найважливішим документом останнього часу стала Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, яка передбачає створення Національного моніторингу системи освіти, а саме:

- розробку та затвердження Концепції Національної системи моніторингу і оцінки якості освіти;
- розробку методології моніторингу і оцінювання якості освіти;
- забезпечення створення та розвитку об'єктивної контрольної-оцінної системи якості освіти;
- запровадження автоматизованої інформаційної системи моніторингу: ефективності діяльності навчальних закладів, удосконалення змісту і технологій навчання, науково-методичного контролю за якістю підготовки учнів і студентів, організації розробки і експертизи контрольної-вимірювального інструментарію, підвищення кваліфікації педагогічних та управлінських кадрів тощо;
- забезпечення громадян країни достовірною й повною інформацією стосовно умов і результативності функціонування національної системи освіти на різних її рівнях і за системою показників, що ґрунтуються на наукових засадах, відбивають пріоритети розвитку національної системи освіти та світові тенденції в освіті;
- забезпечення навчальних закладів, установ управління освітою різних рівнів, політичних інституцій країни достовірною й повною інформацією для забезпечення прийняття ефективних рішень у галузі освітньої політики й оцінки їх дієвості;
- забезпечення даними про якість національної системи освіти у рамках міжнародних порівняльних досліджень з метою інтеграції національної системи освіти у єдиний освітній простір Європи і світу і забезпечення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг в умовах глобалізації;
- розробка критеріїв оцінювання якості і результативності виховної діяльності закладів освіти;
- здійснення моніторингу якості умов освіти (кадрове, матеріальне, інформаційне (підручники, посібники тощо) забезпечення та інше);
- здійснення моніторингу якості навчальних досягнень (моніторинг рівня навчальних досягнень учнів і студентів);
- участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (TIMSS, PISA, PEARLS тощо);
- визначення і чітке розмежування повноважень та координація роботи органів і установ, причетних до контролю й оцінювання якості освіти;
- розробка стандартів оцінювання якості знань на внутрішньому рівні та на рівні незалежних агенцій.

У 2018 році Україна вперше долучиться до Програми міжнародного оцінювання учнів – PISA, мета якої – порівняти освітні системи близько 80 країн світу через вимірювання компетентностей учнів із читання, математики та природничих дисциплін, прямо не пов'язаних з оволодінням шкільними програмами.

Дослідження PISA проводиться кожні три роки, починаючи з 2000 року, шляхом тестування навичок і знань 15-річних учнів. Вважається, що в більшості країн саме в цьому віці учні закінчують основну школу, і постають перед вибором професії і загалом майбутнього життєвого шляху. PISA не

перевіряє рівня навчальних досягнень учнів – оцінює наскільки учень зможе використовувати знання й уміння, отримані в школі, за можливих життєвих труднощів і викликів.

16 березня 2018 року між Харківським національним університетом міського господарства імені О. М. Бекетова та Харківським регіональним центром оцінювання якості освіти укладено «Угоду про партнерство у проведенні міжнародного моніторингового дослідження якості освіти PISA–2018» Університет став ексклюзивним партнером впровадження цього проекту серед навчальних закладів Харківщини.

Озаровська А. В. аспірантка,
*Харківський регіональний інститут державного управління
НАДУ при Президентові України, Україна,*

ВИЩА ОСВІТА ЯК ОДИН З ЧИННИКІВ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Освіта й виховання людини набувають особливого значення в соціальних концепціях французького Просвітництва 60-х рр. XVIII ст. як дієвий чинник суспільного прогресу, модернізації суспільства, вагоме джерело бажаних і очікуваних позитивних суспільних змін.

Велику відповідальність на людину як джерело суспільного розвитку покладає у другій половині XIX ст. політична економія, що досліджує специфічні особливості тогочасних ринкових відносин й об'являє науку безпосередньою продуктивною силою суспільства. Таким чином, з появою ринкового суспільства з'являється в якості основних практично-дієва функція науки – участь науки в перетворюючій діяльності людини і суспільства.

XX ст. дає відчутний приклад того, що прогрес суспільства не просто безпосередньо пов'язаний, а й визначається найбільш «вузькою», лімітованою ланкою суспільного буття – його інтелектуальним потенціалом, «суспільним інтелектом».

Починаючи з Нового часу, суспільно-історичний процес свідчить про те, що окремі країни можуть мати фантастично багаті природні ресурси, однак без відповідного розвитку освітньої галузі, «суспільного інтелекту» та їх затребуваності в національному виробництві, майбутнє цих країн втрачає перспективу. Вони приречені залишатися сировинним придатком світового господарства через нездатність ефективно переробити сировину до інтелектоємних та наукоємних продуктів, які високо цінуються на світових ринках.

Окремі науковці акцентують увагу на наявності зв'язку між «суспільним інтелектом» і виходом окремих країн на найвищий у світі рівень продуктивності праці. Виявляється, що зростання продуктивності праці не опосередковано, а безпосередньо корелює з розвитком освіти й науки. Обидва ці процеси взаємно прискорюють один одного, розвиваються синхронно, до того ж, найбільша кореляція спостерігається саме з розвитком вищої освіти.

Виявляється, що традиційна орієнтація на загальну середню освіту, як на значну віху соціальних досягнень, стала історично застарілою, не є взірцем для цивілізованих країн. Вони сприймають цей ступінь не як досягнення, а як обов'язкову, масову точку відліку, соціальний «початок координат». В цілому ж, молодь орієнтується на факультативно-загальну вищу освіту. Факультативна загальність вищої освіти означає не її обов'язковість для усіх, а доступність для усіх, хто має бажання, волю, здібності, відповідний стан фізичного здоров'я.

Підсумовуючи проведений короткий аналіз щодо місця і ролі інституту вищої освіти як дієвого чинника суспільних трансформацій, слід зазначити, *по-перше*, починаючи з Нового часу й майже до початку ХХІ ст. в європейській історії суспільна думка і соціальні практики акцентують увагу на кількісних показниках (рівень грамотності населення, коефіцієнт інтелектуального розвитку молоді, людський капітал) стосовно освіченості людей, тобто досягнення їхньої «критичної маси» для здійснення суспільних модернізацій. Разом з тим, «університет в руїнах» вимагає нових, якісних змін. *По-друге*, потребує якісних змін система управління освітою в напрямку її подальшої демократизації, децентралізації, лібералізації, регіоналізації, відповідальності, доступності для усіх громадян, наступності й послідовності в освітній підготовці громадян, а також з'являється необхідність раціонального упровадження ефективної та прозорої системи державно-громадської оцінки діяльності навчально-виховних закладів, якості загальноосвітньої та фахової підготовки. *По-третє*, сучасна європейська суспільна думка, з одного боку, поступово виходить за межі Болонських домовленостей у сферу практичного упровадження в національні освітні системи (В. Андрущенко), а з іншого – вважає конкретні території у своїй окремішності (міста, агломерації, метрополії тощо) і центрами сталого розвитку, і базовим елементом системи governance ХХІ ст. Ці процеси вимагають більш глибокого наукового осмислення.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Зубрицька М. Філософський дискурс ідеї Університету: в складних лабіринтах пошуку істини / Марія Зубрицька // Ідея Університету: Антологія/ Упоряд. : М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; відп. ред. М. Зубрицька. – Львів: Літопис, 2002. – С. 7–22.
2. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті / С. Ф. Клепко. – Полтава: ПОППО, 2006. – 328 с.
3. Корженко В. В. Освітні ініціативи та суспільний поступ / В. В. Корженко // Актуальні проблеми державного управління: [наук. зб.] – Харків: ХФ УАДУ, 2000. – № 2. – С. 52–57.

Омельченко С. О., д-р пед. наук, проф.,
ректор ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
Гавриш О. Г., канд. пед. наук, ст. викладач,
*Донбаський державний педагогічний університет,
м. Слов'янськ, Україна*

РОБОТА СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ШКОЛАХ УКРАЇНИ

Процеси глобалізації та європейської інтеграції певною мірою впливають на формування соціальної політики, розробку теорії та впровадження практики соціальної роботи в Україні, зокрема в вітчизняних середніх освітніх закладах. Але щоб розвивати та розширювати сферу впливу соціальної роботи у житті молоді, необхідно чітко розуміти сучасний стан роботи вітчизняних фахівців соціальної сфери в закладах освіти.

Для нашого дослідження важливу науково-практичну базу щодо діяльності соціального педагога загальноосвітньої школи становлять дослідження Л. Закревської, О. Колеснікової, Н. Краснової, М. Рудь та російських учених – З. Капустіної, В. Лутанського, Т. Фокіної.

Важливим є те, що відповідно до концепції реформування загальноосвітньої школи Міністерство освіти та науки України ставить перед соціальними педагогами такі завдання:

1. Здійснювати психологічний супровід розвитку дітей та учнівської молоді.

2. Брати участь у виховній роботі загальноосвітнього навчального закладу.

3. Проводити роботу з оптимізації навчально-виховного процесу [2, 23].

Дані аспекти діяльності шкільного соціального педагога визначають конкретні напрями його роботи. Необхідно підкреслити, що в Україні діяльність соціального педагога в загальноосвітній школі здійснюється за шістьма основними напрямками:

1. Діагностичний, що включає, наприклад, соціальну паспортизацію класів та роботу з реалізації програми «Діти України».

2. Медико-психологічний напрям передбачає забезпечення медико-психологічної допомоги в соціумі, патронажну роботу з дітьми з обмеженими фізичними можливостями, роботу з напівсиротами та сиротами.

3. Організація дитячих та молодіжних ініціатив – передбачає організацію дитячого бюро соціальних послуг, реалізацію програми «Учень–учень», різноманітних шкільних об'єднань (наприклад, «Старший брат»).

4. Четвертий напрям має на меті реалізацію методичної та інформаційної допомоги, а саме – консультації в наукових центрах, робота шкільного радіо та інших засобів масової інформації, робота в класі «Юний соціальний педагог», підготовка щомісячної сторінки «Дорослі і діти» у місцевій газеті.

5. За п'ятим напрямом здійснюється педагогічна анімація та організація дозвілля: проведення народних, дитячих та сімейних свят, як День матері, «Ми – майбутні водії», День Святого Миколая тощо.

6. Останній напрям включає роботу з проблемними сім'ями [3, 73].

Крім роботи у зазначених вище напрямах, соціальний педагог забезпечує соціально-педагогічний патронаж дітей у системі освіти, сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї, служб у справах дітей, соціального захисту, центрів соціальних служб для молоді, кримінальної міліції та інших підрозділів державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, неурядових і громадських організацій із метою соціального захисту дітей та молоді та їхньої адаптації до вимог соціального середовища й створення умов для їх сприятливого розвитку [6].

Наступним моментом діяльності шкільних соціальних педагогів у нашій країні, на який необхідно звернути увагу, є те, що в Україні шкільні соціальні педагоги підпорядковуються міській психологічній службі. Психологічна служба в системі освіти – це сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що складають єдину систему, основу якої становлять фахівці в сфері практичної психології та соціальної педагогіки: практичні психологи, соціальні педагоги, методисти, директори (завідувачі) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби [5, 233].

Наприкінці 2014 року Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи на підставі звітів обласних і Київського міського департаментів (управлінь) освіти і науки й центрів (кабінетів) психологічної служби системи освіти підготував щорічний звіт про діяльність психологічної служби системи освіти за 2013–2014 навчальний рік. У зведеній інформації відсутні дані з Автономної Республіки Крим, Севастополя та Донецької області, оскільки від них інформація не надійшла.

Отже, згідно з цим звітом у психологічній службі системи освіти України на кінець 2013–2014 навчального року налічувалось 22550 працівників. Відзначимо, що 14694 практичні психологи та 7042 соціальні педагоги мали 11154,5 і 4798,5 ставок відповідно, що складає 54,1% від нормативної потреби.

Констатуємо, що найкраща ситуація щодо забезпечення фахівцями в Івано-Франківській (72,5%), Чернівецькій (67,6%), Сумській (67,4%) і Київській (65,2%) областях. Найнижчі показники забезпеченості закладів освіти практичними психологами та соціальними педагогами – у Тернопільській (36,3%), Миколаївській (43,3%) і Вінницькій (43,4%) областях.

Що стосується кількості соціальних працівників та практичних психологів у Донецькій області, то дефіцит вакантних місць на 2014–2015 навчальний рік сягає більше 60%. Так, наприклад, у м. Краматорську, яке є містом обласного значення, наприкінці 2014 року навчалось 14542 учні в 32-х загальноосвітніх навчальних закладах.

При цьому до складу психологічної служби управління освіти входять 10 практичних психологів та 1 соціальний педагог, робота яких скеровується завідувачем службою. Із них 8 практичних психологів здійснюють психологічний супровід навчально-виховного процесу в 32 загальноосвітніх

зкладах, 2 психологи надають психологічну допомогу 24 дошкільним закладам, соціальний педагог працює в Краматорському дошкільному дитячому будинку «Гайок».

Відповідно до нормативних вимог на дану кількість учнів у загальноосвітніх школах необхідно виділити 21 ставку соціальних педагогів [4]. У 2014–2015 навчальному році було виділено 0 ставок, тобто дефіцит складав 100%.

Для кращого розуміння реального становища соціальної роботи в школах України Міністерство освіти і науки разом із Генеральною прокуратурою України (Подання від 19.05.2014 р. № 08/2/1–92 «Про усунення порушень прав дітей на освіту») зобов'язали Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи зібрати інформацію з регіонів України про відсутність фахівців соціальної сфери в закладах освіти протягом тривалого часу (понад 10 років).

Зазначений центр провів аналіз отриманої інформації та зробив висновок, що основними причинами відсутності в навчальних закладах фахівців соціальної сфери, на які вказують керівники психологічної служби, є: обмеженість міського бюджету; недостатність фінансування; недостатність кошторисних відрахувань; невідповідність у деяких випадках кількості дітей у навчальних закладах нормативам чисельності практичних психологів та соціальних педагогів, затверджених відповідними нормативно-правовими документами Міністерства освіти та науки України [1, 7].

Отже, ми можемо констатувати, що на теперішній час в Україні соціальна робота у школі знаходиться у стадії розвитку та у цій сфері існує ще багато невирішених проблем, серед яких на перше місце виходить фінансування діяльності фахівців соціальної сфери у загальноосвітніх закладах України. Саме тому до подальших розвідок ми віднесемо вивчення позитивного європейського досвіду соціальної роботи в школах та шляхи використання цього досвіду в вітчизняній системі освіти та науки.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 25.07.2014 р. № 1/9-374 «Стан та особливості діяльності психологічної служби системи освіти у 2014–2015 навчальному році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/42284/.
2. Колесникова О. Соціальна, соціально-педагогічна і психологічна робота в школі : оглядовий аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду / О. Колесникова. – Харків : ТОВ «Славена», 2010. – 136 с.
3. Краснова Н. П. Напрями та типові технології діяльності соціального педагога в загальноосвітній школі / Н. П. Краснова // Соціальна педагогіка : теорія та практика, 2011. – № 1. – С. 71–81.
4. Про введення ставок практичних психологів (соціальних працівників) у дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладах системи освіти : Лист Міністерства освіти і науки України від 28.03.2002 р. № 1/9–159 // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, 2002. – № 15/16. – С. 29.
5. Словник із соціальної педагогіки / [автори-укладачі Т.О. Логвіненко, Н.В. Гордієнко]. – Дрогобич : Посвіт, 2011. – 312 с.

6. Соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу. Статус та основні напрямки діяльності : метод. рекомендації. – Харків : ХОН-МІБО, 2006. – 76 с.

Пазиніч С. М., канд. філос. наук, проф.,
*Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова, Україна*

СУБ'ЄКТИВНІ ПОГЛЯДИ НА ДЕЯКІ ПРОБЛЕМАТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ

Для внутрішнього життя сучасної людини є притаманними, в більшій чи меншій мірі, всі достоїнства та недоладності, які коли-небудь існували в історії людства. Однією з характерних рис великого загалу сьогоденного українського суспільства, є його соціально поведінкова розгубленість, тобто втрата ним багатьох аксіологічних орієнтирів у своїй життєдіяльності. Якщо бути ще більш точним, так це відсутність у значної частини людей, а в молоді особливо, відносно стабільних моральнісних цінностей здатних їм адаптуватися до сучасного досить суперечливо в своєму розвитку соціуму.

Накопичений протягом декількох поколінь життєвий досвід, у більшості випадків, не спрацьовує ефективно. І не діє він переважно з причини того, що два покоління людей не в змозі переорієнтуватися до нових «формул» соціального життя. Ще більша суперечність виникає у вирішенні адаптаційної проблеми в тім, що і самих «формул» стабільного життя не існує. Тож, в розумах і поведінці людей спостерігається якась моральна розгубленість і не впевненість у собі. А життя, як відомо, – це багато рольова гра, але будь-яка гра має бути успішною лише при наявності чітких вимог для всіх учасників дійства. Саме тут хотілося б звернутися до колосального досвіду, традицій православної Церкви.

На перший погляд дивно, що нині в Церкву приходять усе більше й більше молодих людей, особливо студентів. Найчастіше вони приходять в свята до неї, як до останнього пристанища, останньої надії, духовно спустошені, вичавлені соціальними умовами й способом життя. Приходять вони неосвіченими в духовності своїй, перепробувавши все, що тільки можливе на шкоду власній психосоматичній сутності свого Я. Безумовно, для таких неофітів простір православ'я вузький за масштабністю діяння й не зовсім затишний за часом перебування в ньому. Їм, безмежним у всьому, які сповідують насправді не свободу, а юнацький максималізм, звичайно ж тісно в цьому століттями випробуваному релігійному просторі-часі.

Спостерігаючи за ними, бачиш, як ці молоді люди, а хіба тільки молоді, кидаються із крайнощів в крайнощі. Дивишся на таку «віруючу» людину у світському житті й дивиєшся способу життя й вульгарним учинкам її в повсякденності. Така людина не те, що до християнської, вона до світської моралі не доросла за браком повноцінної освіти і виховання. Ця людина знаходиться на моральному середохресті.

Саме на цьому роздоріжжі виховну роль повинен зіграти педагог, науковець, вихователь. Допомогти не нав'язливо, емпатично спілкуючись зі студентом, віднайти надійну стежу до іманентного Я. Адже практика показує, якщо залишити без педагогічної уваги молоду людину на духовному, моральнісному узбіччі, то вона напевно стає світоглядно безпритульною.

Тут було б, доречним порушити питання, яке до волі часто задають студенти: «Яка перспектива розвитку релігійних вірувань, як однієї із цінностей, в інформаційному просторі суспільства»? На такий запит відразу ж відзначаю, що значимість цієї цінності у світі розвивається по висхідній. Що ж обумовлює такий бурхливий інтерес до віри? Припускаю, на перший погляд, парадоксальну думку про те, що причиною такої одвічної суперечливої проблеми є безкінечне пізнання буття в його різноманітних вимірах. І дійсно, яким би інтенсивним по характеру й масштабу розвитку не було наукове знання воно ніколи не перекриє весь спектр людських інтересів, проблем і почуттів.

Звідси, ніяка «заборона» не звільняє мене й будь-яку людину від вірувань про надприродну силу, про Деміурга, про вселенське добро й зло тощо подібно тому, як не можливо заборонити моє гіпотетичне уявлення про яке-небудь унікальне на сьогодні незбагненне явище в світі.

Філософська суть проблеми, на моє глибоко аргументоване переконання, зосереджена в іншому, чи будуть всебічно розвинені люди інформаційної ери мати попит у вірі. І тут відповідь однозначна. Так. Більше того, число таких людей буде, неухильно зрости. Моя переконаність ґрунтується на тенденції, що явно проявляється останнім часом серед представників природничих і особливо, як у нас прийнято говорити, точних наук. Отож, міф про всесилля і все загальність раціоналізму, про який у свій час говорив Кант, залишається міфом і в двадцять першому столітті. Справа полягає з точністю, навпаки, у міру інтенсивного зростання природничих наук учений світ усе більше стикається з вірою. Як тут, до речі не згадати мудрого Платона, який наголошував: «Не освічена або погано освічена людина страшніша будь-якого звіра; істинно освічена людина наближається до Бога».

Моя впевненість полягає в тому, що віра, з якої ми сьогодні зв'язуємо, насамперед, культурно ритуальні відносини буде трансформуватися в елітарну віру. А ще простіше мою думку можна виразити такою сентенцією. Віра майбутнього, буде більше сублимована. Це означає, що вона поступово позбавлятиметься від різних марновірностей і емоційно образних уявлень, які панували протягом століть над людьми не спокушеними в галузі природничо-наукового відображення дійсності. Саме завдячуючи такій емансипації віра буде здобувати більше змістовний і сутнісний характер паритетних відносин з наукою, як наслідок, буде притягати до себе мільйонні маси людей. І якщо в такій ситуації церква не відреагує на зростаючий рівень освіченості нової хвилі своїх парафіян, то той інтерес, що нині інтенсивно й масштабно виявився у людей і особливо у молоді до церкви, може з такою же інтенсивністю відхлинути в епоху малоосвіченої історії.

Спілкуючись зі студентами постійно наголошую їм, що саме істинно освічена особистість з незборимою силою прагне, і досягає певного рівня

свободи. Однак свобода й освіченість це не тільки особиста справа студента, це не просто якийсь особистісний каприз. Воля й освіченість – атрибут людського буття взагалі. А якщо це так, то освічена й вільна людина завжди знаходить потужну владу над собою й своїм життям. В свою чергу, суспільство, що складається з таких особистостей, розбудовує свій соціальний простір неодмінно демократичним за змістом і благословенним за формою шляхом. Виникає дієва взаємна детермінація: суспільство-особистість, особистість – суспільство. Таким чином, воля, освіченість і влада базована на цих важливих складниках і є вища моральність, що природно поєднується зі самосвідомістю людини, суспільства й людства в цілому в естві прекрасного. І навпаки, молода людина яка живе наперекір духовному, моральнісному стану особистості чи то завдячуючи неуцтву, чи то чванливості своїй, завжди конфліктує з колегами й навіть зі своїм психосоматичним станом.

Тож, моральність жадає від сучасного студента освіченості, усвідомленої свободи, мужності бути самим собою, рефлексивної гармонії з собою й навколишнім світом. Саме моральнісний підхід до життя дозволяє молодій людині насолодитися щастям свободи, усвідомити свою честь і достоїнство в спілкуванні на різних рівнях соціуму. Звідси, якщо системно не займатися долею молодих людей, якщо їх залишити наодинці зі своїм само існуванням, немовбито дикій траві, то наше духовне суспільне поле заросте лабузинням, соціальними будяками неуцтва й дрімучим безкультур'я.

Сьогодні студент, як правило, живиться «кліповою» інформацію в Інтернеті, на TV та інших ЗМІ. А інформаційні джерела як брати близнюки складаються на 80–90% з катастроф, грабежу, потопів, тероризму, «квітчаних революцій», замахів, катастроф тощо. Інколи складається таке враження, що люди живуть у суцільному глобальному катаклізмі і от-от зацарює кінець світу. Студенту «продавлюють» готові сумнівної якості рецепти життя. Він навіть не встигає їх осмислити, «глитає» цілком. У результаті світоглядна астенія приводить до того, що індивідууми перетворюються в абстрактну подобу, безлику людську масу з якої можна ліпити що завгодно й скільки завгодно.

В такому разі Педагог на рівні категоричного імперативу, спілкуючись зі студентами, мусить розкривати їм те в подіях, що для багатьох покрите каузальною і детерміністською таємницею. Саме універсалізм, глибина знань і коректність мислення і є атрибутом сучасного Педагога вищого навчального закладу. Оскільки часи, коли на цілі десятиліття педагогові вистачало обсягу знань, отриманих в університеті, «канули в Лету». Сьогодні жадає від педагога, незалежно, яку навчальну дисципліну він віщає, не стільки сумарного знання, скільки його методологічної грамотності у відображенні дійсності. Майстерне, навіть віртуозне володіння понятійним, категоріальним апаратом науки дозволяє педагогові-дослідникові масштабно й глибоко репрезентувати явища й демонструвати їх студентам на прикладах, сповіщаючи думку про те, що лише духовно-моральна людина спроможна ефективно керувати собою і соціальними системами в інтересах *кожного* члена суспільства.

Вічне питання – що робити? Парадоксально, але нам доценту всім доцільно повернутися до основних принципів епохи Просвіти. А саме до

пропаганди культу знань, освіченості, культури, справжнього мистецтва й патріотизму тому, що культура, як відомо, зумовлюється, перш за все, рівнем освіченості народу. Звідси, конче назріла необхідність значно підвищити освітній і культурний рівень загалу, насамперед, молоді. Природно, в центрі всього цього процесу, як і в давні часи (до речі, у древній Греції, у місті-полісі педагога обирали загальними зборами) повинен бути культ вчителя. Саме педагог майстерно володіючи еротетичною культурою може емпатично слухати студента. А це означає, що у таких конкретних взаєминах «викладач ↔ студент» ми маємо справу не з абстрактним об'єктом, а з реальною цілісною людиною, що має унікальний Я-простір. Педагог у таких ситуаціях може проникати в глибинні терени студентської душі й інтелекту. Це сприяє тому, що весь потенціал Я-простору студента, а не часткові його структурні елементи включаються в процес навчання й виховання. Безперечно, що для цього необхідно значно збільшити кількість годин на гуманітарні дисципліни у ВНЗ. До прикладу можна залучити практику всесвітньо відомого Массачусетського технологічного інституту, де гуманітарні цикли в навчальних програмах займають 50% у відношенні до всіх останніх навчальних дисциплін.

Варто нагадати, що Педагог – це своєрідний світський проповідник. А якщо це так, то він постійно перебуває в центрі уваги студентів не тільки в аудиторії, але й за її межами. Це гордість, але одночасно й колосальна моральна відповідальність. Отже, життя педагога, його цілісність як особистості повинна категорично відрізнятися непорочністю, розсудливістю, стриманістю, самоконтролем, організованістю, своєрідним батьківським і материнським наставництвом. Педагог, як я розуміємо, повинен жити для студентів, заради позитивного впливу на їхні цнотливі душі й долі. Подібно лікареві, що постійно турбується про стан здоров'я своїх пацієнтів, так і педагог не ділить години на винятково робочі й вільні. *Таке величне відношення до педагога-просвітника за всіх часів було виправдано патріотичною дієвістю своєю.*

Таким чином, ми назвали лише декілька складників цілісної, всебічно розвиненої особистості педагога і студента. У реальності їх незмірно більше – як і яскравих неповторних індивідуальностей. Однак і ці акценти говорять про те, що інноваційні технології не можуть існувати без обдарованих, сумлінних, мудрих, шляхетних, прозорливих, безкорисливих Педагогів. Для останніх вищий навчальний заклад – це повноцінне, багатогранне життя на благо майбутніх поколінь.

І на останок, як умовивід з розглянутих декількох підстав.

Народ освічений ніколи не дозволить, щоб з ним поводитися виключно як підлеглим. А якщо це так, то він мусить обирати у владу лише таких представників, якими можна пишатися і цінувати як самих себе. Шкода, але нині зворотного зв'язку відносно влади у громадян майже немає, як наслідок, маємо відчужену владу. Звідси і ефективного соціального-економічного управління практично відсутнє. А головне, помітно втрачається соціальний оптимізм у людей. В такому разі патріотом нині може вважатися лише той, хто невпинно укріплює словом і справою повноцінну духовність, моральність, культуру, науку і ВІРУ в завтрашній день. А це і є всебічно розвинута постать

ПЕДАГОГА разом з його вірними послідовниками – нинішніми студентами, майбутніми лідерами українського суспільства.

Садовников О. К., канд. филос. наук, доц.,
Шабельник Д. В., студентка, ф-т менеджмента,
*Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А. Н. Бекетова, Украина*

ПРИЧИНЫ КОНФЛИКТНЫХ СИТУАЦИЙ НА ПРИМЕРЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ ГРУППЫ

Роль конфликта в процессе развития неоднократно рассматривалась в философии, благодаря Г. В. Гегелю конфликт приобрел прогрессивный характер, в ходе которого обостряются противоречия и при ликвидации одной из сторон конфликта предоставляется возможность для дальнейшего развития. Но в социальной сфере конфликтная ситуация и ее развитие может давать болезненные результаты для участников конфликта. Люди, в большей степени, стремятся избегать конфликтов или решать их в максимально мягкой форме. Кроме того, конфликт в социальной сфере выполняет и определенную воспитательную роль, в ходе конфликта вырабатываются модели поведения, складываются или разрушаются группы, налаживаются или разваливаются социальные связи, закладываются основы взаимодействия людей.

Настоящая работа имеет цель на примере наиболее распространенных конфликтных ситуаций, случающихся в студенческих группах, определить роль конфликта в развитии личности и влияние конфликта на социальное развитие в будущем.

Во-первых, конфликты в студенческой среде часто возникают из-за различных поведенческих особенностей молодых людей, что связывается с тем, что студенты, входящие в группу, происходят из разных социальных слоев и при распределении социальных ролей в группе используют привычные для себя, но не всегда признаваемые другими методы усиления собственного авторитета.

Во-вторых, действует психологический фактор, связанный с самооценкой личности и ее соответствии с коллективной оценкой. При неправильном представлении о возможностях и месте в группе, у студентов формируется как завышенная, так и заниженная самооценка. Что ведет к иерархическим противостояниям и постоянной борьбе характеров.

В-третьих, внешняя оценка, чаще всего со стороны преподавателей, не всегда может соответствовать принципу справедливости и видению ситуации со стороны самих студентов. Зачастую, преподаватель не всегда может правильно оценить количество и качество вложенного в процесс обучения труда со стороны студента, не всегда может верно оценить креативность и творчество. Тоже происходит и со стороны студентов, которые могут свою работу ценить выше, отмеченных результатов. Противоречия между студентом

и преподавателем могут усиливаться на фоне коллективной демонстрации результатов работы и их оценки, которая выражается в числовых эквивалентах. Сухость баллов и их малый диапазон усиливают возможное чувство эмоционального неудовлетворения как результатами, так и затраченного на работу труда, проявляется нарушение принципа распределительной справедливости.

В-четвертых, в студенческих группах могут возникать конфликты официально определенных ролей и негласного лидерства, авторитарностью и студенческим равенством, столкновением коллективных и личных интересов.

Более детальный анализ студенческой среды может обнажить и другие конфликты, неизбежно возникающие при взаимодействии людей. Но конфликты в студенческой среде, а главное их нерешенность или нерешаемость, закладывают навыки общения, отражаются на характере личности, формируют характер межличностных отношений, что в целом и формирует социальную среду не только настоящего, а и того будущего, когда студенты войдут в полностью самостоятельную жизнь, займут собственное место на производстве, в системе образования, в жизни. И, вероятнее всего, они будут переносить привычное для них состояние социальных конфликтов в будущее, действовать в мире с привычным состоянием присутствия несправедливости и ее неизбежностью, воспринимая определение, что конфликты – это естественное явление в любом коллективе, и обойтись без него практически невозможно, можно лишь стремиться их минимизировать, но если конфликт неизбежен, то, возможно, и не стоит бороться с тем, что определяется как социальная константа.

Более верным, представляется уже в студенческой среде активизировать внимание не только на процессе учебы, но и на воспитательном моменте, усиливать влияние студентов на процесс формирования группы и определение психологического климата, развивать педагогику сотрудничества между студентом и преподавателем, приобщать студентов к оцениванию результатов их деятельности, отходить от авторитарно-бюрократических форм управления к демократическим, более присущим для современности. Возможно следует усилить в гуманитарных циклах моменты, обучающие практическому взаимодействию в социальной среде, больше внимания уделять пониманию общественных процессов и их развитию. В целом направлять студента не на существование в обществе, разрываемом конфликтами, а умению избегать конфликтов, не доводить ситуацию до конфликтной, при возникновении конфликта, уметь его ликвидировать, а не переводить в текущую стадию.

Хлебніков А. В., школа розвитку «Мер міста»
наук. кер. – **Манжелій А. В.**, педагог-організатор
Харківської спеціалізованої школи I–III ступенів №119

ВПЛИВ РІЗНИХ ВИДІВ ІГРОТЕХНІК НА ВИХОВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

З давніх-давен в Україні будь-які зібрання дітей супроводжувалися ігровою діяльністю. Змагалися у стрільбі з луків, метанні сніжок, катанні на санчатах, лижах, ковзанах. Народна виховна мудрість також передбачала розв'язання важливих завдань формування особистості дитини за допомогою гри. Зокрема засобами народної гри виводили маленьку людину з її реального побутового повсякденного життя, запобігали складання стереотипів сумніву й недовіри до своїх сил. Через гру дитині надавалася змога заявити оточенню про свій позитивний потенціал.

Упродовж життя людина грає ту чи іншу соціальну роль, що відведена їй у суспільстві. За життя людина програє багато ролей і до виконання кожної із них готується сама або її готує суспільство.

У дитячі роки гра є основним видом діяльності людини. За її допомогою діти пізнають світ. Без гри дітям жити нудно, нецікаво. Буденність життя може викликати у них захворювання. В грі діти перевіряють свою силу і спритність, у них виникають бажання фантазувати, відкривати таємниці і прагнути чогось прекрасного.

Гра – вкрай необхідне явище в житті дитини, оскільки вона є проявом природної потреби в діяльності, у якій дитина пізнає і перетворює навколишню дійсність, світ речей, людей, саму себе, одночасно розвиваючи свої здібності.

«Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, як минуло дитинство, що ввійшло в її розум і серце з навколишнього світу, – від цього залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк», – В. А. Сухомлинський.

Придивіться уважно до дітей, до того, як вони проводять своє дозвілля, і ви побачите, як бідний і обмежений вибір ігор, якими вони користуються день у день. Як часто хлопці не можуть знайти застосування своїм силам, не знають, чим себе зайняти – їм не знайомі веселі ігри. Подарувати людині свято, тепло і турботу, уявити себе на деякий час чарівником, що несе радість оточуючим, такі моменти життя сильно впливають на юну особистість.

На сьогоднішній день, не кожен усвідомлює, що дитина, граючи, пізнає світ, бавиться, досліджує межі дозволеного, відкриває правила взаємодії і привласнює соціальний досвід.

Вимоги до змісту й організації навчання та виховання, які постійно зростають, потребують впровадження ефективних підходів, де одним із домінуючих є Гра. І тому нам стало цікаво познайомитися самим, як ігри впливають на розвиток дитини? А головне, чому вони можуть їх навчити?

Саме тому на базі нашої школи був створений соціальний проект

«Дитинство без кордонів».

Отже, актуальність проекту полягає в наступному:

Проект спрямований на ефективний розвиток людини ХХІ століття: соціально компетентної та активної, толерантної, конструктивної, відповідальної, здорової. Для цього необхідно створити сприятливі умови для організації змістовного відпочинку дітей, щоб дитина віддавала грі максимум своєї енергії, розуму, витримки, самостійності. Гра постійно стає напруженою працею і через зусилля веде до задоволення, сприяє реалізації творчого потенціалу підростаючого покоління.

Даний проект спрямований на вирішення проблеми виховання соціально та фізично здорової творчої особистості, як підґрунтя здорової нації, шляхом використання різних видів ігротехніки, організації творчої співпраці учнів старших класів та вихованців ЗДО, проведення фестивалю ігрових програм.

Гра дає можливість відшукати себе в суспільстві, себе в людстві, себе у всесвіті. І ми повинні вміти грати!

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Анিকেєва Н. П. Воспитание игрой: кн. для учителей / Н. П. Анিকেєва. – М. : Просвещение, 1987.
2. Іщенко К. М. «Будь до життя й до інших небайдужий!». Дитячо-юнацький центр національного відродження, м. Первомайськ, Миколаївська область.
3. Лобойко А., Киян О. «Ігромани всіх планет, об'єднайтесь!» Ігрова театралізована програма для дітей 7–8 лет. Сєверодонецький міський Центр дитячої та юнацької творчості, Луганська область.
4. Мазнева Г. В., Ніколаєнко І. В., Зубанова Н. І. Методичні рекомендації щодо проведення Всеукраїнського фестивалю-конкурсу ігрових програм «Адреса дитинства – Гра», м. Київ, 2015
5. Немежанская Е. А. Это волшебное слово «Игра» : Е. А. Немежанская. – Киев : «Молодь», 1978.
6. Чулохин П. В. «Корпорация чудес: агентство ярких событий». Сценарий игровой программы для детей младшего возраста. Центр дитячої та юнацької творчості відділу освіти Снакіївської міської ради.

Чаплигін О. К., д-р філос. наук, проф.,
Сук О. Є., ст. викл.,
*Харківський національний автомобільно-дорожній
університет, Україна*

НАУКОВА, ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ТА МАЙБУТНЄ ЛЮДИНИ

Такий, дещо претензійний заголовок, сьогодні має цілком реальні підстави, і тема стає однією з найактуальніших в світі того значення, яке набуває в останні роки науковий і техніко-технологічний прогрес (НТТП) з точки зору його впливу (позитивного і негативного) на наше середовище проживання і природу самої людини. Створюється враження, ніби ми живемо

на зламі буття, коли продукти людської творчості стають неконтрольованими і некерованими і спроможні поглинути свого творця. Все це змушує ще і ще раз повертатися до питань про межі творчих можливостей людини і відділення справжньої, соціально і індивідуально значущої, результативної творчості від негативних, «трікстерних» її наслідків.

У світлі подальшої еволюції світової цивілізації неможна не погодитися з тим, що неконтрольована наукова і науково-технічна творчість сьогодні є одним з джерел загрози існуванню людства. За останні чверть століття в зазначеній сфері відбулися радикальні зміни. Набули чіткості контури нової техногенної цивілізації і разом з тим змінилися пріоритети і змістовні характеристики того процесу, який раніше мав назву науково-технічного прогресу (НТП), а сьогодні, на наших очах перетворився в науково-техніко-технологічний прогрес (НТТП). Все більш сумнівним виглядає в зазначеній аббревіатурі і термін «прогрес»: надто вже неоднозначними і суперечливими виявляються зміни, що відбуваються [8].

Тривалий час в НТП лідерство зберігали наука і техніка, які домоглися на цьому шляху вражаючих результатів, що склали в кінцевому рахунку фундамент техногенної цивілізації. Технологія представлялася складовою частиною інженерії, її породженням. Але поступово вона розширювала поле свого впливу на операційні, діяльні, соціокультурні складові інженерної сфери, вийшовши далеко за межі рішення безпосередньо поставлених завдань і стаючи найважливішою складовою нової техніко-технологічної реальності. Технологія, таким чином, виявилася сполучною ланкою між наукою, інженерією, проектуванням і виробництвом, з одного боку, і соціально-культурними процесами, – з іншого [6] [8].

З розвитком технології відбуваються кардинальні зміни в механізмах і умовах прогресу техніки і технічного знання. Вже не встановлення зв'язків між природними процесами і технікою (винахідництво) і не розробка технічних виробів (інженерія) є визначальними в технічному прогресі, а різноманітні комбінації сформованих ідеальних технічних об'єктів, наявних видів дослідницької, інженерної та проектної діяльності, технологічних і винахідницьких процесів, операцій і принципів. Традиційні винахідництво і конструювання починають обслуговувати цей процес, який визначається не тільки знанням законів природи, можливостями використання наукових знань в техніці, а й логікою внутрішнього розвитку самих технологій.

Технологія, особливо в розвинених в економічному відношенні країнах, вже сьогодні виглядає тієї суперсистемою (техносферою), яка визначає формування і розвиток всіх технічних систем, виробів, а також технічного знання [6] [8]. Розвиваючись вже в межах технології, а не навпаки, інженерія все більше стає стихійною, некерованою, в окремих випадках деструктивною. Тепер характер інженерних задач визначається не наявністю людських потреб, які потрібно задовольнити шляхом науково-технічної творчості, а можливостями техносфери і технології, що через соціальні механізми самі формують певні потреби, а через їх задоволення – і «техногенні» якості людини. Так технологія не тільки підпорядковує собі техніку і інженерію, але і

саму людину і суспільство, які зацікавлені в розробці наукових основ (теорії) техносфери, методів моделювання, аналізу, синтезу та класифікації елементів техносфери в розробці і впровадженні інтелектуалізованих технічних систем, в тому числі роботизованих, ресурсо- та енергозберігаючих технологій.

В результаті типовою для технологізованого суспільства стає техногенна людина з розірваною, спрощеною свідомістю. Людина все більше стає залежною від техніко-технологічних систем життєзабезпечення (починаючи з обладнання житла, побуту, медичного обслуговування, і закінчуючи освітою, організацією, змістом і використанням вільного часу, сферою розваг, туризму). Людина цілком підкоряється техніко-технологічним ритмам, потребам, які формуються пропонованими інноваціями. Людина і природа не встигають адаптуватися до стрімких змін, породжених техніко-технологічною сферою.

Криза інженерії супроводжується кризою раціональності як такої і відповідною картиною світу. Виявилось, що розум – це сила, яка може служити людині, а може бути джерелом деструктивного впливу на неї, на суспільство, на культуру, на духовність. Таким чином все більш необхідним стає привнесення в процеси пізнання і перетворення світу ціннісної складової, обліку соціальних, етичних, культурних чинників і умов.

Проблематизації функціонування техносфери сприяє і виникнення неklasичних технічних наук, специфіка яких проявляється в особливій значущості комплексних досліджень, в необхідності розробки спеціальних і теоретичних методів дослідження для вирішення специфічних завдань. Технічні неklasичні науки складаються з різнорідних предметних і теоретичних частин, системних і блок-схемних моделей об'єктів, тут використовуються специфічні засоби і мови опису цих об'єктів. До нетрадиційних наук відносяться також знання про різного роду системи «людина-машина», складні технологічні системи. Тому тут важливим є вивчення закономірностей створення різних технічних систем і їх властивостей, а також властивостей систем і споруд різного ступеня складності.

Зазначені зміни не можуть не позначатися на життєдіяльності як окремої людини, так і соціуму в цілому.

Сучасна людина починає розуміти, що потрібно жити в приємному оточенні. Навколишня дійсність стає життєво важливим ресурсом. Сучасне місто все менше асоціюється з кам'яними джунглями. Прагнення людей в мегаполіси обумовлено легким доступом там до джерел благ цивілізації, які дозволяють жити в будь-якому місці земної кулі, при цьому працювати, брати участь у соціальному житті, відвідувати театри, виставки, музеї тощо.

Сучасні технології вийшли на той рівень, коли багатомільйонне населення може проживати зосереджено в одному місці, скупчуючись всередині і навколо великих міст.

Сьогодні важко обійти увагою вплив нових інформаційних технологій на людину, на структури її ідентичності, форми комунікації, типи особистості, що формуються в результаті спілкування з новою технікою. Справа в тому, що сучасну техніку (особливо інформаційну) вже недостатньо розглядати лише як інструмент, що є продовженням природних «органів праці». Сьогодні ці

інструменти «спрямовані не тільки зовні, на об'єкти людської діяльності, але всередину самого суб'єкта, змінюючи структуру його діяльності або породжуючи нові її форми» [2]. А найголовніше, що нова техніка, розширюючи можливості людини, разом з тим підпорядковує людину собі, викликаючи цілий спектр взаємин – від неприязні до техніки до її обожнювання.

Чи в змозі нині філософія підказати політичним і соціальним суб'єктам реальні шляхи виходу з такої кризової ситуації чи вона здатна лише до «ворожіння на гуці» і захист честі власного мундира? А подібних прогнозів і прожектів сьогодні більш, ніж достатньо. Одні сподіваються на те, що слід більш рішуче використовувати НТТП для досягнення позитивних на їхню думку цілей: досягнення стану трансгуманізму, реального безсмертя людини (автори проекту НБІКС-2045) [1]. Інші б'ють на сполох, але при тому сподіваються, що достатнім буде йти проторованим шляхом, поєднуючи високі технології з глибокою гуманністю [7]. Треті – намагаються призупинити негативні наслідки НТТП шляхом обмеження його самого [3] [4] [5].

Все це говорить про те, що необхідно нове розуміння техніки, яке пододало б натуралістичний підхід і виходило б на визначення її як прояв складних інтелектуальних і соціокультурних процесів, як особливого середовища для людини, яке б не нав'язувало їй архетипи поведінки, ритми функціонування, стиль мислення, естетичні уподобання та інше. Тому і виходить з глухого кута технічного розвитку слід шукати на шляхах гуманізації, врахування екологічних, антропологічних, соціально-ціннісних чинників у створенні й використанні техніки. Таким чином, нова цивілізація, якщо її вдасться створити, буде спиратися на нову, гуманітарно-орієнтовану техніку і техніко-технологічний розвиток, більш безпечний для людини, суспільства і природи.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманистическая эволюция. – М. : «Изд-во МБА», 2013. – 272 с.
2. Емелин В. А., Тхостов А. Ш. Технологические соблазны информационного общества: предел внешних расширений человека // Вопросы философии, 2010. – № 5. – С. 84–90.
3. Кутырев В. А. Как и куда сдвигается гуманитарная парадигма? // Философия и культура, 2009. – № 10
4. Кутырев В. А. Философия трансгуманизма. – Н. Новгород: НГУ, 2010.
  - а. Маклюэн М. Понимание медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ. В. Николаева; Закл. ст. М. Вавилова. – М. ; Жуковский: «КАНОН-пресс-Ц», «Кучково поле», 2003. – 464 с.
5. Мовчан С. П., Чаплигін О. К. основи філософії техніки / Навчальний посібник. – Харків : Вид-во Форт, 2013. – 316 с.
6. Нейсбит Д. Высокая технология, глубокая гуманность. Технологии и наши поиски смысла. – М. : Транзиткнига, 2005. – 381 с.
7. Розин В. М. Философия техники // Личность, Культура. Общество. Междисциплинарный научно-практический журнал социальных и гуманитарных наук, 2004, Т. IV. Вып. 3 (23). – М. : 2004 // Электронная публикация : <http://gmarket.ru/laboratory/doc/6309>

ЗМІСТ

Передмова.	3
--------------------	---

МІСТО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРГАНІЗМ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Бабасєв В. М., Корженко В. В. Територія як базовий елемент системи governance в ХХІ столітті.	5
Аксенова А. А. Город идеальный и реальный в сознании горожанина	15
Бабенко Е. В. К вопросу об изменении социально-коммуникативной среды современного города.	17
Балабасьова В. М. К вопросу об образе города	20
Болотова Ю. В., Ена Е. В. Ритмы архитектуры в социальной культуре	21
Будко В. В. Действительная и должная мораль	24
Гайдук Е. Ю. Социология равенства и неравенства	36
Жданова В. А. Социологические теории как методология формирования городского парка.	38
Кандыбальская Г. В. Формирования рекреационных территорий: социально-философские основания.	40
Козаченко І. О. Харківський євромайдан як міський соціальний рух: теоретико-методологічні засади вивчення	42
Коваленко Н. В. Держава в ліберально-демократичних суспільствах.	46
Кравченко А. С. Інформаційна безпека держави у контексті сучасних цивілізаційних зрушень.	50
Лукашкина Е. К вопросу о роли рекламы в Харьковском метрополитене	51
Михайлова И. А. Легитимация права в контексте дискурсивной теории демократии.	53
Панченко Д. М. Идеальный город: от античности до возрождения	57
Радионова Л. А. Национальная и гражданская идентичность: международный контекст.	59
Садовников О. К. Мифологизация в околонаучном пространстве.	64
Серіков Я. О. Використання методів еволюційного моделювання для вирішення завдань підвищення надійності антропогенних систем.	70
Синицкая А. Роль публичных пространств в формировании социальности города	74

ІСТОРІЯ, ЛЮДИНА, ПОВСЯКДЕННІСТЬ В КУЛЬТУРНОМУ ЛАНДШАФТІ МІСТА

Болотова Ю. В., Танцуров Д. В. Роль жінки в сфері архітектури.	79
Власенко В. В. Українська бібліотека імені С. Петлюри в Парижі та політична еміграція на Балканах	80

Галушко Д. В. Танатотуризм як корисний досвід.	83
Гаврилюк Ю. М., Мокрецова Н. Я. Сучасні міста як центри комунікацій та геокультурного розвитку.	85
Гребініченко А. С., Мелешкова В. Д., Тіхоненко Д. В. Weekend у Харкові	87
Древаль І. В. Безбар'єрна архітектура в структурі культурного ландшафту сучасного міста.	89
Дуданец Ю. А., Яровицька Н. А. Партиципация как часть современной архитектуры	92
Зинчина А. Б., Росоха Ю. С. «Подражательный суицид» как социальная проблема.	94
Зинчина А. Б., Тимченко Н. С. Соціальна реклама як спосіб впливу на свідомість громадян України.	96
Зьома М. В. Огляд кінного туризму в світовому аспекті.	99
Кардаш В. Е. Жизненные приоритеты молодежи.	100
Капарчук П. О. Роль кімнатних рослин у збереженні екології повітря.	102
Кравець О. М., Федоренко Д. О. Використання інструментів внутрішнього PR у формуванні корпоративної культури підприємств гостинності	106
Кравченкова Г. М. Еволюція функції інституту PR та виклики сучасного суспільства.	108
Козирєва Н. В. Філософія міжнародних відносин та державного суверенітету.	110
Криворучко Н. И., Тищенко В. А. Архитектура центров высокой моды как социальный продукт.	113
Кудрявцева К. О. Поліпшення якості міського середовища завдяки підвищенню інноваційності комунальних підприємств.	115
Кулик І. А. Побудова карти шуму салтівського житлового масиву міста Харкова.	117
Нікітенко Є. О. Проблеми та перспективи розвитку фестивального туризму в Харківській області	118
Нохріна Л. А. Державна туристська політика України: аспекти формування, реалізації, моніторингу.	120
Петрова Н. В. Реклама в Харьковском метрополитене – соотношение коммерческой и социальной составляющей.	128
Пироженко Д. П. Нові туристичні тренди українського туриста.	131
Пироженко Д. П. Сучасні туристичні напрямки українців.	133
Радионова Л. А. Культура как императив модернизации города: международный опыт.	134
Радионова Л. А., Семерульник А. О. Мифологизация публичного пространства города.	137
Радионова О. Н. Туристический бизнес и модель туризма: диалектика соотношения.	139
Садовніков О. К., Бабаєв Е. Г. Патріотизм як фактор відродження.	142
Танцуров Д. В. Комікс як продукт сучасної масової культури.	144
Пітяков О. С. Проблеми фотобіологічного впливу штучного освітлення в сучасному місті.	146

Плахотна В. Ю. Гендерна дискримінація в архітектурі.	149
Радіонова О. М., Романенко А. М. Подієвий туризм – основа стратегії розвитку міста (на прикладі м. Единбурга)	150
Роголя К. О. Загальний огляд пізнавального туризму.	153
Саражина Т. А. «Архитектура – мужской мир»	154
Сарна А. Социальное партнерство как необходимый формат организации городской жизни.	155
Серіков Я., Коженєвські Л., Серікова К. Захист психології і матеріального стану людини від впливу сектантства.	158
Ткаченко Р. Б. Устройство мансардных этажей в существующей застройке города.	161
Холотко І. О. Релігійний туризм як інструмент міжкультурної взаємодії у світі.	164
Цехмистро Н. В. Креативність гуцульського міста Косів.	165
Шепеленко І. П. Житлові умови містян як показник якості життя населення	169
Яровицкая Н. А., Гайдук Е. Архитектура и гендер.	171
Яровицкая Н. А., Дервянко Ю. С. Проблемы культуры современной молодежи.	173

УПРАВЛІННЯ СУЧАСНИМ МІСТОМ

Дервянко Ю. С. Институт наследования и очередь наследования по закону Украины.	176
Ена Е. В. Трудовой договор и современные формы занятости в Украине.	178
Кудрявцев А. Ю. Транзит інформаційної безпеки: від локальності до міжнародного співробітництва у сфері е-урядування.	180
Луб А. І. Система фінансової безпеки підприємства як спосіб забезпечення безпеки міста.	188
Лях Ю. І. Децентралізація та принципи субсидіарності як основа розвитку державного управління в Україні.	189
Оболонская А. Г. Брачный договор в Украине и права каждого из супругов	191
Олейникова К. І. Теорія регулювання особистих немайнових прав та обов'язків подружжя.	193
Солових В. П. Мережевий підхід як інструмент аналізу місцевої системи публічного управління.	195
Хижняк О. В., Фоломєєв М. А. Оцінка модернізаційних векторів розвитку України як інструмент ефективного політичного позиціонування політичних сил (на прикладі м. Харкова)	197
Челомбїтько М. В. Технології залучення громадян до державного управління: міжнародний досвід.	199

*СУЧАСНІ МІСТА ЯК ТОЧКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
І ГУМАНІТАРНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА*

Білецька В. О. Стратегія економічного розвитку підприємств туристичного та готельно-ресторанного бізнесу в умовах євроінтеграції.	203
Блажко Я. О., Макарова М. В. Проблема безробіття і політика зайнятості населення України.	205
Галушко Д. В. Дослідження проблем та перспектив розвитку танатотуризму в Україні.	207
Гаряжа В. Н., Горяйнова К. А. Проблеми асиметрії фаз в мережі.	208
Грушевский К. Вкусный Харьков.	210
Довгаль А. О. Проблеми освітлення автостоянок і парковок.	212
Єгіпко С. В. Засоби забезпечення захисту людини від впливу електромагнітних полів.	213
Єнокян О. Р. Монтаж освітлювальних установок в громадських будівлях і спорудах.	215
Клименко Г. Т. Міжнародна практика сервісної діяльності.	217
Киреенко Н. В. Механізм формування ефективної маркетингової сбытовой політики аграрних підприємств.	219
Кобілев Д. С. Освітлення та безпека пішохідних переходів.	230
Козлова В. Р. Що ховається у сміттєвому відріді.	231
Кофанов В. В. Проблемы в энергоснабжении крупных городов.	234
Кравець О. М. Організація бізнес-анімації як шлях підвищення ефективності діяльності підприємств готельно-ресторанного господарства.	236
Кравченко В. Ю. Проблема теплоотвода светодиодов.	238
Мельничук К. М. Організаційно-технічні заходи щодо профілактики захворюваності інженерів-програмістів.	239
Васильєва Ю. О., Мудраченко Н. Ю. Дослідження дискомфорту при нормуванні промислового освітлення.	240
Опришко К. М. Модернізація систем освітлювальних установок в громадських будівлях і спорудах.	242
Островський І. А. Концепція загальної економічної вартості в системі оцінки екосистемних послуг у мегаполісі.	243
Рогозін А. С., Волошин В. С. Аналіз і підвищення безпеки працюючих в харківському електровозному депо «Харків Головне»	244
Федотова Ю. В. Глобальні міста у світовій економіці.	246
Чала А. О. Аналіз заходів забезпечення потреб маломобільних груп населення в міських підземних пішохідних переходах.	248
Шаповаленко Д. О., Семків М. О. Використання туристсько-рекреаційних ресурсів Харківського регіону для психологічної реабілітації потерпілих в зоні АТО.	250

*ПРОБЛЕМА ПІДГОТОВКИ СПЕЦІАЛІСТІВ ДЛЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА І МУНІЦИПАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ*

Баштовий Д., Величко О., Полукаров Д., Нестеренко Д. Дослідницький пошуковий проект «Освіта в Європі без меж»	255
Возний І. В. Освітні інновації як чинник розвитку сучасного міста.	256
Дегтяр О. А., Ладоня Г. С. Організація публічного контролю професійної підготовки фахівця у вищій школі.	258
Драчова С. Проблемы и реорганизация системы современного воспитания .	260
Кухтин Е. В. Инновационная деятельность современного вуза как одно из условий развития страны.	262
Малиніна Т. В. Участь у міжнародних порівняльних дослідженнях якості освіти (TIMSS, PISA, PEARLS тощо) як пріоритетна умова розвитку національної системи освіти.	264
Озаровська А. В. Вища освіта як один з чинників розвитку суспільства. . . .	268
Омельченко С. О., Гавриш О. Г. Робота соціального педагога у школах України.	270
Пазиніч С. М. Суб'єктивні погляди на деякі проблематичні аспекти сучасної філософії освіти.	273
Садовников О. К., Шабельник Д. В. Причины конфликтных ситуаций на примере студенческой группы.	277
Хлебніков А. В. Вплив різних видів ігротехнік на виховання творчої особистості.	279
Чаплигін О. К., Сук О. Є. Наукова, техніко-технологічна творчість та майбутнє людини.	280

Наукове видання

МІСТО. КУЛЬТУРА. ЦИВІЛІЗАЦІЯ

*МАТЕРІАЛИ VIII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

Квітень 2018 р.

Матеріали конференції опубліковані в авторській редакції мовою оригіналу

Відповідальний за випуск *В. В. Корженко*

Комп'ютерна верстка *Л. О. Радіонова*

Підп. до друку 30.04.2018.
Друк на ризографі.
Тираж 100 пр.

Формат 60*84 1/16.
Ум. друк. арк. 19,5.
Зам №

Видавець і виготовлювач:
Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова,
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002.
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК № 5328 від 11.04.2017.